



Kitap Tanıtan Kitap

(3)

Bu kitap Derin Düşünce Fikir
Platformu'nun okurlarına
armağanıdır.

www.derindusunce.org



İçindekiler

Varoluşçuluk'a İki Ayrı bakış: Sartre ve İbn Arabî (Suzan Nur Başarslan).....	7
Bir Liderin Doğuşu: Recep Tayyip Erdoğan (İbrahim Becer).....	12
Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar - René Guénon (Alper Gürkan).....	16
Şerhu Esmâillâhi'l-Hüsnâ / Sadreddin Konevî Hazretleri (Mehmet Yılmaz).....	19
İslam'ın vizyonu / Hamza Yusuf (Ekrem Senai).....	23
Mutlu Günler / Samuel Beckett (Tuba Sarıgül).....	34
Jerusalem / Markar Esayan (Suzan Nur Başarslan).....	39
Vefa Apartmanı / Sadık Yalsızuçanlar (Suzan Nur Başarslan).....	43
Maya / Leyla İpekçi (Suzan Nur Başarslan).....	49
Liberalizmden Sonra / Immanuel Wallerstein (Mehmet Salih Demir).....	53
İslam Without Extremes / Mustafa Akyol (Mustafa Vardar).....	59
Yeni Kapitalizm Kültürü / Richard Sennett(Mehmet Salih Demir).....	61
Cemil Meriç'in Düşünceye Uzanişi: Saint-Simon*(Alper Gürkan).....	66
Kötülük'ten Güzellik çıkar mı? – C.Baudelaire'in şiirleri, O.Dix'in gravürleri (Mehmet Yılmaz).....	69
Ve'l-Asr / İsmet Özel (Cemile Bayraktar).....	79
Yanlış Cumhuriyet / Sevan Nişanyan (İbrahim Becer).....	81
Küçük Güzeldir / Ernst Friedrich Schumacher (Mehmet Salih Demir).....	84
Kırık parçalar / Marilyn Monroe (Mehmet Yılmaz).....	89
Jerusalem*de Eskimeyen Bir Çılgılık: Baba, Beni Neden Terk Ettin? (Alper Gürkan).....	97
Hayek'in Kölelik Yolu'nda otostop... (Mehmet Salih Demir).....	99
İnsan Öldürenler Sevmeye Muhtaçtır (Mehmet Yılmaz).....	107
İçimde biri mi var? - Lübbü'l Lübb (Mehmet Yılmaz).....	109
Yalnız Bir Yazar Olarak Peyami Safa'nın Fikriyatı /1 (Alper Gürkan).....	113
Binbaşı Ersever'in itirafları / Soner Yalçın (İbrahim Becer).....	117
Tarihin Ak Sayfaları: Cengiz Aytmatov'un Babası Ve Kırgız Halkının Dramı (Erden Özkant).....	121
Adına yola çıktığımız halkın başına bela olduk! (İbrahim Becer).....	125
Bir Teslimiyet Yolculuğu ve Trenin Tam Saatiydi / Heinrich Böll (Alper Gürkan).....	128
Dünya Nimetleri'nden Yeni Nimetler'e, Andre Gide (Suzan Nur Başarslan).....	130

Önsöz

Yazmak vermektir. Bir “alan” yoksa vermek de yok demektir. Düşünen ve hisseden insanlar insanlıklarından bir iz bırakmak isterler. Ne bir kibir ne de bir başka zayıflıktır bu. İz bırakmayan insan bir eksiklik hisseder, tamam olmamış, yarım kalan bir şeyler vardır. Nefes alıp da vermemiş gibi olur, sevinip de gülmemiş, üzölmüş ama ağlaması engellenmiş gibi hisseder kendisini.

Heinrich Böll, Sadık Yalsızuçanlar, Jean-Paul Sartre, Leyla İpekçi, Samuel Beckett, Peyami Safa, Immanuel Wallerstein, Marilyn Monroe veya Baudelaire... Neden yazdılar o satırları?

İnsanları birleştirirken zaman ve mekân engellerini ortadan kaldıran bir eylem yazmak... ve tabi okumak. Farklı ölkelerde yaşamış, farklı kaygılarla yazmış olsalar da bütün yaza(r/n)lar birer insan ve bir iz bırakmak, günü gelince başka insanlarca okunmak isterler.

Evet... Yazmak vermektir. Bir “alan” yoksa vermek de yok demektir.

Kitap tanıtın kitaplarımızın üçüncüsünü ilginize sunuyoruz.

Not: Daha önce aynı seriden çıkan iki kitabı da buradan indirebilirsiniz:

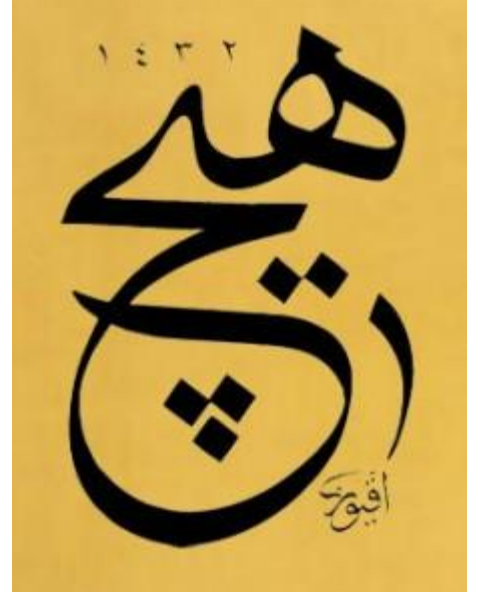
[Kitap Tanıtın Kitap 1](#)

[Kitap Tanıtın Kitap 2](#)

Varoluşçuluk'a İki Ayrı bakış: Sartre ve İbn Arabî (Suzan Nur Başarslan)

Açıklamaların ve nedenlerin dünyası, varoluşun dünyası değildir, der Sartre Bulantı(1) adlı eserinde (s.192). Gösterge dahi gösterdiği şeyin ne olduğunu anlatmaya yardımcı değildir. İşlevi hakkında fikir verebilir ama o varlığın ne olduğunu anlamayı sağlamaz. Bulantı'nın atkestanesinde köküydüm ben adlı varlığın duyumsanmasının yaşandığı bölüm mekân ve zamana dair çıkarımların kahramanın bilincinde keşfidir ve bize şunu açılar: Hareket denen şey, ol'uş halidir ki iki oluşun ortaya çıkardığı sonuç, hareket ve bu süreci algılayış ise zaman'dır; bu da zaman ve hareket denen kavramların aslında olmadığı ve her şeyin ol'uş halini algılayışa bu tanımların verildiği sonucuna götürür. İbn Arabî de bunu Füsusu'l Hikem'de(2) şöyle ifade eder: ...onlar Allah'ın her solukta(kün emri) belirdiğini görür. Oysa belirme tekrarlanmaz. Öyleyse onlar, her belirtinin yeni bir yaratılış demek olduğunu ve eski varoluşu giderdiğini gönül gözüyle görürler. İlahi tecellinin bir varoluş giderip yenisini getirmesi, ilkinin gidişi anında varlığın yok olmasıdır. Yeni bir varlığın yaratılışı da başka bir ilahi belirmenin onu oluşturmasıdır (s:105). Buradan da çıkacak sonuç, yaratım-yok oluş-yaratım şeklinde her an yeni bir belirmenin yaşanması zaman-mekân dediğimiz şeylerin olmadığıdır ki bu da bizi Sartre'in dediklerine ulaştırır. Cartoon gibi, çizgiler öyle süratlidir ki, bir önceki resim/Belirme bellekte vardır ama asl olan yok olduğudur. Geçmiş bellek, gelecek ise yoktur. Hiçlik de bir aşama tıpkı var oluş gibi. Onunla algılanabiliyor. Yani neden'e mahkum. Yokluk/hiçlik de bu anlamda varlık / yaratılıştır. Varlık tecelliyse/ soluksa/kün emri, bu tecelli onu hem kelime yapıyor hem de bu kelimenin sonucunda varlık. Yokluk da bir kelime ve aynı işleme tabii. Ayan-ı sabitedeki bilginin kün'lenmesinden sonraki tecellisi, yaratım/varlık'tır. Ve var oldukları anda yokluğa mecburdurlar. Öyleyse hakikat tüm bu nedenlerin dışında, ona tabii olmayan ama onunla nisbet edilerek anlaşılan, -oysa akli aşmadan hakke'l yakîne ulaşamayacak - bilgi'nin ya da hâlin ötesindedir. Tam bu noktada Sartre varlık'ı hiçlik'e bağlayarak, onu akılla tanımlayarak, onu Tanrı'dan kopararak ve insanı var olan maddede maddi başlangıçla sınırlayarak Arabî'den ayırır.

Ayan-ı sabite, kısaca maddi başlangıçtan önceki bilgi alanıdır ve bu alan Yaratıcı'nındır. Her varlık bu alanda yokluk halinde ama bilgi şeklinde bulunmaktadır. Her var olacağı dair bilginin ve onun isim olarak varlığının yer aldığı bir alandır. Buna yakın bir ifadeyi Miguel de Unamuno'nun La Niebla/Sis(3) adlı eserinde görürüz: "Bize ne ad verilerse adımız odur. Homeros zamanında insanların ve nesnelerin ikiye adı vardı: birisi insanların taktıkları ad, öteki de tanrıların verdikleri ad. Tanrı beni nasıl adlandıracak?" (s:9) der. Arabî de isimlendirme konusunda paralel bir görüş ortaya koyar, fiziki dünyada verdiğimiz/kullandığımız isimlerin dışında, ayan-ı sabitedeki isimlendirmeden bahseder. Arabî'nin görüşüne geçmeden isimlendirme hakkında şunları ifade etmek gereklidir. İsimlendirme, maddi dünyada anlamların kavramlaşarak kabı/libası olma işlevini yüklenir ve onları genellemeye dolayimli da olsa fiziki alanda belirgin hale getirir. Fiziki alana ait olmalarının ispatı, şey'lerin, her dilde farklı göstergelerle -harflerin birleşimi olan kelimelerle- ifade olmalarıdır. Harfler anlamsız şekillerdir ve seslerin kendisi değildirler sadece onu imlerler. Seslerin birleşmesiyle oluşturulan kelimeler de şey'in/varlığın kendisi değildirler. Bu noktada bir varlığı isimlendirmek onun kendisini kendisi olmayan şeyle anlatmak demektir. Aslında bu durum yaratılmış olan her şey için aynıdır. İnsanın kendisi de bir kelimedir ve her ne kadar farklı farklı kelimelerle var olsa bile aslında varlığın kendisi değil, onu işaret



edendir. Arabî bu noktada “Varlıkların tümü, sonsuz olan Allah’ın kelimeleridir. Onlar ‘kün/ol’ buyruğundan meydana gelmiştir. Kün ise Allah’ın kelimesidir.” der. Kelimelerin fiziki âlemde çokluğu, tıpkı görüntünün çokluğu gibidir ve aslı niteler. Ayan-ı sabitede nasıl tüm bu yaratılmışların bilgi düzeyinde bir yeri varsa, bu isimlerinin de var olduğunu ve fiziki âlemde çoğullanarak farklılaştıklarını gösterir. Ayan-ı sabitedeki bilginin kün emri ile varoluşu ve tecelli ile varlık sahasında kendisini gösteriminden başka, gayb dediğimiz ve zaman-mekânla bağlı insanın henüz elde etmediği bilginin ona ulaştırıldığı yollardan biri, dejavu dediğimiz hâlin tezahürüdür. Dejavu, gaybî bilginin rüya veya yakaza... kaydında gösterilmesi ve bunun fizik gerçekliğinde yaşanırken hatırlanmasıdır. Bu noktada dejavu, o bilgiyle üçüncü kez karşılaşılmasının idrak edilmesi anlamına gelmektedir: Bilgi sahasında, rüya/yakaza... ile görüntü şeklinde fizikötesi sahada, fiziki alemde yaşayarak ve yaşandığı anda bu bilginin hatırlanması ile. İnsanın yaşayacağı hâli yani geleceğe dair yaşantıyı önceden yaşaması ve geleceği geçmişte yaşaması anlamına gelir ki bu noktada, henüz fiziki âlemde var olmayan bir şey nerede var olmaktadır, sorusunu akla getirmektedir. Bu soruya İslam’ın verdiği cevap, gayb, yani Allah’a ait bilgi alanındadır.

Sartre varoluşçuluk felsefesini tanımlarken bir yanılgıyı felsefesinin temeline oturtur. Varoluş özden önce gelir, der ve bunu madde/fizik dünyayı merkeze alarak felsefesini onun üzerinde şekillendirir. Oysa varoluş değil, özdür önce gelen. Bu öz, Yaratıcı’dır. İbn Arabî “o öz bizim tek varlık dediğimiz şeydir... cevher, Allah’tan gayrı değildir...” (F.H / s:190) der. O’nun soluğu/kün emri ile varlığa ait bilgi fiziki âlemde var olma aşamasına geçer. Bu varoluş tecelli ile olur yani varlık, Yaratıcı’nın isimlerinin, sıfatlarının göstergesidir. Bu göstergelerin en önemlisi, isim ve sıfatların birçoğunu içeren, onu zahir hale getiren insandır. Zat’ın/Öz’ün tecelli ile bir’den/tek’ten ikiliğe, çoğula ulaşması sonucu insanın varlığı vücûd bulur. İnsana dair öz, O’na ait öz’ü zahir/görünür kılmasından ötürü ve O’ndan yaratılmasından dolayı yaratıcının özünden/ruhundan farklı değildir. Öyleyse insanın özü -asıl öz’den parça olması itibarıyla- önce, varlığı sonradır. Bu yargı, tabiat dediğimiz diğer tüm yaratımlar için de aynıdır.

Nedenlerin dünyası, asl olan değil, Asl’a nispet olunan, O’nun görüntüsü olandır. Görüntü çoğuldur ve O’nu imler, O’ndan gayrı değildir ama O da değildir. Varlık, O’dur, O’nun görüntüsüdür ama O/Zat ayn-ı varlık değildir. Ya da görüntü olmak hasebiyle varlık, O’nu imlese, gösterse bile, varlığın kendisi değil, sadece yansımasıdır. Bu noktada varlık O’ndan gayrı değildir ama O da değildir ve var olan aslında sadece O’dur. Varlık ayn-ı Hak olsa da Hak, ayn-ı varlık değildir ve olamaz, çünkü bu nokta yaratılanın tanrılaştırılması ve ona yaratım gücünü vermek demektir.

“Gelgelelim, benim bağlandığım tanrıtanımaz varoluşçuluk daha tutarlıdır. Ona göre, eğer tanrı yoksa, hiç olmazsa, ‘varoluşçu özden önce gelen’ bir varlık vardır. Bu varlık, bir kavrama göre tanımlanmazdan, belirlenmezden önce de vardır. Bu varlık insandır. Heidegger’in deyişiyle, ‘insan gerçeği’dir. Varoluş özden önce gelir. İyi, ama ne demektir bu? Şu demektir: İlk insan vardır; yani insan önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra tanımlanıp belirlenir, özünü ortaya çıkarır.” (V / s:39) diyen Sartre, felsefesiyle öz’ü ‘insan’ olarak merkeze alarak onu özne kılmış, varoluşunu madde dünyasında konumlandırarak asıl öz’ü ikincil plana düşürmüştür. Bu, özü/insanı ilahlaştırır ama tasavvuftaki gösterge, yansıyan olarak değil; ayn-ı Zat’tır, yaratandır anlamında. Bu anlayış, insanı, nedenler dünyasının içinde nedenin aslı kılan, onu ayn-ı Hak kılan tasavvufi anlayışın tersine, insan’ı merkeze alan ve yaratıcıyı kabul etmeyen ya da insanın var ettiği Tanrı anlayışını ifade eder ve madde/fizik dünyayı her şeyin merkezine alır. (Not:Sartre doğadaki varlıklar için önce öz sonra varlık derken de, bu özü sonradan yaratılmış, insan yapımı nesneler/görüngüler için kullanmaktadır ki, dediği doğruyu imler gibi görünse de mahiyeti gene yanlıştır.) Oysa yaratılan, sonradan olan, başka bir varlığa bağlıdır ve kendisine nisbetle O’na ulaşacak olandır. Suret olarak O’nu göstermekle ya da O’ndan başka bir şeyi göstermemekle, O olmak aynı değildir, Görüntü, gösteren ve özne üçlük oluşturur: Özne’nin görüntüsü, yaratılmışlar -özellikle insan- ; gösteren isimler/tecelli ve Özne’nin kendisi yani Yaratıcı. Özellikle Batı’da Tanrı’nın varlığı, insanın O’nu yaratımı şeklinde bir anlayışla vücûd bulsa da şu nokta gözden kaçırılır. Bu zorunlu oluş, Arabî’nin ifadesiyle, insanın kendi nefsiyle

değil, kendisinin dışında bir nedenle olmasıdır; bu da düşünce farklılığının temel noktasını oluşturur: İnsana bağlı bir Tanrı yaratımıyla, Tanrı'ya bağlı bir insan yaratımı farklılığın temelidir. O'nun nefsinin, bizimle anlatması, yani kendinde Hakk'ı bilmek tasavvufu nisbet olarak ele alınırken, kendinden dolayı Tanrı'yı var etmek Batı'nın yaslandığı en önemli görüşlerden biridir. Bu bakış da belli bir noktaya kadar Batı aydınını, felsefecisini, düşünürünü tasavvufa yaklaştırsa da en önemli noktada kırılmalara neden olur ve hiçlik, saçma, varoluşçuluk gibi felsefelerin sonucunu oluşturur.

Sartre'da 'hiçlik'in verilmesi, eşyanın ilahi tarafa bakan yönünün reddedilerek eşyayı tek boyuta indirgenmesi ile öne çıkar. Sadece görünüm'ün varlığa ait olgu olmasıyla: Görünür olan, 'akıl' penceresinden bakış, görünür olmayana reddediş, Tanrı'yı bu denklemden çıkarış, a posteriori bilginin temel kabul edilmesi... ile. Bulantı romanının kahramanı Antoine Roquentin, Descartes'in "Düşünüyorum, öyleyse varım"ıyla, "Düşünüyorum, öyleyse hiçim"e ulaşır ve hiçliği aynı mantıkla ispatlar. Birinin varlığı ispatladığı yerde diğeri hiçlik'i ispatlar. Çünkü hiçlik de bir tasarıdır/düşünce ve o da ötekiler gibi bir varoluştur. Roquentin, hiçlik duygusunu yaşadığı, varlıkla birlik olma hâli sona erdiğinde varoluşun gerçek sırrını çözdüğünü düşünerek parktan ayrılır. Oysa bu hâl bile (Çokluktan Tek'e ulaşma) zaman-mekan'ı aşma/oluş'u idrak etme, fiziksel algının ötesinde metafizik bir hâldir. Bu hâli yaşattığı kahramanı ile bile Sartre, Descartes felsefesinin dışına çıkar ve onu yanlışlamış olur. Tam burada Varoluşçuluk(4) adlı eserinde Marksçıların ve Katoliklerin eleştirilerine verdiği cevapta eleştirel bir üslupla şöyle der Sartre:

"Kişioğlunu tek başına ele alıyormuşuz -bunu komünistler söylüyor-, bütünden koparıyormuşuz. Çünkü öznellik(subjektivite) olarak görüyormuşuz onu; çünkü yalnızca Descartes'in 'Düşünüyorum öyleyse varım' sözüne dayanıyormuşuz; çünkü yalnızca kişioğlunun tek başına kendini kavradığı anı göz önünde tutuyormuşuz. Bundan ötürü de yöremizdeki insanlarla bağlantı kuramıyormuşuz; dışımızda yaşayan ve cogito ile yanına varılamayan kimselere dayanışma gösteremiyormuşuz." (Varoluşçuluk/s:34) Oysa Sartre'in yarattığı Roquentin karakteri Sartre her ne kadar kabul etmese de tam bu eleştirilere uygun bir profil çizmektedir.

Descartes'in düşünüyorum öyleyse varım(cogito ergo sum), dıştan çok conconlu bir cümledir ama onu soyduğunuzda parlak şeker jelatininin içindeki bozuk ürünle karşılaşsınız, hele de bu cümlemin Tanrı'nın ispatında kullanılması daha büyük çıkmazlara neden olur. Bu yüzden Spinoza bu cümlemin açmazlarını ve hatalarını açılar. Aynı geleneği takip eden Goethe ve Gide de Descartes'in bu ifadesini çürütmüşlerdir. Gide, "Duyumsuyorum öyleyse varım"ı felsefesinin merkezine koyar. Burada, Gide'in Yeni Nimetler'de(5) yaslandığı Spinoza felsefesini açıklamak gerekliliği ortaya çıkar. Gide'in doğaya bakışı ve onu Tanrı olarak nitelemesi(natura naturans) panteizmden yani Spinoza felsefesinden etkilenimdir. Descartes'in Düşünüyorum öyleyse varım'ıyla Tanrı'nın varlığının ispatlanamayacağını ispat etmeye çalışır ve Tanrı'ya inanışın kanıtlarda değil, kanıt dışında her şeyde O'nu bularak olacağını ifade eder. Bu kısımda Spinoza felsefesinden yararlanarak bu anlayışa Goethe'den ulaştığını ve Tanrı'yı yasalarla ispatlamanın gereksizliğine inandığını belirtir(Y.N / s:166). Spinoza'nın yaptığı gibi -Spinoza, Euklides geometrisinde kullanılan yöntemi /uzay yerine Tanrı görüşünü koyarak/ kendi görüşünü kanıtlamak için kullanır(6) (F.T / s: 292-306)-, kendi varlığını bulduktan sonra Tanrı kavramını aramaz, Tanrı idesini mutlak çıkış noktası olarak ele alır. Tanrı ile evren/doğa arasında farklılığın kalktığı, evrenin Tanrı'nın kendisi olduğu bu anlayış, Tanrı'yı varoluşun koşulu anlamına getirir ve Tanrı'nın eseri, Tanrı'nın kendisi olarak kabul edilir. Ancak biraz daha ilerde inançtan bahsederken, "Arkadaş; hiçbir şeye inanma, kanıtsız benimseme hiçbir şeyi." (Y.N / s:198) derken, kendisi ile çelişir. Burada Bacon ile Spinoza arasında bir gelgit yaşadığı görülmektedir ki aslında Spinoza da Bacon'dan etkilenerek kendi felsefesini (erdemın asıl güç olması) bilgiye dayandırır. İnsan olmasaydı Tanrı olmayacaktı şeklindeki "yaratım olmasaydı yaratıcı olmayacaktı" tezi (bağıntı-bağımlılık); Spinoza'nın Occasionalistlerden ayrılan felsefesinin yansımasıdır.

Occasionalistlere göre “Tanrı ‘yaradan’dır ama Spinoza’ya göre Tanrı evreni yaratmamıştır, evrenin kendisidir yani nesnelerin özünde bulunur.” (F.T / s: 298) Nesneler olmasa Tanrı’nın varlığının da anlamını kaybettiği bir inanış biçimidir bu. İnsanın düşüncesiyle var olan bir Tanrı düşüncesi ile bu görüş açıklanır. Bu kısım aynı zamanda İslam tasavvufundaki algının da zıddıdır. Çünkü ayna metaforuyla, Tanrı’nın varlığıyla görünür hâle gelir yaratılanlar, yaratım/nesne/modus olmasa da Tanrı vardır.

Ali Şeriatî ise, İnsanın Dört Zindanı’nda(7) bu cümleyi özellikle dile getirerek, Descartes, Gide ve Camus’dan bahseder. İfadelerinin doğruluğunu sadece “var olma’yı (imek/sein/buden/beşer olma ya da sadece fiziki varlık olma) kanıtlasalar bile ‘insan olma’yı (imek’i, insanlık aşamasına erişmiş bulunmayı/idrâk) henüz kanıtlamış değildirler.”(İ.D.Z / s:24) şeklinde açıklar. Yani çözümü, insan’ı beşer “imek” ve insan “olmak” olarak beden - ruh olarak iki bölüme ayırarak verir ve bu cümleyi “sonsuzla doğru sürekli ve ebedi bir gelişim süreci içinde” olan insan için kabul etmez.

Descartes’in “Şüphe etmek düşündürmektir. Düşünmek vâir olmaktır. Düşünüyorum o hâlde varım”ın neden yanlış olduğunu açımlayalım tek tek. Bunun ilk nedeni, varlık’ın ise/o hâlde... gibi şart bağlamıyla düşünme eylemine bağlanmış olmasıdır. Bu sadece metafizik alanda değil fizik alanda da kendisini çürüten bir sonuçtur. Düşünme yetisi olmayan diğer varlıkların varlık’ları (var olduklarından şüphe edip, var olduklarını düşünmeyecekleri için) yok’a kalbetmektir. Taş var olduğunu düşünmediği için taş değildir anlamı çıkar. Şu ileri sürülebilir burada, taşın taş olduğunu düşünmemesi taşın kendi varlığını bilmemesidir ama taş, insan onun taş olduğunu düşündüğü için vardır. Öyleyse insan onun varlığını düşünmeseydi yok olacaktı. Ancak bu düşünme sisteminin sonucu Tanrı’ya kadar ulaşır -ki bu ikinci nedendir- ve Tanrı’nın varlığı sadece biz O’nu düşündüğümüz için vardır(bağıntı-bağımlılık), anlamına gelir. Sartre’ın yaptığı gibi, bu ifade sadece maddi dünya sınırlandırılarak ele alınırsa, doğal olarak varlığın ispatı olarak kullanıldığı gibi yokluk’un ispatı olarak da kullanılabilen çift anlamlı(Tanrı vardır/Tanrı yoktur) bir yapıya bürünür. Oysa İslam’da insan dışında yaratılmış bütün varlıkların iki yönü vardır; biri zahirî/beden/bizim gördüğümüz, diğeri ise batınî/ruh/Allah’a bakan yönü. Varlık’a sadece beden/bizim gördüğümüz taraftan bakmak, onu tek boyuta indirgemek ve onun yaratılış hikmetini eksiltmektir. Evrende bulunan her varlık, İbn Arabî’nin deyişiyle “canlıdır. Çünkü varoluş âleminde her varlık, Allah’ı zikretmektedir. Fakat onların tesbihi anlaşılır. Bu, sadece manevi keşif yoluyla anlaşılabilir. Allah’ı ancak diri olan varlık zikreder. O hâlde her şey diridir.” Zahiri yönüyle varlık, sadece insana hizmet etmekle kalmaz, asıl işlevi olan Yaratıcı’nın tecellîsinin sonucu olarak insan’ı Yaratıcı’ya ulaştıran bir işlev yüklenir ki bunun için de Arabî “Sonradan olma varlığın oluşması ve kendisini var kılan Yaratıcı’ya muhtaç bulunması, onun kendi nefsinde mümkün oluşundandır. Çünkü varlığı Bir başkasının varlığına bağlıdır. Böyle olunca ihtiyaç bağışla bağlıdır ve yaslandığı Yaratıcı’nın kendi zatında varlığı zorunlu olması ve kendi nefsiyle varlığında hiçbir şeye muhtaç olmayarak her şeye karşı mustağni olması gerekir. O da, sonradan olma varlığa Kendi Zat’ıyla varlık kazandırandır. Öyleyse öteki varlıklar O’na nisbet olunmuştur.” (F.H / s:16) diyerek, diğer varlıkların nisbet görevini ifade eder. Amaç sadece yaratılmış olanın varlığını bilmek değil(bu noktada taşın taş olarak varlığını bilmemiz onu taş/varlık yapmak için yeterli değildir), ona/varlık’a Kendi Zat’ıyla varlık kazandıran’ı bilmektir.

Üçüncü neden, varlığın şartı olan düşünmek, insanın kendi varlığı için kendisini özne konumuna yükseltmesi anlamına gelmektedir. Oysa varlık, Allah’ın, “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek için mahlûkâtı yarattım. Mahlûkâtı yarattım ki, bana bir ayine olsun ve o âyinede cemalimi göreyim.” hadisinde ifâde edildiği gibi, istemek/dilemek eylemlerinin sonucunda görünür olmuş ve düşünme, O’nun bilinmeyi istemesi nedeniyle insana ver’ilmiştir. Burada insan edilegendir, eylemden etkilenen/nesne; eylemin yapıcısı/yaratıcısı değildir. İnsan ister düşünen bir varlık olarak yaratılsaydı, ister de düşünemeyen, hatta kainat dediğimiz bu âlem ister yaratılsaydı, ister de yaratılmasaydı, bu,

Allah'ın Zat'ını etkilemeyecek, tecelli edilen isimlerin, sıfatların bizim tarafımızdan bilinmemesi dışında hiçbir farklılığa neden olmayacaktı ki bunun nedeni de, tekrarlıyorum, sadece Allah'ın bilinmeyi istemesidir. Bu bilinme insan'dan değil, O'ndan kaynaklanır ve Yaratıcı'nın âleme/insana değil, âlemin/insanın Yaratıcı'ya ihtiyacı vardır. "O'nun âleme ihtiyacı yoktur. Kendisine ihtiyaç görülen her isim, ister ihtiyaç duyanın benzeri olarak âlemde olsun ister aynı Hak olsun ilahî adlar, âlemin kendisine muhtaç bulunduğu her bir isimdir ki, O da eşsiz ve tek olan Allah'tan başkası değildir." (F.H / s:80) Düşünme bu noktada sadece istenen bilinme için bir araçtır ve O'ndan verilen bir araçtır. İnsan, düşünme'yle kendi'sinin ya da Tanrı'nın varlığına ulaşmasa da, hatta düşünemeseydi dahi, varlık Tanrı'nın dilemesiyle varlık olarak görevini ifâ edecekti. Kısaca insan, varlık âleminde özne değil nesne; düşünme yetisi ise, Yaratıcı'nın eylemi yani varlık için Özne'nin bilinmesi için bir araçtır, şart/koşul değil. Koşul, O'nun bilinmeyi istemesidir.

(1) Jean Paul Sartre, Bulantı/La Nausée, çeviren: Selahattin Hilav, Can Yayınları, 12.Basım, İstanbul, 2010.

(2) Muhyiddin İbn Arabi, Füsus'ul Hikem/Hikmetlerin Özü, çev:Abdülhalim Şener, Sufi Kitap, 3.baskı, İstanbul, 2010.

(3) Miguel De Unamuno, Sis/La Niebla, çev: Yıldız Ersoy Canpolat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

(4) Jean Paul Sartre, Varoluşçuluk/L'existentialisme est un humanisme, çev: Asım Bezirci, Say Yayınları, 19.baskı, İstanbul, 2005.

(5) Andre Gide, Yeni Nimetler, çev: Tahsin Yücel, Can Yayınları, İstanbul, 2007.

(6) Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996

(7) Ali Şeriatî, İnsanın Dört Zindanı, çev:Hüseyin Hatemi, İşaret yayınları, İstanbul, 2007.

Bir Liderin Doğuşu: Recep Tayyip Erdoğan (İbrahim Becer)

Tayyip Erdoğan'ı gelmiş geçmiş tüm liderlerden ayıran birçok fark varsa da bir ayrıntı çok önemli: Seveni çok seviyor, sevmeyeni nefret ediyor. Doksanlı yılların ortalarından bu yana, müsait olduğum müddetçe kendisini defalarca canlı izleme şansına sahip oldum. Diğer Liderlere göre mimikleriyle, fizyonomisiyle, vücut diliyle hatta sert diliyle farklı bir Lider profili çizer Tayyip Erdoğan.

Kendisine yapılan suçlamalar arasında ülkeyi bölmekten tutun da vatan satmaya, oradan Laik cumhuriyeti temelden sarsmaya kadar sayısız maddeler olan bu adamın geldiği noktaya bakılacak olursa, Türkiye için ciddi bir sorun var: Bahse konu tüm bu suçları işlediğine inanılan Tayyip Erdoğan'ın, ülke genelinde % 50'ye varan iştirakçilerinin durumu ne olacak?

Ben yine de %50'lik "ihanet-i vataniye suçuna iştirak eden kitleye" değil de, en severden daha vatansever kitleye bir iyilik yapayım. Gelin size düşmanınızı tanıtayım; göreceksiniz, Tayyip Erdoğan ne sadece Ergün Poyraz'ın kitaplarında anlatılan bir gizli tarikat üyesi ne de Vural Savaş'ın bahsettiği gibi habis urla beslenen vampirler tayfasından.

Ben ilke olarak düşmanlıkla beslenmeyen biri olsam da yine de "taraf" olmadığım insanlara küfretmekten ziyade anlamaya çalışan bir insanım. Bunun bir değil, birden fazla faydasını gördüm şimdiye kadar; en büyük faydası da, aynı görüşü paylaşmadığım halde çok insanla hala yüz yüze bakabiliyoruz. İletişim yollarını kestirip atmak, diyalogun getirdiği çok renkliliği, monoloğun soğuk cenderesine hapsetmek pek akıl kârı değil çünkü.



Elimde Tayyip Erdoğan'ı, yakın tanıklarının gözlemleriyle anlatan güzel bir kitap var: **Bir Liderin Doğuşu: Recep Tayyip Erdoğan**. Bu kitaptan önceki okuduğum kitap da Ahmet Davutoğlu'nu anlatan, "Hoca" adlı eserdı ve o da çok nitelikliydi.

"Yandaş olduğun için bu adamların burada reklamını yapıyorsun" diyen dostlara da selam olsun. Şu anda okuduğum kitabın, Cem Ersever tarafından yazılan ve Abdullah Öcalan'ı anlattığını hatırlatırım. Şimdi kitabın sayfalarında gezelim biraz...

Harun Karaca anlatıyor:

"1987 Genel Seçimlerinde, Beyoğlu Zeytinburnu Bölgesinden Milletvekili adayydı. Kampanyanın en yoğun olduğu günlerde, Zile'den konferans daveti almıştı. Vakit sorunu vardı ama ısrar edilince geri çeviremedi. O akşam bir ev sohbetine katılacaktı. Sohbet bittikten sonra, geceleyin yola çıkacağız, ertesi akşam konuşmasını yapacak ve aynı akşam geri döneceğiz. Gece yarısına doğru sohbet bitince gidip aldık Tayyip Bey'i. Yola çıkmak üzereyiz: "az kalsın unutuyordum, benim eve uğramam lazım" dedi. "Hayırdır?" dedik. "eve kömür çıkarmam lazım" dedi.

'Bir Liderin Doğuşu: Tayyip Erdoğan', son zamanlarda okuduğum tartışmasız en iyi biyografik eser. Hoş, beni ilgilendirmez ama Tayyip Erdoğan'ın siyasi rakiplerinden biri olsaydım bu kitabı bir kerede bitirirdim. İçinde barındırdığı resimleri de dâhil 390 sayfalık bu kitabı okumam bir günümü aldı. Kitap, Hüseyin Besli ve Ömer Özbay tarafından yazılmış. İçinde, girişte de örneğini verdiğimiz küçük anekdotlarla, *"bu adam aslında kim, derdi ne, nereden gelip nereye gitmek ister?"* gibi sorulara cevap aramakta.

Kitap, Tayyip Erdoğan'ın şahsında yakın tarihe de ışık tutmakta: Necip Fazıl'la ilişkisi, başarısız olduğu seçim süreçleri, Hoca ve Ak Saçlılarla alttan alta çekişmesi, 28 Şubat ve hapse düşme süreci, medyanın kendisine karşı yürüttüğü linçe karşı tevekkülü, Ak Partinin kuruluşu ve *'muhtar bile olamaz'* denilirken Başbakan olması...

Kadınların özellikle seçim döneminde aktif olarak kullanılması olayını ben her zaman Refah Geleneğinin bir alametifarikası olarak değerlendirmişimdir. Meğer bunu, teşkilatlardan gelen tüm itiraza karşı ilk kullanan Tayyip Erdoğan'mış. Hatta Ekrem Erdem, ilk kadın üyenin 1987 yılında, tamamen tesadüfen partiye kaydedildiğini anlatıyor: *"...Bir ev sohbeti sonrası, ev sahibine partiye kayıt olması için baskı yapıyorduk. Ne desek adam bir mazeret buluyor ve kayıt olmamak için bin dereden su getiriyordu. O sırada mutfaktan, "beni yazın" diye evin kızının sesi geldi. Doğrusu, "kadınları üye yapmıyoruz" demeye dilimiz varmadı; formu doldurtup kızımızı üye yaptık. Ne var ki uzun süre kayıt defterine işleyip İl'e gönderemedik. Sonunda, "biz gönderelim de İl Yönetimi ne yapacağına karar versin" dedik. Onlar da olumlu karşılınca Şişli Teşkilatı olarak ilk kadın üyemizi kaydetmiş olduk. Beyoğlu seçimlerinde en büyük yenilik, kadınların sahaya ilk defa inmesidir".*

Yazar Sibel Eraslan'ın da buna benzer bir anısı var: *"...Hiç unutmam, o günlerde Marmara Çalışma Ekonomisi öğrencilerinden kız kardeşimle Fatih'te bir öğrenci iftarına gitmiştik. Konuşmacı Tayyip Bey'di. Konuşmaya başlar başlamaz kardeşimin gözlerinden yaşlar akmaya başlayınca şaşırmıştım, ülke ekonomisinden bahsediyordu oysa. Nedenini sorduğumda, kız kardeşim: "böylesine davudi bir ses ve içten bir hitabeti hiçbir hocamdan işitmemiştım şimdiye kadar" dedi. 1989'da beni, çay içmek için İstanbul İl Başkanlığına davet etti. Başörtüm yüzünden çalışmıyordum. Davete icabet ettim ve çay içmek üzere geldiğim partiden, kadın kollarını başlatmak üzere ayrıldım".*

Kitapta geçmişe ışık tutan anekdotlardan birisi de Hoca'yla ilgili olanıydı benim için. Hoca'nın 'tek adam' mizacı, o yıllarda fısıltı gazetesiyle dillendirilse de işin boyutlarını öğrenmek bu günlere nasipmiş. O günlerin Refah Teşkilatında, Tayyip Erdoğan'ın başkanlığını yaptığı İstanbul İl Başkanlığıyla, Genel Merkez arasında usul yönünden ciddi bir çekişme vardır. Tayyip Erdoğan'ın kendine özgü yöntemlerine Genel Merkez şüpheyle yaklaşmaktadır. 94' yerel seçimleri öncesidir ve İstanbul Belediye Başkan adaylığı için Genel Merkez'in aklından henüz partiye yeni katılmış olan Ali Coşkun geçmektedir. Oğuzhan Asiltürk'ün ağzından, *"İstanbul dükalığını yıkacağız"* tehdidi dilden dile dolaşır o sıralar. Hoca, perde gerisinden izlediği bu mücadeleye el koyar ve her iki aday için anket yaptıracağını söyler. Fakat Ali Coşkun, *"anketten ben çıkmazsam, benim için züldür"* der. Fakat Tayyip Erdoğan dik durmakta ısrarlıdır ve sözünü esirgemez: *"Ali Coşkun, 'anketten ben çıkmazsam, benim için züldür' diyormuş. Peki, bize ne oluyor? Kendimizi bildik bileli bu hareketin içindeyiz, on senedir bu teşkilatın başkanıyım. Şimdi bize diyorlar ki, 'anket yapacağız ve seni yeni gelen biriyle yarıştıracacağız'. Biz, bu bizim için züldür demiyoruz, Hayırlısı Allah'tan diyoruz"*.

Düğümün çözüleceği yer bellidir; Hoca'ya müracaat edilecektir ve öyle de olur. Gerisini Ahmet Ergün anlatıyor: *"...dilimin döndüğünce 'neden Tayyip Erdoğan'ın aday olması gerektiği' konusunda tezlerimi sıraladım. Yaptırdığımız anketten bahsettim. Yarım saat boyunca ben anlattım, Hoca sözümü kesmeden beni dinledi. En sonunda 'bitti mi' diye sordu. 'bitti sayenizde' dedim. Gözlerine bakmaya cesaret edemiyordum. 'sayenizde ha' diye söz başladı ve hiç susmadan devam etti: "Siz, hangi hakla, benden, genel merkezden habersiz böyle bir çalışma yaptınız. Partimizin adını kullanarak insanlara soru sorma hakkını kim verdi size? Ali kıran baş kesen mi sandınız kendinizi, kimsiniz siz? İzniniz olmadan insanlara sorular sorarak kul hakkı yediğinizin farkında mısınız siz? Derhal tövbe ediniz! Tövbe de yetmez; soru sorduğunuz insanları bulup, onlardan tek tek özür dileyerek hatta helallik isteyeceksiniz..."*

"Sessizce kalkıp huzurdan çıktık, hilafsız kulaklarımıza kadar kızarmıştık" diye devam ediyor Ahmet Ergün 94' Yerel seçimleri Dönemini anlatırken.

Kitabın en güzel yanı da, olayları dönemin tanıklarının ağzından, onların şehadetiyle anlatması. Kitap, bu yönüyle akıcılığını hiç kaybetmeden ilk sayfadan son sayfaya kadar temposunu korumakta. Ben sadece birkaç hikâyecik aktarabildim. Kitabın içerisinde onlarca tanığın anlattığı bir o kadar olay, o günler hakkında okura bilgi vermekte. Kitap, Tayyip Erdoğan'ın serüvenini en baştan alıp Başbakan olduğu gün noktalamaktadır. Benim için kitabın en çarpıcı bölümü de, o anın bir tanığının anlattığı olay oldu.

Mustafa Gündoğan anlatıyor: *"...Pınarhisar Cezaevinde son akşamı. Tayyip Bey zati eşyalarını toplarken "Başkanım", dedim. 'Hamdolsun bu da bitti. Hiç ara vermemiş gibi yolunuza devam edeceksiniz ve inşallah bir gün, bu ülkenin Başbakanı da olacaksınız. Lakin biz o günlerde yanınızda olmayacağız". Tayyip Bey neşeliydi, bana gülerek: 'Bak Mustafa! İşte sana söz: Eğer bir gün Başbakan olursam ilk görüşeceğim kişi sen olacaksın'."*

Aradan zaman geçer ve Tayyip Erdoğan nihayet Başbakan olur. Yine Mustafa Gündoğan anlatıyor:

"...Başbakanlık makamının bulunduğu katta, neredeyse adım atacak yer kalmamıştı. Milletvekilleri, Bakanlar, Parti üst yöneticileri herkes oradaydı. İçlerinde ilkokul mezunu olan belki de tek ben vardım. Fazla göze batmadan bu okumuş adamlara bakıp, 'hepsi de okumuş, iyi yerlere gelmiş büyüklerimiz' diye geçirirken gözlerim, huzurlu bir yorgunlukla kendini makam koltuğuna bırakan Tayyip Bey'e takıldı. Ne yalan söyleyeyim, keyiflenerek: "Hey Yüce Mevlam! Bize bugünleri de gösterdin ya, emanet verdiğin canı hemen şuracıkta alsan ne gam" dedim. Sonra aklıma Ceza evindeki son gece

konuşmamız geldi. Bu arada kutlama telaşı bitmiş, ortalık nispeten sakinleşmişti. Tayyip Bey, 'Arkadaşlar, beni biraz yalnız bırakır mısınız' dedi. Diğerleriyle odayı terk etmeye hazırlanıyordum ki bana dönüp eliyle işaret etti: "Mustafa, sen kal!"...

Sadece bu vefaya şahit olmak için bile bu kitap okunmaya değer. Bir de Tayyip Erdoğan'ın yasaklı olduğu dönemde, Abdullah Gül ve Bülent Arınç'ın Başbakanlığı birbirlerine ikram ettiği bölüm var ki...

Gerçekten okunmaya değer...

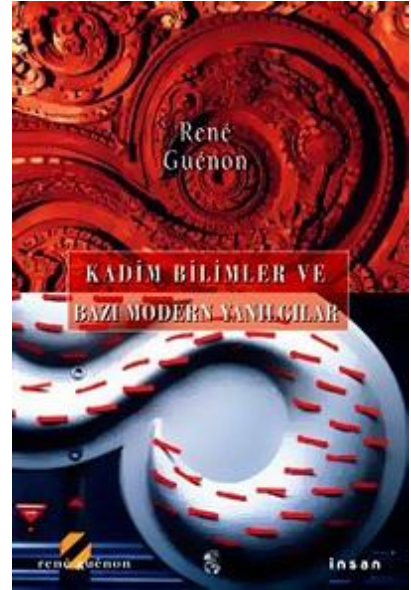
Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar - René Guénon (Alper Gürkan)

Ayraç Dergisi'nin 27. sayısında (Ocak 2012) yayımlanmıştır.

1921'de Paris'te yayımlanan "Hindu Doktrinlerine Genel Giriş" adlı bir kitap, o günlerde oldukça popüler olan benzerlerine göre ilginç bir maksada binaen kaleme alınmıştı. Bu kitap da piyasadaki birçokları gibi Hindu dininden bahsediyor ve bu dinin kendine has gelenek ve hakikat anlayışını dile getiriyordu. Diğerlerinden onu farklı kılsa amacıydı: Yazar, İbrahimî dinleri artık sıkıcı bulan Hristiyan Avrupa'ya seslenmek ve bu sayede "aşkın olmasından ötürü evrensel ve değişmez" gördüğü Geleneği, Batıya oryantalist olmayan bir üslubla açıklamak gayesindeydi. Üstelik bu yazar, bir Hindu değil, Müslümandı: 1912'de İslam'a intisab etmiş büyük Fransız düşünürü René Guénon'du...

Okültizm, teosofi, Budacılık, Tasavvuf gibi kavram ve olguların doğruluklarından şüphe taşıyan anlatımlarla Avrupa'da sıkça boy gösterdikleri bir dönemde yeni bir perspektifle zuhur etti Guénon. Kendisinin de girip çıktığı ve sonradan "gayr-i sahih" olarak değerlendirdiği yollardaki tecrübelerini orijinal kaynaklarla karşılaştırdı ve inisiyatif görünümüne yolların ihtiva ettiği yaklaşımları masaya yatırdı. Neticede bu yolların, sahih bir geleneğe yaslanmadan sadece gelenekten arda kalan bilgi kırıntılarıyla inşa edilmiş olduğunu ve temel söylemlerinde dâhi tesbit edilebilen yanlışlıklarını ifşa etti.

İranlı mütefekkir Seyyid Hüseyin Nasr'a göre, "Doğu'nun geleneksel doktrinin bugünkü Batıda tam anlamıyla tanıtılmasındaki merkez kişi René Guénon'dur. Guénon, bu görev için Geleneğin bizzat kendisi tarafından seçilmiş ve bu görevi üstün bir kişiliğin entelektüel işlevi olarak yerine getirmişti(r)." (Nasr,2001:112) Bu amaçla kitaplar neşretmesinin haricinde, kurduğu *Etudes Traditionnelles* ve *La*



Gnose dergilerinde yazılar kaleme almaya, uzlaşmacı ya da polemikçi bir tavırdan ziyade doğruluğundan emin olduğu yolunda kimselere aldırmadan dikkatle ilerlemeye devam etti.

Çeşitli dergilerde yazdığı bu yazıların tematik bir derlemesi olan *Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar**, onun özellikle modernler tarafından anlaşılamayacağını vurguladığı geleneksel ilmin tabiatına bakışlarını içerir. XX. Yüzyılın en önemli metafizikçilerinden birisi olarak kabûl edilen Guénon'un modern felsefenin temellerini sarsan yaklaşımı esas olarak bilginin mahiyetine dairdir. Bu nedenle tartışmalarına epistemolojik bir temelden başlar ve moderniteyi önce bilgi üzerinden eleştirir. Bu yönden modern bilimin gerçek bir bilgi olarak kabûl edilemeyeceğini vurgular. “Zira, modern bilim doğru şeyler sunsa bile yine onları sunuş tarzı haklı değildir.” Ona göre bunun sebebiyse modern bilginin dayandığı profan, yani din dışı olan bir bakış açısının ürünü olmasıdır. Çünkü, “bu bakış açısı temelde eşyayı hiçbir müteal ilkeye dayandırmaksızın ve bunları hiçbir ilkeye bağımlı değillermiş gibi tasavvur etmeye dayanır.”

Guénon aynı gerekçelerle ve metafiziği fiziğin ilkesi olarak görmesi sebebiyle bilgiyi eylemden de üstün görür. Yani ilim amelden üstündür. Nitekim Hind kast sisteminde Brahmanlar da Kşatriyalardan yine aynı sebeple üstündür. (Ki İmam-ı Azam da bunu böyle söyler. Şer’î olmasa da geleneksel bir devlet olan Osmanlı’da askerî seferlerin ve sulhün Şeyh’ül İslam tarafından gerekçelendirilmesinde ve tasdik edilmesinin altında da aynı sebep yatmaktadır. Veya Orta Çağ’da kraliyet berât ve tasdiklerini de Papa vermektedir. Maddî otorite ma’nevî otoriteye tâbidir.) Ma’nâ maddeyi kuşattığı için ma’nâdan uzaklaşmış bir maddiyatın son tahlilde bir değeri de yoktur onun için. Modern bilimin temel hata ve sapması işte burada başlar. Çünkü modern bilimin dayandığı temel saikler, kadîm geleneklerde sahip olunan bilgilerin bile ampirik olduğunu savlayacak kadar ileri gitmiş ve deneyimin sahasına dâhil edemediği hiçbir bilgiyi meşrû kabûl etmemiştir. Nitekim metafiziğin teklîğe vurgu yaparken madde ilimlerinin sürekli bir bölünme ve çoklukla meşgul olmasının da sebebi yine budur.

Lütfi Bergen epistemolojik cemaatten bahsettiği bir yazısında bilgi ve inancın birbirinden ayrılamayacağını vurgular, böylece metafizik bilginin teklîğine gönderme yapar ve “Bilmek özel bir inanç formudur.” der, “Bilim her durumda inançla iç içedir ve daha yerinde bir deyişle inançlar şebekesi (web of beliefs)dir. Bilimsel bilgiyle dogma ya da inanç birbirine zıt şeyler değildir.” (Bergen,2011:21)

Bu değerlendirme de göz özüne alındığında, “Acaba Guénon postmodernist sayılabilir miydi?” sorusu akla gelebilir.

Guénon modern bilgiyi eleştirirken bunu me hazları yine modern olan bir eğilimle yani postmodern bir tutumla yapmaz. Muhakkak ki modern bilgi hakkında, “onun bilginin bütünlüğünü temsil etmeyeceğini ve modernlik meşruiyetiyle” (Lyotard,2000:26) alakasını Guénon’a yakıştırmak mümkün olabilir. Ancak bilgiyle sorunu bununla sınırlı, bundan ibaret değildir; modern bilgi onun için tam anlamıyla bir sapmanın esas noktasıdır. Bu bağlamda postmodernitenin dayandığı belirsizlik, bilginin metalaştırılması, şüphencilik gibi kavramlar da Guénon’u açıklayamaya kâfi gelmeyecektir.

Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar’da Guénon, kendisi için tek ilgi alanı olarak kabûl ettiği metafiziğe dair olan ilk bölümde “Rûh ve Akıl”, “Ebedî İdeler”, “Tek Tanrıcılık” gibi konulara eğilir. Birinci bölümün belki de en önemli makalesi olan “Kendini Bil”de tradisyonun felsefeyle kesiştiği bir alanda Sokrat’tan beri söylenegelen bu ifadeyi ele alır ve onunla tüm varlık anlayışına bir açıklık getirmeye çalışır. Hakikî bilgi ve bilgeliliğin insanın özünde bulunabileceğine dayanan ma’rifeti filozofların sezmesine dair tesbitlerini aktarır ve bu sözle anlatılmak istenenin, İbn Sina tarafından “Sen kendini bir hiç zannediyorsun, oysa dünya sendedir.” sözüyle ya da “Kendini bilen Rabbini bilir.”

hadisiyle tamamlandığını vurgular. İnsan bu sayede “*derûnî özüne, yani varlığının merkezine ulaştığında Rabbini de bilmiş olacaktır.*”

İnsanın bu bilme mecrasında yolunu tenvir edecek tüm metodları içeren inisiyasyon sürecine değinen ikinci bölümdeki makalelerdeyse Guénon; mesleklerin aslını, matematiksel remizleri, tradisyonel san’at kavrayışını ele alır. San’atlar ile meslekler arasındaki ayrımın modern bir ayrım olduğuna değinirken san’atın özünü de hakikatin muhtelif düzeyleri arasındaki tekabüliyeteye dayandırır. Plastik ve fonetik san’atların törensellik bağlamında yerleşik ve göçebe halklara dayandığına değinen düşünür, toplumun gelenekle ilişkisi ölçütünde sembolizmin güçlenip yaygınlaştığını vurgular.

Tek kelimeyle simgeler, “*her şeyden önce tefekküre, olabildiğince derin ve geniş bir kavrayışa dayanak oluşturmaya yöneliktir, ki bu her simgeselliğin varoluş nedenidir.*” Modern san’atlar hakkında da doğal olarak menfîdir: (San’atta) “*en ufak ayrıntıya varılncaya dek her şey bu amaca (büyük sırlar, küçük sırlar a.g.) uygun olmalıdır, yalnızca dekoratif nitelikte olan ya da yalnızca süs niteliğinde olan herhangi bir şeye yer verilmemelidir.*” Diye yazar.

Üçüncü ve son bölümde bazı yaygın modern yanılgılara değinen yazar ağırlıklı olarak değer, ölçüler gibi modern sapmanın nicel yönüne eğilir. Yukarıda aktardığımız modern bilgi kuramıyla olan hesaplaşmasını içeren makalelerin en dikkate değeri olan “Tradisyonel Öğretiler Karşısında Profan Bilim” de bu bölümde yer alır. Zaten genel olarak bu büyük düşünürün fikirlerinin bir çatısı niteliğindeki son makale, kitapta ele alınan meseleleri de özetler mahiyettedir.

Martin Lings tarafından bir velî olduğu ileri sürülen René Guénon, *modern dünyanın krizinde* yolunu arayan herkes tarafından diğer tüm eserleriyle beraber bütünlüklü olarak ele alınıp tartışılması, değerlendirilmesi ve üzerinde dikkatle durulması gereken özel birisidir. Bu yönüyle *Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar* kitabı da onun özellikle modern tutum ve düşünceler karşısındaki fikirlerinin özünü oluşturması bakımından en kıymetli eserlerinden birisi olarak okuyucuya onun hakkında oldukça geniş bir bilgi verecek ve bir yol gösterecektir.

* René Guénon, *Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000.

Kaynakça

Nasr, Seyyid Hüseyin (2001), *Bilgi ve Kutsal*, İz Yay., 2.Basım, İstanbul

Bergen, Lütfi (2011), Sözlük: Kelimelerin Allah’a Varan Mücadelesi, *Değirmen Dergisi*, Sayı:28, Ankara

Lyotard, Jean François (2000), *Postmodern Durum*, Vadi Yay., 3.Basım, Ankara

[Şerhu Esmâillâhî'l-Hüsnâ / Sadreddin Konevî Hazretleri \(Mehmet Yılmaz\)](#)

Günümüzden yaklaşık 2500 yıl önce **“her gün doğan güneş farklı bir güneştir”** diyordu Efesli bilge Heraklitos (Ἡράκλειτος). Bir sembolizm ya da felsefî bir derinlik aramadan, en düz, en yalın haliyle işitelim bu sözü. Heraklitos’tan bu yana 2500 x 365 farklı güneş doğmuş olabilir mi?

İçinizden tekrar edin bir kaç kez, **“her gün doğan güneş farklı bir güneştir”**... İnandırıcı geliyor mu size? Yoksa itiraz mı ediyorsunuz? Tersini ispatlama imkânınız var mı? Her gün doğan güneşin hüviyetinin değişmediğini, hep o AYNİ güneş olduğunu kim iddia edebilir? İsterseniz bir kaç gün üst üste çekilmiş güneş fotoğraflarına bakın. Yüzeyde meydana gelen lekelerin, patlamaların yeri ve büyüklüğü değişiyor sürekli. Neredeyse her saniye farklı bir güneş görüyoruz. Heraklitos’un bir başka sözü geliyor akla: **“Aynı nehirle girenlerin üzerinden farklı sular akar”**. Var mı bir itirazınız? Şu halde AYNİ olmaktan ne anlıyoruz? Değişime, yıkılmaya, ölüme direnen, kesafet ve metanet sahibi, ölmeden ayakta duran bir güneş mi anlıyorsunuz? Bırakın asırları, tek bir gün içinde bile bizi aydınlatan güneşin (?güneşlerin) AYNİ kaldığını söylemek imkânsız.



Ya siz? Her gün AYNİ insan mısınız? Bazen sakın, bazen heyecanlı, bazen hüzünlüsünüz. Bir gün borçlu, bir gün zenginsiniz. Kâh mağdur kâh suçlusunuz. Saniyede 2000 hücre ölüyor vücudunuzda. Her gün batımı en az 50 milyar hücrenin ölümünü noktıyor. Saçlarınız uzuyor, tırnaklarınızı kesiyorsunuz. Belki zayıfladınız? Eski

pantolonları giyebiliyor musunuz? Çocukluk fotoğraflarınızı açın bakın, ne kadar da büyümüşsünüz. Ama **“ben çocukken”** diye söze başlamak size garip gelmiyor. Bir zamanlar... evet çocukunuz. 10 kiloluk bir beden-diniz ya da o bedenin içindeydiniz. Demek ki saç, kaş, göz, boy-kilo vb arazların ötesinde, değişmeyen bir hüviyetiniz olduğunu peşinen kabul ediyorsunuz. Erkek, Türk, 80 kilo, muhasebeci, İstanbullu ve koyu Fenerbahçe taraftarı değilseniz... kimsiniz siz?

Hatırlar mısınız? Barış Manço öldüğünde gazeteler şöyle yazmıştı: **“Barış Manço hayatını kaybetti.”** Yani anahtarlarını veya kredi kartını kaybetmiş gibi. Ölüm haberinden Barış Manço’nun yok olduğu,

hiç olduğu, dünyaya adeta hiç gelMEmiş gibi olduğu anlaşılmadı. Ölmüş olsa da Barış Manço hâlâ vardı. Hüviyetini değil sadece hayatını kaybetmişti. Bu yani. Hepimizde değişmeyen, AYNİ kalan bir BEN var ama... nere(m)de o? “Ben” kimdir? Gerçek hüviyetim nedir?

*“bir kazada kolumu ya da iki bacağımı birden kaybetsem? %50 Eksilsem? Bir futbolcu için gerçek bir dram, ya benim için? Kitap okumama, kızlarımla oynamama engel değil. Mesleğime engel değil. Oy kullanmama? Bacaklarım olmasa da **TAM, EKSİKSİZ** bir vatandaşım. Gerek kendim gerekse ailem, devlet ve toplum bacaklarımın kopmasına rağmen Ben’de kalan, eksilmeyen bir şeyin varlığını kabul ediyor. Haklarım ve ödevlerim de TAM, EKSİKSİZ. [...] ampiristlerin algıya, deney ve gözleme dayalı duruşlarının sonuna kadar gidersek çok kaygan bir zemine varıyoruz: **“Şeyler ancak algılanabiliyorlarsa vardırılar”**. Algıya dayalı objektif, ölçülebilir varlık iddiaları Zaman selinin akışına bir saniye bile dayanamıyor. Bunun için 5 duyu ile etraftan topladığım bilgiler sürekli değişirken, yazmakta olduğum şu yazı bile Zaman içinde AYNİ kalamazken “Ben” kim oluyor da yıllar boyu AYNİ kaldığını iddia ediyor?” ([Varlık bir harftir, sen onun anlamısın](#))*

Evet... Bu hafta tanıtmak... değil de sadece dikkat çekmek istediğim bir kitap var: [Sadreddin Konevi Hazretleri](#)’nin yazdığı [Esmâ-ı Hüsna şerhi](#). Kıymetli insan Ekrem Demirli’nin tercüme ettiği harika bir eser. Tanıtmak istemiyorum zira kendi aciz kelimelerimle sizlere vakit kaybettirmekten korkarım. **“Heykeli dikilecek insanların o heykele ihtiyacı yoktur”** diyordu bir düşünür. Böyle kıymetli eserlerin de övülmeye, tanıtılmaya, açıklanmaya ihtiyacı yok. Müellifin okura duyduğu merhamet zaten her satırda hissediliyor. Tasavvuf’un ya da Esmâ-ı Hüsna’nın ehemmiyetini anlatmaya çalışmak da büyük edepsizlik olur diye düşünüyorum. Bu yüzden sadece “dikkat çekmek” istedim. Gerçek perdesini aralayıp Hakikat’e yönelmek... Bunun yolları var. Hepsini bu.

Ibn Ajiba’nın [Mi’raj al-tashawwuf ilâ haqâ’iq al-tasawwuf](#) adlı eserinin Fransızca tercümesine yazdığı önsözde Jean-Louis Michon Tasavvuf’un hem bir sanat hem de bir ilim olduğunu söylüyor. İslâm’ı kabul ederek Ali Abd al-Khalîq ismini alan ve ehl-i tarik olan [Jean-Louis Michon](#)’a göre Tasavvuf yöntemleri, terminolojisi (istilahat) tecrübe edileni insana aktarması veçhiyle bir sanattır. Fakat aynı zamanda Tasavvuf bir ilimdir. Zira Hakikat’in keşfine yönelmiştir.

Bir zaman önce yine [Kitap Tanıtım](#) serisinde Ganiyy-i Muhtefî Hazretleri’nin [Nefesler](#) adlı eserine dikkat çekmiştik, sadık okurlarımız hatırlayacaklar. Bu **hüviyet** meselesini anlatmak için yine o eserden istifade edelim. **“Hüviyet”** adlı nefes bize soru olsun, cevabı da Şerhu Esmâillâhi’l-Hüsna’dan gelsin. Bir keman konçertosu gibi... Ya da tecahül-ü ârif sanatı diyelim; nasıl isterseniz...

“Bir parçacık balmumu: özel kokusu olan,

Yumuşakça ve sarı, hem kolayca yoğrulan

Bir cisimdir ki sonlu, sınırlı hacma mâlik;

*Onu emrâza karşı eczâ da kılmış **Hâlik**.*

İyice cıvıklaşır ısıtırsan sen bunu,

Hacmı artar, aklaşır rengi de enikonu.

Görünüş de değişir değişince tüm a'râz;

Ama, hüviyyet için, bu aslâ olmaz maraz.

O, hüviyyeti mahfûz, gene bir balmumudur.

Biraz daha ısıtsan bir sıvı eder sūdûr.

Buharlaşır, daha çok ısıtsan: sıvı kalmaz.

Buhar hâlinde bile hüviyyet tâdil olmaz.

Buna benzer bir misâl için düşün insanı!

Yaşlansa, hasta olsa ya da azalsa kanı,

Ameliyât da olsa, hattâ taşısa protez,

İnsanlığı değişmez! Elhak, muhkemdir bu tez!

Şu hâlde a'râz ile hüviyyet ayrı şeymiş.

A'râzın gizlediği hüviyyeti kim bilmiş?

Bir şeyin a'râzı çok ama hüviyyeti bir!

Bunu idrâk etmeli olmadan mütekebbir.

Mâdem ki bu a'râzın ardında hüviyyet var,

Ve a'râz perdeleri olmakta sana duvar,

Bir kere de sormalı: "Görünen bu âlemin

Nedir ki hüviyyeti ve dayandığı zemin?"

Sadreddin Konevî Hazretleri'nin Şerhu Esmâillâhî'l-Hüsna adlı kitabından alıntılar**EL METÎN, sf. 161**

Mânâlardaki **MeTaNet** cisimlerdeki kesiflik gibidir. HAKK'ın metanetinin bir yönü O'nun ALLAH ismini lafızda veya yazıda başka birinin kendisiyle isimlenmesinden korumuş (mu**HaFaZa** etmiş) olmasıdır. Böylece bu isimden ebedi olarak sadece HAKK'ın hüviyeti (kim?liği, =identity, AYNI-lığı) anlaşılır. Binaenaleyh, HAKK'a bu isimden başka daha iyi bir delîl yoktur, bunun yegâne istisnası insân-ı kâmilidir. Çünkü insân-ı kâmil ALLAH'a bu kelimedenden daha iyi delâlet eder.

Bu nedenle HAKK insân-ı kâmilî "kelime" diye isimlendirmiştir. Buna göre ALLAH'ın kelimesi ancak insân-ı kâmil ile konuşur (**NuTuK** eder); buna karşın insan kelimesi ise kendiliğiyle konuşur. Şu halde insan kelimesi HAKK'ın hüviyetine delalet eden en güçlü delîldir. Hz. Peygamber (S.A.V) şöyle buyurmuştur: *"ALLAH'ın velileri görüldüklerinde ALLAH'ın hatırlandığı kimselerdir."*

EL HAY, sf. 177

EL HAY sadece **HaYat** sahiplerinin vasıflanabilecekleri özelliklerin kendisine nispet edilmesinin kesinliği nedeniyle EL HAY'dır. Kadim ve HAY'ın hayatı karşısında duran herkesi aydınlatan güneş için güneş ışığı gibidir; bizatihi HAY'ı da kim görürse canlanır ve hiç bir şey ondan gizli kalmaz.

Her şey canlıdır. Eşyanın hayatı mutlak EL HAY'ın hayatının onlar üzerindeki bir feyzi olduğuna göre a'yân-ı sabite, sâbitlikleri halinde canlıdırlar. Şayet onlar canlı olmasalardı HAKK'ın celâline layık bir kelâm ile "Kün! / Ol!" sözünü duyamazlardı.

Binaenaleyh a'yân-ı sabitenin bu kavli işittikleri ve HAKK'ın emrine icabet ettikleri sâbit olduğuna göre onların HaYat sahibi oldukları da kesinleşmiştir. Onların hayatlarını ise sadece kâmillerden muhakkik olanlar idrâk edebilir.

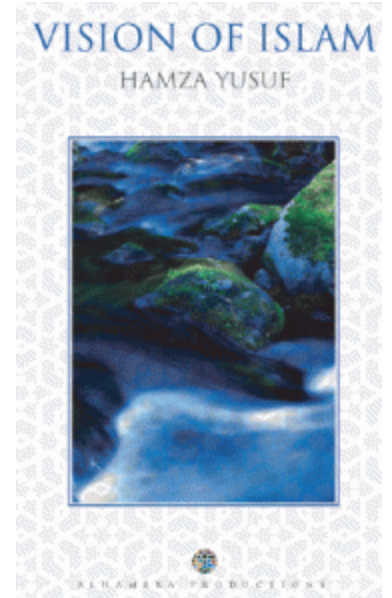
EL KAYYÛM, sf. 179

EL KAYYÛM her nefsin elde ettiği şey üzerinde kâim oluşu nedeniyle kayyûmdur. [...] Kayyumluk lizâtihi HAY'ın bir sıfatı ve na'tı olduğuna göre EL KAYYÛM her durumda EL HAY'a eşlik etmiştir. Hiç kuşkusuz EL HAY ismi kendilerine sirayet ettiği için herşeyde hayat bulunduğu sabit olmuştur. Şu halde herşey "hay / diri" olduğu gibi, aynı şekilde her şey kendilerine kayyûmluk sirayet ettiği için kâimdir.

Şayet bu özellik manevî-ulvî hakikatlere sirayet etmemiş olsaydı vücûdî varlıklar a'yân sabitlik hallerinden harice çıkamazlardı. Şayet kayyûmluğun nefeslerdeki eseri olmasaydı basît harflerin sûretleri zuhûr etmezdi. Delalet ve işaret eden harfler birleşmemiş olsaydı vücûdî kelimelerin zuhûru söz konusu olmazdı.

İslam'ın vizyonu / Hamza Yusuf (Ekrem Senai)

"...Bu insanlar yaşamlarını bu işten kazanıyorlar ve bu yüzden anlattıklarına inansalar da inanmasalar da para kazanmak için anlatmak durumundalar. Dine inanmadan din anlatan birçok insan var. Bu yaklaşım dini öğrenmek isteyenler açısından bir problem. [...]
Arnold Toynbee'nin ifadesiyle Papa 80 yıl boyunca müslümanlara cizye ödemiştir. Yani Katolik Kilisesi'nin İslam egemenliği altında olduğu bir zaman yaşanmıştır. İslam, kuzey iklimlerine, Danimarka'ya kadar ulaşmıştır. Vikingler Müslüman olmuşlardır, Vikingler İspanyol ve Portekiz Müslümanlarına karşı savaşmış, bu sırada bazıları Müslüman olmuş, bazıları Danimarka'ya dönmüş, bir kısmı da İspanya'da kalmış ve Norman olarak İngiltere'yi işgal etmişlerdir. İrlanda bağlantısı da çok ilginçtir. İrlandalıların Müslümanlarla bağlantısı çok eskidir. Protestanlığın İrlanda'ya gelmesinden daha eskidir. İrlanda'da Arapça yazıların bulunduğu manastırlar görülmüştür. İrlanda kiliselerinin bir kısmında 'Bismillahirrahmanirrahim' levhası bulunmuştur. İrlanda müziği Endülüs Arap müziğinden etkilenmiştir ki bu da Fars müziğinden etkilenmiştir..."



Hamza Yusuf'un İslam'ın Vizyonu kitabıyla ilgili yaptığı bir değerlendirme konuşmasının tercüme edilmiş deşifresidir.

Bölüm 1

[Murata ve Chittick'in 'İslam'ın Vizyonu](#) kitabı üzerinden konuşmaya çalışacağım. Bu kitabı daha önce müslüman olmayan bir öğretmen grubuna anlatmıştım. Giriş bölümü okuduğum en iyi İngilizce metinlerden biri. İslam geleneğine ait derinlemesine bir tahlil yapıyor. Bu kısmı birkaç defa okudum, neden bu kitabı bu kadar sevdiğimi hatırladım. Sadece müslüman olmayanlar değil, müslümanlar için de oldukça faydalı bir kitap. Batı'da dine iki yönlü bakış olduğundan bahsetmesi takdire şayan konulardan biri. Sözlükte adına 'dini gelenek' deniliyor, üniversitede hikaye etme yaklaşımı (narrative approach) ve tanımlama yaklaşımı (descriptive approach) tabirleri kullanılıyor. Tanımlama yaklaşımı en yaygın olanı, Antropolojik yaklaşım, dinin toplumda nasıl tezahür ettiğini gösteren bir yaklaşım. İnsanlar nasıl yaşıyorlar, dinlerini, dinlerinin gereklerini nasıl ifade ediyorlar. Bu yaklaşım insanların fiillerini içermekle birlikte din tarafından tesis edilmiş uygulamaları da içeriyor. Aynı zamanda tuhaf şeyleri de içeriyor çünkü insanoğlu garip şeyler yapar ve bunları genellikle din adına yapar ve bir süre sonra bunlar dinin bir parçası olarak görülür.

Din uzmanı perspektifinden, kendini adanmış insanlardan bahsediyorum. Çünkü Batı'da adanmış uzmanlar olduğu gibi, Dr.Cleary'nin ifadesiyle 'cüzdan uzmanı' da çok var. Bu insanlar yaşamlarını bu işten kazanıyorlar ve bu yüzden anlattıklarına inansalar da inanmasalar da para kazanmak için anlatmak durumundalar. Dine inanmadan din anlatan birçok insan var. Bu yaklaşım dini öğrenmek isteyenler açısından bir problem.

California Üniversitesinde din derslerine katıldım. Bir gelenek içinde bulunan, o geleneğe inananların anlattığı dersler çok farklıydı. Zen Budizmine derin ilgisi olan dindar bir Katolikten aldığım ders böyleydi mesela. Dine inanmayan kişilerin sınıflarında ise, ne kadar objektif olmaya çalışsalar da, bir problem vardı. Aslında bu insan doğasının gereği. Bizler her şeye filtrelerle bakarız. İslam'a bakış da bu filtrelerden geçer. Müslümanlar dinlerini anlasalar da, anlamasalar da dinlerine savunarak bakarlar. Bazı Müslümanlar vardır ki bence dinin mesajını anlasa, dinden çıkabilir, çünkü onun dünya görüşüyle uyumsuzdur. Bazı Müslümanlar da vardır ve bence çoğunluk böyledir, dini öğrenmeye başladıkça bu onların kanaatlerini kuvvetlendirir. Bazı Müslüman olmayanlar İslam'ı araştırdıklarında müslüman oluyorlar. Bazıları ise, İslam'a karşı daha çok bileylemiyor. Bazıları ise müslüman olmamakla birlikte geleneğe derin saygı besliyorlar. Yani herkes filtrelerden bakıyor ve bu kitabın giriş bölümünde de bu durum anlatılıyor.

Kitapta şöyle diyor: "Müslümanların İslam'ı öğrenmeye ihtiyaçları var, çünkü dinleri hakkında çok az şey biliyorlar ve genellikle savunma konumundalar" ve bu tespit kesinlikle doğru. Müslümanların çoğu dünya algısına yansiyacak derin bir din bilgisine sahip değil. Birçok Müslümana en temel soruları sorun, aldığınız cevaplar sizi şaşırtacaktır. Batılılar da hiçbir şey bilmiyorlar ama insiyaki olarak düşmanlık besliyorlar, böyle bir ortamdayız. Dr.Cleary'nin 'Zen Cohen' kitabında bahsettiği şeylerden biri bu. Kendini çok liberal, açık fikirli, ön yargısız gören Amerikalılar konu İslam olduğunda en keskin önyargılarını sergileyebiliyorlar ve bunu kesinlikle hiçbir bilgi sahibi olmadan yapıyorlar. Başka bir konuda konuşsa kendini önyargılı hissedeceği, adaletsiz olacağını düşüneceği halde konu İslam olunca kantarın topuzu kaçıyor. Birçok insandaki bu düşmanlık çok ilginç. Bu düşmanlığın birçok sebebi var. Tarihi sebepleri var. İslam yüzyıllarca dünyanın büyük bir bölümünde en büyük güçtü. Bu sebeple, bazı insanlar Müslümanlarla uyum içinde yaşarken, bazıları böyle değildi. Örneğin Çinliler ile Müslümanların güzel bir ticari ilişkileri vardı. Biliyorsunuz Çin birçok müslüman ülke ile komşudur ve Çin'in büyük sayılabilecek bir kısmı müslüman olmuştur. Çinlilerin İslam'la çok erken zamanlarda tanıştığına dair bilgiler vardır. Bir Çinli alim, kitabında, Çin'den bir delegenin Medine'de Hz.Peygamberle (SAV) görüştüğünü, bir başka delegenin ise Ömer ibn Hattab (RA) ile görüştüğünü anlatır. Yani Çinliler çok erken bir zamanda İslam'la tanışmışlar ve Müslümanlarla gayet iyi ilişki

kurmuşlardır. Savaşlar da olmuş, 8.yy'da bazı Çinli kağıt üreticileri savaşta esir edilmiş ve Bağdat'a götürülerek Müslümanlara kağıt yapmayı öğretmeleri istenmiştir, Kağıt 1. yüzyılda Ts'ai Luin adında bir Çinli tarafından bulunmuştur ve bu buluşundan dolayı tarihin en önemli kişilerinden biri kabul edilir. Müslümanlar Afrikalılarla da genellikle iyi ilişkiler içinde olmuştur. Birçok Afrikalı Müslüman olmuştur. Kara Afrika'da, güney Afrika'da iyi ilişkiler kurulmuş, bunun yanında kölelikten dolayı bazen düşmanlıklar da olmuştur. Ama çoğunluğu Müslüman olmuştur. Batı Afrika'da da köle ticaretiyle ilgili bir düşmanlık olmuştur. Nijerya'nın Ebo bölgesi veya Euroba'ya inmişlerdir. Ve Euroba'nın çoğu Müslüman olmuştur ama düşmanlık da vardır, yani bazı bölgelerde iyi ilişkiler gelişirken bazı bölgeler problemlidir.

Batı genellikle İslam'la düşmanca bir ilişki içinde olmuştur. Başlangıçta durum her zaman böyle değildi, tarihin bazı sayfalarında, mesela İspanya'da, müslümanların, Hristiyanların ve Yahudilerin uyum içinde yaşadıkları ve kültürel gelişimin göze çarptığı bölgeler de vardı. İtalya'nın büyük bir bölümünün Müslüman egemenliği altında olduğu bir zaman dilimi olmuştur ve Arnold Toynbee'nin ifadesiyle Papa 80 yıl boyunca müslümanlara cizye ödemiştir. Yani Katolik Kilisesi'nin İslam egemenliği altında olduğu bir zaman yaşanmıştır. İslam, kuzey iklimlerine, Danimarka'ya kadar ulaşmıştır. Vikingler Müslüman olmuşlardır, Vikingler İspanyol ve Portekiz Müslümanlarına karşı savaşmış, bu sırada bazıları Müslüman olmuş, bazıları Danimarka'ya dönmüş, bir kısmı da İspanya'da kalmış ve Norman olarak İngiltere'yi işgal etmişlerdir. İrlanda bağlantısı da çok ilginçtir. İrlandalıların Müslümanlarla bağlantısı çok eskidir. Protestanlığın İrlanda'ya gelmesinden daha eskidir. İrlanda'da Arapça yazıların bulunduğu manastırlar görülmüştür. İrlanda kiliselerinin bir kısmında 'Bismillahirrahmanirrahim' levhası bulunmuştur. İrlanda müziği Endülüs Arap müziğinden etkilenmiştir ki bu da Fars müziğinden etkilenmiştir çünkü birçok Müslüman müziğinin kaynağı burasıdır. Bu tarihin büyük bir kısmı bilinmiyor. Bilinmemesinin sebebi birçok insanın tarihi kaynakları okumaması. Tarihçiler sadece belirli alanlara yoğunlaşıyorlar. İslam konusuna ilgi duyanlar doğal olarak Müslümanlar ve ne yazık ki tarihle ilgilenen çok az müslüman var. Nabil Matar'ın kitabı 'İngiltere'de İslam' önemli bir kitap fakat sadece bir başlangıç çünkü İngiltere'de bir Müslüman dönemi vardı, üzerinde 'Bismillahirrahmanirrahim' yazılı paralar basılmıştı. Renegadolular vardı, bunlar Avrupalıydı, Müslüman olup ülkelerine döndüler, İngilizler Fas gibi yerlere gittiler. Müslüman olan bir İngiliz vardı ve Fas'ta bakan oldu. Tarih çok geniş bir alan, bütün bunları incelemek gerekiyor. Düşmanlık dönemleri olmuştur, çok düşmanca olmayan dönemler olmuştur ama genel kural olarak Avrupalılar Müslümanları kendilerine derin tehdit olarak görmüşlerdir. İspanya'da, İspanyolların işlerin yolunda olduğunu söylemesinin bir ifadesi 'kıyıda hiç Fas'lı yok' demektir, bir diğer ifadeyle ortalıkta hiç Müslüman yok. Hala güney İspanya'da işler yolunda demek yerine bu ifade kullanılır. Ayrıca Roland şarkısı var. Sizlerden edebiyat okumuş ve Newton antolojisi gören varsa, Roland şarkısını okumuşsunuzdur. Roland şarkısı Roland'nın Faslı müslümanlardan geri alınışı anlatır. Charles Martell, 8.yüzyılda Müslümanları savaşta püskürtmelerinin nasıl bir dönüm noktası olduğunu anlatır. Geri dönerler, Batı Avrupa'daki seferleri durdururlar ve sonraki 800 yıl İspanya'ya odaklanırlar. İspanya'daki İslam, Avrupalı İslam'dır ve diğer tarafta Osmanlılar cihad fikrini ve İslam'ı kılıçla yayma fikrini tekrar getirmişler ve Hristiyan-Doğu Avrupa'ya seferler düzenlemişler; Viyana'ya kadar gitmişlerdir. İnsanlar bilmez belki, kruvasan (croissant) Viyanalı bir fırıncı tarafından müslümanları yenilgiye uğrattıktan sonra crescent (hilal)'i yenmenin ve yemenin zevkiyle hazırlanmış bir yiyecektir.

Tarihten gelen bir düşmanlık vardır ama genellikle birçok Batılı insan, birçok doğu Avrupalı gibi tarihle ilgilenmez. Ama bir ülkede yaşıyorsanız büyük ihtimalle Haçlı Tavaşan (http://en.wikipedia.org/wiki/Crusader_Rabbit) gibi karikatür karakterlerle büyümüşsünüzdür. El Cid (http://en.wikipedia.org/wiki/El_Cid) gibi filmlerde faslılar hep kara yağız ve vahşi gösterilir. Eski filmlerde mesela 'Rudolph Valentino'nun The Sheik'de ([http://en.wikipedia.org/wiki/The_Sheik_\(film\)](http://en.wikipedia.org/wiki/The_Sheik_(film))) Müslümanlar oldukça romantiktir ama sonunda

karakterin aslında Arap olmadığı ortaya çıkar, o bir Avrupalıdır ve Avrupalı kızı alması en doğal hakkıdır. Düşmanlık fikri ciddidir ve Müslümanlar bu konuda düşünmelidir fakat Batılılar da İslam'a daha az düşmanlıkla bakmak konusunda kendileri ile mücadele etmelidir. Bu zor. Bu kitap İslam'ı Müslümanlara doyurucu bir şekilde anlatmaya çalışıyor ve bunu gayet iyi yapıyor. Sizlere problemli birkaç noktayı aktarmaya çalışacağım, bunun İslam'ın anlaşılması açısından önemli olduğunu düşünüyorum. Bu sınıfta bu dersi vermemin sebeplerinden biri İslam hakkında unuttuğumuz şeylerden birini aktarmak, holistik geleneği. Bu bütünselliktir. Kur'an der ki, 'siz kitabın bir kısmına inanıp bir kısmına inanmıyor musunuz?' İslam'ı Kabul ederseniz, ona teslim olursunuz. Bunun anlamı bütünsel dünya görüşüne teslim olmaktır. Dünyaya Müslüman gözüyle bakmaktır, dünyaya Batı üniversitelerinin veya Batı dünyasının perspektifiyle bakıp görüşlerini bulandırıyorlar ve durumun vehametinin farkında bile değiller. Yaratıcı ile irtibatı kopuk birçok Müslüman var. Günlük hayatlarında aşkın olanla hiçbir ilişkileri olmuyor; yaşamları ruhsallıktan, anlamdan tamamen uzak.

Bir başka ilginç nokta şu: William Chittick'in en azından bir süre geleneksel medrese eğitimi aldığını, ve bu yüzden geleneksel metinlerin tercümesi konusunda usta olduğunu biliyorum. Çünkü yaptığı tercümeleri okudum ve bu işi ne kadar ustalıkla yaptığının farkındayım. Klasik metinlerin başlangıç okuyucuları için çok zor olduğu söyleniyor. Bunlar farklı bir kültürel çevreden gelen insanlar için yazılmamış, yazarlarla aynı paralelde düşünen, aynı dünya görüşünü paylaşan kişiler okuyacak diye yazılmış kitaplar. İmam Gazali'nin 6.yüzyıl Doğu İslam'ını anlattığını unutup kendi standartlarını imama uydurmaya çalışmak, doğru ve adil değildir. Diğer taraftan İmam Gazali geleneği günümüzde de kullanabileceğimiz bizimle ilgili, evrensel şeyler söylüyor. Diğer taraftan İmam Gazali'nin kitabında günümüzle ilgili olmayan, kendi zamanı ve bölgesiyle ilgili bölümler de var.

Bu kitapların ileri düzey entelektüel bilgiye sahip kişiler muhatap alınarak yazıldığı söylenebilir. Lisans düzeyi eğitim sistemimizde nadiren gördüğümüz, lisans altında ise hiç görmediğimiz bir eğitim tipi bu. Geleneksel İslami metinlerle uğraşan biri, örneğin İmam Gazali, birçok eserinde - hepsinde değil çünkü bazı eserlerini halk için, herkesin anlayabileceği şekilde yazmıştır- okuyucunun gramer, retorik, mantık, diyalektik, nazım ve nesir konusunda eğitilmiş olduğunu farzeder. Matematik konusunda siz zaten bilginisinizdir. Kitabını yazarken bu varsayımlara göre yazar, dolayısıyla Arapça bilseniz bile mantık bilmiyorsanız ortalama Arapça okuyucunun anladığı anlamdan çok farklı bağlamda bir şey söylediğini anlamaz mümkün olmaz. Onun anlamı farklıdır, teknik bir kelimedir, teknikle ilgilidir. Klasik metinlerle çalışmak için kişi klasik eğitimden geçmelidir, bunu yapmazsanız anlayamazsınız. Bu yüzden klasik metinlerde çok büyük tercüme hataları görüyoruz çünkü insanlar metni incelemek için gerekli temel bilgilere sahip değiller.

Metinler bir konunun ana hatlarıdır. Geleneksel metinler üzerine açtığımız sınıflardaki öğrencilerimiz bunu bilmelidir. Metinler sadece ana hatlardır. Anlamaların veya yorumların mandallandığı iplerdir. Geleneksel Müslüman dünyanın bilgiyi iletme şekli budur. Gramer öğrenmek bir şiiri anlamak için yeterli olmaz, yorum ilmini de öğrenmek gerekir. Tüm örnekler çalışılmış olmalıdır ki kurallar anlamlı hale gelsin. Şimdi öğrenciler kütüphaneden kitap alıp ertesi hafta bırakmak nedir bilmiyor. O kitabı satın almıyorsun, onu elle kopyalamak ve bir ustayla kelime kelime aylarca, yıllarca çalışmak gerek. Şahsen bazı metinleri, yayınlanmadığı ve bulunamadığı için elle kopyalamak durumunda kaldım. Bundan çok faydalandım ve böyle bir imkanım olduğu için mutluyum. Oturup hocamla kelime kelime metin yorumladık. Onlarca kitabı hocam ile bu şekilde çalışmanın etkisi büyük oldu. Şeyh Muhammed bu şekilde yüzlerce kitabı bitirdi. Babasıyla birlikte 400 kitabı mütalaa ettiler. İyi bir eğitim aldıysanız, tek başınıza mütalaaaya başlamadan önce en az 30-40 kitabı bir hocayla birlikte mütalaa etmiş olmanız gerekir.

Bir ilginç konuya daha temas edeceğim. Birçok çağdaş Müslüman ‘eskimiş malzemelerle’ uğraşmaktan bıkmış gibi görünüyor. Entelektüel miraslarını kenara itmeye ve bunu bilimsel çabalarla, mesela sosyolojiyle değiştirmeye çalışıyorlar. İslami mirasın gereksiz ve Kur’an’ın yeterli olduğunu söyleyerek bu insanlar zamanın ruhuna teslim oluyorlar. Eski yorumları dikkate almayanlar, metinleri günümüz baskın dünya görüşü ışığında ele almak durumunda kalıyorlar. Bu, kendi zamanını büyük geleneğin ışığında aydınlatan büyük otoritelerin takip ettiği yoldan çok farklı bir yol. Antik geleneğin güzelliklerinden biri, 12.yy’da yazan bir yazar, 3. Ve 4.yy yazarları ile aynı dünya görüşü ile yazıyor ve yorumda bir süreklilik var. Zamanın ayartmalarına boyun eğmiyorlar. Modernlerin yaptığı şeylerden biri herşeyi kendi zamanı içinden değerlendirmeleri. Sonra bu insanlar arkalarına bakıp ne kadar komik sonuçlara ulaştıklarını görüyorlar. Bu yüzdendir ki 19.yy’a baktığınızda kafatası bilimi kişiliği anlamanın en güncel yoluydu ve insanların kafatasındaki şişkinliklerden karakter analizi yapıyordu. Bu 19.yy’da son derece bilimsel görünüyordu. Bugün dile getirilen fikirlerin de 50-100 sene içinde benzer bir duruma düşeceği beklenebilir. Bu tehlikelerden sadece biri.

Kitapta bahsedilen bir diğer konu da şu: Entelektüeller ilgisiz detayları tartışmak için büyük zaman harcıyorlar. Müslüman alimler bazı şeylerle ilgili çok fazla detaya girmişler ve bunların ilgisiz konular olduğuyla ilgili bir anlayış var. Aslında onların tartıştıkları günümüz dünyasında da tartışılmaya devam ediyor ve devam eden anlamsal analizler var. Dilin derinlemesine analiziyle ilgilenen insanlarımız var. Tarihte böyle müslümanlar bulursunuz. Gramer konusunda en olağanüstü alimler Irak’ta 3.,4. Ve 5.yüzyılda ortaya çıkıyor. Bir doktora tezi var, modern dil teorisinin, aslında 3.ve 4.yy’da Irak’ta çıktığını gösteriyor. Bunları çalışan dil bilimciler bunları okumuş ve kendi fikirlerini ortaya koymak için kullanmışlar. Mark Twain şöyle der: ‘eskiler en güzel fikirleri bizden çalmışlardır’. Eskileri okumak kadim bir hiledir. En popüler yazarların bazılarını baktığınızda, ve klasiklerle karşılaştırdığınızda malzemeyi nereden aldıklarını ve ama bunları nasıl güncel gibi sunduklarını ve nasıl yeni hale getirdiklerini görürsünüz. Epictetus, ‘bana 2000 yıl önce Roma’da yaşamış bir köle nasıl yardım edebilir?’ diye soruyor kitabında.

Son olarak diyor ki; “biz yazarların kendi lensleri vardır. Bazıları bizi İslam’ın vizyonunu İslam entelektüel geleneğinde ve özellikle Sufi geleneğinde aradığımız için yadırgayabilir ama İslam içindeki bu perspektiflerdir ki geleneğin en bilinçli yansımasını sağlar”. Çalıştıkları entelektüel gelenek, klasik gelenek. Sufi gelenek, insanların hakkında kötü konuştuğu Sufi gelenek değildir. Eski alimler, büyük alimler kendi ruhsallığı içinden köklenen bir perspektife sahip olmuşlar ve İslam’ın yorumu ve açıklamasını buna dayanarak yapmışlardır. Bunun adı tasavvuf ilmiydi. Dolayısıyla bu bir keşif değil, bu geleneğin bir parçası ve onların gösterdiği de bu.

Şimdi giriş bölümünde dinin Hz.Peygamber vasıtasıyla (SAV) gelen Kur’an ile kurulduğunu söylüyor. Müslüman, Allah’ın iradesine teslim olan ve İslam dinini takip edendir. Kur’an Hz.Peygamber (SAV)’e Cibril ile iletilmiş olan kitaptır, ana tema bu. Ayrıntılamak için, 1400 yıldan fazla bir zaman önce Mekke dışında bir tepede , bir insan meditasyondaydı ve melek ona gelerek ikra (oku) dedi ve bu vahyin başlangıcı oldu. Her şey buradan ortaya çıktı. Bu temeldir. Dolayısıyla Kur’an her şeyi böyle yörüngeye soktu ve şimdi gezegenimizde her 5 insandan biri Kur’an’ın Allah tarafından gelen vahy olduğuna inanıyor. Yani bu melekten vahy alan bir insan ile başladı. Müslüman’lara göre, Hristiyanlardan farklı olarak, Kur’an sadece Arapça’dır. Bir hristiyan genellikle İncil’den konuşurken, ‘İncil’de böyle diyor’ diye konuşur. Bir Müslüman hiçbir zaman eğer İslam’ı gerçekten anladiysa Yusuf Ali’nin tefsiri için böyle söylemez. Der ki ‘mealde diyor ki’. Hiçbir zaman ‘Kur’an diyor ki’ demez. Bunu dememelisiniz çünkü çeviri sonuçta bir yorumdur ve hiçbir Müslüman Kur’an’ın herhangi bir mealini kesin kabul etmez. Kur’an’ın kesin bir çevirisi yoktur, bu Arap dilinin doğasıyla ve dilin genel doğasıyla ilgilidir. Her dilde farklı yorumlar mümkündür.

Geçenlerde iki yıllık çalışma sonucu İmam el Busuri'nin 160 mısralık şiirini çevirmeyi tamamladım. Bu şiiri üç defa tekrar tekrar çevirdim, önce harfi harfine çevirdim ve sonra birine gönderdim benim için düzenledi, birçok değişiklikle geldi, ikinci bir defa çalışmak durumunda kaldım ve bir daha üzerinden geçtim ve son defasında tamamen yeniden çevirmiş oldum. Bir noktada farkettim ki sürrealistik Arjantinli bir yazar olan ve değindiği motiflerden biri olayların sürekli yeniden tekrarlanması olan Borehey Horeheads'in bir hikayesinde sonsuza kadar çeviri yapmaya devam eden bir karakter olarak pekala yer alabilirdim çünkü her zaman yeni olası bir anlam vardır. Her zaman başka bir anlama gelebilen kelimeler vardır. Eşanlamlı sözcükler kitapçığına bakarsanız aynı kelimenin birçok farklı karşılıkları olabileceğini görürsünüz. Kur'an Arapçadır, 'Biz bunu Arapça indirdik' buyruluyor. Bu Arapça Kur'an'dır. Bu yüzden Kur'an Arabidir ve bir de Kur'an meali vardır. Meal Kur'an diye isimlendirilemez.

Bu çok önemlidir. İncil'in birçok farklı yorumu vardır. Yeni Amerikan versiyonuna bakarsanız, ve sonra King James'e bakın, tamamen farklıdır, bazen mana tamamen değişir. Dolayısıyla neyi takip ediyorsunuz ve ne anlama geldiğine kim karar veriyor? Açıkça Kur'an'ın birçok yorumu vardır ama eğer 15 farklı ilmi tamamladıysanız -İbn Cuzai'ye göre 12- Kur'an'a hakim olabilir ve ancak ondan sonra yoruma kalkışabilirsiniz. Bu ilimleri tamamladığınızda, yorumunuz Arap diliyle uyumluysa ve Hz.Peygamberin (SAV) söyledikleriyle çelişmiyorsa, bu kabul edilebilir bir mealdir. Yani Kur'an farklı yorumlanabilir, hep öyle olmuştur ve olmaya devam edecektir. Kur'an'ın ilk zamanlarda Farsça'ya çevrildiğinden bahsediyor ki doğrudur ama notlarda satır arası olmuş, aslında bunlar halk için yapılmamış, kurallar için yapılmıştır, yani Kur'an'ın yorumu halka verilmemiştir. Katolik Kilisesi de aynı fikri takip etmiştir. İncil'i Latin dilinde tutmuşlar ve Luteryanlık ve Protestanlığa kadar lisanlarına çevirmemişlerdir, çünkü İncili okumadan önce farklı ilimlere hakim olmak gerektiğini, aksi taktirde yanlış yorumlamaların olabileceğini düşünmüşlerdir. Ve sonra Kur'an'ın 7 katman anlamından bahsediliyor. 'Kur'an 7 farklı harfte indirilmiştir' hadisine atıfta bulunuyor. Bunun ne anlama geldiğine dair tartışma var ama bir hadiste Hz.Peygamber (SAV) buyurmuşlardır ki 'herbir ayetin iç, dış ve öte anlamları vardır'. Sadece dış, zahiri manalarını kabul ederseniz ezoterist olursunuz. Sünni Müslümanlar daima Kur'an'ın hem batını, hem de zahiri olduğunu ve hiçbirinin reddedilemeyeceğini düşünmüşlerdir. Kur'an avama, sıradan insanlara da havassa, sofistike insanlara da, felsefecilere de krallara da köylülere de çobanlara da hitap eden inanılmaz bir medeniyet yaratmıştır. Bu Kur'an'ın en güçlü ve çekici özelliklerinden biridir. Her kademeye seslenir ve ortak bir temelde hepsini buluşturur. Kur'an 100 yıl içinde Çin'den İspanya'ya farklı diller konuşan coğrafyalara -dili Arapça olmasına karşın- hitap edebilmiştir. Çünkü onların sadece kulaklarına ve dillerine değil kalplerine ve akıllarına hitap etmiştir. Çünkü insanoğlunun paylaştığı en temel anlamdan bahsetmektedir ve Kur'an bu yüzden evrenselidir.

Diğer gelenekleri okuduğunuzda farkededeğiniz şeylerden biri şudur ki, kutsal metinlerinde coğrafya ile ilgili birçok bilgi vardır, ormanda yaşamakla ilgili mesela, İslam'da ise, Kur'an'a baktığınızda okyanus üzerinde seyahat eden adama seslenir, halbuki Araplar okyanusta gezmemişlerdir, okyanusun ortasında dev dalgalar içindeki gemicilere seslenir. Ayrıca çölde gezen adama seslenir. Dağlarda seyahat eden, yaşayan, tarımla uğraşanlara, çobanlara seslenir. Tüccarlara seslenir, ticaret yapan insanlara seslenir, elle iş yapan insanlara seslenir, herkes kendini Kur'an'da bulur ve Kur'an herkesle konuşur.

İslam'ın birleştirici etmenlerinden biri hepimizi Arapçaya davet etmesidir, dolayısıyla Hristiyanlar mesela Kore dilinde, Japonya, Lehçe, Sanskritçe ayinler yaparlar ama Müslümanların ibadetleri, tek dildedir ve hepimiz onu paylaşıyoruz. Yani hangi camiye gitseniz, aynı Kur'an'ın okunduğunu duyarsınız, farklı bir Kur'an duymazsınız ve bu bizleri birleştiren bir faktördür. Kur'an hakim olarak yeni Ahit kadar olsa da ittifakla Eski Ahitten de Yeni Ahitten de çok farklıdır. Bu kitapların ikisi de birçok farklı

insan tarafından toplanmış derleme kitaplardır, Kur'an ise tek bir insana verilmiştir ve bu konuda ittifak vardır. Her ne kadar Patrician Crone gibi Kur'an'ın Hz.Peygamber (SAV)'in vefatından sonra bir kurul tarafından toplandığını ve onların eklemek istediklerini eklediklerini, çıkarmak istediklerini çıkardıklarını söylemeye kalkışanlar olduysa da. Bu aylık Atlantic Dergisiydi, birkaç sayı çıkardı. Bu teoriler Oryantalist geleneği araştıran oryantalistler tarafından dahi reddedildi ve Patricia Crone bir derece çark etti. Üç-dört yıl önce söylediklerini artık söylemiyor. Doğu sahilinde ders veriyor, aslında SOAS'deydi. Aynı şeyleri söylemiyor çünkü Oryantalist topluluktan çok tepki aldı. Bu fikirler gayr-i Müslim İslam akademisyenleri tarafından bile kabul görmüyor.

Nicholson, Arberry'ye Arap edebiyatı tarihini öğrettiği kitabında der ki, itiraf etmeliyiz ki Kur'an kesinlikle Peygamberden nakledilen sözlerdir. Müslümanların ve özelde Arapların geniş hafızalarını bilenler bilir ki bu kitap ezberle nakledilmiştir. Size bir örnek vereceğim. Muhammad Hasan El Dudu buraya geldi ve burada bir ders de verdi. Kendisi fotoğraf hafızasına sahiptir ve birçok hadis kitabını ezbere bilir. Buhari'yi kalbiyle ezberlemiştir. Bende Buhari'nin el yazma bir nüshası var, alıp baktı ve ilk sayfada iki hata buldu ve bana gösterdi. Bu yüzden müslüman geleneğinde güven insanadır, sadece kitaplara değil ve insanlar bunu anlamıyor. İnsanlar güçlü hafızalara sahip olmak için uğraşmışlardır, buna önem vermişlerdir ve hafızalarını bilgiyi muhafaza için adanmışlardır. Ezberler metnin kendisinden çok daha güvenilirdir. Katipler hata yapar ama Hafız yapmaz. Hata yapabilir ama hatasını anlar, eğer gerçek hafızsa. Bu yüzdendir ki hiçbir gerçek Hafız onu düzeltene ihtiyaç duymaz. Onu tek başına bırakın kendi başına çalışsın. Hepimiz bunu gördük, teravihte güçlü bir hafızın arkasında namaz kılmış olanlar bilir. Hafız, Kur'an'ı kalbiyle hıfzedendir.

En kısa sure 10 kelimedir ve en uzununu 6000'in üzerindedir. Bunların herbirine ayet denir ve anlamı işarettir. Bununla ilgili detaylara giriyorlar. Kur'an ile İncil arasındaki ilginç farklılıklardan biri Kur'an'ın Allah'tan bahsetmesidir. Şimdi Kur'an'ın bu geleneklerden farklılaştığını duymak bazılarına sürpriz gelebilir ama incili okursanız, İncil Tanrıdan çok da bahsetmez. Tarihten, kabilelerden, insanların problemlerinden, ailelerden, birçok şeyden bahseder ama İncilin bölümlerinde birkaç sayfadan başka tanrıdan bahsedildiğini göremezsiniz. Kur'an'da ise bahsedilen konudan bağımsız olarak hepsi Allah'a bağlanır ve bunun yollarından biri yüce isimlerinin kullanılmasıdır. Ayetler, O'nun merhametli, Kerim, Her şeye gücü yeten olduğu şeklinde biter. Kur'an daima her konuyu en önemli konu olan Allah'a getirir ve bu yüzden kırmızı yazılmış Kur'an'a bakarsanız farkedersiniz ki herbir sayfada Allah'ın adı vardır. Kırmızı yazılı İncil'e bakarsanız İncil'in Tanrıdan bahsetmediğini görmek size şaşırtıcı gelebilir. İncil'i eleştirmek için değil, iki kitap arasındaki bu bariz farkı ortaya koymak adına söylüyorum.

Burada bahsettiği konulardan biri de şu: Ana dili Arapça olanlar Kur'an'la bir mülkiyet ilişkisi kuruyorlar, bir diğer deyişle 'o benimdir ve başkasının değildir, özellikle Araplarındır' şeklinde. 'Eğer Arapça bilmiyorsanız, Araplar sizin kur'an'ı anlayamayacağını düşünür' diyor. Şahsen bunun doğru olduğuna inanmıyorum. Arap olmayan birçok insan var, Arapçayı bilmiyorlar ama birçok Arap'tan daha fazla hayatlarını Kur'an'a göre yönlendiriyorlar. Güney Asyalı insanlar biliyorum anne babalarını Kur'an okurken ağlarken gören ama okuduklarının ne anlama geldiğini dahi bilmiyorlar ama biliyorlar ki bu Allah'ın sözü ve bu onları etkiliyor çünkü Allah'ın vahyini okuyorlar. Meşhur hikayedir bir acem kur'an'ı duyup ağlamaya başlıyor ve bir Arap ona 'sen Acemsin ve nasıl Kur'an'ı duymakla ağlarsın?' diye soruyor. O da cevap veriyor: Benim dilim Acemdir ama kalbim Arabidir. Kalp, aklın anlayamayacağı şeyleri anlar. Bu da önemlidir. Genel kural şudur ki İslami dünya görüşünde temeli olmayan bir kişi, Kur'an'ın mealini okursa önyargılarını onaylar ve bu maalesef çok doğrudur. Kur'an'a önyargılarınızla giderseniz aradığınızı ta kendisini bulursunuz, bunu biliyorum, yapıyorlar ve işte ortada. Arıyorlar ve aradıklarını buluyorlar; siz bir şey arıyorsanız başka şeylere kör kesilirsiniz, yani Kur'an'a önyargılarınızı onaylatabilirsiniz. Kur'an'ın size konuşmasına izin vermezsiniz. İşte bu yüzden Kur'an 'bu muttaki insanlara bir rehberdir' der ve sonra der ki 'bu kitabın içinde şüphe yoktur', daha

baştan pozisyonunu açıklar. Bu kitap hakkında şüpheniz varsa, size fayda sağlamaz. Allah'ın bir vahyi olduğuna otomatik olarak inanmazsanız size bir faydası olmaz. Otomatik olarak Allah'ın vahyi olmadığına şartlanmışsanız o perspektifle okumaya başlarsınız. Ama ona gidip bilmek istiyorum bu 'Allah'ın vahyi midir?' diye giderseniz, şüphe değil ama bir şey bilmiyorsunuz ve basitçe kendiniz görmek istiyorsunuz, şüphecilikle objektiflik farklıdır ve bu yolları seçtiğinizde tamamen farklı deneyimler yaşarsınız.

Bir diğer konu kur'an ve Kur'an'ın dünya görüşünün Arap diliyle kesinlikle bağlantılı olmasıdır. Arapça Semitik bir dildir, Hz.Musa ve Hz.İsa'nın (AS) konuştuğu dildir. Onlar da Semitik diller konuşmuşlardır. Aramice ve İbranice kök yapı olarak Arapça'ya çok benzer. İbrani alimleri İbrani dilini yorumlamak için Arapça sözlükleri kullanmak durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Çünkü Hahamlar Arami dilindeki eski ahit tefsirleriyle uzun uzadıya uğraşmayı yasaklamışlardır. Sözel gelenekleri vardır ve yazıya dönüştürmekle ve sözlükle uğraşmazlar. Araplar sözlük yazmaya hemen 8.yüzyılda başlamışlardır. Bu ilk sözlük İngilizce sözlükten farklı olarak son derece sofistikedir. Biz ilk sözlüğümüzü 16.yüzyılda yaptık ve kötü bir sözlüktü. Araplar isenİslam'dan hemen 100 sene sonra son derece sofistike sözlükler yazıyorlardı. Arapçayla ilgili bir diğer konu onun şiirle korunmuş olmasıdır. Hz.Ayşe sadece tek bir şiirden 12,000 mısra ezbere biliyordu. Bu abartı değil çünkü ben şahsen 12,000 mısradan fazla ezbere bilen insanlar gördüm ve bunun abartı olmadığını biliyorum.

Sonra Kur'an'dan bahsediyor kitap. 114 kısımdan oluşuyor. Sürekliği olmayan bir kitap ve bu Batılı insanlar için bir handikap. Çünkü Yaratılışla başlayan ve tarihle devam eden kitaplara alışmışlar. Kur'an'ı okursunuz ve o yaratılışla başlamaz. Allah'ın başlamak istediğiyle başlar. Eli Lam Mim'le başlar. Bunun anlamını kimse bilmez ve bence bu Kur'an'ın Allah kelamı olduğunun en büyük delillerinden biridir. Çünkü kimse bunu düşünemez, anlamını kimsenin bilmediği harflerle başlamayı. Her bilenden daha iyi bilen olduğunu göstermek için. Kitaba alçakgönüllü yaklaşmalısınız çünkü size diyor ki 'siz her şeyi bilmiyorsunuz. Çok az şey biliyorsunuz' ve bunu hatırlamak önemli.

20.sayfanın altında Peygamber (SAV)'in intiharı düşündüğü şeklinde görüşler bulunduğunu söylüyor. Bu doğru değil, intiharı düşünmedi. Çok endişeliydi ve bu da peygamberliğin delilidir çünkü yalancı peygamberler sizi Tanrı tarafından gönderildiğine ikna etmeye çalışır, fakat Hz.Peygamber (SAV)'in ilk karşılığı 'bana neler oluyor?' olmuştur. Bu eşi tarafından onaylandığında ve Varaka, eşinin kuzeni, tarafından, neler bittiği anlaşıldı ama başta çok endişeliydi ve derin bir şok içindeydi. Bunu kabullenecek cesareti başlangıçta yoktu, ama kelimenin bu anlamıyla gönülsüz değildi. Şaşırmıştı ve sorumluluğuyla ilgili endişeliydi. Bunu Kur'an'da görebilirsiniz. Der ki 'vahyi ezberlemeye çalışma' çünkü unutacağından veya tamamını alamayacağından korkuyordu ve kendini büyük bir borç yükünün altında hissediyordu.

Hiz. Peygamber (SAV) Arap Yarımadasında doğmuştu. Putperest bir ortamda doğmuştu. En baştan putperestliği reddetmişti. Putları sevmemişti, putlara yemin etmemişti, putlar önünde eğilmemişti. Allah'ın birliğine veya tevhide karşı doğal bir eğilimi vardı. Arap yarımadasında Haniflik diye bir gelenek vardı, Arapça'da hanif 'doğal olarak Tanrı'ya yönelen' demektir. Bu insanlar Tanrının bir olduğunu biliyorlardı, onlar kendilerini Hz.İbrahim'in dinine inananlar olarak görüyorlardı. Yahudi ve Hristiyanlığı benimsemediler ama Tanrının tekliline inandılar. Bu şekilde birkaç kişi vardı ama çok da yoktu. Parmakla sayılamayacak kadar çoktu ama çok büyük bir önem verilmiyordu bu dine. Hiz.Peygamber (SAV) bu geleneğe yöneldi ama 40 yaşına kadar vahy almadı ve sonra gerçek rüyalar görmeye başladı. Tepeye çıkar, insanlardan kendini soyutlar ve putperestliğin kirlitici ortamından kendini uzak tutardı. Bu kendi başına olduğu vakitlerden birinde vahiy geldi. Arap kabileleri kendilerini, ve bizler de Arapların Hiz.İsmail'in soyundan geldiğine inanırız. Hiz.İsmail, Hiz.İbrahim'in oğludur. Hiz.İsmail ilk çocuğudur. Hiz.Hacer'in oğludur ve İncil'e göre büyük bir milletin babasıdır.

Tevrat böyle diyor. Martin Lings diyor ki Tevrat kutsal kitaptır, uydurulmuş değildir ve Tanrı dindışı bir şeye büyüklük atfetmez. Bir diğer deyişle, büyük bir milletin babası olacak, bunun anlamı Tanrıya boyun eğen büyük bir millet olacak, bir ümmet olacak demektir. Birçok insan bunu bilmez, ama Minmodes, Nihamidies, Tevrat'ın birçok büyük yorumcusunun resmi yahudi öğretisi, Hz.Peygamber (SAV)'in ilahi vahy almış olduğu şeklindedir. Onlar bunun Allah'tan olduğuna inanmışlardır ama bize gelmemiştir diye düşünmektedirler. Bu durumun Hz.Zekeriya'nın kehaneti olduğuna inanırlar. Bunu Orta Doğu politikasından etkilenmemiş Yahudi teoloji kitaplarında bulabilirsiniz. Yahudiler, Hz.Zekeriya'nın 'Yahudilere öğretilen Doğu ve Batı'ya yayılacaktır' sözünü bu öğretinin Hristiyanlık ile Batı'ya ve İslam ile Doğu'ya yayılması olduğu şeklinde yorumlarlar. Hristiyanların dininin yarım olduğunu, diğer deyişle anlayışlarının teslis ile gölgelenmiş olduğunu, ama Müslümanlar'ın Tanrı'nın birliği konusunda tam anlayışa sahip olduklarını ve onların Mesih'in gelmesi için dünyayı hazırlamak için daha iyi bir pozisyona sahip olduklarını düşünürler .

Bazı büyük hahamların düşüncesi İslam'ın Allah'ın takdir ettiği bir araç olduğu ve Mesih'in gelmesi için dünyayı hazırlamanın bir yolu olduğu şeklindedir. Bizler Mesihin Hz.İsa olduğuna inanırız, Hristiyanlar da öyle inanır ama böyle bir pozisyon olması da hayli ilginç. Hz.Peygamber (SAV), Hz.İsmail'in soyundandı, 40 yaşında vahiy geldi, önce bunu gizli tuttu ve bir noktada Allah ona çıkıp insanlara dini tebliğ etmesini söyledi ve O da emredileni yaptı. Arapların buna verdiği karşılık 'bunlar eskilerin hikayeleridir' demek oldu, Bir diğer deyişle bunlar peri masallarıdır... Günümüzde de yaklaşımın bununla benzeşmesi ve Kur'an'ın bu çeşit bir karşılık bulması hayli ilginçtir.

Bahsettikleri konulardan biri de Neml suresinde de bulunan 'bu bizden öncekilere de yapılan bir tehditti (27:68) -yani Yahudiler ve Hristiyanlardan bahsediyor- 'bunlar geçmişlerin masallarından ibarettir'. Araplar mesajı böyle reddederler. Hz.Peygamber (SAV) için dönüm noktası hicrettir. Ona gönderilen bir delegenin ricası üzerine 13 yıllık baskının ardından hicret edip, Yesrib'e gitmiştir. Evs ve Hazrec, bu şehir Yesrib ismiyle anılmadan birkaç jenerasyon önce bu şehre göç etmiş iki Yemen kabilesidir. Burası hurmalıkların olduğu bir tarım şehridir ve birbirleriyle savaşıyorlardı, sürekli savaşıyorlardı. Kabile arası kavgalar vardı ve bundan çok yorulmuşlardı, bu vahşeti bitirmek istiyorlardı. Orada yaşayan ve ticaretle uğraşan ama aynı zamanda hurmalıkları da olan bir Yahudi toplumu vardı. Medine'de piyasayı kontrol altında bulunduruyorlardı ve Araplara sürekli son Peygamberden bahsediyorlardı. Bu şehirde ortaya çıkacağını ve tüm putları temizleyeceğini ve dini yenileyeceğini. Bu Yahudiler gelecek olanın Yahudi bir Peygamber olmasını umuyorlardı. Hz.Peygamber (SAV) çıktığında birbirlerine 'belki de bu, Yahudilerin hakkında bahsettiği kişidir' dediler ve gidip kendileri görmek istediler. Gidip gördüler ve Müslüman oldular. Sonra Hz.Peygamber (SAV) oraya göç etti, ve göç edenlerle Medine insanları arasında inanılmaz bir kardeşlik bağı oluştu. Hicret İslam'ın genişlemesinin ve şehirleşmesinin başlangıcıdır, müslüman takviminin ilk yılıdır. Bir bakıma müslümanlar için zamanın başlangıcıdır.

Üç ana kaynağımız var:

- Kur'an, ki, vahiy olduğuna inanırız, Allah Peygamberine (SAV) Cibril vasıtasıyla indirmiştir.
- Peygamber vasiyesiyle (SAV) gelen vahiy. Buna hadis denir. Bunun anlamı Peygamber ilhamla konuşur (SAV). Tanrı'nın ilhıyla konuşur. Kendi tutkusuyla konuşmaz, bu ona gelen bir vahiydir. Hadisleri dahi vahiydir. Böyle inanırız, hadisler içinde gereksiz, fazla hiçbir söz bulamazsınız. Tüm hadislerin Müslümanların hayatı için anlamları ve etkileri vardır. Hadisler üç ana kategoriye ayrılabilir:
 - 1. Ahad, tek kişi tarafından rivayet edilmiş olanlardır, Bunlar diğerlerinden daha az güçlüdür.

2. Mütevatir, çok kişi tarafından aktarılmış hadis demektir. Bunlar Peygamber (SAV)’den gelmez ve mutlak inanç olarak Kur’an ile aynı statüye sahiptir, bunları reddedemezsiniz. Buna örnek olarak Peygamber (SAV) savaşta kadınların ve çocukların öldürülmesini yasaklamıştır. Bu birçok kişi tarafından rivayet edilmiştir. Bununla ilgili o kadar çok rivayet vardır ki yanlış olmasına imkan yoktur. Bu yüzden alimler üzerinde ittifak etmişlerdir.
3. Hadis-i Kudsi Allah’ın vahyidir ama Hz. Peygamber (SAV) bunu hadis olarak aktarmıştır. Kur’an’la aynı konumda değildir, namazda okunamaz ama onun doğrudan Allah’tan geldiğine inanırız. Bunun bir örneği şudur: Peygamberimiz (SAV) diyor ki, Allah diyor ki, ‘İnsanoğlunun her bir ameli kendisi içindir, sadece oruç müstesna. O Benim içindir.’ Çünkü Allah gerçekte tek yemeyen ve içmeyendir. Dolayısıyla oruç tuttuğunda bir eylemde bulunuyorsun, ve bu Uluhiyete en yakın şey çünkü sadece Allah yemez ve içmez, biz hepimiz yemek içmek zorundayız. Bu bir yorum, başka bir çok yorum var.

Kur’an’ın sonsuz olduğuna ve yaratılmamış olduğuna inanırız. Bu Kur’an’ın manası demektir, diğer bir deyişle kitaptaki harfler, kelimeler değil. Bizler, bu iki kapak arasındaki Kur’an’ın Allah’ın yaratılmamış sözü olduğuna inanırız. Bunu diyebiliriz ama bunu söylediğimizde bunlar harfler ve mürekkep anlamında değildir. Kelimelerin taşıdığı anlamlardır.

24.sayfada Hz.Ali hakkında, görüşünü bildirmediğinden bahsedilmiş. Şia görüşünü veriyorlar. Bu Sünni görüşü değildir. Bizler İmam Ali’nin Ebu Bekir’e biat ettiğine inanırız ki, ve burada onu söylüyor, ve Şia bunu itiraf eder. Hz.Ebu Bekir’in raşit halife olduğuna ve Hz.Ebu Bekir’in Hz.Ali’den faziletli olduğuna inanırız. Sahih Buhari’de bir hadiste Hz.Ali açıkça Hz.Ebu Bekir’in kendisinden faziletli olduğunu ve Hz.Ömer’in de öyle olduğunu söyler.

Müslümanlar birçok farklı dinle birlikte yaşamışlardır. Dinlere baskı kurmamışlardır. Dört durumda bu baskı olmuştur ama alimler buna karşı çıkmışlardır. Bunlar kendi politik avantajları için durumları manipüle eden, kısa görüşlü hükümdarlar tarafından yapılmış ve büyük problemlere sebep olmuş olaylardır. Ama genel olarak Müslümanlar’ın diğer dinlere düşmanca davranmadıklarını söyleyebiliriz, Kiliselerini, Sinagoglarını ve Tapınaklarını bozmamışlardır, bunlara Zerdüştler, Hindular ve Budistler dahildir. Afganistan, Müslümanlar oraya gitmeden önce derin bir Budist geleneğe sahipti. Aslında Bugh Buda mantığının merkeziydi ve bu mantıkçılar Müslüman oldu. İslam teolojisine Yunan mantığında olmayan bazı Budist mantık formülasyonları tanıttı. Yunan mantığında ne a, ne de b senaryosu yoktur, Budist mantığında vardır. Geleneksel İslam teolojisinde ne a, ne de b’nin olmadığı durumlar vardır. Bunun Budist mantıkçıların etkisiyle ortaya çıktığını düşünüyorum. Aslında ben bir makale yazdım ‘Budistler İslam’a nasıl yardım etti’ diye ve bu konuyla ilgiliydi ama iyi bir eleştiri süzgecinden geçirmeden yayınlamamaya karar verdim.

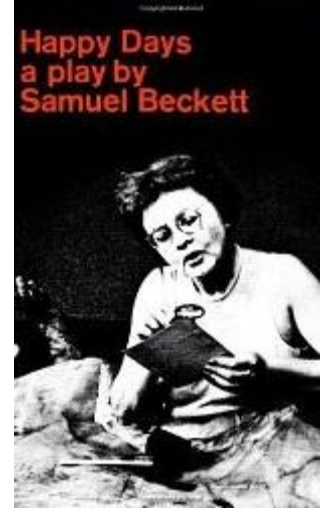
Bir diğer önemli konu şudur ki genellikle Müslüman hükümdarlar insanların müslüman olmalarını istememişlerdir. Müslüman olmalarını istemeyişinin sebebi gelir kaybına uğramaları ve ayrıca İslam’ın eşitlikçi yanıyla uğraşmak durumunda kalmalarıdır ve bu bir gerçektir. Buna inanmıyorsanız, İslam’ın romantik ütopyik bir versiyonuna sahipseniz, bilin ki bu fantezidir. Tek yapacağınız tarih okumaktır. Müslümanlar tarihlerinde son derece dürüsttür. Müslüman olmak için Arap kabilesine girmeniz gerekirdi ve bunu bitiren Beni Ümeyye zamanında Ömer bin Abdülaziz oldu. Ondan önce Arap kabilesinden olmanız gerekiyordu. Bir mevlaydınız ve bu düşük bir pozisyondu. Irak’ta bir hareket var, ismi Şuhubiye, anlamı insanların hareketi veya halk hareketi ve bunlar Arap olmayanlar, bıkmışlar ve buna karşı ayaklanmışlar. Yani öncelerde problemler vardı. Etnik problemler vardı, kabile sorunları, bunlar insanlığın problemleridir. Ulema bunlarla hep mücadele etmiştir. Bu ülkede 100 yıl önce

Hahamlar ve Rahipler anlaşmalar yazıp siyahların köleliğinin incile göre uygun olduğunu belirtmişlerdi. Bunu bulabilirsiniz, size garanti ederim, kölelikle ilgili kitaplara bakın. Müslümanlar bunu hiçbir zaman yapmadılar, ulemanın metinsel olarak baskıyı meşru gördüğü bir tarihimiz yok. Böyle bir şey mevcut değil. Tam tersi, bunlara şiddetle karşı çıkmışlardır. Jahil, siyahların beyazlara tercih edilmesinin sebeplerini yazmış kitabında, kendisi de siyah bir adamdır ve kitabında bunu kanıtlamaya çalışır. Tarihsel olarak baktığınızda birçok siyah büyük insan vardır. İbn-ül Cevzi'nin Tenvir el Gubiş adında bir kitabı var, 'etiopyadaki siyah insanların erdemleriyle ilgili karanlıkların giderilmesi'. Bu Irak'lı imam tüm kitabını siyah insanların erdemlerini göstermeye ayırmış ve kitapta bahsettiği şeylerden biri, İsrailoğullarının siyahların Ham'ın lanetlenmiş soyundan olduğuna dair görüşünün hiçbir kaynağa dayanmadığını ve Kur'an'ın bunu reddettiğini göstermektir. Sonra der ki 'siyahların kara derili olmasının sebebi şudur ki, Güney yarımkürede uzun süre yaşadıkları için koruyucu bir deri oluşmuşlardır. Bugün insanlığın ulaştığı bilimsel bir analizi bize yüzyıllar öncesinden sunuyor.

Mutlu Günler / Samuel Beckett (Tuba Sarıgül)

"...hiç sürünmedim hayır rahvan rahvan hayır sağ bacak sağ kol ha it ha çek on metre on beş metre hayır hiç kımıldamadım hayır hiç acı çekmedim hayır hiç acı çekmedim yanıt yok HİÇ ACI ÇEKMEDİM hayır kimseyi terk etmedim hiç hayır kimse terk etmedi beni hiç hayır işte yaşam bu yanıt yok İŞTE YAŞAMIM BU BENİM çığlıklar peki..."
(Samuel Beckett, Acaba Nasıl?)

Ölüm insan varlığının mutlak yok oluşu mudur yoksa sonsuz yaşama atılan ilk adım mıdır? Varoluşsal problemlerin ortaya çıkış noktası belki de insanın ölüme yazgılı olarak dünyaya gelmesiyle başlar. Heidegger'in ifadesiyle 'Ölüm bir varoluş tarzıdır, böyle bir tarz varlığın doğar doğmaz taşımayı üstlendiği bir varoluş biçimidir.' İnsan varoluşunun (Dasein) kendi özünü bulabilmesi de ancak ölüm karşısındaki çaresizliğinden, korku ve kaygıdan kurtularak, ölüme karşı durması sonucu gerçekleşebilmektedir.



Ölüm, bir yandan insan yaşamının kısa kesitinin anlamlandırılmasına katkı sağlarken, diğer yandan yaşamın anlamsızlığının, boşunluğunun farkındalığını da sağlamaktadır. 'Sonlu varoluş' insanın bilincinde olduğu fakat çoğu zaman 'unutarak' yaşamak zorunda kaldığı, mutlak bilgisine hiçbir zaman sahip olamayacağı bir durumdur. Her şey bir muammadır; ne olacağı, nasıl olacağı... Hâlbuki yaşarken öyle değildir, her şeyin pratikte olmasa bile teorikte bilgisine haizdir (!) insan. Hangi durumda ne yapacağı önceden düşünülmüştür, belirlenmiştir. Ama ölüm ilktir, herkesin ilk ve son tecrübesidir; kimsenin kimseye ne olduğunu anlatamadığı, akıl veremediği, deneyimlenemeyen, başkasının tecrübesinden yararlanılamayan, herkesin tek başına yaşantıladığı / yaşantılayacağı bir gerçekliktir.

Mutlak son, başkalarının ölümü üzerinden çok da anlaşılamamaktadır. Ölen yakınına ağlayan insan, çoğu kez kendi ölmediği için mutluluk da duymaktadır. Her acı gibi, başkasının ölümü de zaman içinde unutilan, alışılan bir duyguysen, insanın kendi ölümü dünyadaki yaşamının geri dönüşsüz sonudur. Yaşam içerisinde bu sonun dilsel ifadesi her ne kadar ölümün 'kabul edilmiş' olduğunu gösterse de, son kertede endişe ve korku duyulan, nasıl ölüneceği, acı çekilip çekilmeyeceği, ölümden sonra ne olacağı kaçılan, tedirgin eden, çıkışsız bırakan sorunsallardır.

İnsanın kendini yaşam içerisinde gerçekleştirmesi ancak doğum ve ölüm arasındaki zaman diliminde mümkündür. Heidegger'e göre zaman, ölüm benimsendiği ölçüde kavranabilir. Doğum öncesi ve ölüm sonrası zaman dışıysen, 'yaşam' geçmiş ve gelecek zaman üzerinden şekillenir. Zira yaşanılanlar ve yapılacak olan tüm planlar ölüme odaklanılarak gerçekleştirilir. Bu noktada ölüm hep erken gelen, insana daha fazla şey yapacak 'zaman' tanımayan bir olgu olarak kabul edilir.

Ölüm, aklın en büyük yenilgisi olarak da kabul edilmektedir. Çünkü 'üstün akıl' ölümü açıklamaktan acizdir, bu yüzden ölüm karşısında tüm güvenilirliğini kaybeder. Modern düşünce ve rasyonalizm ölüme karşı duramaz, genel - geçer kavramlarla onu açıklayamaz. İnsan ölümün gerçek olduğunu bilir, fakat düşüncenin kavrayamadığı tek şey kendi var-olmayışıdır. (Bauman, s.27) Merleau- Ponty bunu 'Kendimi yalnızca 'önceden doğmuş' ve 'bugün de yaşıyor' olarak kavrayabilirim; doğumumu ve ölümümü yalnızca kişilik-öncesi ufuklar olarak kavrayabilirim' şeklinde açıklarken, Sigmund Freud ise 'Kendi ölümümüzü hayal etmek gerçekten de olanaksızdır; bunu her hayal etmeye kalkıştığımızda, aslında o anda bile bir seyirci konumunda olduğumuzu algılayabiliriz.' der.

Tüm bu ölüme, yaşama, tanrıya, zamana dair soru işaretlerinin, İkinci Dünya Savaşı'nın acılarını en ağır biçimde yaşayan Avrupa Toplumu'ndaki yansıması ise varlığın anlamı üzerinden kendini göstermiştir.

Akla olan inancını yitiren, her türlü dinsel ve etik değeri de hayatından çıkaran birey hem topluma, hem de kendine yabancılaşarak yaşamayı saçma bir eylem olarak görmeye başlamıştır. Dönemin sanat anlayışı da bu toplumsal değişimden etkilenmiş, hayatın uyumsuzluğu, anlamı üzerine sorgulamalar başlamıştır.

Kendi yarattığı insanların birbirlerini yok etmesine göz yuman, masum insanların çektiği acılara engel olmayan bir Tanrı'nın varlığına olan inanç yok olmuştur. Tanrı'nın yitirilmesiyle ölümden sonraki yaşama olan inancı da kaybeden bireyin, doğum ve ölüm arasındaki sınırlı zaman diliminde kendini nasıl anlamlandıracağı ve var edeceği en büyük sorun haline gelmiştir. Kendi iradesi dışında 'dünyaya fırlatılmış' insan bu saçma varoluşu neden ve nasıl sürdürecektir?

Tüm bu 'saçma varoluş' durumunun tiyatroya etkisi Absürd Tiyatro akımıyla kendini gösterir. İrlanda'lı yazar Samuel Beckett, bu akımın en önemli yazarlarından biri olarak, özellikle Tanrı kavramının yok olmasıyla, yabancılaşmayı, zaman ve uzamın yitirilmesiyle de ne geçmişini hatırlayan ne geleceğe dair umudu olan bireyin trajik durumunu anlatır oyunlarında.

Yazar 1960 yılında yazdığı üçüncü ve son uzun oyunu [Mutlu Günler](#)'de toprağın ve gökyüzünün sonsuzluğunu simgeleyen bir çölün ortasında sıkışıp kalmış, hareket alanı kalmamış Winnie ve Willie'nin anlamsız ve amaçsız bir dünyada varoluşlarını sorgular.

Mutlu Günler, Beckett'in diğer oyunlarında olduğu gibi birbirini var eden iki karakter üzerine kurulmuştur. Godot'yu Beklerken'in Estragon ve Vladimir'i, Oyun Sonu'nun Nagg ve Nell'i ile Hamm ve Clov'u gibi Mutlu Günler'de de Winnie ve Willie oyun boyunca birbirlerine muhtaç iki karakter olarak çizilmiştir.

Winnie elli yaşlarında süslü bir kadındır. İlk perdede beline kadar toprağa gömülü olan Winnie, ikinci perdede ise artık boğazına kadar toprağa batmıştır, boynunu bile kımıldatamaz haldedir. Kocası Willie ise altmış yaşlarında, bir tepenin ardında ara sıra görünür ve sürünerek hareket eder.

Mutlu Günler'de Beckett'in diğer oyunlarında olduğu gibi Winnie ve Willie'nin başına hiçbir şey gelmez (Winnie'nin toprağa biraz daha batması dışında), ellerinden bir şey gelmez, kendi kendilerine konuşan bir uzlaşıya varamayan iki sakat ve mutsuz kişi olarak oyundaki yerlerini alırlar. Semih Kaplanoğlu'nun ifadesiyle *'Beckett'in diğer oyunları veya romanlarında karşılaştığımız, varoluşlarıyla hiçbir şeyi değiştirmeyen, bu nedenle de sürekli olarak kendilerinin ve başkalarının kimliklerini, varlık nedenlerini sorgulayan insanlardır. Winnie toprağa gömülü haliyle, Willie de sadece emekleyerek hareket edebilmesiyle 'kapatılmış' olduğu çölde 'ilahi zil' sesiyle yönlendirilen yaşamı' temsil ederler.*

Oyunda sonsuz evrende göğsüne kadar toprağa gömülü Winnie ve sürünerek hareket eden Willie, bir anlamda varoluşsal çıkmazı simgeler. Karakterlerin durumuyla uyumsuzluk oyunun isminin ‘Mutlu Günler’ oluşuyla gösterilir. Trajik durumunu görmemek için sürekli kendi kendine söylemler bulan Winnie, acı ve üzüntüden kaçmakta, toprağa battıkça mutluluğu artmakta, ölüme yaklaştıkça hayata daha da fazla bağlanmaktadır. Bilinç ve beden çöküntüsü içerisinde, iyimser (!) bakış açısını korumak için çok daha fazla çaba göstermek zorundadır. Trajik durumuna katlanmasını sağlayan ‘mutlu günler’ ifadesi de, içi boş bir söylem olarak kalmaktadır.

‘Bugün mutlu bir gün olacak, eninde sonunda, yeni bir mutlu gün.’

Winnie bir anlamda zil sesiyle periyotlara ayırdığı bir zaman geçirme oyunu oynamaktadır. Varlığı kendine ağır gelen Winnie, halinin ironikliği, komikliği ve trajikliği içinde durumunu katlanılır kılma çabası içindedir. Kalkış ziliyle uyanır, gününe dua ederek başlar, yaşam enerjisiyle ve neşesiyle durumuyla tezat oluşturacak bir duygu durumu içerisinde.

Bu tezatlık ölüme yazgılı olan insan yaşamının ne denli trajik olduğunun bir resmidir aslında. Winnie’nin içinde bulunduğu korkunç durumu sorgulamayıp, farkında değilmiş gibi davranarak günlük ritüellerini yapması, bir anlamda ‘yaşama uğraşı’sı hem komiktir hem de dehşet uyandırmaktadır. Bu bir anlamda öleceğini bile bile yaşayan insanoğlunun günlük yaşam içindeki uğraşlarının boşunallığını görünür kılarken, Horatius’un ‘Ne gülüyorsun, anlattığım senin hikâyen!’ sözünü akla getirir.

Winnie, yatış ve kalkış ziline göre gün içerisindeki döngüsünü oluştururken, zamanın insan yaşamındaki yeri ve işlevi üzerine de sorgulamaya neden olur. Fakat diğer yandan kalkış ziline doğumu, yatış ziline ise ölümü simgelediğini de söyleyebiliriz. Bunu unutarak yaşamaya çalışmanın, düzene karşı çıkmanın ne kertede mümkün olduğu ise yine bir soru işareti olarak karşımıza çıkar.

‘İnsan işitmezlikten gelemmez ki. (Susar). Kaç kereler. (Susar). Kaç kereler kendi kendime söylemişimdir, işitme, Winnie, işitme şu zili, hiç umursama, gönlünün dilediği gibi, uyuyup uyanmana bak sen, ya da sana en faydalı olacak bir şekilde, aç kapa gözlerini, böyle yap her zaman. (Susar) Ama hayır. (Gülümser) Daha değil. Hayır hayır.’

Winnie, ölümü bilerek fakat yokmuş gibi davranarak, iki çalan zil arasındaki zaman aralığında, mütemadiyen konuşarak kendini onu dileyen Willie üzerinden var eder. Konuştukça varlığına ve yaşadığına olan inancı büyür. Willie’nin onu dinlemesi ya da anlaması değildir önemli olan, onu duyması yeterlidir. Cevap bile beklemez çoğu zaman. Bilinçli bir düş üreterek, dayanılmaz yalnızlığını katlanılır kılmaya çalışır. Evli olmaları ise ikisinin yalnızlıklarına bir çözüm getirmekten çok uzaktır.

‘Ah evet evet, yalnız kalmaya bir alışabilseydim, Hani şu sürekli konuşmamı dinleyecek tek kişi bile olmasaydı yanımda. (Susar) Senin çok dinlediğini düşünerek böbürleniyor değilim Willie, Allah göstermesin. (Susar) Senin belki de hiçbir şey istemeyeceğin günler. (Susar) O zaman, senin cevap vermediğin, belki de hiçbir şey dinlemediğin anlarda bile hep konuştuklarımdan bir şeylerin işitildiğini sanır, bir çölün ortasında sırf kendi kendime konuşmaktan kurtulurum. Çünkü aklımdan bile geçiremeyeceğim, bir an için olsun katlanamayacağım bir durumdur bu. (Susar) Bana konuşmaya devam etme gücünü bu düşünce veriyor. (Susar) Oysa sen ölmek üzere olsan, ya da eski deyimle çekip gitsen beni bırakıp, o zaman ne yaparım, ne yapabilirim bütün gün, demek istediğim uyanma ziliyle yatma zili arasında? Dudaklarımı ısırarak önüme bakar dururum ancak.’

Willie ise Winnie konuştuğça, onu dinledikçe var olur. Bu noktada birbirlerine muhtaçtırlar. Birbirlerini tamamlayarak bütün o anlamsızlığın içinde korkuyu unutmaya, farkında değilmiş gibi davranarak yaşamaya çalışırlar.

Winnie konuşmadığı zamanlarda ise içinde gündelik eşyaları bulunan çantasıyla uğraşır. Diş fırçası, ruj, tırnak törpüsü, ayna, müzik kutusu ve tabancasının olduğu çantasına bağlılık Winnie'nin nesnelerle kurduğu ilişkinin tezahürüdür. Özellikle ayna varlığının kanıtı için elzem bir nesnedir. Görmek ve duymak hala hayatta olduğunun, 'var' olduğunun en önemli kanıtlarındandır.

Fakat eşyalar içinde bulunan diş fırçasının üzerindeki 'garantili' yazısını defalarca okuyarak Winnie, insan yaşamının belirsizliğine rağmen cansız bir nesnenin ömrünün öngörülebilir ve biçilebilir olmasının algıda yarattığı korkunç travmayı görselleştirir.

Çantadaki tabanca intiharın oyun kişileri için mümkün olduğunu gösterirken, kullanılması her şeyin anlamsız olduğu bu varoluş düzeni içerisinde intiharı anlamlı kılmamak için kullanılmaz. Silah oyun kişileri için sadece bir alternatiftir, fakat Beckett'in oyun kişileri hiçbir zaman bunu çözüm olarak kullanmazlar.

'Senin orada olduğunu bilmek benim için büyük rahatlık, ama bıktım artık senden. (Susar) Seni dışarıda bırakacağım, bunu yapacağım sana. (Tabancayı sağ yanına koyar.) Orada kal, bugünden sonra orasıdır senin yerin.'

Winnie'nin monoloğa dönen konuşmaları, onun düşünmesini engelleyen, onu varoluş yükünden kurtaran yegâne araçtır. Can sıkıntısıyla çoğu birbirinden kopuk, anlamsız sözler sarf ederken, dilin iletişimi sağlayan bir araç olduğu kanaatini de sorgulamaya neden olur.

Oyun kişilerinin ölümü unutup, yokmuş gibi yaşayarak onu kendilerinden uzak tutacaklarına olan inançla, hem kötüleşen durumlarına rağmen şükrederler hem de şikâyet etmekten korkarak kendilerince umutlu söylemler bulma çabası gösterirler.

'Şikâyet edemem. Hayır hayır, etmemeliyim. (...) Ara sıra gelen hafif bir baş ağrısı. Bir gelir, bir gider. Çok şükür, binlerce şükür. Dualar belki de boşa gitmiyor'

Fakat kaçınılmaz ve mutlak son onları beklemektedir. Gökyüzünün sonsuzluğu ölümsüzlüğü simgelerken, onlar oraya ulaşmayı hayal ederken, insan toprağa bağımlıdır ve ölümlüdür.

'Hani burada bir güç beni böyle tutuyor olmasa göğşe doğru hızla uçar gidermişim duygusu durmadan büyüyor içimde. Belki bir gün yer beni bırakıp salıverecek, çünkü bu çekim öyle büyük ki, evet, bütün çevremi çatır çatır kırıp yerinden söktüğü gibi beni yukarılara sürükleyecek. Sen hiç böyle bir duyguya kapıldın mı, Willie yukarıya emilme duygusuna?'

Mutlu Günler, Willie'nin şık kıyafetler içerisinde sürünerek Winnie'ye ulaşma çabasıyla son bulur. Varoluşlarının kanıtı konuşma ve dinleme eylemi sonlanırken, Beckett'in karakterleri varlık ve yokluk arasındaki o ince çizgide buluşurlar.

Varlığının farkında olan ve bir ömür boyu bunu kanıtlamak için çaba harcayan insan, şimdi ölümü nasıl karşılayacaktır? Ölümü kavrayabilecek midir? Onu mutlak bir yok oluş mu bekliyordur yoksa sonsuz yeni bir yaşam mı? Tanrı var mıdır? Modern insan, tüm yaşam pratiğini neredeyse bilimsel

verilerle ortaya koymasına karşın son kertede ölümü anlamlandıramaz ve açıklayamaz. Beckett ise varoluşun zaten başlı başına anlamsız olduğunu söyler.

‘Bu dünyanın anlamı olduğu aslında bizim bir kuruntumuz. Biz bu dünyanın, bu dünya üzerinde yaşayan bizim yaşamlarımızın bir anlamı olduğunu varsayıyoruz ama aslında böyle bir anlam yok. Bu anlam arayışı bizim dünya üzerinde kendi varoluşumuzu anlamlı kılma çabalarımızın bir uzantısı. Biz böyle bir anlamı bulmaya zorunluyuz, yoksa anlamsız olduğunu kabul edersek her şeyin, bu ‘saçma’ varoluş durumuna katlanamayız, yaşam bizim için bir cehennem halini alır, nitekim de bu yakıcı sorunun peşine düşenlerin yaşamları bunaltıcı bir cehennemdir. Peşine düşmek de bir eylemlilik halidir, aslında böyle bir eylemlilik hali de yok, biz edilgeniz, ve varoluşun gerçekliği bize kendini dayatır: Ben anlamsızım der bu varoluş, boşuna bir anlam bulmaya çalışma!’

Aslında Beckett’in anlamsız kabul ettiği bu varoluş, bir yandan hayatın hakikatini anlamamız ve görebilmemiz için düşünme çabası içerisine girmemizi sağlar. Zira her şeyin aynı gibi görüldüğü bu sonsuz çölde aslında hiçbir şey aynı kalmamaktadır. Varlığın yüküyle yola koyulan insan, yaşam boyu bir çıkış noktası bulmaya çalışır.

Ölümün mutlak son mu yoksa çıkış noktası mı olduğunun ayırdına varmak ise kişinin hakikatle yüzleşmesi sonucunda anlaşılabacaktır. Aydınlık ve karanlık, yaşam ve ölüm... İşte tam da bu noktada zaten insan ya hiçlikle yüzleşecektir yahut sonsuzlukla.

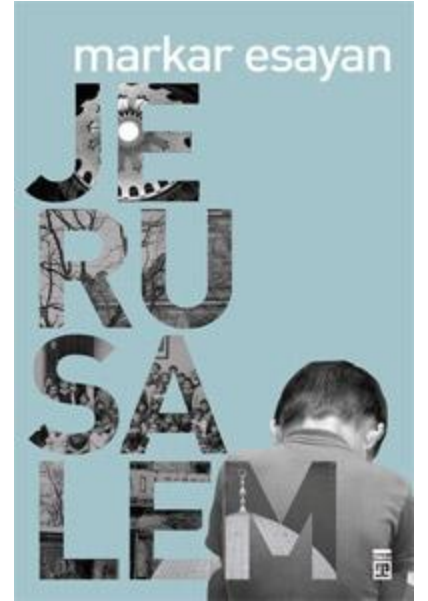
KAYNAKLAR

- 1- Samuel Beckett, Mutlu Günler
- 2- Ayşegül Yüksel, Samuel Beckett Tiyatrosu
- 3- Ümran Türkyılmaz, Beckett’in Mutlu Günler Oyunu Üzerine Bir İnceleme
- 4- Burcu Doğan, Samuel Beckett’in ‘Mutlu Günler’ Adlı Oyunundaki ‘Winnie’ Rolüne Çalışma Süreci
- 5- Zehra İpşiroğlu, Uyumsuz Tiyatroda Gerçekçilik
- 6- Zygmunt Bauman, Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri
- 7- Emmanuel Levinas, Tanrı, Ölüm ve Zaman
- 8- Martin Heidegger, Varlık ve Zaman
- 9- Semih Kaplanoğlu, Problemsizlik Özlemine Karşı: Mutlu Günler

Jerusalem / Markar Esayan (Suzan Nur Başarslan)

*Canı çok yanar. Canın çok yanar. Ah, canın çok yanar. O can
yanmasının adı, sonra korku olur. O korku hep ayrılığı hatırlatır.
Geldiğin güvenli yeri, kovulduğun cenneti...*

Ben bir başkasıdır diyordu Rimbaud öğretmeni Georges Izambard'a ve Paul Demeny'e yazdığı mektupta[1] şair olmaktan bahsederken. Öteki olmaktan çok, kendindeki öteki'yi, başkası'nı arayışın ve buluşun ve kendi'nde öteki'nin bulunmasını isteyen bir romandır Jerusalem[2]. Bir çocuğun aileden ayrılıp yatılı okula gitmesinin hikâyesi temelinde anlatılan, bir çocuğun kendine ve dünyaya bakışı, onu anlamaya, anlamlandırmaya çalışması, değerleri birey üzerinden topluma yayarak kendinden yola çıkışı, kendince bu dünyaya tavır alışı, kendince adaleti savunuşu anlatılmaktadır. İç dünyayla paralel verilen dış dünya; oedipus kompleksiyle bütünleştirilen kopma, ayrılık ve bunun Mesih İsa'nın yalnızlığıyla örülü iç içe geçmiş anlatımı; birey, aile, çevre, toplum ve tüm bu unsurların birbirini etkileyişi ile şekillenmiş bir dünyaya davet eder Jeusalem, bir çocuğun dünyasına.



Sekiz yaşındaki bir çocuğun sekiz ay süren ayrılığının, korku'larıyla yüzleşerek -ve aslında ona yenilerek- bu ayrılığın açtığı yaralarla başka'laşarak tamamladığı bir öykü bu. Günah ve ceza, korku ve cesaret, bencillik ve cömertlik, intikam ve af, güven ve güvensizlik, merak ve sıkıntı... Kendi ben'inin evreninden evrene bakış, kendi hatalarından insanlara varış, kendi inancından inançlara, varlığından varlıklara... Bir'den çok'a uzanan bu öyküde, Ermeni-Türk olmak, Yahudi-Müslüman-Hristiyan olmak, yakında ve uzakta olmak, kavuşma ve ayrılığı yaşamak... İlk ayrılıktan (cennetten dünyaya), doğuma, anneden/aileden kopuştan çocukluktan kopuşa... kadar katmanlı ayrılıkların irdelenmesi: Anneden kopuşla Oedipus kompleksinin baskın varlığının çocuğun dünyasında şekillenmesi ve bu ayrılıktan 'ilk ayrılık'a ulaşılmasıyla romanın fizik düzeyden fizik ötesi sorgulamaya ulaşarak ayrılık'ın farklı katmanlarda incelenmesi...

Roman iki düzlemde karşımıza çıkar: birey ve iç dünya; sosyalleşme ve dış dünya. İstanbul ve Jerusalem bu anlamda bu iki düzlemin verildiği gösterge mekanlar olurlar. Aynı düzlemi yazar, kahramanları ile de yapar: Ekrem ile Filistinli Müslümanların hayatının gözleminin yapılması kadar, Mesih İsa'nın son yolculuğunun aktarımında da işlev görerek çift işlevde karşımıza çıkmasını; Vasken'le Anadolu'dan ayrılmak zorunda kalan Ermenilerin ve dostluğun verilmesini sağlar. Yani mekân ve kahramanlarına iki işlev yükleyerek romanını katmanlı hale getirir ve bu katmanları kahramanında birleştirerek iç ve dış dünyayı başarılı bir şekilde verir. Mekândaki bir diğer başarısı ise, eserin anlatmak istediği öteki vurgusunu aktarabilmek için yazarın kimlik sorununu verebileceği en iyi yeri seçmesidir. Kahramanın diğerleri için her anlamda aidiyeti ile öteki oluşu (İstanbul, Türkiye, , anne Türk baba Ermeni, zengin...), öteki'nin dünyasındaki kişilerle öteki'lere dokunuşu (Filistinli Ekrem, Türkiye'den sürgün edilen Ermeni Vasken...) tam da bu karmaşık, kozmopolit dünyada çok daha rahat açılacak bir etki sağlar romana.

Kahraman anlatıcı bakışı ve iç-monologlarla ilerleyen roman, anlatıcı kişinin sekiz yaşının sekiz ayını anlattığı ama ileriye yönelik verdiği bilgilerle geçmişe dair anlarını anlattığı anı-roman özelliği taşımaktadır. Yazarın hayatından da izler taşıyan roman bu noktada otobiyografik bilgiler de içermektedir. Roman tematik anlamda ayrılık ve yalnızlık üzerine yoğunlaşır. Yazar kavuşmadan bahsederken şöyle der: “Bu ikisi birbirini tamamlayan şeyler. Bir geriye dönüş, yuvaya dönüş, cennete dönüş, rahme dönüş, vatana dönüş... Kitabın ana temalarından birisi de bu elbette. Aşk, sevgiliye dönüş, Allah'a dönüş. Hep bir dönüş var. Bir yerde bir mükemmellik vardır. Biz başta onun içerisinde bir şekilde yer almışızdır, oradan doğmuşuzdur. Ama o bizden alınmıştır. Buna ayrılık deriz.”^[3] İnsanın yalnızlığına odaklanır gibi görülen romanın en önemli yanı ise, bireyden topluma bakışın verilerek, sosyolojik tespitlerin bu dünyayla aktarılmasını sağlamış olmasıdır. Birey kendi dünyasındaki olayların tespitini yaparken bunu topluma da aktararak olayların neden ve sonuçlarının değerlendirilmesini okuruna çok daha rahat aktarma yolunu bulur. İnsana dair dünyanın “Çocuk ve anlam dünyası” merkezinde çok yönlü sorgulandığı romanda şu kavram ve olgularla da karşılaşırız: Güven, aidiyet, Ermeni ve Hristiyan olmak, baba ve çocuk, isim, öfke, suçluluk, kaybolma, korku, kelimeler, iyi-kötü, terk edilme, cezalandırılma, suskunluk, hasret, dışlanma, Tanrı'ya bakış, Jerusalem'in anlamı, an-hafıza-rüya, kimlik, sosyal farklılık, dinler, kader, masumiyet ve bozuluşu, gerçekler ve bunlara bakış, intikam, tamamlanamamışlık duygusu, utanç, dostluk, günah ve bedelini ödemek/kefarete, güç, saygı, hayat ve ölüm, savunmasızlık, taciz, yabancı ülke, aile, kaçış, isyan, adalet, eşitsizlik, sevgi...

Bu dünya, yazarın isimsiz bıraktığı, büyükbabasıyla aynı ismi taşıyan bu çocuğun dünyası, girift, sorgulamalarla dolu, isyan kadar teslimiyetle dolu... Bu çocuk, her çocuk gibi olan bu çocuk, ailenin, güvenin, sevgi ve korunmanın içinden ayrıldığında birden büyümek ve olgunlaşmak zorunda kalan bu çocuk, korku ve özlemiyle kabuslar görüp altına kaçırın, terk edilme ve cezalandırılma olarak gördüğü bu ayrılıkla, hayatının merkezine terk edilmeyi, yalnızlığı koyan bu çocuk, her duygusunu abartarak yaşayan ve kendi mantık örgüsünde keskin analizler yapan, eleştirel bakış açısıyla insan ve geleneklere bakan, çıkarımlarıyla sadece kendisini değil toplumu da irdeleyen, kendince olaylara ve olgulara tavır alan ve kendi adalet sistemi olan bu çocuk, gittiği gibi ailesine dönemeyen ve yabancılaştıran bir çocuk.

Aslında yazarın kahramanını çocuk olarak seçmesi kahramanın kimliğinin değil dünyasının önemli hale gelmesine yardımcı olarak okurunu kimliklerinden soyundurur. Bunda da yabancılaştıranın daha çok yaşanacağı Tanrısal bakış açısının yerine seçtiği kahraman anlatıcı bakış açısı etkili bir işlev yüklenir. Çünkü hangi kimlikte olursanız olun, bir çocuk aileden ayrılıp da yabancı bir şehre, ülkeye gittiğinde, başkası için öteki olur ve bunları yaşamayı kaçınılmazdır ve yazar da size bunları ben anlatım ile en rahat şekilde ifade etme olanağını bulur ve bunu hissetmenizi sağlar. Bu çocuk ayrılığı yaşayan bir

çocuktur, ayrılığı her yaşayan gibi, herkesin bir gün yaşadığı gibi: yalnızdır, üzgündür, öfkeli, boşluğunu tamamlayamamıştır... Sevgi arsızdır evet, ama kızamazsınız, hak ettiğini ister. Evet, abartır duygularını ama kim abartmaz? Evet, gerçeğe hissettiği farklıdır ama yalnızlık kimi etkilemez? Ve çocuktur her şeyden önce, her çocuk gibi güveni, sevgiyi, aidiyeti tek yerde ister: Ailede.

Ve bu çocuk, çocuk dünyasından aslında büyüklerin dünyasının krokisini çıkarır, küçük farklılıklarla yaşananların aynı olduğunu okurunun yüzüne çarpar. Bu noktada sizi Sineklerin Tanrısı'na yaklaştırır ama ondan farklıdır. Kim olduğunuz, kimliğiniz, dininiz, bulunduğunuz yer önemli olmaktan çıkar. Sizi kendi evreninde, içinde bulunduğunuz evrenin gerçekliğiyle daha naif ama keskin bir üslupla yüzleştirir.

Nietzsche'nin eserine ismini verdiği Ecce Homo, Platus'un İsa Mesih'i ölüme mahkûm ettikten sonra onu gösterip söylediği sözdür: İşte o adam! Bu yüzden bu cümle, mahkûmiyetin, işkencenin, ölümün, yalnız kalmanın metaforudur. Yalnız yürünen yol ve kalabalık içindeki teklik. O olma, diğeri, öteki... Ecce Homo olmayı göze almalı yol çıktığında öyleyse, öteki olmayı, yalnız kalmayı, kalabalığın izlediği ama sessiz kaldığı adam olmayı... ve eserin leitmotifi şu olur: Eli eli, lama şabaktani! Kalabalık içindeki yalnızlığı anlatır eser. Ve Jerusalem'deki bu yolculuk, bu gidiş ve dönüş, ilk gidiş ve dönüş'ü(cennet), ilk gidiş ve dönüş'ü(aile), gidiş ve dönüş'ü(Mesih İsa'nın) imleyerek çoklu bir yolculuğu tek bir yolculuk üzerinden anlatır. Bu yolculuk, yazarın sanata bakışının göstergesi olur aynı zamanda: Yolculuğu kendinden kurmacaya kaydırarak, sanatı bir'den çoğa ulaştırarak, kurgusundaki gerçeklikle kendi gerçekliğini farklılaştırarak, farklı karakterleri eserinde irdelerken onları kendi ötekisi gibi, öteki kendi yaparak.

Esayan, "Sanatın da doğal itkisi içini açmaktır. Yalnızlığını paylaşmak, yalnızlığını paylaşarak çoğalmaktır. İnsan içini dökmek ister. O yüzden resim yapar, müzik yapar, anlatır, roman yazar. Diğer insanlar da öyle; kendimizi açmaya çalışarak yaşıyoruz. Burası önemli ama burda dahî bir mahrem sınırı olması gerekir. Çünkü mahrem bizim varlığımızın, özgünlüğümüzün, teklüğümüzün sığındığı bir yer. Onun tamamen açılması ve her şeyin gösterilmesi işi bir pornoya dönüştürür. Farklılıkları eritip tektipleştirme olur. Durmamız gereken bir yer var. Ben bunun iyi ve gerekli bir şey olduğunu düşünüyorum." [4] diyerek sanata bir sınır da çizer ve onu mahremine ötesine taşıyarak eserle kendi arasında bir uzaklık oluşturarak eseri postmodern çizgiye taşır ve yazılıp bittikten sonra eseri okuyucuya bırakır. Artık yazar değil, Jerusalem'in kahramanıdır kendisini anlatan. Kimi yerlerde hangi parçanın yazara ait olduğunu merak etseniz de aslında bunun bilinmemesi kahramanın kurgusal gerçekliğinin en güzel yönünü oluşturur ve onu hayatımızın gerçekliğine dahil eder.

İşte tam bu noktada, Jerusalem'deki sekiz yaşındaki bu çocuk, hayatınızın içinde, sizin bir tarafınızı oluşturan, özdeşlik kurabildiğiniz ve ondan yola çıkarak kendinizdeki farklı parçalara ulaşabildiğiniz tarafınız olur. Ben'iniz bir başkası olur. Onda sadece ben'inizi değil, sürgün ettiğiniz diğer parçalarınızı da bulursunuz. Ve bu parçalarınızı bütünlemeden, onu ben'de birleştirmeden, hayatınızın parçalarında ben'inizi inşa edemezsiniz tam anlamıyla.

Ve ona bir isim vermek gerekseydi, yazar hangi isimler arasında gitti geldi bilmiyorum ama ben ona, Hisus derdim. Küçük Hisus... [5] Yalnızlığının göğünde kalabalığı izleyen, küçük, mahzun çocuk...

[1] Arthur Rimbaud, Illuminations, Cehennemde Bir Mevsim, Çeviren: Erdoğan Alkan, Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi, Çağdaş Matbaacılık, Şubat, 2001.

[2] Markar Esayan, Jerusalem, Timaş yayınları, İstanbul, 2011

[3] <http://www.sabah.com.tr/Cumartesi/2011/08/06/yazar-markar-esayan-buyumeyi-basaramamis-cocuklariz>

[4] <http://www.sabah.com.tr/Cumartesi/2011/08/06/yazar-markar-esayan-buyumeyi-basaramamis-cocuklariz>

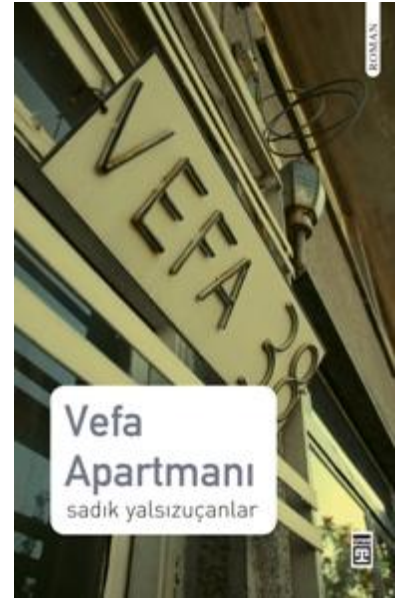
[5] Ermenice İsa

Vefa Apartmanı / Sadık Yalsızuçanlar (Suzan Nur Başarslan)

“ modern çağın gezgin derviş yazarı için”

***“hissediyorum ölümün
gençleştirici akışını
ve direniyorum fırtınalarının
ortasında yaşamın cesaretle...”[1]***

Yalsızuçanlar’ın kaleminden bir yürek komşuluğu sızar her zaman, anlattığı kişiyle arasında oluşan ve bunu; yürek deryasına sızan kelimelerle aktarır. İç yolculuğunda hep konukları vardır. Konukları, onların yaşadıkları, cümleleri, izlenimleri... salınırken onun yürek coğrafyasında kelimeleri sizi bazen Anadolu’nun naif bir ezgisine, bazen yüzyıllar öncesinin hikmetine, bazen dünün serencamında izler bırakan dervişine, mürşidine, kâmiline, bazen de irfan damlasından içmiş bir filozofun durağına ulaştırır. Ama Sevgili’si her eserinde yüreğinin baş ucundadır, sohbeti aslında sizle görünürken O’nunladır.



Size dünü bugünle anlatırken, “Gönül deniz dil kıyıdır. Gönülde ne varsa kıyıya o vururmuş. ” [2] sözünde olduğu gibi, yürek denizinden öyle büyük bir yürek ve zihin coğrafyasının taşıyıcılığını yapar ki, kıyıya İbn Arabî’den Heidegger’a, Harakani’den [Wittgenstein](#)’a, Üstad Bediüzzaman Said Nursi’den Derrida’ya, Lale Müldür’den Nietzsche’ye, Yunus Emre’den Sartre’a, Hz. Mevlana’dan Schuon’a, Fethi Gemuhluoğlu’ndan Tarkovsky’ye, Kemali Baba’dan Zola’ya, Hacı Bayram- ı Veli’den Eliot’a, Sezai Karakoç’tan Dostoyevsky’ye, Nazım Hikmet’ten Goethe’ye, Tanpınar’dan Marx’a, Turgut Uyar’dan Hishamatsu’ya, Hatayî’den David Lynch’e, Cüneyd-i Bağdadî’den René Guénon’a, Mustafa Tatçı’dan Lao Tzu’ya, Pir Sultan Abdal’dan Flaubert’e, Feridüddin Attar’dan Şah İsmail’e ... sayılamayacak kadar çok inci vurur. Kendisinin “Yazmak yaşamak, yaşamak yazmaktır.” [3] dediği gibi, yazar ve yaşar; yaşar

ve yazar. Eserlerinde kendi dünyası da görünür, ama bu görünürlük ol' ma hâlinin çilesinin göstergesidir, gölgesidir çoğu kez.

Eserlerinin bir diğer özelliği ise anlattığı kişi ile, yapısal biyografi yazarının kurduğu ilişki -yazılan kişi ile yazarın kurduğu özdeşlik- gibi bir ilişki kurmasıdır. Zweig ya da Selim İleri gibi. Bu noktada Dem, Gezgin, Anka, Cam ve Elmas bu özdeşliğin en çok yansıdığı eserleridir, özellikle Dem ve Gezgin.

Modern çağın gezgin derviş yazarı olan Yalsızuçanlar'ın keşkülünün / kaleminin özelliği; diyar diyar gezip yaşarken, yaşarken yazarken ve yazarken yaşarken, yollar arasında, ötesinde; iç ve dış arasında, ötesinde; olmakla ölmek arasında, ötesinde; okumak ve yazmak ikliminde yağmurunun, bereketinin, mürekkebinin eksilmemesidir.

Tevazunun, kendindenliğin, huzur veren sûretin ve kendini sırlayan bir sûretin bütünüdür Yalsızuçanlar. Onunla yola çıktığınızda, ondan ulaşırsınız varılacak yere, anlatılan kişiye. Hayatlar öyle iç içe geçmiştir ki, hem o hem diğeri, hem iç hem dış, hem burası hem ötesi, hem geçmiş hem şimdi... kalemin ucundan kağıda akar. Kalemi tutan elin yüreğinin atışı, izidir anlatılan. Gözlerinizle dinlersiniz atışını yüreğin. Kalemin ve kelimenin, yazarın ve okurun yüreği iç içe geçer. Meriç nasıl yüreğinizi ve ruhunuzu daraltıp sizi çıkmaza sokmakta mahir, Yalsızuçanlar da sizi genişletip yollar açmakta mahirdir. Ama o genişlemenin bir bedeli vardır; önce bedeli ödersiniz, daralırsınız, kısıvrak bağlanırsınız kelimelerin zindanında, genişleme ardından gelir.

Vefa Apartmanı'nda yazarın Tevfik İleri ile kurduğu özdeşlik Üstad Bediüzzaman Hazretleri ve İbn Arabî ile karşılaştırıldığında daha mesafeli. Saygılı, anlamaya çalışan, ama o olmaktan, onda kendini bulmaktan çok, kendindeki sorgulamaların öne çıktığı, İleri'nin anısı üzerinden bir dönemin neden olduğu sonuçların birey üzerinden anlatıldığı bir içerikle eser kaleme alınmış. Eserin ilerleyen kısımlarında bu yürüyüş cam kırıkları üzerinde yol almaya dönüşmüş yazarın yüreğinde. Zaman... cam kırıkları üzerinde yürümek gibi... diye yazıyor Yalsızuçanlar ve evet kanayarak yürümüş o yolu. Geçmişle ân'ı birleştirerek aldığı yol, neden yazıyorum'un sorgulamasına dönse de anılar dehlizinde zamanı kaybetmiş yer yer, onu birleştirerek, onu öteleyerek. İçindeki gürültünün ağırlığı bir yağmurla hafifler gibi görünse de kelimeleri tüm ağırlığınca eserde bırakmış yazar, yüreğini kelimelerde, kelimelerle bırakmış.

Bu cam kırıkları ile yürüyüşte yüreğinden kıyıya vuran inciler şunlar:

Lale Müldür, Saatler, Geyikler ve Leylirumi'den dizeler; Necip Fazıl, Zindan'dan Mehmed'e Mektup; Cahit Zarifoğlu, Yaşamak(hatırat), Hızla Akan Irmak; Üstad Bediüzzaman Said Nursî, mektubu ve savunmasından; Hemşin deyişleri, 1985-86'da Erol Haberci tarafından derlenmiş; Ahmet Mithat, anekdot; Tevfik Fikret, Balıkçılar; Fethi Gemuhluoğlu, Dostluk Üzerine ve oğluna mektup; Politzer, Felsefenin Başlangıç İlkeleri; Nazım Kurşunlu, Dumanlıda Telaki Var, Fatih, Çivi Çiviye Söker, Merdiven, İpler Elimizde Değil; Semih Kaplanoğlu, Bal; Leyla İpekçi, Ateş ve Bahçe; Asaf Halet Çelebi, İbrahim; Mustafa Özeren Efendiden alıntı; Heidegger, Tarihsellik; Hatayî, nefesler; Nazım Hikmet, Bugün Pazar; Necip Fazıl, Çile; Samiha Ayverdi, Yusufçuk, Sırta Yolculuk, İnsan ve Şeytan; Sabahattin Ali, Mahpushane Türküsü; Alvarlı Efe Hazretleri'nden anekdot; Niyazi Mısrî, nefesler; Wittgenstein'dan cümle; Turgut Uyar, Ayrılık, Islak Çeltik; Yunus Emre, ilahiler; Mustafa Kutlu, Mavi Kuş; Aslı Tohumcu, Taş Uykusu; Ümit Yaşar Oğuzcan, Beni Kör Kuyularda; Hacı Bayram Veli, manzume; Kenan Rıfâ'den anekdot; Sezai Karakoç'tan bir dize; Zeynep Yalsızuçanlar, şiir...

Vefa Apartmanı, bir anı-roman; içindeki günce, mektup, deyişler, türküler, alıntı cümleler, ilahiler, nefesler, şiirler, menkıbeler, manzumeler, vecizeler, anekdotlar, filmler, kitap kapağı, metinlere ve

yazarlarına atıflar, fotoğraflar, ayet, hadis, kıssa, gazete haberi, izleme raporu, mahkeme tutanakları, şahitlikler... ile. Birçok türün iç içe geçtiği bu anı-romanda, kimi alıntılar aynen verilirken kimisi ise sadece hatırlatılarak verilmiş. Yalsızuçanlar, “Hani Hatayî buyurur ya, üryan kaldı.” derken okuruna,

“Sen nefsinî öldür olagör yeksan
Varlık gömleğini eylegil üryan
Yedi iklim dört köşede lâmekân

Erenlerin sırrı Nur ile görüş” nefesini hatırlatır. Çoğu yerde, isim verilmeden alıntılanan dizeler arasında dolaşırken kimi tanıdık bir dizeye gelip, bildim bu şairi, deseniz de kiminde araştırma yapma ihtiyacına girersiniz yazarın ve anlatılan kahramanın dünyasına girebilmek için. Sadece bununla da kalmaz Vefa Apartmanı, Tevfik İleri ve ailesinin dünyasındaki birçok eser ve sanatçı ile de karşılaştırır okuru. İleri ailesinin dünyasına baktığınızda, Hatayî’den Mevlana’ya, Arif Nihat Asya’dan Yaman Dede’ye, Behçet Kemal Çağlar’dan, Namık Kemal’e, Samiha Ayverdi’den Cemalnur Sargut’a, Irving Stone’dan Derrida’ya, Kenan Rifai’den Bediüzzaman Said Nursî’ye, Yahya Keman’dan Necip Fazıl’a, Robert Hichens’ten Şadiye Osmanoglu’na, Descartes’ten Suut Kemal Yetkin’e, Halit Ziya’dan Fuzulî’ye, Halide Nusret’ten Ahmet Hikmet Müftüoğlu’na... birçok isim ve eserle karşılaşılır. Yazarın ve ailenin bu zengin dünyası içinde yolculuk ederken, okur; yazarın, İleri’nin ve edebiyatın dünyasında kulaçlar atar. Kimi zorlanır bu yolculukta kimi de akıntı onu varması gereken sahile bırakır.

Mekân, anlatıcı kişi ve anlatılan kişiyi aktarmak için iki düzlemde karşımıza çıkmış. Anlatıcı kişinin bulunduğu mekânlar; geçmiş ve şimdideki Ankara, Bolu dağı iken anlatılan kişi yani İleri ve ailesinin bulunduğu mekânlar Erzurum, Hemşin, Samsun, Çanakkale, Kayseri, İstanbul ve Ankara. Tüm bu mekânlar arasındaki merkezse, anlatıcı kişi ve İleri ailesini, geçmişle âni buluşturan Vefa Apartmanı. Vefa Apartmanı bu anlamda, salt bir mekân olmaktan çıkarak tarihin tanıklığını yapan, yaşamış ve yaşanmışlığıyla varlık kazanan bir karakter gibi romana girmiş.

Vefa Apartmanı, bugünden başlamış, Sadettin Öktem Hoca, onu anlatan öğrencisi ve Ali isimli kahramanı ile. Eser, Sadettin Hoca ve öğrencisi ile bitse de şimdi, Ali üzerinden anlatılmış. Ali, aynı zamanda şimdi ile geçmişi birleştiren bir işlev görerek okuru bugünde tutarken, Tevfik İleri’nin hayatını anlatma, aktarma işlevini de görmüş. Özellikle bu kısımlarda, yazarın tercih ettiği -yor/ -yordu’lu zaman kipi geçmişin şimdi yaşandığı izlenimi uyandırarak bugün’ü ve geçmişin bugün’ünü aktarmada eserin en başarılı yönlerinden birini oluşturmuş.

“Gece bedenî kırık. Rahat uyuyamıyorsun. Abraham Lincoln’un hayatını anlatan Aşk Ebedidir romanına başlıyorsun... Sabah iyi kalkmıyorsun. Terlemişsin... Kahvaltıdan sonra Harbiye’de ve Yassıada’daki yemeklerin parasını ödemeniz için imza alınıyor. Haziran sonuna kadar yüzaltmış lira borcun tahakkuk etmiş...” (s:281) Eserde İleri’nin hayatı kronolojik olarak aktarılsa da, mektup ve güncelerde kronoloji takip edilmemiş ve anlatılan konunun seyrine göre konunun geçtiği zamana dair metinler seçilmiş.

Anlattığı gerçek kişilerle roman, anı-roman özelliği gösterse de, Ali karakteri ile, kurmaca olma özelliğini de koruyarak iki farklı gerçeklik yaratmış. Tarihsel gerçeklik ve kurgunun gerçekliği. Kurgunun gerçekliğinde karşımıza çıkan Ali/anlatıcı kişi aslında yazarın kendi dünyasının yansıması. Hatta en sonda şiiriyle karşımıza çıkan Zeynep, yazarın kızı. Tıpkı “Madame Bovary benim!” diyen Flaubert gibi. Oysa nasıl Flaubert Emma’ya farklı bir karakter biçerek kendini ondan sıyırmışsa, yazarın yarattığı bu kahraman da hem odur hem de o değildir. Tıpkı aynadaki görüntümüz gibi, hem biziz hem de değiliz. Görünen biziz(sadece görüntümüz) ama görüntü biz değiliz.

Yazar eserinde bir metnin/konunun roman olması için ne gerekir'i sorgular, roman-günah ilişkisini açıklayarak (s:69). Yazdığı karakter bu gerekliliğin dışındadır ve insan beklentilerinin -roman için- çok uzağındadır çünkü. Roman ve günah... Bunu, Tanpınar ve Meriç de destekler şu tespitleriyle. Tanpınar, "Müslüman dininin ilk günahı kabul etmemesi, binaenaleyh insanın baştan mahkum olmaması, ...dinde günah çıkarmanın bulunmaması ferdin kendi içine eğilmesini daima men eder. Medeniyetimizin gözü önünde gelişen Rus romanının büyük hususiyetlerinin Ortodoks kilisesindeki aleni itiraf müessesesine neler borçlu olduğunu biliyoruz." [4] diyerek, roman türünün Batı'da hızla gelişip bizde sonradan ortaya çıkmasının sebeplerini belirtir, yani dini etki ve günah'a bakış. Meriç ise bunu "İnanmış bir toplumda, pürüzlerini yok etmiş bir toplumda, hayali çözüm yolları aramaya ihtiyaç duymayan bir toplumda romanın ne işi var?" [5] şeklinde belirtir ki, o da dinî etkinin romana etkisinden bahsederek romanla günah arasında paralellik kurar.

Öyleyse yazar günah'tan beri duran, millet sevgisi ve aile babası olan kahramanını nasıl anlatacaktır? Burada bir başka kapı açılır önümüze.

İsmet Özel'in;

"Bize ne başkasının ölümünden demeyiz

çünkü başka insanların ölümü

en gizli mesleğidir hepimizin

başka ölümler çeker bizi

ve bazen başkaları /

ölümü çeker bizim için." [6] şiiri, başka hayatların bizi çekmesi, romanın neden bu kadar hayatımızın içinde oluşuna anlam verebilir, hatta Andı'nın dediği gibi, "ölüm" yerine "hayat" kelimesini koyarak [7] okursak, bu, romanın yazılış amacı, roman için ne gerekir'e cevap vermek adına yeterli bir açıklama olacaktır: Hayat ve ölüm. Gizli yüzlerimiz var. Kilitli odalarımız. Anılarımız, acılarımız...

Tevfik İleri'yi de önemli yapan, anlatılmasını gerekir kılan, onun hayatı ve ölümüdür. Hayatını adadığı ideali "memleket sevgisi" ve o ideale kurban ettiği hayatı. Anlatılmalıdır ki, hayatından geriye şerefli, namuslu bir ad bırakan kişi iftiharla anılsın. Anıları, acıları kilitli odalar ardında kalsın. Ayrıca, yaşadığımız toplumun genetik kültürü, mesnevi ve kasideler, münacat ve naatlar, mevlid ve halk hikâyeleri ile zengin bir mirasın zenginliğine sahiptir: Sevginin, doğruluğun, hakikatin, kahramanlığın... şiirsel anlatılarına. Ve bu gelenek romana taşınarak, romanı farklı bir alana taşımalıdır: Bizim olana, bizden olana, Hakikat'in alanına. Batı romanı, baba'yı öldürmek zorundadır, onu aşmak için. Türk romanı ise baba'sızdır - Osmanlıda roman yoktur, ilk örnekler Batı'dan taklit ya da uyarlamadır - ; bu yüzden Türk romanı Batı'ya ve geleneğine karşı çıkıp onu aşmaya çalışsa da, etkilenme endişesi [8] dönem dönem yaşanıyor gibi görünse de, günümüze geldiğimizde karşımıza çıkan sonuç, baba'dan nefret değil, babasızlık veya üvey baba sendromudur. Bizim olan, bizden olan ve hakikatle araya girmiş olan nefis perdelerinin sayısını azaltmak işlevine soyunan romanımız, geçmişini günüyle birleştirerek, geleneği evrenselle, hakikat'in kapısını çalarak ve bizi o kapıdan içeriye alarak, ona bu topraklarda yeni bir anlam yükleyerek kendine has bir libasla arz-ı endam eden bir roman hâline gelebilir. Bu noktada Yalsızuçanlar'ın romanları, bu sendromdan kendisini kurtarmış ve romanının

kendine has havasıyla onu hakikat'in alanına/hizmetine sokan romanlardandır. Tıpkı Vefa Apartmanı'nda olduğu gibi.

Vefa Apartmanı Tevfik İleri'nin hayatıdır. Hemşinli Tevfik'in. Hafız Celal Efendi ve Fatma Hanım'ın oğlu olan Tevfik İleri [İstanbul](#)'da Yüksek Mühendislik Okulu'nu bitirdiği 1933 yılında Vasfiye Hanım'la evlenmiş, ilk çocuklarını kaybetseler de sonraları Cahide, Cahit, Ayşe adlarında üç çocukları olmuştur. Öğrenciliğinin son yılında [Milli Türk Talebe Birliği](#) başkanlığını yapan İleri, mezuniyetten sonra Erzurum'da karayolları mühendisliği, [Çanakkale](#)'de, [Samsun](#)'da bayındırlık müdürlüğü yapmıştır. [1950](#) seçimlerinde [Demokrat Parti](#) milletvekili olarak [TBMM](#)'ye girmiş, Ulaştırma Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı ve Bayındırlık Bakanlığı görevlerinde bulunmuş, [TBMM](#) başkanvekilliği de yapmıştır. Din derslerini ilkökul programlarına sokmuş, kapatılan [İmam Hatip Liseleri](#)'nin yeniden açılmasına öncülük etmiş, Yüksek İslam Enstitüsü kurmuş, [Köy Enstitüleri](#)'ni yeniden düzenlemiş, [Atatürk](#) ve [Orta Doğu Teknik](#) üniversitelerinin açılışını gerçekleştirmiş, Boğaz Köprüsü projesini ihale seviyesine getirmiş, ancak 60 ihtilâli nedeniyle proje yarım kalmıştır. [27 Mayıs 1960](#) darbesinin ardından Yassıada mahkemelerinde idama mahkûm edilmiş, cezası ömür boyu hapse çevrilmiş, [Kayseri](#) bölge cezaevinde mide kanseri olması üzerine Ankara Hastanesine kaldırılarak, [31 Aralık 1961](#) günü vefat etmiştir.

İleri'nin günlüklerine, mektuplarına, çocuklarının özellikle de Cahide Hanım'ın anlattıklarına baktığımızda eşine aşkla bağlı, idealist, memleket sevgisiyle dolu ve onun için hizmet eden, ailesine emeklilik maaşı bırakabilmek dışında paraya önem vermeyen, yaşadıklarına “Allah kerim”dir diyerek inanç penceresinden bakan, hapisteki tüm o kötü koşullar içinde dahi, “nasıl şükürden acizim” diyebilen, imtihanında olduğunun bilinciyle Allah’a dualar eden, aile özlemiyle yanan ve elli kelimelik mektupları özlemle bekleyen, kaderine razı olan, adaletin O’nun huzurunda olacağını bilen ve yüksek mahkemesini içinde taşıyan, çevresini teselli eden, “İnsan olan ağlar.” diyerek ağlamanın kıymetinden haberdar, şerefini, haysiyetini, namusunu ayaklar altından kurtarabilmek için Allah’a, “en büyük hâkim olan milletime hesabımı vermeden beni hasta etme.” diye yalvaran, tek ümit kapısı, eğriyi doğruyu bilen Allah’ın kapısı olarak hesap gününü bekleyen iftihar edilecek bir insan, bir baba, bir eş o.

“Size mal mülk, servet bırakmadım. Bütün hayatım boyunca bir tekaüdiye maaşı bırakmaya çalıştım. Tecelli eden Adalet onu da kuşa çevirdi. Ne yapayım. Kader böyle imiş. Yalnız, size şerefli, namuslu, erkek bir ad bırakabildim. Hiçbir zaman başınız yere bakmayacaktır. Bununla müteselliyim, siz de bununla iftihar edeceksiniz.” diyor ateşler içinde yandığı gecenin sabahında Tevfik İleri mektubunda. İşte Vefa Apartmanı'nda Sadık Yalsızuçanlar iftihar edilecek bir hayatın öyküsünü, adak olarak sunulan bir hayatı dile getiriyor. Zweig'in “Ne kaçınabilir, ne geri durabilir: Adaklar işaretlenmiştir.” ifadesiyle, adak olarak sunulan insanlar vardır insanlığa. Kurban olarak İbrahim'e teslim olan İsmail'dirler. Kelimeleri bıçak olur boyunlarını uzattıkları ama yazgı onlara bir koç göndermez göklerden, onları bu sunak taşında kurban olarak seçer.^[9] Toprağa canlarını emanet ederler ama ruhun kanatları onları acele edip de erken geldikleri bu kış yerinden^[10] asıl bahara taşır.

Ölüm tırtılı kelebeğe dönüştüren ipekten bir koza olmalı, ruhu bedenden kurtarıp onu yeni kanatlarla özgürleştiren... ve kimi insanlar ölümleriyle özgürlüğe kavuşurlar, hem ruhları hem de isimleri özgürce salınır hayatın içinde, dışında ve üstünde, İleri gibi.

Tevfik İleri, Sadık Yalsızuçanlar'ın kalemiyle yeniden hayatın içinde. Hatta bizim hayatımızın ulaşamayacağı zamanlarda dahi onun içinde olmaya namzet. Kalem vefası, zamanın ve insanın vefasıyla denk düşerse, birçok iklimde anılacak bir isim artık Tevfik İleri. Vefa Apartmanı'nın bir diğer vefa örneğiye Vasfiye annenin ellerine ulaşmış olması ve onun bu esere tanıklık ettikten sonra cemâle gitmesidir. Ruhları şâd olsun...

Ve vefanın, edebin, tevazunun, ismiyle müsemma olan modern çağın gezgin derviş yazarı öyle bir iklimin yağmuru ki, [\[11\]](#) gönül deryasının göğünde inciler saçan keşkülü, liri; sükût ve kelâm, naif ve üryan, daraltan ve genişleten, ölen ve olan, yok ve var, kelâm ve sükût...tur. Yağmur, cam, billûr, fanustan bir yazardır.

Vefa Apartmanı incelemesini, romanın sonunda hissettiğim duyguyla bitirmek istiyorum. Çünkü romanı bitirdiğinizde o kadar farklı duyguları iç içe yaşıyorsunuz ki, kelimeler şairin [\[12\]](#) dediği gibi kifâyetsiz kalıyor. Romanın bitişinde okuruna yaşattığı duygu ise ancak Kleist'in şu dizeleriyle kelimelere dökülebilir:

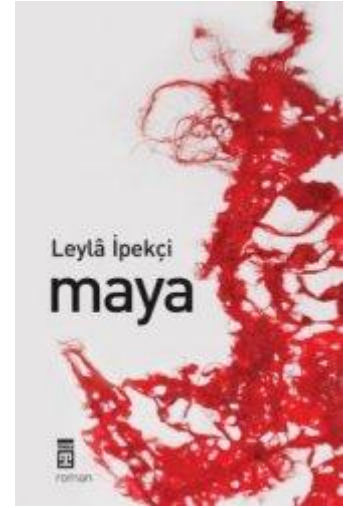
"...Bitiriyor şarkısını; bitmektir dileği onunla birlikte

Ve bırakıyor lirini elinden gözyaşları içinde." [\[13\]](#)

Maya / Leyla İpekçi (Suzan Nur Başarslan)

"kaktüs mezarlığındaki cam kırıkları üzerinde yürüyen Maya için"

Maya Leyla İpekçi'nin ilk romanı. 1998 yılında Milliyet Sanat dergisinin düzenlediği "İlk Kitap, İlk Baskı" adlı roman yarışmasında birincilik ödülü alan Maya, gözden geçirilmiş yeni baskısıyla[1] bundan on üç yıl sonra İpekçi'nin hazırladığı önsözle yeniden okurlarıyla buluşmuş bir eser. İpekçi önsözde Maya'nın oluşumu sırasında etkilendiği ve Maya ile ünsiyet kurduğu eser ve filmleri anarak birçok esere ve filme göndermede bulunmuş: Agota Kristof'un Büyük Defter'inden, Romain Gary'nin Onca Yoksulluk Varken'ine, Joanne Greenberg'in Sana Gül Bahçesi Vadetmedim'inden Ingeborg Bachmann'ın Malina'sına, J.D.Salinger'in Çavdar Tarlasında Çocuklar'ından Nietzsche'nin Ecce Homo ve Böyle Buyurdu Zerdüş'tüne... filmlerden ise Carlos Saura'nın Besle Kargayı adlı filminden, Mike Van Diem'in Karakter'ine ve David Helfgott'un Shine'ına.



Yazarın hayatından izler taşıyan Maya, onun yazarlığının başlangıcı, üslubunun ilk verimi, ona dair ipuçları barındıran bir eser. Önsözde kendisinin de "katmanlı yapı, iç ses akışı, hakikati metaforik olarak ele alma biçimi, bundan sonraki romanlarına giden en kestirme yolu imliyordu şüphesiz." şeklinde belirttiği gibi, gerçekten de İpekçi'nin eserlerinde karşımıza çıkan çok katmanlı yapı, roman kahramanının hakikatle kurduğu ilişki ve iç yolculuğu bu eserinde de kendisini gösteriyor. Hakikatle kurulan ilişki yazarda sonraları ben'den varoluş'a, varoluş'ta asıl neden'e dayanan bir serüveni içerse de Maya da bu ben'in kendini fark edişi, ona anlam yüklemesi, ben-dünya karşıtlığında arayış'a girmesi ve bu dünya'da ben'in yenilgisi, yaralanışı, var'amayışı ile özel bir yerde duruyor. Asıl neden'e ulaşmak için ben'in varması gereken yer'i imlemesi bu özel'liğin ilk unsurunu oluşturuyor. İkinci olarak İpekçi'nin kurduğu dil'le, çocuk dilinden ergen diline/günlük dil, ondan yetişkin diline, bunu yaparken günlük dili aşarak üst dile ulaşması ve sade, apaçık başlayan metnin metaforlar denizine dalması ve gerçekliğin, bilinçaltı gerçekliği ile karışarak kırılması ya da çeşitlenmesi(dış gerçeklik-iç gerçeklik-iki gerçekliğin iç içe girmesi), gerçeklik algısının çoğullanması metnin ikinci özel'liğini oluşturuyor. Gerçekliğin çoğullanmasını yazar, dili ve üslubuyla başarıyor. Üçüncü özel'liği ise, dil ve üslupla varılan bu işlevin, metnin temasını ya da kurgusunu taşıyan ve onu zenginleştiren, derinleştiren bir görev yüklenmesi. Maya sevgisiz, yalnız, şiddetle büyümeye çalışan, ol'amamış bireyin öyküsü, onu çocukluğundan geleceğine taşıyarak bu ol'amamanın sebepleri ile birlikte verilmesiyle. Burada dikkat çeken diğer unsursa, çocukluğun ve ilk gençlik döneminin sebeplerinin

Maya'nın dilinden verilirken bunun acılar üzerinden sömürü amaçlı olarak kullanılması değil, acılar üzerinden bireyin yalnızlığında kendi gücüyle ayakta kalabilmesi ve kendi evrenini kurma arayışından vazgeçmemesini anlatmak için kullanılmış olması.

Eser sadece iç dünyaya dokunmamış. Dış gerçeklik, geri planda/fonda karşımıza çıkan olayların Maya'nın gerçekliği ile verilmesiyle dönemin metne sızmasına yardımcı olmuş, 70'lerde çocukluğunu yaşayan, 80'lerde gençliğini geçiren kahramanın bu olaylara bakışı, ondan 'kendince' etkilenişi ile bütünlük içinde bir iç ve dış dünya verilmiş. Bu da kahramanın havada kalmasına engel olmuş ve soyut bir dünyada yaşayan bir karakter yerine, somut dünyada yer alan, dıştan ve evden/aileden/çevreden etkilenen, iç dünyasıyla dış'a karşı mücadele veren, bu mücadele esnasında kendi dünyasını, karakterini kurmaya çalışan bir kahramanın doğmasını sağlamış. Dış gerçeklikte karşımıza çıkan müzikler, bunların pikapla çalınışı, okunan kitaplar, televizyon, okul hayatı, siyasi olaylar, dışarı çıkma yasakları... tüm bunlardan etkilenen ve onları etkileyen bir kahraman Maya.

Maya, Mehmet amcanın deyişiyle bal damlası'nın dünyasını oluşturan ve içe sızan dış etmenlerden bazı müzik eserleri ve kitaplar şunlar: Fatoş ile Basri, Güngörmüşler, Asteriks, Gizli Yediler, Afacan Beşler, Teğmen Langelot'un Serüvenleri, Kızıl Maske, cep fotoromanları, Hümeysra'nın 45'liği, Sessiz Gemi, Timur Selçuk'un bir şarkısı, Nilüfer ve Esin Afşar'ın parçaları.

Eser iki ana bölümde karşımıza çıkmış: Anneden Utanmak (13 bölüm), Babadan Korkmak (14 bölüm olarak). Kısa ama yoğun bir eser. Maya'nın ikinci sınıfından başlayan zaman dilimi (8 yaş), onun 27 yaşına kadar devam ederek, toplam 19 yılı içeren bir iç konuşma/monolog olarak karşımıza çıkıyor. Ve bu 19 yıl, üç ayrı dilin esere yansımalarına neden olmuş: Çocuk dili, günlük dil ve üst dil. Mekân olarak çocukluğun geçtiği ev, okullar, Mehmet amcanın dükkânı, Arnavutköy'deki ev... dış ve iç mekânlarla İstanbul seçilmiş. Mehmet amcanın dükkânı, güven-sığınacak yer-kaçış; çocukluğun geçtiği ev ise, kaktüs mezarlığı yani güvensizlik-dönüş şeklinde zıt konumlanmış ve bu iki mekân, çocukluğun merkezine yerleşerek Maya'nın bilinçaltında derin iz bırakmış yerler olarak karşımıza çıkmıştır: Kaçış ve dönüş, güven ve güvensizlik, ilgi ve ilgisizlik, huzur ve sıkıntı...

Kaktüs mezarlığı, Maya'nın geleceğini etkileyen, korkularının merkezi olan, aşamadığı bir duvar, haliya sarılı bir ölü... şeklinde tüm sorgulamaların kaynağını oluşturur. "kaktüs mezarlığındaki cam kırıkları" Maya'da, aidiyetsizlik, yalnızlık, terk edilme, huzursuzluk, öteki olmak, normal olamamak... kısaca tüm bunların toplamının metaforudur ve 'Çocukluk'u imler. Metaforlarla alınan yolculuk özellikle eserin ikinci yarısında bilinçaltı korkuların şimdi'yi etkilemesi esnasında kendisini yüzeye vurur. Bazen rüya, bazen kabus, bazen sanrı... şeklinde. İç ve dış gerçekliğin iç içe geçtiği bu bölümde olaylar gerçekliğini yitirir ve olayların Maya'daki anlamı metnin merkezine oturur. Yaşanmış olmaları değil, Maya'nın etkilenimi ve onları algılaması temayı çoğullar. Babanın ölümü de bu anlamda soru işareti olarak kalır okurda. Ama şu bilinir, baba ölmek zorundadır, kaktüs mezarlığından çıkabilmek için Maya'nın yapması gereken babayı gerçek/metaforik olarak öldürmektir.

Maya bir türlü kaktüs mezarlığındaki cam kırıklarından yürüyüp de özgürlüğüne kavuşamaz. O geçmişti öldürmedikçe, onun akıl duvarındaki görüntülerini asılı olduğu duvardan indirmediği, aklını geçmiş için feda etmediği özgürlüğüne kavuşamayacaktır. Feda eder o da, akı, geçmişti. Onları sonraya erteler, ama bu sefer onlarla baş aşağı kaymak için değil, hızla onların yanından geçmek için.

Kim mi Maya? Anne ve babasından şiddet gören, onlar tarafından önemsenmeyen, önemsenmek, ilgi çekmek için kendisine zarar veren, mutsuz, sürekli evden kaçarak Mehmet amcanın dükkânına sığınan, arkadaşları tarafından alay edilen, kelimeleri, kavramları, davranışları iyi-kötü olarak kendi dünyasında kendince tek başına anlamlandırmaya çalışan, kimseye kendisini, yaşadıklarını

anlatamayan, kimi yalan söyleyen, kimi de hırsızlık yapan bir çocuk. Sevgi ve güven isteyen bir çocuk, her çocuk kadar; ama sevgi ve güveni diğer çocuklar gibi bulamayan, annesinin ölümüyle çocukluğu biten bir çocuk. Bu yüzden diğerlerini öteleyen, onların arkadaşlığını isterken onlardan uzak duran, onları küçümseyerek kendi savunma mekanizmasını kuran, güven ve sevgi açlığını yemek yiyerek, devamlı yiyerek kapatmaya çalışan bir çocuk.

Diğeri, öteki, normal olmayan ama olmak isteyen... İlklerini hep tek başına yaşayan, sosyalleşmeye çalışan, değer görmek isteyen, öteki olmaktan kurtulmaya çalışan bir genç. Kendi çabalarıyla derslerinde başarılı olan, sınavlara giden, başkalarının yardımıyla gerçekleştirdiğini, kendi olanaklarıyla sessizce yerine getiren, arkadaş, sevgili, dost, baba, anne... gibi tüm aidiyet içeren kavramları tek tek yitiren ve her gün aynı eve, aynı yalnız, şiddet dolu, güvensiz eve, babaya dönmek zorunda kalan genç kız . "...benim için tam olabilecekken eksik kalmış bir aşkı simgeliyor. Devamına izin verseydim, hiçbir şey farklı olmayacaktı." diyerek gençlik aşkını, mahkum olduğunu düşündüğü yalnızlığa dönüşle bitiren; kimi inatçı, kimi pervasız, kimi yanlış bile isteye yapan, öç almak isteyen ama sonunda hep kendisi zarar gören biri.

Büyüdüğünde kendi evini ve dünyasını kuran, belki de ilk defa onu farklı bir sevgiyle saran insanı geçmişinin cam kırıkları yüzünden kaybeden, ilk olamayan, öncelik isteyemeyen, "insan ancak yanında sırtını dayayabilecek biri bulduğunda dayanmaya ne çok ihtiyacı olduğunu düşünüyor" diyip sorgusuz birine dayanmak isteyen, dayanamayan "Bense sevdiklerim ıssız adalarda başkalarıyla mutlu olsun diye, hep kendi verimli topraklarımdan vazgeçtim. Öncelik istemekle, istisna olmakta geç kaldım." [2] diyen bir genç kadın o. Sellere gömülmüş tarlayı beklemekten usanmayan serser bir korkuluk gibi [3] bırakıldığını hisseden, oysa sevmek için sevgilerini hep geçmişte bırakmaya yazgılı bir kadın. " ...babaların bırakıp gitmeye hakkı yoktur." [4] dese de bırakılan, defaatle bırakılan ve "...hiçbir çocuğun bırakılmasına, terk edilmesine izin veremem bundan sonra. Bir çocuğu bırakmak bir hayatı bitirmek gibi." [5] diyerek çocukluğunu geride bırakamayan, Tan'ın çocuklarının yaşadıkları hislerin bilinciyle sevgisini gölgede yaşayan ve bu yüzden "Yine de kalbimin bir tarafı o kadar yalnız ki!" [6] diyerek hiçbir sevgide bütünlenemeyen, "Birlikte daha uzaklara gidebileceğim kimse yok." [7] duygusuyla sevgi yolunu yalnızlığın gölgesinde yaşayan bir kadın. Çünkü sevdiklerini yokluğunda sevmeyi başarabilen biri Maya, annesini rüyasında görüp de mezarını ziyaret ettiğinde, ölüm ve sorgulamanın yaşandığı ân'ın ardından anladığı bu duygu, onun tüm sevgilerinin kılavuzu olur sonrasında. Tüm sevgileri yokluğa karışır, anılarında sevgi olarak imlenir, yaşamında sevgi varlığını kısa aralıklarla gösteren bir güneş gibi kalır, hemen batmaya yazgılı bir güneş gibi. Bu yüzden "...yokluğunda sevmeyi sürdüreceğim... Hem zaten insan sevdiklerini unutmuyor, sadece yokluklarında yaşamaya alışıyor." [8] der, oysa sevdiği için üzölmeye razıdır, yoksa onu sevmiş olmanın ne anlamı kalır [9], diyerek.

Annesini yitirir, Mehmet amcaı yitirir, Sarp gider, Baran biter, Tan gitmeye yazgılıdır, baba ölmek/gitmek zorundadır. Hayatını şekillendiren tüm insanlar, ellerinden kayar. "Neden hiçbir sevdiğime sahip çıkamıyorum? Nedir bendeki bu uğursuzluk? Bağlanmak istediğim herkes yok olup gidiyor." [10] çığığını atar Maya. "...ama eminim ki beni bıraktığı yerde olmayacağım... Kimseye ait değilim ben ve kimse için kendimden vazgeçmeyeceğim." [11] diyen genç kız, kendisinden vazgeçer kadınlığında ama geçmiş i onu bırakmaz. Yine de açık bir kapı vardır eserin sonunda Maya için. Tüm bu yokluk, güvensizlik, sevgisizlik... kısaca aşamadığı çocukluk, bu cam kırıkları, ay ışığında bir görünüp bir kaybolan bu koridorlar, yeniden cilalanacaktır; ama baş aşağı kaymak için değil, hızla yanından geçip gitmek için...

Maya, Leyla İpekçi'nin ilk romanı, üslubuyla sonraki eserlerinden daha farklı bir yerde. Belki de kurduğı dil-karakter ilişkisiyle yazarın en sade ama yoğun, çocuk dilinden üst dile geçiş iyle ve

gerçekliğin çeşitlenmesiyle çok katmanlı, ben-varlık sorgulamasıyla sonraki eserlerinin özünü içinde taşıyan, otobiyografik özellikleri barındırmasıyla yazarın dünyasına ait ipuçlar içeren, metaforik anlatımıyla (özellikle ikinci bölümde) olayı değil, hâl'i kurgulayan, ben'de öteki'ni bulan, ben'den çıkılan yolculukta iç-ben'i dış'la bütünleyen, temasını olaylarla değil, dil ve üslupla zenginleştiren, trajik olanı trajik olmadan anlatan, hâl'den çözüm üreten(hâlin kendisinin çözüm oluşu) ve var'amayışın var olmaya giden yolun kapısını açmasıyla... okunması gereken bir roman.

Leylin karanlığının aydınlığa ulaşan kapısında şafaktan önceki karanlık Maya. İpekçi yolculuğunun ilk durağı. Hem İpekçi'nin, hem de okurunun...

[\[1\]](#)

Leyla İpekçi, Maya, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

[\[2\]](#)

s: 141.

[\[3\]](#)

s: 116

[\[4\]](#)

s: 95

[\[5\]](#)

s: 88

[\[6\]](#)

s: 92

[\[7\]](#)

s: 83

[\[8\]](#)

s: 78

[\[9\]](#)

s: 133

[\[10\]](#)

s: 94

[\[11\]](#)

s: 78

Liberalizmden Sonra / Immanuel Wallerstein (Mehmet Salih Demir)

”[Liberalizmden Sonra](#)“, bir fütüroloğun yeryüzünde hâkim konumdaki liberal anlayışın ilerde bir gün sona ermesinin ardından, dünyanın alacağı yeni şekil ve gerçekleşmesi muhtemel hadiseler hakkındaki öngörülerin yer aldığı bir inceleme değil. Kitabın yazarı [Immanuel Wallerstein](#), sosyalist bloğun dağıldığı ve her tarafta liberalizmin zaferinin kutlandığı bir ortamda, yani 1990’ların başında zaten bu süreci yaşamaya başladığımızı öne sürüyor. Sosyalistlerin sosyalizm için ağıt yakmaya, liberallerin ise ellerindeki “nihai doğruların” zaferinden göğüsleri kabarak gurur duymaya başladığı bir zamanda yazar, tam tersine aslında liberalizmin mezarının kazılması gerektiğini iddia ediyor. Doğrusu öyle bir atmosferde cesaret isteyen bir duruş bu.



Wallerstein, tarihe bakışını oldukça geniş bir perspektif üzerine kuran bir yazar; olayları uzun vadeli belirleyen dip dalgaları anlamakta ve akışlarının yönünü kestirmekte oldukça mahir. Bir süre önce [“Hayek’in Kölelik Yolu’nda otostop”](#) yazısı vesilesiyle uzunca alıntı yapmıştık söz konusu kitaptan. Ancak ne kadar uzun olsa da alıntılar, Wallerstein’ın bu çalışması, daha dikkatli ve özenli bir okumayı hak ediyor. Birkaç kez gözden geçirdikten sonra ben de kitabın epeyce bir bölümünün altını çizdiğimi fark ettim. Kitabı okuduktan sonra kendinizi liberal, sosyalist ya da muhafazakâr olarak adlandırırken biraz daha dikkatli olmanız gerektiğini fark edeceğinizden eminim. Belki de bu sıfatlara hiç ihtiyaç duymadan kimliğinizi tarif etmeniz daha doğru bir tavır olduğunu düşüneceksiniz.

Kitabın ana tezi çok kısaca, SSCB'nin dağılışının sanılanın aksine aslında liberalizmin sonunu getirdiğidir. Bunu açıklamak için Wallerstein, doğmalarından itibaren dünyanın hem coğrafya hem de nüfus bakımından büyük çoğunluğuna farklı tonlarda renklerini veren **liberal, muhafazakâr ve sosyalist** ideolojilerin gerçek mahiyetlerinin ayrıntılı bir tahliline girişiyor. Müntesipleri tarafından çoğunlukla şiddetli itirazlarla karşılanırsa da, bu üç ideoloji arasındaki gizli akrabalığı görmek bir hayli ufuk açıcı ve ezber bozucu.

Aktaracaklarımın bir kısmı kuru ve sıkıcı ansiklopedik bilgiler gibi gelebilir, ancak liberalizmin, tarihin iki yüz yıllık yoğun kalabalığı içerisinde nasıl olup da kendisine daima bir yol açıp, bugünlere kadar gelebildiğini gözler önüne sermek açısından önem arz ediyorlar; ayrıca bunun özgün ve farklı bir okuma olduğu kanısındayım.

Hikâyeyi en baştan alalım. Birbirine taban tabana zıt olduğu düşünülen ve uğrunda taraftarlarını zaman zaman şiddetli çatışmalara sürükleyen bu ideolojiler, ilkin ne zaman doğdu? Nasıl bir zihinsel iklimin ürünüydüler? Yazar, başlangıç noktası olarak [1789 Fransız İhtilali](#)'ni alıyor ve özellikle liberalizme tam tamına iki yüz yıllık (1789-1989) bir ömür biçiyor.

I. Wallerstein'e göre Fransız Devrimi, on yedinci yüzyılın Newton'cu biliminin ve on sekizinci yüz yılın ilerleme kavramlarının ilahlaşmasını, kısacası modernlik denen şeyi ifade ediyor. Devrimin insanlar üzerindeki en önemli etkilerinden biri, **değişimin, yeniliğin, ilerlemenin**, bilhassa siyasi değişimin **normalleşmesi**, hatta **kaçınılmazlığı** algısı olmuştur. İnsanlık tüm yönleriyle sürekli değişiyordu, değişmeliydi, ilerlemeliydi. Son iki yüz yıllık dünya tarihinin ruhunu tarif edin deseler, hiç tereddütsüz din, dil, ırk, millet ayrımı yapmaksızın herkesin ilerleme fikrine duyduğu kati inançtır diyebiliriz. İşte bu yeni inanç, bir karmaşa ve telaş ortamına yol açtı. Mezkûr ideolojiler de, devrimin sonuçlarından olan bu yeni karmaşayı salimen atlatmak için halk yığınlarının geliştirdiği tepkilerdi. Her üç ideolojinin de aynı annenin çocukları olduğu daha en başından ortaya çıkıyor.

Önce sahneye muhafazakârlar çıktı, devrimin ahlaki ve geleneksel değerleri aşındırdığı iddiasıyla. Geçmişe özlemlerini ifade ettiler ve bu anlamda **“gericilikle”** yaftalandılar. Sonra liberaller değişime, ilerlemeye olan kuvvetli inançları nedeniyle akılcı **“reformlar”** yoluyla **“bireyi”** mutlu etmenin yollarının aranması gerektiğini savundular. [1848 Devrimlerinden](#) sonra da sosyalistler siyaset meydanındaki yerlerini aldılar.

Liberaller kendilerini her zaman siyasi yelpazenin merkezine oturtular. En “mutedil”, en “evrensel” değerler/doğrular onların ellerindeydi. Çoğunlukla tuzu kuru, çöreği büyüklerin desteğini aldı arkasına; yani sayıca az ama nüfuzu ve parası çok olanların. Sosyalistlerle liberaller arasında amaçları bakımından baştan beri bir fark yoktu. Her ikisi de modernliğin nimetlerinden azami ölçüde faydalanmayı istiyordu. Tek fark, bunu gerçekleştirmek için sosyalistlerin ilerlemeyi biraz daha hızlandırmak adına **devrimci** bir yol benimsemiş olmalarıydı, o kadar. Muhafazakârlar da zamanla, yavaş ve temkinli olmak kaydıyla ilerlemeye inanmaya başladılar. Bu iki ideoloji gitgide liberalizmle yakınlaştı ve böylece onun varlığını sürdürmesini çok kolaylaştırmış oldular. İktidarda olmadığı zamanlarda bile, farklı kılıklarda hep liberal ideoloji vardı başta.

Liberalizmin muhafazakâr bir cübbe altında kendini nasıl gizleyebildiğine Türkiye'den örnek verebiliriz. Türkiye'de dindar kesimin yakın siyasi tarihimize hayırla yâd ettiği dönemlerin, liberal ruhun en canlı olduğu zamanlara karşılık geldiğini hatırlayalım. Alt sınıfa mensup büyük kitlelerin çevreden merkeze aktığı ya da İslami kesimin iktidarda pay sahibi olmaya başladıkları şeklinde sosyolojik analizler yapılırken, aslında bir şekilde halkın dikkatinden gizlenen şey, liberalizmin bu kesimlerin desteğini almak için kılık değiştirmiş olduğu ve muhafazakâr ile liberal ideolojilerin gayri

meşru evlilikleriydi. Muhafazakâr kesim ya da alt sınıflar tüm idealleriyle, hayalleriyle ve projeleriyle kendilerinin iktidarda olduklarını vehmederken, esasen suflörlüğü liberal doktrin yapmıştır. Ambalaj aynı kalmış olsa da muhteviyat büyük oranda değişmiştir.

Her üç ideolojinin ortak karakterini sadece devlet karşısındaki tutumlarına göz atarak dahi anlayabiliriz. Tüm bu ideolojiler, devlete karşı her zaman toplum/halk yanlısı olduğunu öne sürerler. Liberallere göre devlet birey aleyhine kötüdür, muhafazakârlara göre devlet geleneksel gruplar aleyhine kötüdür, sosyalistler için ise devlet toplum aleyhine sadece burjuvanın yürütme organıdır. Ne zamana kadar peki? Tabii ki iktidarı ellerine alıncaya kadar. Çünkü siyasi programlarını gerçekleştirmek için “geçici olarak” devlete ihtiyaç vardır ve bunun için mücadele edilmelidir.

İktidara geldikten sonra ideolojilerin mahcup bir edayla durumlarını meşrulaştırmak için devlete yükledikleri anlam da değişiyor hemen. Devlet, liberallere göre bireyin haklarının gelişmesi için; muhafazakârlara göre geleneksel hakları korumak için; sosyalistlere göre ise toplumun genel iradesini yansıtabilecek şekilde hareket edeceğinden gereklidir. Bu “dönüşlerin” neticesinde ne oluyor? Modern bürokratik devlet, hangi ideoloji başa gelirse gelsin her seferinde biraz daha güçleniyor ve palazlanıyor. Kime karşı? “İnsana” karşı elbette.

Peki, nasıl oldu bu; bir buçuk asır boyunca dünya üzerinde hayatini nasıl devam ettirebildi, liberalizm? Cevap: halk yığınlarına göz boyayıcı tavizler vererek ve sisteme entegre edip uysallaştırarak. “Hiçbir şeyin değişmemesi için her şeyin değişmesi gerektiği” kuralı devreye girdi. İlk taviz **genel oy hakkı** ve **refah devleti** oldu. Bu yollarla yığınlar iktidarda pay sahibi oldukları vehmiyle avutulmalarının yanında, ekonomik artı değerden hak ettikleri payları yeteri kadar aldıklarına inandırıldılar. Halklara ayrıca en fiyakalısından bir “**milli kimlik**” gömleği giydirilince, uysallaştırılmaları ve güdülebilmeleri çok daha kolay oldu. Önemle hatırlatırım ki, pek çok ülkede bu işlerin ekseriyeti, liberal partilerin iktidar dönemlerinde gerçekleşmedi. Ancak liberal zihniyet hep gizli başlandı.

Yazar teknoloji modernliği ile özgürlük modernliğini birbirinden ayırarak ele alıyor ve böyle yapmakla çok can alıcı bir noktaya temas ediyor. Liberalizm, “ötekilerin” teknolojik anlamda modernleşmesine pek ses çıkarmamıştır, hatta desteklemiştir diyebiliriz. Bu onun, özgürlük anlamında modernleşmeyi hasıraltı edip gözden uzak tutmasına yaramıştır. *Özgürleşme modernliği her şeydir ve gerçekleştirilememiştir. Teknoloji modernliği ise aldatıcı bir tuzaktır. (s. 134)*

Ülke düzeyinde sıradan insanın, uluslararası arenada ise sömürülen güçsüz ülkelerin gerçek bir özgürlüğe kavuşmaları fikri, liberallerin sinirlerine dokunmuştur her zaman. Teknolojik modernleşmeye “evet”, özgürlüğe anlamında modernliğe “hayır”... Bazı Asya ülkelerinin zengin ve teknolojik açıdan ileri ve modern olmalarına rağmen, hala gerçek bir özgürlük ile tanışmamış olmalarının nedeni budur bence. Ayrıca Arap Baharı dolayısıyla Batı dünyasının paniklemesinin bir sebebi de sanırım Arapların, mücadele yoluyla gerçekleştirildiğinde en hakikisinden bir özgürlük ve demokrasi elde etmeleri ve bu kazanımlarının kıymetini bilecek olmaları ihtimalidir. Hem ayrıca, hakkı, kendisine “verilen” değil, bizzat kendisi “alan”, “koparan” insanı gütmek, kontrol etmek eskisi gibi kolay olmayacaktır.

Burada bir ara söz olarak önemine binaen demokrasi ve liberalizm ilişkisine biraz yakından bakalım. İşte Wallerstein’in sözleri:

“Demokrasi temel olarak otorite-karşıtı ve otoriterlik-karşıtıdır. Siyasi süreçte her düzeyde eşit söz hakkı ve ekonomik-sosyal mükâfatlarda akılcı reform vasıtasıyla kaçınılmaz ve sürekli bir iyileşme

vaadinde bulunan liberalizmdi. **Demokrasinin derhal özgürlük talebinin karşısında, liberalizmin yaptığı öneri, ertelenmiş bir umuttu... Liberalizmin dayanağı, sunduğu umuttu.** (s. 47)

*Liberalizm daima aristokratik bir doktrindi, “en iyinin yönetimini” öğütledi. Kuşkusuz liberaller “en iyi”yi öncelikle doğuştan gelen statüyle tanımlamamışlardır; bunun yerine eğitim başarısına göre tanımlamışlardır. Böylece en iyi olan, kalıtsal soylular değil, meritokrasinin üyeleri idi. Ancak en iyi, daima bütünden daha küçük bir gruptu. Liberaller tam da bütünün yönetiminden -demokrasi- kaçmak için, en iyinin yönetimini -aristokrasi- istediler. **Demokrasi liberallerin değil, radikallerin hedefiydi... Liberalizmin bir ideoloji olarak ortaya konması, bu grubun egemen olmasını önlemek içindi.** (s. 241)*

Tarihsel gerçeklerle uyumlu tespitler. Oy hakkını, iktidarda söz hakkı elde etmek isteyen ezilen alt sınıflar, hali hazırda bunlara sahip olanlardan ve onlara karşı talep eder. Nitekim öyle olmuştur. Zaten ayrıcalıklı keyfi gıcırlar, durduk yere neden diğerlerine “oy hakkı” bahşetsinler ki?

Arasöze bir arasöz daha açalım izninizle. Bir şeyden “hak” olarak söz etmeye başlamak bir ilerleme gibi kabul edilir genellikle. Ama durum kesinlikle görüldüğü gibi değil. Tam aksine, herkes için var olan bir şeyin, artık bazılarının aleyhine bazılarının imtiyazı haline geldiği anlamını içerir. “Hak”, bir takım insanlar -ki genellikle çoğunluktur bunlar- bazı evrensel nesnelerden/şeylerden mahrum edilmeye başlandığı için söz konusu olmaya başlar. Örneğin bilgi edinme hakkı veya eğitim hakkı, birileri bundan uzak tutulduğu için bir ‘hak’ olarak adlandırıldı. Kadın haklarından, kadının maruz kaldığı şiddet ve dışlanma gözden sakınılamayacak kadar arttıktan sonra ancak söz edilir oldu.

Bir toplumda çokça ‘hak’tan bahsedilmesi ve bunları korumak için kurumlar ihdas edilmesi, artık geçmişte kalmış olsa da toplumda özgürlüklerden uzaklaşma ve baskı eğiliminin ne denli güçlü olduğunun bir işaretidir. Pozitif, negatif ya da aktif hakların bu anlamda bir farkı yok. Aslında ileri demokrasinin göstergesi gibi sunulan “hak”ların bolluğu, tam aksi bir gerçeği ima etmekte. Hatırlayalım, “insan hakları”, savaş ve sömürgecilik aracılığıyla milyonlarca insanın boşu boşuna, anlamsızca ve zalimce katledilmesi sonrasında ortaya çıkmış bir kavram. 19. yüzyılda da liberalizm, demokrasiyi kerhen ve kademeli olarak bir mükâfat gibi vermiştir; eşitler arasındaki bir hak olarak değil. (Önce küçük mülkiyet sahiplerine, sonra mülksüz erkeklere, en son ise kadınlara, tedricen oy hakkı tanınmıştır, Batı’da)

I. Dünya Savaşı’na kadar vaziyet buydu. Akabinde de değişen bir şey olmadı. [Bolşevik Devriminden](#) sonra liberalizmin en güçlü rakibi olarak sosyalizm/Leninizm meydana boy gösterdi; ya da öyle zannedildi. Amerika’da klasik liberal ilkelere dayanan Wilson’culuk, bireysel özgürlüğü uluslararası arenada “**ulusların kendi kaderini tayin ilkesine**” tahvil etti, refah talebini ise “**ulusal kalkınmacılığa.**” Leninizm de aynı ilkeleri, küçük yöntem farkları dışında aynen benimsedi.

Sömürge ülkeleri “ulusal kalkınma” hedefleriyle oyalanmaya başladılar. Eğer çok çalışılır ve doğru devlet politikaları uygulanırsa, bir gün bu az gelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelerle aralarındaki mesafeyi gerçekten kapatabileceklerini düşündüler. Bu ümit, iki kutuplu dünya sisteminin uzunca bir süre bozulmadan ayakta kalmasına yardımcı oldu. Fakat bu politika da iflas etti. Bir ya da birkaç ülkenin kalkınması mümkündür, ancak dünya üzerinde eş zamanlı bir kalkınma imkânsız. Çünkü “*sermaye birikim süreci, artı değerın hem mekânsal olarak, hem de sınıflar açısından eşitsiz biçimde dağıldığı hiyerarşik bir sistemi gerektirir.*” (s. 161) Her iki kutup da, bağlalarının bu umutlarını ve ötekine duyulan korkularını diri tutarak kendi varlıklarını kaim ve daim kıldılar.

Kısacası, her iki kutup da güçlerinin meşruiyetlerini birbirlerine borçluydu. Liberalizm ve sosyalizm bir madalyonun iki yüzü gibiydi. Kaderleri de bir... I. Wallerstein'in SSCB'nin dağılışının, varlığı kendi öteki kutbuna bağlı olan liberalizmin sonunu getirdiğini iddia etmesinin nedeni, işte tam da bu zımni ortaklıktır. *Komünizmin çöküşü, bir ideoloji olarak liberalizmin nihai başarısının değil, liberal ideolojinin tarihsel rolünü sürdürebilme kabiliyetinin kesin biçimde zayıflayışını temsil ediyor.* (s. 11)

Bütün bu yüz elli yıllık dönem boyunca liberal aydınların durumu neydi? Onlar derin felsefi analizleriyle idealist bir tutum içinde bireyin tamamen özgür yaşadığı, liberalizmin en pür haliyle realize olduğu bir dünya hayal ede durdular; aynı anda büyük sermayedarlar ise devleti de arkasına alarak imtiyazlı mevzilerinden hiç ayrılmadan " tabi, tabi aynen öyle, birey özgür olmalı; demokrasi süper, liberalizm şahane bir şey" diye diye deveyi havuduyla yutmakla meşgul oldular. Ve aslında aydınların hayal ettiklerinin tam zıddı bir dünya ortaya çıktı; her yerde ve daima, bugün olduğu gibi.

Peki, şimdi ne olacak? Liberalizm, bu gerçekten yeni dünyada kendisine nasıl bir yer edinmeye çalışacak? *"Hiçbir şeyin değişmemesi için her şeyi değiştirmeye çalışan"* bir ideoloji, zihinlere sızmak ve/veya oradaki yerini muhafaza etmek için oy hakkı, parlamenter sistem, ulusal bağımsızlık, kalkınmadan sonra, insanlığa vereceği son **'sus payı'** ya da **'rüşvet'** ne olacak?

Bu saydıklarımızın kötü ve arzu edilmeyen şeyler olduğunu kastettiğimiz sanılmasın sakın. Bunlar, bir toplumun hakiki özgürlüğü, demokrasiyi ve ekonomik refahı, onurlu ve adilce elde edebilmesinin önünde engel olacak şekilde sunuldu her daim; önce kendi alt sınıflarına, sonra da geri kalmış dünya ülkelerine. Bu gerçek, egemenlerin ikiye bölünmüşlüğü aklımızdan hiç çıkarmadan, ekonomik refah ve özgürlük konularında onlardan gelecek yeni düşünme biçimlerine, politik ve ekonomik önerilere - hatta belki dayatmalara- karşı temkinli ve dirayetli olmamızı gerektiriyor.

Tüm ideolojilerin dayandığı zeminin kaydığı bir dönemde, diğerlerinin dışında liberalizm yine nasıl en avantajlı konumda kalacağını hesaplarını yapacaktır muhakkak. Birkaç yüz yıllık neredeyse genetik kodlarımıza işlemiş modern dünya paradigmasının ön kabullerinin dışında düşünebilmek zor olsa da, bunun imkânlarının araştırılması büyük önem arz ediyor. Aksi takdirde tarihi, farklı görünüm altında tekrar etmeye mahkûm olacağız.

Kendi içlerinde ne kadar tutarlı olsalar ve tereddütsüz kabul edilecek bazı önermeler içerseler de, bu ideolojilerin içinde nefes aldıkları atmosfer artık başka bir atmosfer. Bu yüzden günümüz problemlerine kendi bütünlükleriyle çözüm üretememeleri ve bir kriz yaşamaları, gerilemeleri kaçınılmaz. Söz konusu ideolojilerin bir araya gelerek farklı versiyonlarını icat etmeleri boşuna değil. Sosyal demokrasi, muhafazakâr demokrat, hatta son dönemlerde ülkemizde solcu Müslümanlar vs... Bir türlü söz konusu zihniyet kalıplarının dışına çıkılamıyor. Sıklıkla duyarız: "artık Soğuk Savaş döneminin ezberleriyle düşünmeyin, dünya değişti" diye. Cümleyi şöyle kurmak daha doğru olur sanırım: "artık Fransız Devrimi'nin ezberleriyle düşünmeyin, dünya değişti." Çok geç kalınmadan bugünkü anlamıyla kapitalist dünyanın sonrası için kafa yormalıyız.

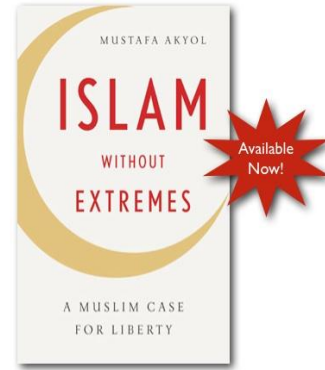
Türkiye özelinde konuşacak olursak, önümüzdeki yılların entelektüel tartışmalarının önemli bir kısmı liberal doktrin ile muhafazakâr, daha doğru bir ifadeyle İslami anlayış arasındaki uyum ya da çatışma noktaları üzerine olacaktır kanımca. Eski solcular sosyalizmin cenaze duasını okumakla ve hatıralarını yâd etmekle meşguller; biraz da geçmişin muhasebesiyle. Bundan sonraki dönemlerde memleketteki siyasi iklim nasıl olursa olsun İslam ve dindarlık, aydınlar açısından görmezden gelinemez, ihmal edilemez bir öğe olarak denklemde yerini alacaktır, almalıdır.

Ülkemiz açısından ayrıca şunu da belirtmeliyiz ki, büyüme oranlarının, ihracat rakamlarının, kişi başına düşen milli gelirin vs. olumlu seyri, gerçek bir özgürlüğün, adil bir sistemin teminatı değildir. Bu anlayış onlarca yıl ulusal kalkınma yanılsamasıyla gerçek özgürlüğün, refahın ve adaletin yakalanamamasına hizmet etmiş liberalce bir uydurmadır. Aldanmayalım. Türkiye'nin büyümesini, zenginleşmesini isteriz elbette; ama aynı zamanda bu gerçek hakkında yeterli farkındalığa sahip olmasını da.

Teorik çerçevede devletin liberal ilkelere riayet etmesi, her zaman -aslında çoğu zaman- halk nezdinde herkesin tek tek arzu edilen bir özgürlüğe kavuşmasını garantilemez. Hukukun üstünlüğüne inanmak, iktidarı sınırlamak, her bireye eşit vatandaşlık hakları “vermek” vs. liberaller için özgürlüğün yeterli koşulları. Ancak tüm bunlara karşılık toplumda bir kesim hala dışlanıyor olabilir, özgür ve her konuda fırsat eşitliğine sahip olmayabilir. Bir şeyi zihinsel olarak kurgulamak ve sonrasında uygulama görevini devlete vermek, onun beklenen karşılığının toplumda tıpa tıp doğmasını sağlamaz. Liberal düşüncenin **de** gün gelip totaliter bir rejime dönüşebilmesinin bir nedeni de budur. ([Bkz: Özgür ol! Bu bir emirdir!](#))

İslam Without Extremes / Mustafa Akyol (Mustafa Vardar)

Türkiye'nin en aklıselim genç gazetecilerinden ve muhafazakâr basında hakikati nereye giderse gitsin kovalayan yegâne kalemlerden biri olduğuna inandığım [Mustafa Akyol](#)'un "**İslam Without Extremes**" yani mealen "**Aşırı uçları olmayan İslam**" adlı kitabını İngilizce metninden okudum. Böyle bir sosyolojik başyapıtı kısa bir makalede ele almak haksızlık oluyor. Alınıp okunması, kafası sürekli meşgul bir Müslüman zihni için mutlaka yapılması gereken bir egzersiz. Bugünlerde örneğine çok rastlayamayacağınız türden bir yapı sökümü çalışması. Doğru bildiğimiz yanlışların ve yanlış bildiğimiz doğruların beyanı...



Beyond the two extremes that haunted the Muslim world, secular authoritarianism versus Islamic authoritarianism, there is a third and better way: Islamic liberalism.

Bugüne kadar okuduğum en akıcı kitaplardan biri. Düşünce tutarlılığı, kavramları vasat ve anlaşılır bir biçimde açıklaması, yani eski tabirle su gibi bir anlatım berraklığına sahip olması, kitabın zamanın farkında olunmadan okunmasını sağlıyor. Sıradan bir ilgili okurdan akademisyene değin var olabilecek en geniş yelpazede herkese rahatlıkla hitap edebilecek kadar açık ve derin bir kitap.

Temel olarak, İslam dininin ana kodu Kuran'ı Kerimde birçok kez çeşitli şekillerde tekrar eden akıl etmez misiniz? sorusunun niçin giderek siyaset kurumlarınca biat etmez misiniz? şekline döndürüldüğünü oldukça net argümanlarla açıklayan yazar, hadis ve çeşitli rivayetlerin gücünü kötüye kullanarak tiranlığın (bugünkü yıkılan diktatörlüklerin ve otoriter yönetimlerin) şariat içinde nasıl hakim kılındığını tarihsel süreç içersin de detayda boğulmadan fakat yüzeysel de kalmadan aktarmayı başarmakta.

Mustafa Akyol kitabın giriş bölümünde çekirdek İslam ümmetinin tecrübelerini ve Kuran-ı Kerimin geldiği toplumsal yapının güzel bir analizini yapıyor. Kuran neyi değiştirdi? sorusuna oldukça çarpıcı cevaplar veriyor.

Akyol, 12.yy başlayarak Müslümanların bir akli tutulma ve gerilemeye girdiğinin geleneksel/toplumsal nedenlerini, Bağdat'ın Moğollarca daha sonra Endülüs'ün Aragon ve Kastilya birliğince hunharca yok edilmesiyle de maddi nedenlerini düşünce tarihine bağlı kalarak işliyor. Burada da küçük bir eksik olarak Haçlılara hiç değinilmediğini belirtmek yararlı olacaktır. Gelenekselcilerin asıl zaferini sağlayan Haçlılardır. İslam dünyası, her canlının ve toplumun en temel refleksi olan “hayatta kalmak” adına giderek şiddetini ve barbarlığını arttıran bu onursuz saldırılara karşı “müctehid” den çok “mücahit” yetiştirmek zorunda bırakılmıştır. (Belkide hala devam etmekte olan bir olgu) Buda kitap içerisinde aktarılan tarihsel süreçte not edilmeliydi.

Mustafa Akyol'un dokunduğu tarihsel ve felsefi konulara daha önce sosyal ve politik olarak hiç dokunulmadığına eminim. Mesela kadınların sünnet edilmesi gibi bir vahşetin İslami köklerden ne denli uzak ama kabile ve geleneksel dokunun nasıl bir devamı olduğunun tespiti önemli bir örnek kitapta. Kitap bu gibi eklektik geleneksel alışımaların dinin ana mesajından nasıl ayırt edilebileceğine dair de rehberlikte sunuyor. Kısaca bu konuda büyük bir boşluğu layıkıyla doldurduğuna kuşku yok.

İlerleyen kısımlarda Akyol, seküler otoriterlik ve şeriat otoriterliğinin nasıl aynı zihinsel iklimin ürünleri olduğunu tarih içinden kronolojik örneklerle bizlere gösteriyor. Böylece baskıcı otoriter bir kafanın neyi yorumlarsa yorumlasın, onu kendine benzettiği ve onu bir araç haline getirebildiğini görüyoruz.

Kitabın yazılış amacı ve hedef kitlenin daha çok Batılı zihinler gibi gözükmesi sebebiyle bazı anlaşılabilir küçük derinlik eksiklikleri de var. Bu üslup, bir eksik gibi gözükse de belkide ümmet içinde kendine yabancılaşmış büyük bir topluluğunda metne nüfus edebilmesini sağlayacak. Bu olası faydası yanında bunların kitabın ana konusu olamaması (hatta başlı başına kitap konusu olması) nedeniyle kabul edilebilir eksiklikler olarak görüyorum. Yinede Türkçe kitapta bunlar eklenirse daha derin bir kavrayış için tetikleyici olabilir.

Kitabı okumaktan büyük zevk aldım. Kaynakçanın detaylı olması ayrıca büyük bir hizmet. Kitabının kısa zamanda dünyada özellikle Batı'da temel bir referans kaynağı olacağını düşünüyorum. Tarihsel bağlamda getirdiği açıklamalar ve onların güncel yansımaları kesinlikle İslam hakkında oluşan büyük ön yargının parçalanması adına büyük bir hizmet gerçekleştirecek. Mustafa Akyol'un yaptığı işin atom parçalamaktan zor bir iş olduğunu herkes anlayamayabilir ama bu işi de layıkıyla yerine getirdiğini düşünmekteyim. Umarım bu kitap, konu hakkında daha da iyi kitaplar yazılmasına vesile olur. Bu kitap tam bir zihinsel yapı sökümü...bir silkinme... Batı için yazılmış bir metin gibi algılanıyor olsa da aslında her taraftan kuşatılmış bir ümmete kendi özündeki akli ve insani ilkeleri hatırlatma çabası.

Kitabı satın almak için Amazon linki; <http://www.amazon.com/Islam-without-Extremes-Muslim-Liberty/dp/0393070867>

İngilizce bilmeyen okurlar için müjde! Türkçesi çok yakında yayınlanacak.

Yeni Kapitalizm Kültürü / Richard Sennett(Mehmet Salih Demir)



Richard Sennett'in "Yeni Kapitalizm Kültürü" kitabı, Yale Üniversitesinde etik, siyaset ve ekonomi konularında yaptığı konuşmalarına dayanak teşkil eden notlarının derlendiği bir eser. İnce olması küçümsenmesine sebep olabilir, ancak bu tam aksine onun kıymetini arttırıyor. Başlı başına uzunca bir makale konusu olabilecek çok sıkı ve özgün tespitlerini çok çarpıcı birkaç cümle ile özetleyebilen Sennett, hiç sıklamadan ve yormadan nasıl sosyoloji yapılabileceğinin örneklerini veren bir yazar. Akademik incelemelerin tatsız tuzsuz soğuk dilinin aksine, edebi ve akıcı bir üsluba sahip. Güçlü bir anlatımı var. Zaten çalışmalarına bakınca üç tane de roman yazmış, çok üretken bir yazar olduğunu görüyoruz.

Biraz yakından bakmak için eğildiğimiz kitap hakkında şunu en baştan belirtmeliyiz ki, "yeni kapitalizm" adlandırması bizi yanıltmasın: 'Yeni' tabiri, yeni olanın eskisinden köklü bir kopuşla bambaşka, yepyeni bir kapitalizm türüne evirildiği anlamına gelmiyor. Sadece kapitalizmin kendini sürekli kılabilmesi yeteneğinin bir tezahürü olarak, onun yeni bir safhasına girdiğini ifade etmekte bu

tanımlama. Diğer bir adı da “örgütsüz kapitalizm” olan yeni kapitalizme, esnek üretim anlayışı çerçevesinde, sadece zaman öyle icap ettirdiği için iş ve çalışma hayatının yeniden düzenlenmesidir diyebiliriz. Özünde değişen pek bir şey yok kısaca. Yüksek kar, sınırsız sermaye birikimi, verimlik, rekabet gibi kapitalciliğin en asli itkileri oldukları yerde öylece durmaya devam ediyor.

Kitapta yeni kapitalizmin dönüştürdüğü kurumların/iş hayatının doğurduğu yeni kültür ortamında, bireylerin karşılaştıkları psikolojik ve ahlaki sorunlar analiz edilmiş. Sennett, 1970’lerden sonrasına tarihlenen bu kurumsal değişim devranını ve akabinde olanları mercek altına almaya şu soruyu sorarak başlıyor: *“İçinde yaşadıkları kurumlar parçalanırken insanları hangi değerler ve pratikler bir arada tutabilir?”* Ancak bu sorunun cevabının tamamının sadece bu kitabında olmadığını söylemeliyim. Aynı konuda yazılmış bir diğer kitabı [“Karakter Aşınması”](#)nda yazar, deneysel çalışmalarla daha sistematik ve detaylı bir biçimde yeni kapitalizmde işin kişilik üzerindeki etkilerini irdeliyor. Bu açıdan birbirini tamamlayan çalışmalar.

Her iki kitabın sayfalarını çevirdikçe, hemen her düzeyde birçok özel şirket çalışanı tanıdıklarımın derinden yaşadıkları kısırılmışlık, kapana kısılmışlık ve huzursuzluk hissini daha iyi anlamaya başladım. Onları yıpratın korku ve kaygılarının kaynağı hakkında fikir edindim.

Yeni kapitalizm kültüründe kurumların geçirdikleri değişimi çözümlemeden evvel Sennett, Weber’in “demir kafes” olarak isimlendirdiği bürokrasinin bir resmini sunuyor okuyucuya. 19. yüzyılın ortalarından itibaren şirketler, askeri örgütlenme modellerini uygulayarak nispi bir istikrar sağladılar. Bu modelde herkesin rütbesi, unvanı, tanımlanmış bir görevi ve yetkileri bulunmakta. Sivil toplumun militaristleşmesi süreci toplumların uysallaştırılmasında çok yararlı bir işlev gördü. *Toplumsal hiyerarşide bir konumu olduğuna inandırılan işçi, kendini hiçbir yere oturtamayan işçiye göre çok daha az tehlikelidir.* Uysallaştırılmış bürokraside mevkisi tanımlanmış birey, uysallaştırılmış bireydir. *Toplumsal kapitalizm olarak adlandırılabilir şeyin kurucu politikası işte buydu.* Bunun en önemli faydası da bürokrasinin piyasaların istikrarsızlığı önünde bir engel olmasıydı. Çünkü karın sürekli kılınmasının yolu istikrardan geçiyordu.

Yeni ekonomi bu bürokratik hapishanenin parmaklıklarının koparılmasıyla insanların daha özgür olacağı iddiasını taşıyordu. Oysa örgütsüz kapitalizmde kurumlar yeniden yapılandırılırken merkezileşmiş iktidar da yeniden biçimlendirildi. Merkez ile çevre arasında bürokratik olmayan bir hiyerarşinin kurulmasıyla otorite zayıflatılmış gibi görünse de, aslında iktidarın gücü azalmadı. İktidar sadece daha az görünür oldu, perde ardına gizlendi; elbette gelişen teknoloji sayesinde.

Göz göze diz dize temasın yerini iletişim teknolojilerinin de gelişmesiyle daha dolaylı, ‘ses’siz, emir veren ve alanın gittikçe muğlâklaştığı bir örgüt biçimi aldı. Yeni şirket tasarımı işçi-yönetici-işveren arasındaki mesafe de sürekli arttırıldı. Otorite ve denetimin niteliği de değişti. Bürokrasinin katı emir komuta zinciriyle organize edilmiş şirketlerine karşılık, esnek çalışma yaşamının özgürlüğü arttırdığı yanılsaması oluşturuldu.

Çoğu zaman bilgisayar ekranlarından yürütülüyor iş yaşamı. Şirket içindeki hemen hemen tüm ilişkiler ve iletişim bilgisayar ekranından sağlanıyor. Bürokrasinin aşılmaz duvarlarını yıkmak iddiasındaki yeni esnek şirket türleri, teknolojiden, aşılması imkânsız koskoca bir duvar ördü. Sağır, kör ama elleri ayakları sizi sımsıkı tutan canlı bir varlıkla karşı karşıyayız adeta. Size sadece iş emirleri yağıyor bilgisayarlarınızdan ya da akıllı cep telefonlarınızdan.

“Kim bu yeni yönetici?” sorunuza tam cevap alamadan onun yerine bir başkasının geçmesi çok muhtemel. Ekranın diğer tarafında size iş paslayan, talebinize onay veren ya da reddeden kişi belki her gün otobüste, durakta ya da bir kafede karşılaştığınız biri. Ama birbirinizi tanımıyorsunuz. George Soros’un dediği gibi *“insanlar ilişki kurmak yerine işlem tesis ediyorlar artık.”* Kendisini seveceğiniz ya da kendisinden nefret edeceğiniz biri bile yok ortada. Belli bir şahıs değil çünkü o. Önceden açık açık tanımlanmış işlem protokolünün bir parçası sadece. Herkes gibi, bugün var yarın yok.

Eski kurumsal yapıların yıkılıp da yerine esnek örgütlerin ikame edilmesi Sennet’e göre üç toplumsal eksikliğe yol açmıştır: işçiler arası enformel güvenin azalması, düşük kurumsal sadakat ve kurumsal bilginin zayıflaması.

İstikrar, güven ve dayanışma duygularını yitirmekle yüz yüze çalışanlar. İş arkadaşlığı gerçek bir arkadaşlık değil çoğu zaman. Bu durumdan yakınan pek çok insan tanıdım. Başkaca ortamlarda tanışma imkânı olsa iyi dost olabilecek insanlar, şirket içi rekabetin acımasızlığı içinde gizli rakiplere dönüşebiliyorlar. Davranışlarda sunilikten, gülüşlerde sahtelikten, takdir ve övgülerdeki samimiyetsizlikten muzdarip, çalışanlar.

Toplumsal güven ve istikrar büyük yaralar aldı. Sıkı fıkı ömürlük dostluklara fırsat olmuyor. Örneğin bir bankanın herhangi bir şubesine üç sene arayla baktığınızda çoğu personelinin değişmiş olduğunu görürsünüz. Ya yerleri değişmiştir, ya da işten ayrılmışlardır. Kimse bir diğerinin yaşam öyküsünün bütününe şahitlik edemiyor. Böylelikle deneyim ve değer birikimi ve bunların aktarılmasına da imkân bulamıyor insanlar; bir anlatı oluşturmuyorlar. Esneklik, beraberinde kişisel ve toplumsal bütünlüğün ciddi derecede tahribatını getirdi. İlişkiler kırılmalı. İstikrarsızlık ve güvensizlik bireylerin ruhlarında kök saldı, bütüncül ve dengeli bir kimlik ve karakter oluşumu zorlaşmakta.

Bu yeni kültür ortamı makbul/ideal insan tipini de değiştirdi. İnsanlara, kendilerini sürekli yenilemeleri, potansiyellerini arttırmaları salık veriliyor. Bu kurala uymayanlara yer yok. Hızlı değişim karşısında bir sabitesi, bilhassa ahlaki bir sabitesi olan insanların bu yeni iş hayatında uzun süre ayakta kalma şansları yok. İçine doğru derinleşebilen, sorgulayabilen, ilkeli ve kararlı bir biçimde belli değerler bütününe limanına demir atmış kişiler çabucak elenirler. Yeni tür makbul/ideal insan, yeniliğe açık olabilmeli, değişime ayak uydurabilmeli, risk alabilmeli ve en önemlisi bağımlı olmamalı. Sadakat fazlasıyla romantik ve irrasyonel bir tavır; hem işçi hem işveren açısından. Kendini bütünüyle adamak zihinsel ve toplumsal hareketliliğe ters.

Çocukluğundan itibaren, kulağına, vakar, tevazu, teenni, sadakat, vefa, diğerkâmlık vb. güzel ahlak umdeleri fısıldanan bir kişinin bu yeni kültürde ömrü uzun olmuyor. Sahipleri, ortakları, yöneticileri, zikredilen bu ahlakları içselleştirdiklerini iddia eden insanlardan müteşekkil olsa dahi, şirketin menfaati, yani karlılığı, büyümesi söz konusu olunca, tiksindirici bir riyakârlık ve taklitçi bir bilgiçlikle size “realist” yüzlerini gösterebiliyorlar.

Genç insanların karakter oluşumu sırasında, iş dünyasında kariyer yapmak için risk almak gerekliliği vurgulanır oldu. Üniversitelerde verilen eğitimi de genelde öğrencileri risk almanın başarıya giden yolda vazgeçilmez olduğuna ikna etmek yönünde. Bir öğrenci, memurluğu aklından geçiriyorsa şayet, karakteri hakkındaki yargının korkak, uyuşuk, riski sevmeyen, güvenlik arayışı içinde, zayıf iradeli vs. şeklinde olacağından çekinerek bunu ifade bile edemez. Makbul/ideal tip girgin ve atak olandır,

memurluğu tercih eden değil. Kriz dönemlerinde bunun tersine eğilimler gözlenmesi ayrı bir tartışma konusu.

Yeni kapitalizmde yetenek algısında da önemli değişimler meydana geldi. İstikrarsızlık ve sürekli değişim yeteneklerinizin kısa sürede demode olmasına yol açıyor. Bunun doğurduğu sonuç ise insanların tedirgin bir ruh hali içinde “işe yaramazlık kâbusu” yaşamaları. Bu kâbus ilk kez kentleşmeyle beraber ortaya çıktı. Toprağından koparılmış insanın kentlerde karşılaştığı ilk sorunlardan biri bu işe yaramazlık kâbusuydu. Herkes vasıfsız işçiydi. Eğitimle bir yetenek elde etmek, uzunca bir süre en önemli hedef olarak bu sınıf arasında rağbet gördü.

Bugün de iyi bir eğitime rağmen bir kez kazanılan herhangi bir beceri bir ömür boyunca istihdam edilmenizi, işsiz kalmamanızı garanti etmiyor hala. Yeteneksizleşip iskartaya çıkarılmak kâbusu sona ermiş değil henüz. İşe yaramazlık kâbusunu modern bir tehdit olarak şekillendiren üç kuvvet var yazara göre: küresel emek arzı, otomasyon ve yaşlanmanın yönetimi.

Esnek örgütlenme biçiminde firmaların dünyada emeğin ucuz bir köşesine kolaylıkla konuşlanabilmesi, kendi ülkesindeki eğitimli işçinin yeteneklerini boşa çıkartabiliyor. Otomasyon, ya da makineleşme ise bu kâbusu besleyip büyüten en önemli etken bence. Bir işin ustası, onu el emeği göz nuruyla en iyi yapan kişi iken, makineleşmenin yaygınlaşması ile beraber, artık sadece o makineyi kullanabilen, hangi tuşun, düşmenin ne işe yaradığını bilen insan oldu. İnsanın yerine makinenin istihdam edilebilmesi işe yaramazlık endişesini daha da pekiştirdi.

Yaşlanma ise bir diğer yetenek yitimi sebebi. Esnek örgütlenme biçiminde bireylerin istihdamını daim kılabilmesi piyasanın değişen koşullarına kendilerini uyarılama yeteneklerine bağlı. Yaşlandıkça bu esneklik ve kıvraklık kaybolur. Tecrübe birikimi de artık eskisi kadar önemli değil. Çünkü tecrübenin değeri, istikrarlı ve çalışanı ile uzun süre beraber yürüyebilen bir kurum türünün varlığını gerektirir. Üstelik taze becerileri ucuza satın almak eskisini eğitmeye yeğlenir genellikle.

Yeni kapitalizm kültürünün tüketim olgusu üzerinden farklılaşan bir yönü de var: Marka tutkunluğu... Bu tutkuyu besleyip sürdüren, kişinin tahayyülünde kurduğu benliğin asla tamamlanamamasıdır. Kişi alışveriş merkezleri arasında mekik dokur. Birbirinden çok az ayrı olan eşyaları satın almakla doyum arar. Satın alır, kullanır; kullandıkça tutkusu zayıflar. Gardırobu ağzına kadar doluyken insana giyecek pek bir şeyinin kalmadığını düşündüren hissin elektriği buradan geliyor.

Sahip olduktan sonra sönen şevkinin bütünüyle kaybolmadan yeniden harlanmasını sağlar. Reklam işte burada devreye girer. Reklamcılık insanların arzularını biçimlendirir ve sahip oldukları ile hiçbir zaman tatmin olmamış hissetmeleri sağlar. Evet, tüketici kesinlikle bütünüyle tatmin olmamalıdır; buna izin verilmez. Ancak tatminsizliğinin bir gün sona erebileceğine dair inancının da ayakta kalması gerekli. Hem bir koşuşturma/harcama hem de için için hissedilen bir eksiklik/tamamlanmamışlık.

Tüketici masum bir kurban değildir burada. İmaj oluşturma/markalaştırma çabasında üreten ve tüketen el ele vermiştir çünkü. Tüketime ve dolayısıyla üretime hız kazandıran gücün kaynağı burasıdır. Markalaşma, reklam, moda... Nefsimizle/zaaflarımızla işbirliği halinde hareket edip, tüketirken aslında kendi kendimizi tüketmemize neden oluyorlar. Köleliğin en hakiki hali budur bence...

Yazıyı Richard Sennett'in kitabı hakkındaki kendi özet yorumuyla bitirelim. *"Yeni kapitalizmin havarileri üç konuyu -iş, yetenek, tüketim- kendi ele alış biçimlerinin modern topluma daha fazla özgürlük kattığını iddia ediyor. Bu insanlarla aramdaki çekişme onların 'yeni' yorumunun doğru olup olmadığı konusunda değil; kurumlar, beceriler ve tüketim kalıpları gerçekten değişti. Benim iddiam, bu değişmelerin insanları özgürlüğe kavuşturmadığı."*

Konuyla ilgili destekleyici birkaç okuma:

Karakter Aşınması (Richard Sennett)

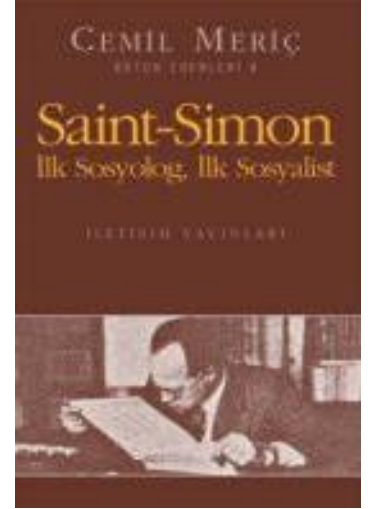
<http://sbe.dpu.edu.tr/21/17.pdf>

<http://www.sbe.deu.edu.tr/dergi/cilt10.say%C4%B11/10.1%20ayta%C3%A7%20ilhan.pdf>

Cemil Meriç'in Düşünceye Uzanışı: Saint-Simon* (Alper Gürkan)

"On beş gündür kuru ekmek yiyorum. Odamda ateş yok. Kitabımın kopya masraflarını karşılamak için elbiselerimi de sattım. İlim aşkı, insanlığı mutluluğa kavuşturmak, Avrupa'yı buhrandan kurtarmak arzusu beni bu hale düşürdü. Niçin yüzüm kıvarsın, eserimi tamlamak için yardım istiyorum..."

Çaresizlik içinde yazılmış bu satırlar fakirlikten boğulan bir mütefekkirin, Saint-Simon'un kalemindendir. Ömrünü adadığı fikirlerini, yazılarını, kitaplarını bastırmak için çabalamış durmuştur. Tıpkı, Türkiye'de bir asır daha yazılmayacağına inandığı bu düşünürü anlatma ihtiyacı hisseden Cemil Meriç'in uğraşları gibi. O da kitabını yayımlayabilmek için benzer sıkıntılar yaşar: Ümit Meriç'ten öğrendiğimize göre kimse kitabı basmak istemez, kendisi bastırmaya niyetlenir, sonra Vedat Günyol talip olur, dili tırpanlar, üslûbu yok eder, epeyi uğraşır velhasıl...



İlham verici bir fikir adamı olan Lütfi Bergen, belki de buradan hareketle bir yazısında Meriç'le Saint-Simon arasındaki bazı benzerliklere değinir. *"Sefalet, işsizlik, ilim adamı yalnızlığı..."* [1] Bu durum, esasında bu iki önemli düşünürün kaderlerinin ve eserlerinin menfi ve müşterek paydasıdır. Nitekim ümitsizlikten intihar eden ve bir gözünü kaybeden Saint-Simon'un çıkardığı Endüstri Sistemi için Meriç şöyle yazar: *"Hep aynı düşmanca sessizlik, hep aynı rezil ilgisizlik..."*

İlginç birisidir Saint-Simon: Bir Malta şövalyesiyken geleneklere meydan okuyup liberal öğretilere sarılır, asker olur, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na katılır, yaralanır, dönüşte Meksika'da iki okyanusu birleştirecek bir proje hazırlar ama ilgi görmez, 1789'da köylülerden yana devrim safındadır, kontluğundan feragat eder, satın aldığı toprakları köylülere dağıtır, ömrü boyunca aç biilaç yaşar, dergilerini çıkaran liberal finansörlerle sosyalist fikirleri yüzünden arası açılır, sosyolojinin ilmî temellerini atar, fikirleri uğruna karısından ayrılır.

"Bütün velîler gibi tanınmadan yaşadı, küçümsendi ve ölünce ışık oldu..."

İlk sosyolog

Sosyoloji Notları'nda Cemil Meriç'in "*Araplarla gelen müsbet ilimlerin kilisenin duvarlarında gedikler açması*"na dayandırdığı Fransız Devrimi, Giddens tarafından çağımızın politik dönüşümlerinin bir sembolü olarak kabul edilir. Çünkü Devrim'le beraber toplum baştan aşağı yeniden şekillenmektedir. Batı, feodalizmden kapitalizme ya da gelenekselden moderne doğru bir evrim geçirmektedir.

Tarihte ilk defa olarak "sanayi" vasfıyla tesmiye ettiği bu toplumu, içinde bocaladığı anarşiden kurtarmak ister Saint-Simon. Bunu yaparken, Durkheim'e göre XVIII. asrın filozoflarının hayalî, ütöpik sistemleri yerine hakikati inceleyip geleceği sezmeye çalışır, devrimden sonra Fransa'yı hangi sosyal düzenin huzura kavuşturacağını araştırır. Metafizik felsefenin şekilci genellemeleriyle bilimlerin dar uzmanlık alanları arasında yeni bir düşünceye yer açılabileceğini ilk olarak Saint-Simon'un öne sürdüğünü yazar. Umumî kültürle, manevî düzeni tesis etmek, sonra pozitif metodu kullanarak, toplumu doğa bilimlerinin bir nesnesi gibi ele alarak yeniden inşa etmek amacındadır. Böylece madde ilimleriyle insan ilimleri arasında fark kalmayacaktır. Bu yüzden Durkheim'e göre, sosyolojinin kurucusu olarak pozitif sosyoloji yönteminin Comte'a atfedilmesi bir hatadır: "*Yeni bir tarihî metod, pozitif felsefe, sosyalizm... Hepsini tek kelimede toplamıştı Saint-Simon: Endüstriyalizm.*" O, bu yeni ilme "sosyal fizyoloji" der. Sonra talebesi Comte tarafından adı sosyoloji diye ilan edilir.

Meriç'e göre Saint-Simon Endüstri Devrimi'nin ve sosyalizmin ideologu olmakla beraber sosyolojinin kurucu düşünürleri olan Comte, Durkheim ve Marx'ın da hocasıdır. Bazıları tarafından Saint-Simon'un gerçek devamacıları olarak Proudhon ve Marx anılır yalnız. Onlar Comte'u pek hayrla anmazlar: Birisinin "*okudukça midemi bulandıran hayvan*", ikincisinin "*ilmine saygım yok*" dediği Aguste Comte da hocasını saygıyla anmaz. Saint-Simon için "*hiçbir borcum yok o adama, kendisinden hiçbir şey öğrenmedim*" diye yazar. Ama bu Meriç'i tatmin etmez. Ona göre, düşünce tarihinde Ödip kompleksinin en şaheser örneği ya da bir Yahuda İskaryot olan Comte, ölünceye kadar aynı vehmin kurbanı olarak kalır: Orijinal değildir, belki üslûp onundur ama fikirler Saint-Simon'undur.

On dokuz yaşında mühendislik okulundan kovulan Comte, ümitsiz ve işsizken sığınır Saint-Simon'a. Önce sekreteridir, sonra yazı arkadaşı olur, üstadın yıllardır tekrar ettiği fikriyatını geliştirir, beraber yeni bir felsefe geliştirmeye gayret ederler, ceza mahkemesinde beraberce müdafaa hazırlarlar. Yolun başındayken yazdığı mektuplarda, "*tanıdığım en olgun insan, tutarlı, âlicenap, er geç anlaşılacak bir düşünür*" diye metheder hocasını. Sonraları, "*hayâsız cambaz, her türlü değerden mahrûm bir şarlatan*" diye yazar...

"*Tarihin çökmeye mahkûm ettiği müesseseleri yerle bir eden Fransız Devrimi*" ve endüstriyle ilgili incelemeler yapan Saint-Simon, çağdaş toplumu endüstriye dayanarak yorumlayan sosyal bir felsefe kurmak amacındaydı. Tüm hedefi, ilmî metod olarak kabul ettiği pozitivizmi sosyal hayata uygulamak ve bu ilme dayanan bir politika kurmaktır.

Meriç, Saint-Simon'u incelerken onun sosyolojinin de çekirdeğini oluşturacak araştırmalarının odağına bakar, ütöpik sosyalistlere. Yani en iyimser yaklaşımla, Saint-Simon kadar ütöpist olan ve çağdaş Batı düşüncesini belli bir sınıfın belli bir dönemdeki ihtiyaçlarına göre ayıklayan ve aktaran bir fikir adamı olan Marx'tan önceki tüm sosyalistlere...

İlk sosyalist

Saint-Simon da diğer sosyalistler gibi doğuştan gelen hiçbir imtiyazı kabul etmez; endüstriyel eşitliği savunur, herkesi topluma kattığı değer ölçüsünde kıymetlendirir. Marx'tan evvel "*mülkiyette değişiklik yapılmadan toplum düzeninde herhangi bir değişiklik yapılamaz*" diye yazar. Mülkiyet çalışanların olacaktır ve herkes çalıştığı kadarıyla yetinecektir. Vatandaş kavramını soyut bulur, bunun

yerine toplumu üreticilerden müteşekkil görür. Toplum, bal arıları ve eşek arılarından oluşmaktadır ona göre. Çalışan sınıfı ön plana çıkarır ve aylaklar olarak nitelediği toprak sahipleri ve askerleri mülkiyetten mahrum eder. Rekabetin yerine işbirliğini koyar, tüketimi üretimin emrine verir. Bu sebeple iktisada yeni bir vazife yükler ve fakirleri göz önünde bulundurarak toplumu yeni baştan düzenlemek ister.

Toplumun her yönden yenilenmesi icap etmektedir ona göre. Önceki asrın filozoflarının inançları yıkmadaki aceleciliği manevî temeli çökertmiş ve toplum darmadağın olmuştur çünkü. Endüstriyalizmin manevî bir arka plana da ihtiyacı vardır. Bu sebeple modern ilimlerle çatışan Hristiyanlığın çökeceğini söyleyip toplumu etik temelinde yeni bir Hristiyanlık anlayışına davet eder, hümanist bir panteizmdir bu aslında...

Meriç'e göre, kendi tarihiyle hesaplaşan Batı'nın derslerine kulak verilen iki hocası vardır, Proudhon ve Saint-Simon. Çağımızın gerçek habercisi dediği Saint-Simon'un yaşamı ve düşüncelerine odaklanma sebebiyse, onu bir asrı dolduran düşünce olarak nitelemesidir, çünkü çağımız onunla başlamaktadır. Ona göre, *"Saint-Simon'a kadar hiç kimse insanın iktisadî ve sosyal faaliyeti üzerinde böylesine ısrarla durmamış, emeği öylesine yüceltmemiş, aylaklığı yermemiştir."*

Ki kendisi de Kırk Ambar'da Saint-Simon'la ilgili bu eseri, devrim sonrası Fransası gibi bir fetret dönemi yaşayan Türkiye'nin alt üst olmuş değerler levhasına bir katkı, bir aydının Batı düşüncesine, düşünceye uzanışı olarak niteler.

* Cemil MERİÇ, Saint-Simon: İlk Sosyolog, İlk Sosyalist; İletişim Yay., İstanbul, 1996

1[1]Lütfi Bergen; "Cemil Meriç'in Endüstriyalizmi: Saint Simon"

Kötülük'ten Güzellik çıkar mı? – C.Baudelaire'in şiirleri, O.Dix'in gravürleri (Mehmet Yılmaz)

“Meşhur ozanlar şiir diyarının çiçekli bölgelerini çoktan bölüşmüşlerdi. Kötülük'ten Güzellik'i çıkarmak ise zordu. Gene de hoş geldi bana bu durum.”

Böyle demiş Baudelaire. Demiş ve zor bir soruyu miras olarak bırakmış ünlü kitabı “**Kötülük Çiçekleri**” ile. Elle tutulur, gözle görülür bir Kötülük gerçekten var mıdır? Yani iyilik'in zıddı olarak, bir anti-madde gibi Kötülük'ün varlığından söz edebilir miyiz?... Bu o kadar net değil. (Bkz. [Kötülük'ün zıddı iyilik değildir](#) bahsi, [Derin Zaman kitabı](#))



Mesele zaten kitabın isminden itibaren başlıyor: **Kötülük Çiçekleri**. Zira [orjinal metindeki](#) “*Les Fleurs du Mal*” soyut bir kötülük değil şeytan, iblis vb anlamlara geliyor Fransızcada. (örn. *malin*) Başka dillere çevirenler de böyle düşünmüş olmalı, ingilizce başlık “*Flowers of Evil*”. Zaten şairin kendisi de söylüyor:

“Her insanda sürekli iki arzu vardır; biri Tanrı'ya doğru, öteki şeytana doğru. Tanrı'ya sığınış, bir yükselme isteğidir; şeytanın yahut hayvanlığınki ise bir iniş mutluluğudur.”

İyi ama iniş ve çıkışı neden aynı aynı kefeye koydu şair? “**İniş Mutluluğu**” yerine düşme acısı ya da utancından bahsedebilirdi. Neden iyilik ve kötülüğe bu eşit mesafeli duruş? Tensel hazlar, dünyevî zevkler, maddî tatmin ile mutluluk arasında ayırım yap(a)mayan bir pozitivizm kokusu yayılıyor bu satırlardan. (Bkz. [Pozitivizm Kitabı](#)) Bir yandan içinde yaşadığı asrın acıları ve gebe olduğu şiddete üzülüyor Baudelaire. Hem topluma acıyor hem de kendisine. Babasını 6 yaşında kaybetmenin ızdırabı, çok sevdiği annesinin bir başka erkekle evlenmesinden duyduğu öfke dinmiş değil. İzdırap zaman ve mekân tanımıyor. **Hatıralar yaşanmıyor**. Ama Baudelaire bu acıları ve pişmanlıklara bir mânâ veremiyor. Fitraten açlığını hissettiği iyilik, sadakat ve şefkât arzusu nereden geliyor? Annesine kızma hakkı var mı? Hakları çiğnenen işçilere neden acıyor? Neden bu adalet özlemi?

Elbette Mutluluk ve tatmin birbiriyle karıştırılMAması gereken çok farklı iki kavram. (Bkz. **“İnsan maymunlaşabilir mi?”** adlı bölüm, [Derin insan kitabı](#)) Ama Baudelaire bu iki çekim gücünü birleştirmiş adeta; “iniş utancını” değil de, “iniş mutluluğunu” tercih etmiş. Aradığı sorulara cevap bul(a)mamaktan yorgun düşen şair nihilizmin soğuk ve karanlık çölünü son durak sanıp iniyor aklın treninden:

*Ey ölüm, koca kaptan, artık gitme zamanı!
Ey ölüm! haydi, bizi boğdu bu memleket!..*

....

*Bu girdap, Cennet veya Cehennem, dalalım
Yeniye bulmak için bilinmeyenin dibine!..*

Sanırım... **“Kötülük Çiçekleri”** şairin kendi acılarını dile getirdiği bir şiir kitabı değil. Varoluş’u, Hayat’ı ve Ölüm’ü sorgulayan her insanın geçtiği dikenli yollarda atılmış adımlar bunlar:



*“Sadece et ve kemikten mi ibaretiz? Yokluktan gelen ve ölümle yokluğa giden, çok zeki de olsa SADECE VE SADECE bir maymun türü müdür insan? **BİLİM DIŞINDA** bir insanlık yoksa, **Aşk** yoksa, **Sanat** yoksa, **Güzellik** yoksa ve **Adalet** yoksa **Hayat**’ın anlamı nedir? **Aşık olmak** hormonal bir abartıysa, **iyilik** enayilikse, neden birbirimizin gırtlığına sarılmıyoruz ekmeğini almak için? Neden bir çocuğa tecavüz edilmesi midemizi bulandırıyor ve neden fakir bir insana yardım etmek istiyoruz? Taj Mahal’in, Ayasofya’nın, Notre Dame de Paris’in değeri bir arı kovanı veya termit yuvasına eşdeğer ise, Mesnevî boşuna yazıldı ise neden Hitler’i lanetliyoruz ve neden Filistin’de can veren bebeklere üzülmüyoruz? Maymun olmanın (veya kendini öyle sanmanın) **BİLİM DIŞINDA**, psikolojik, siyasî, ahlâkî, hukukî öyle ağır sonuçları var ki...”* (Bkz. [Maymunist imanla nereye kadar?](#) isimli kitap)

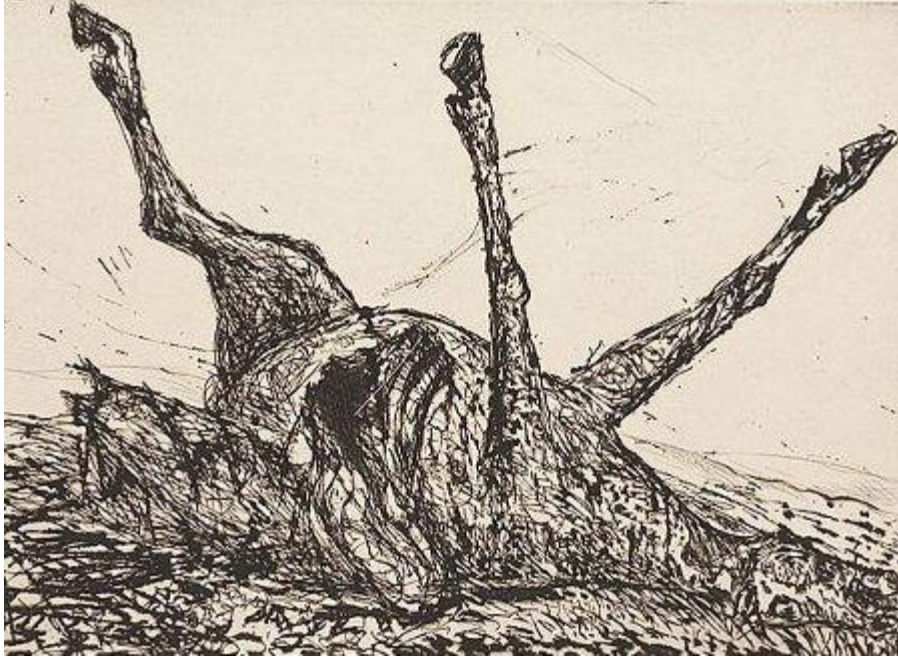
Kötülük’ten Güzellik’i çıkarmak

Yazının başında bir sözünü aktarmıştık şairin, şöyle diyordu: *“...Kötülük’ten [Güzellik](#)’i çıkarmak ise zordu. Gene de hoş geldi bana bu durum.”* Bu söz aslında büyük bir yanılgıyı gösteriyor bizce. Baudelaire Güzel’i çıkarmıyor, **Kötü’yü, daha doğrusu İyi’nin yokluğunu “görünür” hale getiriyor.** Çünkü YOK’u görmek kolay değil. Yiyeceklerle nazaran bir insanın açlığı gibi Kötülük’ün varlığı. Bir borç gibi negatif, bir düş kırıklığı. YOKLUK da var, bir isim koyabildiğime göre... Ama borcum cebimdeki para kadar VAR değil, terk edilmek ve yalnızlık kollarıma sardığım kadın kadar gerçek değil. Entelce söyleyecek olursak [cirkin](#)’i **estetize ediyor** Baudelaire. Ama Güzellik değil bu estetizasyon, alakası yok!... Örneğin “Bir Leş” adlı şiirden bir kaç mısra:

*Ruhum, anımsa gördüğümüz şeyi,güneş
içindeki günde, erken;
Çakıldan yatağında öğürtücü bir leş
Bir patikayı dönerken,*

...

*Kokmuş kanında vızır vızırdı sinekler,
Oradan tabur tabur kara
Kurt akıyordu, bir yoğun sıvıya benzer,
Bu canlı paçavralara.*



Biraz daha açalım: Korkunç derecede üzücü bir durum düşünün: Bir tecavüz, bir cinayet, bir işkence sahnesi... Buna maruz kalan veya “sadece” seyirci olan bir insan bile olan biteni doğru dürüst göremez. Korkudan, aceleden, tikslenme duygusundan... Ama bir filmde böyle bir sahne varsa, hele bazı “mühim” anlar ağır çekimle uzuuuuuun saniyelere yayıldıysa “iğrençlik” daha bir görünür (=anlaşılır) olur. Çığlıklar, darbeler, sıçrayan kan damlaları... **Bir çok insan bu yüzden şiddet içeren filmlere ilgi gösterir. Çünkü merak duygusu tiksintiyi bastırabilir.** Polisiye filmlerdeki çatışma, dövüş ve araba takibi sahneleri de böyledir. Değişik açılardan aynı kavgayı öyle bir seyrettirirler ki adama adeta kavga etmiş gibi olursunuz. Meselâ [Gece Yarısı Expressi](#)’nde “zavallı” Amerikalıya işkence yapan Türk polisleri, [Er Ryan’ı Kurtarmak](#) filminin ilk dakikalarında karaya çıkan askerlerin vurulması, [Matrix](#)’te “uçan” insanların etrafında dönen kameralar...



Bu görüntüler merakımızı öyle “güzel” doyurur ki gerçekten Güzellik’e dair bir şey gördüğümüzü sanırız. Aslında bu tür sanat(?) eserleri Güzel’i anlatmaz ama korkuyu, şiddeti, vahşeti “güzel” anlatır. **Merakımızı TATMİN eder, bilme/anlama açlığı bir çukur, bir delik gibidir. Filmlerin kanlı şovları o merak deliklerine “cuk” diye oturur. Bunun için “güzel” gelir bize.**

Dikkat ederseniz yazımıza eşlik eden ressam [Otto Dix](#)(1) tablolarındaki gibi bir teknik kullanıyor Baudelaire. Dix’in fırçasıyla yaptığını şair kelimelerle yapıyor, göze hoş gelen şeyler ile pislikleri, iğrençlikleri yan yana koyuyor:

- Güneşin parlayan ışıkları altında bir çiçek gibi açılmış hayvan leşi,
- Çimenlikte etin keskin kokusu,
- Oynaşan, eti öper gibi yiyen kurtçuklar vs.

Şiirin ilk kıtasındaki “şehvetli kadın” metaforu ile son kıtasında kendisinin de bir gün öleceğini hatırlaması hayat ve ölümün gece-gündüz gibi müteakip oluşuna bir isaret mi? Yorumu açık. Ama şiirin bende uyandırdığı his manevî bir umuttan çok maddî bir umutsuzluk oldu. Bu bakımdan daha çok düzene, geleneğe, alışılmışa isyan eden bir nihilizm kokusu aldım Leş şiirinde. Karl Marx’ın [Alman İdeolojisi](#)’nde yaptığı gibi “yerin dibine batsın düzeniniz, devletiniz, dininiz...” diyen bir başkaldırı var. Ama **sonrasını düşünmeden kaldırılmış her baş gibi** başka düzenlere boyun eğmeye mahkum bir baş bu. Güzel’i anlatamıyor şair ama ızdırabını güzel anlatıyor, işte bunun için “estetizasyon” üzerinde ısrar ediyorum:

*Hem bıçağım hem de yara!
Hem yanağım hem de tokat!
Hem kurbanım hem de cellat
Ezen ve ezilen çarkta.*

Tıpkı Türk şair Ahmet Erhan’ın dizeleri gibi: “Bana yarınlardan, doğacak güneşlerden söz ederler, ben bugünleri yakıştıramazken kendime”...



Kanlı ihtilallerin, devrimlerin, savaşların kasıp kavurduğu bir Avrupa’da bilime, rasyonaliteye tapan bir medeniyetin(!) çocuğuydu Baudelaire. Bunalımlı devirlerin insanıydı. “**Tanrı öldü**” diyen [Nietzsche](#), “**Gökyüzünü tepetaklak edip yere indirmek**” isteyen [Marx](#), vicdanın sesine “**ne malum?**” diye şüpheyle cevap veren [Hume](#), **karamsarlığı bir yaşam biçimi haline getiren Schopenhauer** ile çağdaştı. Fayda ve Tatmin denen dünyevî referanslar Hakikat’in, Mutluluk’un yerini almaktaydı. Panoptik(2) cezaevlerinin mucidi [Bentham](#)’ın faydacı fikirleri Avrupa’nın genlerine işliyordu.

Rasyonalite’nin barış ve refah getireceğine iman eden bu yol bizi Hiroşima ve Nagazaki’ye, bugün ise Irak’ın işgaline kadar götürdü. [Hannah Arendt](#)’in Kültür Krizi’nde söylediği gibi atom bombasını yapmak ve yüzbinlerce sivil öldürmek için çok **RASYONEL** sebepler vardı. İnsanlık Arendt’in tabiriyle bir fay hattının üzerindeydi. Bilim’e taptıkça, dünyaya bağlandıkça Ölüm’ün hakikatinden uzaklaşıyoruz.

Kâinat’ın şiiri ve Baudelaire

Havada uçan bir ördeğe baktığında bir avcı, bir aşçı ya da bir şair aynı şeyi görmez. Çünkü Baudelaire gibi sanatsal duyarlılık sahibi olan insanların gözleri bizimkilere benzemez. Bunun sırrını vermiştir şair “Albatros” adlı şiirinde. Açık denizlerde, mavi göklerde hiç durmadan saatlerce uçabilen bu deniz kuşları yere indiklerinde hantal ve komiktir. Uçarken erişilmez ve olağanüstü görünen kuş (sanatçı), rızık peşinde yere indiğinde (kalabalığa karıştığında) acınacak duruma düşer. Baudelaire bu mısralarla sanatçıların toplum tarafından anlaşılmadığını, yalnız kaldığını anlatır:

*Bu mavilik kralları, beceriksiz ve mahcup,
Sarkıtlar acınacak bir halde büyük beyaz kanatlarını
Yanlarında sürüklenen kürekler gibi.*

...

*Şair, fırtınada uçan ve yaya gülen,
Bu bulutlar kralı gibidir tıpkı,
Yeryüzüne sürülmüş yuhalar içinde,
Engel olur yürümesine dev kanatları*

Neden böyle olur? İnsan etrafını çevreleyen dünyaya iki farklı gözle (iki farklı akıl ile) bakabilir: Parçalayan, **Et-Göz** ve birleştiren, **Derin-Göz**. Bunlardan hangisini kullanırsanız diğeri kapanır. Et-Göz bizim biyolojik yaşantımız için gereklidir. Aş, eş ve iş bulmamızı sağlar. Fayda ve tehdit odaklıdır. Eşya’yı görür. Bölünen, ölçülen tartılan alemin varlıklarını bilir. Derin-Göz ise parçalanaMAyan varlıkları görmek içindir. Aşk, Güzellik, Adalet... Nasıl çalışır ikisi ibr arada? Açalım:

*“...bir çok insan gözlerini süpermarketlerde fiyat “okuyan” barkod okuyucusu gibi kullanıyor. Diğer insanları birbirlerinden ayırd etmemize yarayacak yanlarını görüyoruz sadece. Bıyık, gözlük, giysiler, saç şekli... Bıyığını kesmiş bir tanıdığa yabancı gibi bakmamız acaba ne kadar masum? Peki eşini bir para kazanma makinesi ya da çocuk doğurabilen bir hizmetçi olarak gören insanların körlüğü ve mutsuzluğu da **hayvanî-gözlerini** fazla açmış olmaktan kaynaklanmıyor mu? Düşünmek lâzım üzerinde...*

*Doğaya ve cansız cisimlere de böyle bakıyoruz çoğu kez. Susamışsak görüyoruz suyu. “**Hayvanları çok severim, ızgara lüfere ve fırında kuzuya bayılırım**” diyen mizahçı geliyor aklıma. Hafızamız bile böyle işlemiyor mu? En çok zevk aldığımız ve korktuğumuz şeyleri hatırlıyoruz. Hafızamız herşeyi eksiksiz kaydeden bir tutanak değil. Hayatta kalma gayretimiz sonucu bize madden faydalı/zararlı olabilecek şeyleri hatırlıyoruz çoğu kez ve bu da bir tür körlük teşkil ediyor kanaatimce. Kendi hayatımızı seçici şekilde hatırlıyoruz. “Güzel” kelimesi bu sebeple faydalı şeyler için yani yanlış kullanılıyor çoğu kez: Güzel bir kadın (=çekici), güzel bir yemek (=lezzetli)... Oysa zekâ duvarını delebilecek hakiki güzellik faydanın bittiği yerde başlıyor...” (Güzellik Matkabı bahsi, [Derin İnsan](#) kitabı)*



Bu noktada şu soruyu hiç utanıp sıkılmadan sormak lâzım: Baudelaire gibi şairlerin benzetmeleri bir rastlantı mıdır? Yoksa elle tutulur, gözle görülür dünyadan daha “derinlere”, Hakikat’e bir yol mudur? Meselâ kuşların bize özgürlüğü çağrıştırması, sırtlan ve akbaların fırsatçı insanları hatırlatması, gecenin umutsuzluk vb simgesi olması... Bütün bunlar kültüre, inanca göre değişen, göreceli semboller midir?

“Bizim” Baudelaire Wagner’in müziği üzerine yazdığı bir denemede bu soruya güzel bir cevap vermiş:

“Kâinat gizli şifre ile yazılmış bir metin ise şair bir şifre çözücünden başka kim olabilir? Her şiir gerçeklerin bir okuması, bir tercüme, çözülen bir şifredir...Gerçek müziğin farklı zihinlerde benzer duygular uyandırması şaşırtıcı değil; sesler şekilleri ve renkleri çağrıştırmasaydı şaşırtıcı olurdu. Biçimler ve renkler melodileri ilham eder. Seslerle renkler karşılıklı benzetmelerle hisleri ve fikirleri dönüştürür. Varlıklar sanatçıların zihninde benzetme yapacak ilhamlar uyandırır. Çünkü Tanrı Kâinat’ı bölünemez ve karmaşık bir bütün olarak yaratmıştır. Sanatçıların benzetmeleri rastgele değildir. Her şey birbirine tekabül eder, bir ahenk vardır. Kâinat’tı bir kitap, yazılı bir metin gibi kabul edebiliriz. Bu metnin bir dili vardır. Ama karmaşık ve çok zengin bir dildir bu. Her varlık (sembol/harf) hem farklı şeyler anlatır hem de hepsi aynı şeyi söyler...”(kaynak: [Modern şiir üzerine denemeler - Octavio Paz-](#))



Evet... Böyle diyor şair. Sembollerin, renklerin göreceli bir “boyutu” da var tabi. Bir hayvan farklı ülkelerde kurnazlığı, saldırganlığı ya da bir başka özelliği temsil edebilir. Kültürel ve dinî referanslar elbette bir “parazit” oluşturmaktadır. Zaten her şekil ve her renk ile insandaki tüm duygu ve düşünceler arasında bire bir paralellik aramak büyük hata olur. Zira bu “Kâinat Kitabı” denen metni kendi beşerî kalıplarımıza sığdırmak anlamına gelir. Bu şekilde Sanat’ı bilimselleştirmek, objektif, herkes için aynı, ölçülebilir vs kalıplara koymak ise Sanatı öldürür.

Sanat’ın bize insanlığımızı, hürriyetimizi bildirmesi/buldurması üzerine bir çok makale yayınladık geçmişte. Meselâ:

- [Güzellik Matkabı Zekâ Duvarını Deler mi?](#)
- [Çirkin Cumhuriyet ve Mânâ’sız Maneviyat](#)
- [Kuşların sırrı: Sanat’ta ayrıntı \(7\)](#)
- [Ayıp sanat olur mu?](#)

Bu 4 makalede Baudelaire’in kısaca değindiği Birlik/Teklik hissi konusunda çok ilginç detaylar bulabilirsiniz. Tabi ki başka sanatçılar ve başka filozofların eserlerinden kesişimlerle birlikte. Biz makalemizi Henri Bergson’dan bir alıntı ile bitirelim :

« ...Sanat’ın amacı nedir? Eğer Hakikat dosdoğru gelip hissiyatımıza ve şuurumuza çarpmış olsa, eğer çevremiz ve kendimizle doğrudan iletişime girebilmiş olsak, zannederim Sanat faydasız olurdu ya da hepimiz sanatçı olurduk çünkü ruhumuz Kâinat’ın musikîsi ile sürekli bir Tevhid halinde titrerdi. Hafızamızın yardım ettiği gözlerimiz Mekân’ı oyar, taklidi imkânsız tablolar kesip çıkarırdı. Bir bakışta İnsan bedeninin canlı mermerinden ilkçağ heykelleri kadar güzel heykel parçaları yakalardı. Ruhlarımızın derinliğinde kimi zaman neşeli, çoğu zaman da hüznü ama hep özgün bir müzik duyardık... iç yaşamımızın sürekli ezgisini... Aslında bütün bunlar bizim etrafımızda, içimizde ama hiç birini ayrı ayrı hissetmiyoruz.

Bizimle Tabiat arasında... hayır! Bizimle şuurumuz arasına bir perde girmiş. Sıradan insanlar için kalın bir perde, sanatçı ve şair için ince, neredeyse saydam bir perde. Hangi peri kızı dokumuş bu perdeyi? Bir tuzak mı? yoksa iyilik için mi dokunmuş? Yaşamak gerekiyor ve yaşam çevremizi sadece ihtiyaçlarımız doğrultusunda hissetmemizi gerektiriyor. Yaşamak eylem demek. Uygun tepkiyi vermek amacıyla hissetmek, faydası ölçüsünde hissetmek çevreyi. Öteki hislerin karanlıkta kalması ya da bize “karartılmış” biçimde ulaşması gerekiyor... Bakıyorum, gördüğümü sanıyorum, dinliyorum,

duyduğumu sanıyorum, kendimi inceliyorum ve kalbimin derinliklerini okuduğumu sanıyorum. Oysa gördüğüm ve duyduğum sadece hislerimin beni yönlendirmek üzere dış alemde süzduğu bilgiler. Kendim hakkımda bildiklerim yüzeysel, ancak eyleme dönüşebilecek olanlar. Yani hissiyatım ve şuurum bana Hakikat'ın sadece faydalı ve basitleştirilmiş bir kısmını aktarıyorlar. Bana açtıkları pencerede faydasız olan her şey silinmiş, faydalı benzerlikler abartılmış, yaşantımın ilerleyeceği yollar önceden çizilmiş. » ([Sanat'ın amacı ve Henri Bergson: Sanat'ta Ayrıntı\(9\)](#))

Yazıda adı geçen şiirlerin tam metni

Bir Leş

Ruhum, anımsa gördüğümüz şeyi,güneş
içindeki günde, erken;
Çakıldan yatağında öğürtücü bir leş
Bir patikayı dönerken,

Bacaklarını dikmiş bir kadınca, azgın,
Ateşli,zehir dökerek,
Açıyordu buğular kaynaşan bir karın
Öyle edepsizce, gevşek.

Güneş parıldıyordu pişirip kotarmaya
Üstünde bu çürüntünün,
Geri verebilmek için büyük Doğa'ya
Çattığından yüz kat üstün;

Ve gök bakıyordu bu yaman iskeletin
Açmasına çiçek gibi.
Bayıldım sanırdınız, çimenlikte etin
Kokusu bir keskindi ki.

Kokmuş kanında vızır vızırdı sinekler,
Oradan tabur tabur kara
Kurt akıyordu, bir yoğun sıvıya benzer,
Bu canlı paçavralara.

Her şey dalga gibi alçalıp yükselirken,
Atılırken çitirtılarla,
Gizli bir soluktan şişmiş yaşıyordu ten
Sanki çoğala çoğala

Bir garip müzikle yansıyor bu dünya
Yel gibi, akarsu gibi,
Tohum gibi, harmancının hoş bir uyumla
Kalburunda çevirdiği.

Biçimler silinip düşe dönüyordu tam,
Beliren bir taslak vardı
Unutulmuş tuval üstünde, sanki ressam
Belleğinden tamamlardı.

Kaygılı köpek, kayalar ötesinden
Kızgın bizi gözlerdi de
Kollardı koparacağı anı yeniden
Kalan parçayı geride..

-Siz de bu pisliğin olursunuz bir eşi,
Bu kokuşmaların, iğrenç,
Gözlerimin yıldızı, ömrümün güneşi
Siz meleşim, tutkum, ergeç !

Öyle olursunuz, çok incelikli ece,
Tamamlanıp son duanız
Kemikler içinde çürümeye gidince
Çayır, ot altında yalnız.

Sizi öper gibi yiyen kurtçuğa, canım!
O zaman şunu söyleyin :
Tanrısal özünü, biçimini sakladım
Dağılan sevgilerimin

Albatros

Çok kere, eğlenmek için, gemi tayfaları
Tutarlar albatrosları, bu geniş deniz kuşlarını,
Tuzlu girdaplar üzerinde kayan gemiyi
Takibeden ağır yolculuk arkadaşlarını.
Döşemeler üzerine bırakıverdiler mi onları,
Bu mavilik kralları, beceriksiz ve mahcup,
Sarkıtlılar acınacak bir halde büyük beyaz kanatlarını
Yanlarında sürüklenen kürekler gibi.
Ne çirkin, ne kadar sümsük olur bu kanatlı seyyah,
O ki vaktiyle o kadar güzeldi, ne gülünç ne sallapatı

Biri piposuyla usanç verir gagasına,
Öteki taklit eder, topallayarak, vaktiyle uçan bu sakatı.
Şair, fırtınada uçan ve yaya gülen,
Bu bulutlar kralı gibidir tıpkı,
Yeryüzüne sürülmüş yuhalar içinde,
Engel olur yürümesine dev kanatları.

Otto Dix'ten Gravürler



Dipnotlar

1° Otto Dix de tıpkı Baudelaire gibi insanların riyakârlığından, savaştan vs öyle yılmış, öyle bıkmıştır ki bu çirkinlikleri Alman halkının yüzüne çarpmak istemiştir. Sefaleti, fuhuşu, yaşlılık ve ölümü konu alan bir çok tablosu, gravürü vardır.

2° “...Az sayıda gardiyanın çok sayıda mahpusu gözetlemesini sağlamak üzere “denetim evi” anlamında panopticon adını verdiği daire planlı bir yapı tasarladı. Bu tasarım birkaç katlık tek odalı hücrelerden oluşan bir halka üzerine kuruluydu. Her hücre bu halkanın iç kısmına açıktı ve halkanın dış cephesindeki duvarda birer pencere vardı. Halkanın ortasında mahpuslardan tamamen saklanmış konumdaki gözlemcilerin kaldığı bir nöbet kulesi yer almaktaydı. Panopticon’un temelinde yatan ilke, tek odalı hücrenin içindeki sakine saklanacak hiçbir yer bırakmaması, buna karşılık dış cephedeki duvarın penceresinden gelen dış ışığın kuledeki nöbetçilere mahpusun her hareketinin iyi aydınlatılmış bir silüetini izleme olanağını sağlamasıydı. Bentham’ın yaklaşımına göre, gözlemlenen her yanlış davranışının ceza getireceğini bilen, ama davranışlarının aslında ne zaman gözlemlendiğini bilmeyen mahpusun aklını başına toplayarak her zaman izleniyormuşçasına davranmaktan başka çabası yoktu. Böylece mahpus bizzat kendi hareketlerini kollamak durumunda kalacaktı...” (Vikipedi’den)



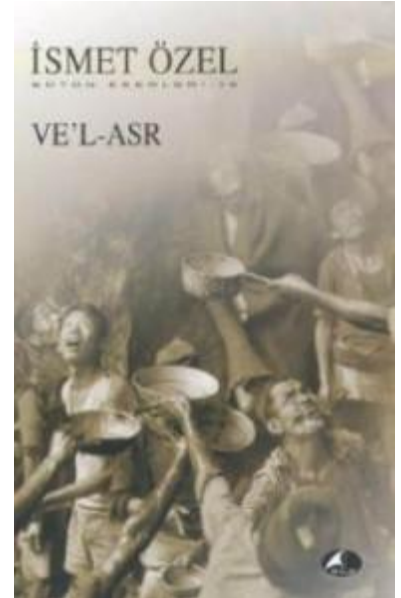
doug duBois & jim goldberg NYTimes 9-22-2002

Ve'l-Asr / İsmet Özel (Cemile Bayraktar)

“...Herkes uyumadan önce ertesi sabah kendini teşhis edebilmek için tedbir alıp ayak bir ip bağlamaz. Çoğu kimse sağ salım uyandığı takdirde uyumadan önce bıraktığı eski “ben”ini bulacağı hususunda kesin bilgi sahibi olduğunu kabul eder. Bu kabulünde o kadar ileri gider ki, gerektiğinde müracaat edeceği “eski ben”ini hesaba katmadığından her gün bir başka benle yer değiştiren benini hep aynı sanır. Öyle sandığı için de hayatının tutamak noktasının ne olduğunu veya hangi nirengi noktaları esas alınarak hayatının devam ettiği hakkında bir fikre sahip değildir. Hep aynı sandığı beniyile olaylar içinde yer aldığı zehabına kapılır. Gerçekte olaylar onun benlerini önüne katıp sürüklemektedir.

Birisinin aklına şöyle bir soru gelebilir: Avrupa’daki ilk ünü dahi çocuk oluşundan ötürü yayılan Wolfgang Amedeus Mozart otuz beş yıllık ömrü boyunca Allah’ın kendisine bahsettiği olağanüstü yeteneği kullanmaktan öte ne yapmış? Ne mi yapmış? Her gece uyumadan önce ayak bileğine bir ip bağlamış bana kalırsa: **Ich lege mich nie zu Bett, ohne zu bedenken, dass ich vielleicht den anderen Tag nicht mehr sein werde. (Ertesi gün belki olmayacağım düşüncesini taşımaksızın asla yatağıma yatmam.)** Mozart’ın ömrünce taşıdığı düşünce “her gün yeni bir ben” düşüncesinden başka bir şey değildir.

Her gün giderek her an yeni bir benle yaşadığımız halde ömrümüz boyunca aynı benle yaşadığımız izlenimi ediniyoruz, çünkü Allah Tealâ benlerimiz arasındaki bağı sürekli olarak bizim lehimize işleyecek şekilde tesis ediyor. Aramızdan bazıları kendisine verilen “ben”, hamd ile karşıladığının nişanesini sunmak üzere uyumadan önce ayak bileğine bir ip bağlıyor. Bu demektir ki kâinattaki konumunun, kendisine verilmiş olan beninin özelliğinin bilincinde olduğunu telâffuz ederek lisan-ı hal ile ortaya koyuyor, dışa vuruyor. Aramızda bazıları da var ki dışa vurulmuş bilinci kendi yapısına aktarıyor. Yani komşusunun ayak bileğine bağladığı ipi kendi ayak bileğine geçiriyor. Sebebi ne olursa olsun bu davranışı yanlış bulmuyoruz, bulamayız. Bilincin bir bünyeden diğerine aktarılmasında hiçbir hata yok. Hangi suretle olursa olsun belki yapılması kaçınılmaz ve gerekli olan da o. Ne var ki, bu aktarma işiyle birlikte bir sorumluluk da doğuyor.



Bir insan kâinattaki kendi konumunu doğru veya yanlış, isabetle veya noksan olarak tasvir etmemişse ve ortaya koyduğu tasvir başka bir insan tarafından edinilmiş, benimsenmişse bu iki insan arasında hakikatin araştırılması yönünde bir çalışma başlatılmış demektir. Yani bilincin bilinçle kurduğu ilişki nihayete erdirilmiş bir işi değil, henüz girilmiş bir işi belirtir. Esasen bilinçten bilince aktarılmış tasvirler yeni sorular getirmek üzere işe yarar. Eğer ben komşumun ayak bileğine bağladığı ipi (tasviri) kendi bileğime geçirmişsem bu andan itibaren komşumu yeniden tasvire de memur sayılırım. Hele komşum “sen ben olduğuna göre, ben kimim” sorusunu soracak derecede bir sevgi sunmuşsa bana...”

Bu satırları ilk okuduğumda 17 yaşındaydım, hayatta bağlanabilecek iplerin ve hatta ayak bileklerimin bile olduğunu fark edemeyecek kadar genç...

Bugüne kadar kaç kez ayaklarıma ipler bağlandı, kaç kez çözüldü, kaç kez başkasının ayağına bağladım, bilmiyorum, bilemem, bilemezsiniz ancak Özel’in bahsinde olduğu üzere bugün bizde mevcut olan “benimiz” hepsi bugüne kadar olanın bir yekûnudur.

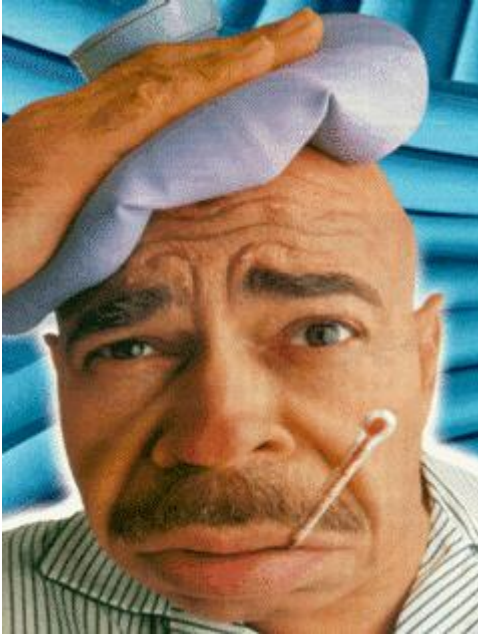
Kendinizi defalarca kaybedip, sonra tekrar bulmanızla yani yeni benler edinmeniz arasında sayılar katlanmış olabilir ve her gün kendinizi yenileyerek, bir ben oluşturmuş olabilirsiniz.

Bir anne ile konuşuyordum, 1-2 yaşlarında bir kızı olan bir anneyle, çocuğuyla iletişimini, eğitimi sordum, “ondan çok şey öğreniyorum, her gün yeni bir şey öğreniyorum” dedi. Evladı ayak bileklerine bir ip bağlamıştı.

Her gün birbirimizin ayak bileklerine ipler bağlıyoruz, sonra onları çözüp bir başkasına bağlıyoruz. İş arkadaşımız, alış veriş yaptığımız market, doktorumuz, yazılarımıza yorum yapan okurlar, dahası zihnimize bir “soru” düşüren yazarlar, bir mucize olarak her gün yeni bir ben oluyoruz. Allah’ın yaratması durmuyor, devam ediyor.

Neden yazdım bunları, söyleyecek neyim var, anlattığım nedir, nereye varacağım? Varacağım bir yer yok, bu yazının son cümlesi de yok, burası kitabın ortası, burada sadece fark etmek var, farkında olmak, her gün yaptığımız hiçbir şeyin aslında çok şey olduğunu anlamak var.

Yanlış Cumhuriyet / Sevan Nişanyan (İbrahim Becer)



“Bir fikre, bir zümreye ağız tadıyla ancak bu şekilde muhalefet edilebilir”.

Sevan Nişanyan’ın “Yanlış Cumhuriyet” adlı kitabını ilk okuduğum zaman hissiyatım buydu. “Her türlü muğlak ifadelerden, komplovari yaklaşımlardan uzak kendisinin sorup, kendisinin cevapladığı Atatürk ve Kemalizm üzerine 51 sorudan müteşekkil bir kitap.

Bir anlamda MFÖ’nün o meşhur “*sen neymişsin be abi!*” şarkısına atıf yapar gibi bir kitap “Yanlış Cumhuriyet”. Bir yanda en güzel, en adil, en cesur, en şık, en moda Cumhuriyeti ben kurdum diyen bir Laik koro, diğer yanda ona cevap veren sakın bir Sevan Nişanyan.

Atatürk’ün bizzat kendisinin olmasa bile takipçilerinin kendisi adına yaptıklarını eleştiren çok sayıda kitap okudum. Sadık Albayrak, Hasan Hüseyin Ceylan,

Abdurrahman Dilipak, Rıza Nur ve eserleri ilk aklıma gelenler. Yine de geçen zaman zarfında ciddi bir eksikim vardı; olan biteni Kemalist Güzelleme tadında yapmayıp, bir parça da olsa tarafsızlıkla anlatacak Yazar okumamıştım karşı cenahtan. Hakkımı yemesin, [Turgut Özakman’ın Türklerin Çılgınlığına](#) atıfta bulunduğu kitabını okumak için parladım kendimi. “*Gözyaşları eşliğinde okudum*” diyen Okurlara diyecek sözüm yok, ben başaramadım ve bütün iyi niyetime rağmen bitiremedim o kitabı. Falih Rıfkı Atay’ın “Çankaya” isimli kitabını yarılardım bu aralar. Ortak noktalar bulabilmek adına her iki kitabın da satırlarını çizdim, önemli pasajları işaretledim.

Falih Rıfkı’dan çok şey öğrendim: Bandırma Vapurunun salaş olmadığıнын teyidini aldım, İsmet İnönü’nün Samsun’a çıkmamak için ayak sürüdüğünü öğrendim, “*orduya dayanan bir partinin halkın teveccühüne mazhar olamayacağını*” dillendiren Mustafa Kemal’i öldürmek için İttihatçıların tetikçi tuttuklarını öğrendim. Henüz bitiremediğim için “Çankaya” hakkında konuşmak için erken. Belki bir dahaki sefere bahsederiz. Bugün “Yanlış Cumhuriyet” hakkında konuşalım.

Bir Tarihçi olmaması hasebiyle iddiasız olduğunu önsözünde belirtmesine rağmen Kitap bir anlamda *'tanıdığım kadarıyla'* Yazarının kişiliğini yansıtmakta: İnatçı değil belki ama kendinden emin. Şöyle ki *"galat-ı meşhur"* denilen bir deyim vardır Osmanlıcada. Türkçeye çevirirsek *"gerçeğin yerine kullanılan ünlü yanlışlar"* şekline bürünen deyim. Yazar, büyük oranda mesaisini herkesin üzerinde üç aşağı beş yukarı ittifak ettiği yanlışları sorgulamaya ayırmış kitabında. Birkaç örnek vermek gerekirse; Cumhuriyet demokrasinin vazgeçilmezi midir, Türkiye Cumhuriyeti Laik midir, Atatürk'ün kurduğu rejim demokrasi midir, Osmanlı teokratik midir, Milli mücadeleye karşı çıkanlar vatan haini midir gibi sorular önemliydi benim için.

Kitabın yazım tarihi 1993 olmasına rağmen yayımlamak için 2007 kışına kadar bekliyor Yazar. Kitabı yayımlamaya onu iten sebepten Hrant Dink'in öldürülmesi oluyor. Yazar, kendi ifadesinde *"Türkiye'nin toplumsal yaşamını karartan büyük gölge ile yüzleşmenin, bir kişisel tercih ya da temayül meselesi değil can alıcı bir yurttaşlık görevi olduğunu 19 Ocak 2007'den sonra daha iyi idrak etme imkânı buldum"* diyor. Toplumun önemli bir kesimini ilgilendiren böylesi bir konunun, geçen 14 kocaman yıla rağmen güncelliğinden bir şey yitirmemesi de sorunlarımızın çözümünde ne kadar durağan bir seyir izlediğimizin göstergesi.

522 sayfalık bir kitabı tanıtmanın zorluğu esas alındığında içeriğe gelince, Yazar ilk sorusu olan *"M. Kemal, dünyada eşi olmayan bir anlayışın temsilcisi midir?"* sorusuyla başlıyor. O yılların analizini yapan Yazar, Avrupa'nın tümünde bir diktatörler geçidinin yaşandığını örnekleriyle vererek, çevre etmeninin tek adamlığa zaten müsait olduğunu belirtiyor. Kanıt olarak da CHP'nin olmazsa olmazı olan altı okundaki umdelerin, diğer dikta yönetimleriyle paralelliğine işaret ediliyor. Cumhuriyet'in kuruluşunu idrak ettiğimiz bugünlerde çevrenin de etkisiyle Mustafa Kemal'in demokratik macerası anlatılıyor ilk bölümlerde. Şu paragrafta olduğu gibi: *"M. Kemal Paşa iktidara seçimle gelmemiş, yaşamı boyunca gerçek ve serbest hiçbir seçime katılmamıştır. Kurduğu Parti, cumhuriyet tarihinin ilk serbest seçimlerinde hezimete uğramış ve daha sonra girdiği her seçimde de yenilgiyle çıkmıştır."*

Yurdun her yanını demir ağlarla örmek konusundaki iddialara da dudak bükmekte Yazar. Okuru rakamlara boğmamak adına şu kadarını söyleyelim, Abdülhamit döneminde demiryolu artış oranı % 324, 1950'ye kadar Cumhuriyet'in yekûnu % 87. Bu rakamlar kaybedilen imparatorluk toprakları çıktıktan sonra esas alınmıştır. Savaşın diğer mağdurları olan Almanya ve Sovyetler Birliği'ne oranla kalkınma hızının mütevaziliği de bir başka iddia.

Peki yaşadığımız günlerin yükselen değerlerinden olan demokrasi ve özgürlükler konusunda nasıldır Kemalizm'in performansı Yazar'a göre? Pek iç açıcı olduğu söylenemez. Rakamlarla ifade etmek gerekirse, 1908-1914 yılları arasında sadece İstanbul'da yayımlanan gazete ve dergi sayısı 798'dir. Bir bu kadar rakam da taşra baskısına ilave edilebilir. Cumhuriyet Rejiminin 1922-1925 yılları arasında aldığı önlemler sonucunda İstanbul'da dört, Ankara'da bir gazete kaldığını belirtiyor Yazar. Bir başka çarpıcı rakamsa sivil toplum örgütleri hakkında gelmekte; *"...1908'den itibaren Türkiye'de kurulmuş olan siyasi parti ve dernekleri saymak imkânsızdır. Örneğin sadece İstanbul'da ve sadece kadın haklarına ilişkin olarak kurulan dernek sayısı Tunaya'ya göre 14, başka araştırmacılara göre 23 veya 29'dur. Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllarda ise devlet partisi dışında hiçbir siyasi parti ve derneğin kurulmasına izin verilmemiş; 1924'de kurulan muhalefet partisinin kanlı bir şekilde yok edilmesinden, ve en son 1931'de Türk Ocakları'nın feshinden sonra Türkiye'de CHP dışında nitelikli hiçbir siyasi kurum kalmamıştır..."*

Rejimin uzun vadede başarısını da sorgulayan Yazar bu konuda da ümitsiz: *"...Yakınçağda din özgürlüğü yerine ikame edilmeye çalışılan düşünce özgürlüğü kavramı, buna oranla pek cılız bir alternatiftir. Çünkü, düşünce özgürlüğü toplumun çok dar bir alanını kapsayan elit kesimi ilgilendirir;*

oysa dini inanç en mütevazı insanların bile ortak malıdır. Siyasi düşünceleri için hayatlarını feda edecek insanlar nadir çıkar; oysa dini inançları için tarihte yüz binlercesi kendini seve seve aslanlara atmıştır. Düşüncenin neşrini yasaklamak kolaydır: Kitap ve gazete toplatılır, bir süre protesto edilir, unutulur. Oysa kutsal kitapları yasaklamayı ya da kilise, havra ve cami kapatmayı deneyip, uzun vadede başarılı olmuş bir rejimi tarih henüz kaydetmemiştir...”

Kitapta bu şekilde altı çizilesi pasajlar ziyadesiyle mevcut. Güzel tarafı da Yazar’ın bir ideolojiye hizmet amacıyla bu satırları yazmayıp, aksine Araf’ta durmaya özen göstererek iddialarını rakamlarla, kaynakçalarla temellendirme gayreti. Yazar’ın “Kişiye tapınma geleneği” hakkında açtığı bölüm ve bu geleneği Atatürk heykelleriyle ilişkilendirdiği bölüm de bunlardan biri. “Kişiye tapınma geleneğinin bir Osmanlı geleneği” olup olmadığını soran Yazar devam ediyor: “...1871’de Fuller’e yaptırılan ve Beylerbeyi sarayının büyük salonuna yerleştirilen, Abdülaziz’in atlı heykeli dışında, yanılmıyorsa, Osmanlı Padişahlarına ait heykel yoktur. Türkiye’de bir devlet başkanının kamusal alana dikilen ilk anıtı, Gazi’nin emir ve takdirleriyle 1926’da Sarayburnu’na dikilen Atatürk anıtı olmuş ve bunu diğerleri takip etmiştir. Atatürk’ün heykel konusuna duyduğu ilgi, genellikle Batı Kültürünü benimseme çabasının bir parçası olarak değerlendirilse de yapılan işin Batı Kültürel geleneği içindeki konumu sanıldığı kadar net değildir.”

Bu pasajın ardından “heykel” konusunun tarihsel sürecini sıkmadan anlatan Yazar, Türkiye’deki durumun bir ölçüde Sovyet pratiğiyle özdeşleştiği sonucuna varır. “...Eğer ilk Stalin anıtları gerçekten 1926’dan önce yapılmışsa, iktidardayken kendi anıtını yaptıran, a) 20. Yüzyılın ikinci siyasi lideri ve b) Tarih ilk Cumhurbaşkanı olmak ayrıcalıkları Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanına ait olmalıdır. Avrupa’nın 20.yy. tarihinde bu hadisenin bir başka örneğine rastlayamıyoruz. Mussolini ve Hitler’in özel koleksiyonlarındaki birkaç eser dışında anıt-heykelleri yapılmamıştır. Keza, Türkiye Cumhuriyeti’nin yer adlandırma politikası da Sovyet pratiğiyle örtüşmektedir. Ankara Hükümetinin onayıyla 1922 Eylülünde Kemalpaşa, Mustafakemalpaşa, Kemaliye ve Mustafapaşa adlarını alan Nif, Kirmasti, Eğin ve Sinasos kasabaları, Türkiye tarihinde ideolojik gerekçelerle (somut bir bayındırlık eseri sözkonusu olmaksızın) iktidardaki devlet reisinin adını alan ilk yerleşim birimleridir...”

Kitaptan çok şey öğrenmek mümkün. Mesela, CHP’nin 1935 tarihli programı neden sözlükle birlikte yayımlanmış, Nutuk neden Osmanlı Türkçesinin başyapıtlarından biri sayılmalı, Yüzyılın başında 83400 kelimelik Türkçe bugün nasıl 26500 rakamlarına geriledi, Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekten okul ve öğrenci sayısında bir artış oldu mu, Türkiye’nin bazı açılardan diğer İslam ülkelerinden ileri oluşu Kemalist rejimin eseri midir, Batı uygarlığı tek dişi kalmış canavar mıdır gibi sorular ve cevaplarını bu kitapta kıyaslamalarla, rakamlarla bulabilirsiniz.

İşin ne denli zor olduğunu en başından belirtmiştim. Bu kadar hacimli bir kitabı, bu kadar dar bir çerçeveye sığdırmak imkânsız. Kitap, 51 soruya sıkmadan, delillere dayanarak 51 cevap arıyor. Meraklısına yazılmış bir kitap değil, Yazarının bir tarihçi edasıyla değil de entelektüel bir bakış açısıyla yazdığı bir kitap olduğu izlenimi verdi bana. “ben bilirim” anlayışından ziyade “sakın yanlış biliyor olmayasın” üzerine bir çalışmanın ürünü büyük ölçüde “Yanlış Cumhuriyet”.

Küçük Güzeldir / Ernst Friedrich Schumacher (Mehmet Salih Demir)

...Fakat Güzel Hala Mümkün Değil

Geçen sene bir ekonomistten şöyle bir anı dinlemiştim: Krizden sonra ABD’de dünyanın önemli finans kurumlarından birinin üst düzey yöneticisi ile sohbet etmiş. Sormuş bizim ki: *“Kriz kendisini uzun bir süre öncesinden bozuk giden rakamlarla göstermeye başlamıştı; fark etmediniz mi? Neden önlem almadınız? Cevap vermiş üst düzey yönetici: “Evet, fark ettik. Hepimiz krizin çıkacağına neredeyse kesin gözüyle bakıyorduk. Ancak herkes para kazanırken siz tedbir alıp kazancınızın azalmasına sebep olursanız bunu patronlara ortaklara, yatırımcılara açıklayamazsınız. Kriz çıkıp da herkes kaybetmeye başladığında ise bunu anlatmak çok daha kolaydır.”* Modern kapitalist sistemde krizlerin neden kaçınılmaz olduğunun özeti bu kısacık konuşmada gizli. Açgözlülüğün, kanaatten yoksunluğun ve sınırsız büyüme ihtirasının sonu... “Bu kadar kazanç bize yeter” denilemiyor kapitalist düzende. [Schumacher](#), modern kapitalist sermayedara “bu kadarı bana yeter” dedirtecek bir ahlakın izlerini arıyor, [“Küçük Güzeldir”](#) kitabında.



Vicdanlı ve insaflı bir adam, Schumacher. İnsancıl... Kitabın alt başlığı hem fikirlerinin hem de kitabın özeti gibi adeta: **“Önceliği İnsana Veren Bir Ekonomi Anlayışı”** Modern ekonomik ilişkilerin insanı kıvrandıran çarklarının arasına biraz **merhamet** ve **diğerkâmlık** zerk etmenin yollarını arıyor, önerilerde bulunuyor. Schumacher yarı dinsel ve mistik bir tatla insanın **açgözlülük** ve **kıskançlık** huylarından arınması gerektiğini söylüyor. Schumacher, kabuk bağlamış, fakat bugün küresel kriz

sebebiyle tekrar deşilmiş olan yaralara bundan yaklaşık kırk yıl önce parmak basıyor. İktisada ahlakı sokmak istiyor.

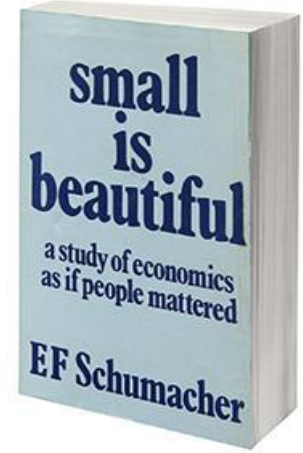
Bu öneriyi çok klişe ve modası geçmiş, günümüz gerçeklerine aykırı bulan insanlar ekseriyette. Muhteris, limitsiz, doymak bilmezlerin yanında, zihni “reel politika ve ekonomik gerçeklerin” “gereksiz” gerekliliklilerinden malul beyinlere çok uzak; “arkadaş sen ne saçmalıyorsun, nerde yaşıyorsun?” dedirtecek; yüzüne müstehzi bir tebessümün kıvrımlarını konduracak öneriler bunlar.

Finansın, teknoloji ve açgözlülük ile birleşip küresel çapta kontrolsüz bir canavara dönüşmesinden önce kaleme alındığı için kitap, ‘insan’ın daha çok makineleşme/sanayileşme karşısındaki durumunu ele alıyor. Ama hiç tereddüt etmeden tespit ve tavsiyelerini günümüzün bankacılık ve finans sektörüne de tıpatıp uyarlayabiliriz. Derdiniz insan olduktan sonra, ne tür iktisadi ilişkiler ağını tahlil ettiğinizin bir önemi yok. İnsan aynı insan, ruhu aynı ruh...

Yalnızlık ve yabancılaşma karşısında insan psikolojisinin haleti hep benzer; ülkenin, milletin ve çağın bir ehemmiyeti bulunmuyor.

Büyük Buhran’dan sonra [Keynes](#)’ten yaptığı bir alıntıyı, tartışmak üzere kendine bir başlangıç noktası yapıyor, yazar. [1929 Buhranı](#) [klasik iktisat](#) anlayışının karşılaştığı ilk ciddi krizdi.

Sermaye birikim modelinin/amacının esasına dokunmadan sistemin kendi kendini tedavi etmesinde Keynes’in önemli katkıları olmuştur. Ömrüne ömür katmıştır kapitalizmin, Keynes. Ekonominin geleceği hakkında tahminlerde bulunan Keynes, “herkesin zengin olacağı günlerin pek o kadar uzak olmayabileceği sonucuna” varıyor. Ondan sonra “yine amaçların, araçların üstünde ve iyiyi kullanışlıya yeğ tutacağımızı” ekliyor.



*“Fakat ayağınız denk alın!” diye sürdürüyor. “Bütün bunların gerçek olması için zaman henüz gelmedi. En azından daha bir yüzyıl boyunca **kendimizi ve başkalarını iyyinin kötü, kötününse iyi olduğuna inandırmalıyız; çünkü kötü işe yarar, iyi işe yaramaz. Açgözlülük, tefecilik ve ihtiyatlılık daha bir süre için tanrılarımız olmaya devam etmelidirler. Çünkü ancak onlar bizi ekonomik gereksinimlerin tüneline gün ışığına çıkarabilirler.**” (s. 17)*

Gördüğümüz gibi Keynes zamanımızın kapitalcilerden daha açık sözlü davranmış. Modern kapitalciliğin değişmeyen karakterini gözler önüne seriyor, Keynes. Onlarca soru sorulabilir sistemin bu çarpık doğası hakkında. Mesela “**bu kadar zenginlik bize yeter, hadi artık açgözlülüğü terk edelim**” diyecek bir insan/toplum/şirket var mıdır?” diye sorulabilir. Yazar, yoktur böyle bir insan/toplum/şirket diyor. Haklı olduğuna şüphe eden var mı?

Çağımız ekonomileri, üzerinde yeteri kadar düşünülmemiş anlamsız bir “**büyüme**” saplantısı içindeler. Bir önceki yıla göre bir şirketin karını ya da bir ülkenin GSMH’ sini arttıramamış olması derhal önlem alınması zaruri ciddi bir hastalık belirtisi... Sınırsız büyüme hırsının meydana çıkardığı krizleri aşmak için daha fazla büyümek gerektiği söylenip duruyor. Sadece krizden kurtulmak için değil, her şey yolunda giderken bile herhangi bir arızanın doğmaması için hiç durmadan sürekli büyümeliyiz. **Kar ruhumuzun gıdası...** Karsız yaşayamayız diyor büyük büyük şirketlerin büyük büyük CEO’ları... Neden peki? Nedeni yok... Kimse “açgözlüyüm, muhterisim, kısıncım, doymak bilmiyorum, herkesi yenmek istiyorum” demez ki... Herkes ikiyüzlü bir sessizlik içinde koskoca bir yalan üzerinde zımni bir mutabakat sağlamış durumda.

Çağımızda sermaye, yeni sermaye üretmek amacıyla üretiliyor. Sorduğunuzda alacağınız cevap genelde aksi de olsa, sermaye kullanımındaki başlıca amaç sermayenin kendisini büyütmesidir. Aslında, bu çok saçma ve düpedüz ahmakça bir tutum. Bu sistemde, geçmiş birikimler yalnızca daha fazla sermaye biriktirmek için kullanıldığı ölçüde sermaye kabul ediliyor. Sermayeyi sırf biriktirmiş olmak için biriktirmek, insanlık tarihinde her zaman vuku bulmuştur, yeni bir şey değil. Ancak bu biriktirme hırsı hemen her zaman kötü ahlakın bir şubesi sayılmış, kerih görülmüş ve kötülenmiştir. Modern kapitalist dünyada ise doğal, makul, makbul ve meşru addediliyor. Hatta teşvik ediliyor ve bir devlet düzeni, bir rejim ismi olarak sistemleştiriliyor. En büyük fark burada. Birçok dini ve mistik öğreti içinde nehiy edilen gayri ahlaki bir tutum, çağımızda kurumsallaşmış bir vaziyettir. İnsanoğlunu kendi kendine esir eden de bu yaklaşımdır. **Özgürlük yolunu kapatan servet değil servet tutkunluğudur; zevkli şeylerin tadını çıkarmak değil, bunun için kıvranmaktır. (s. 43)**

Kurumsallaşmış açgözlülüğün en çarpıcı etkilerinden biri çalışanlar üzerinde gösteriyor kendini. Karlılığı arttırmak ve “olmazsa olmaz” büyümeyi sağlamak gayesiyle maliyetleri azaltmak için, üretim süreçlerinden insan ögesi çıkartılabildiği ölçüde üretim sorununda çözüme yaklaşıldığına inanılıyor. Makinelere yatırım yapmak, çalışması için işçilere para ödemekten daha ucuz olduğu sürece makineleşme yolunda ilerlemede hiçbir sakınca görülmüyor. *Sanayinin ideali, canlı etkeni ve hatta insan etkenini bile eleyerek ortadan kaldırmak ve üretim sürecini makinelere devretmektir. (s. 84)* Ekonomizmi putlaştırmanın kaçınılmaz sonucu insanın önemini yitirmesidir. (s. 88)

Sanayinin/üretimin/ekonominin bütün ilerlemesi insansız bir ekonomiye doğru akıyor. İş gücü en düşük düzeyine indirilmeye çalışılıyor, maliyetleri azaltma adına. Makine başında kalan son insanlar da asli unsur değil; makineye/üretim süreçlerine eklenmiş bir parça gibi. Gitgide **silikleşiyor** insan, **hükümsüzleşiyor** devasa mekanizmalar karşısında.

Geçenlerde bir liberal yazar sevinçle ve neşeyle dolu şunları yazıyor köşesinde: “*Sanayi Sonrası Dönem, işi, işçiyi, çalışmayı, çalışma saatlerini boşa çıkarmaya devam ediyor... Çünkü Sanayi Sonrası Dönem ya da Bilgi Çağı için tek ölçü, ‘yeni buluş’... Dolayısıyla patent ve inovasyon... Patent ve inovasyon, çünkü ‘beyinsel icatlar’, kol gücünden çok daha büyük zenginlik üretiyor... ‘Buluş çağına’ uyan kazanıyor, uymayan kaybediyor.*” Araştırma-geliştirme çalışmalarının ve patentin önemine değindikten sonra, bunların olmazsa olmaz parçası sayılan “sayısı **azaldıkça** kalitesi artan ‘iş gücü niteliği’ni konuşmamız gerektiğini ekliyor.

Mutluluk saçarak bildiriyor yazısında değindiği gelişmeleri. Sormak lazım: “**insan**” bu değerlendirmenin neresinde? Sadece insan değil “**doğa**” bu anlayışın neresinde? Hümanistim demek ve çevre örgütlerine destek vermek düşüncelerinizi temize çıkarmaya yetmez. Hayatınızın merkezine sadece zenginlik üretmek/sermaye biriktirmek yerleşmişse ve tek gayeniz ‘para yapmak’ olursa, iki seçenek arasında kaldığınızda, pek fazla tereddüt etmeden insan ve doğayı gözden çıkarabilirsiniz.

Ayrıca ülkemizde de bu gayri insani anlayış yeterince benimsenmediği için dövünüyor, söz konusu yazarımız. Gözünü Batı’dan kıl kadar saptırmadan mütemadiyen oradan ülkemize “ilim ve hikmet” transfer eden aydınlarımız nerede yaşadıklarını, kime hitap ettiklerini, hangi değerlere sahip insanlar arasında olduklarını unutuyorlar. Batı’da biçilmiş gömleği olduğu gibi bizim insanımıza giydirmeye çalışıyorlar.

Herkes gibi Schumacher de ‘eğitim şart’ diyor ve fakat burada bırakmıyor. Ekliyor: Nasıl bir eğitim? Eğitimin amacı nedir? Eğitimin önemi bahsinde Schumacher can alıcı bir noktaya dikkat çekiyor. Tek başına bilginin, örneğin bir know-how’un bir başkasına iletilmesi midir amaç? Bu bilgiyle beraber **sağduyu, vicdan ve bilgelik** de aktarılmazsa ne işe yarar o bilgi? Ne tür felaketlere sebep olur hatta?

Atom bombasını icadı ve neticeleri hakkında iki saniye düşünmemiz yeterlidir, ne tür felaketlere sebep olacağının anlaşılması için. ***Daha fazla eğitim, ancak daha fazla bilgelik ürettiği ölçüde yararlıdır.*** (s. 61) *Ekonomi, hele uygulamalı ekonomi bilimi, kesin bir bilim değildir; aslında çok daha büyük bir şeydir, ya da olması gerekir: insanın bilgeliğinin bir parçası.* (s. 181)

Bütün bir 20. yüzyıl zihniyeti, 19. yüzyıl pozitivizmi ile kirlenmiştir. Bilgiyi yalnızca kendisi adına üretmek, amaçsızca üretmek, “bilgiyi bilim için üretmek” bu dönemde yaygınlık kazanmaya başlamış bir tutum. Amacından saptırılmış bir bilimdir bu. Hakikat gibi bir derdi yok bugünkü bilimin. Pekâlâ bir bilgisayarın sabit diskine de aktarılabilecek bilgiler istifleniyor dimağlarda. Teknik bilginin zihinlerden zihinlere biraz daha arttırılarak aktarılmasına indirgenmiş durumda, modern bilim. Bu halin ekonomi bilimindeki sonuçları, insanın tamamen **dışlanması, yabancılaşması ve kurbanlaştırılması** şeklinde tezahür ediyor. Ekonomi biliminin metodolojisi niceliksel ifade edilebilenin sınırlarına mahkûm edilmiştir. Niteliksel yaklaşımlar, normatif iktisat-pozitif iktisat ayrımını keskin bir şekilde vurgulayarak ekonomiden dışlanmaktadır; insanca bir değerlendirmeye yer yoktur bu bilimde. Fakat şunu hiç hatırmamızdan çıkarmamalıyız: *“Eğitim metafiziğe yer vermediği sürece bize yardımcı olamaz.”* (s. 70) Yer çekimi yasasını bilmiyor olmak hayatta ne kaybettirir insana? Hemen hemen hiçbir şey... Ama dini ya da edebi bir eseri hiç okumamış olmak dünyanın ve hayatın kavranmasında çok büyük bir eksiklik sayılabilir.

Yazarın kalkınma ile ilgili tavsiyelerini çok naif bulabilirsiniz. Kitabın yazıldığı zamanlar Dünya Bankası’nda yeni bir dönemin başladığı ve yoksullukla mücadele söyleminin yaygınlık kazandığı dönemlerdi. Yazarın iyi niyetli ve safça önerilerde bulunması çok doğal; bunlar aynı zamanda isabetli önerilerdir. Ancak bu değişimin mimarı olan insanlar onun kadar iyi niyetli ve saf düşünceli değillerdi galiba. Zengin ülkeler tarafından yoksul ülkeler için planlanan kalkınma programları, yoksul ülkelerin kendine yeterli olmalarına ve kendi güçleriyle gelişmelerine engel olan üretim ve tüketim yöntemlerine kaymalarına sebep oldu. Sanki amaç o ülkenin yoksulluktan kurtulması değil, zengin ülkelerin kendileri için mamul malları ve sermaye malları ihraç edebilecekleri **zengin bir pazar**; aynı zamanda ucuz hammadde ithal edebilecekleri **güçsüz bir tedarikçi** ortaya çıkarmaktı. Bunun için gerektiğinde hiç çekinmeden ülkelere borç da verilmiştir. Yoksul üçüncü dünya için sağlanan kaynaklar istikrarlı ve sağlıklı toplumlar çıkardı mı? 80’li yıllardan itibaren belli aralıklarla ortaya çıkan borç krizlerine bakılırsa bu sorunun cevabı pek de müspet verilemez.

Kitabın ana fikrinin önemi küresel kriz sonrasında alınan önlemlerde kendini daha açık bir biçimde ortaya koydu. “Batmayacak kadar büyük banka” gibi laflar işitmeye başladık. Bazı finans kurumları öylesine büyümüş ki, kendi haline bırakıp iflaslarına izin verseniz bir dert, kurtarsanız ayrı bir dert. Siyasi karar organları ikna edilerek kurtarılmaları sağlandı. Ne yapıldı peki? Likidite bolluğunun meydana çıkardığı kriz piyasaya daha fazla likidite enjekte edilerek bankalar kurtarıldı ve kriz savuşturulmaya çalışıldı. Kısacası aşırı büyüme hırsının tıkanacağı noktada, bu saiki hiç sorgulamayı dahi düşünmeden aynı amaç peşinde nasıl durmaksızın koşmaya devam edilebileceğinin yolları aranıyor.

Kitabın arka yüzünde Times Literary Supplement kitap hakkında “ *Dr. Schumacher, okuyucuyu esinlendiriyor, dürtüyor. Üstelik tartışmayı kazanan tarafta yer alıyor gibi...* ” şeklinde bir not düşmüş. Dönüp geçmişe bakıldığında cümlemin ikinci yargısının gerçekleşmemiş olduğunu görüyoruz ne yazık ki. Kazanan küçük ve güzel olmadı. “**Küçük hala çok güzel bizce**”, ancak dünyanın en büyük bankalarının kurtarılıp krizden daha da büyütülerek çıkarıldığını gördükten sonra “**küçük hala mümkün değil**” diye düşünerek umudumuzu yitirme noktasına geliyoruz. Yaklaşık seksen yıl önce Büyük Buhran ve Keynes’in yazdıklarına, kırk yıl önce Schumacher’in temenni ve tavsiyelerine; ondan

kırk yıl sonra ise bugünkü konuşulanlara bakarak özünde hemen hemen hiçbir şeyin değişmediğini görüyoruz; korkarım bundan kırk yıl sonra da benzer şeyler konuşulacak...

Kırık parçalar / Marilyn Monroe (Mehmet Yılmaz)



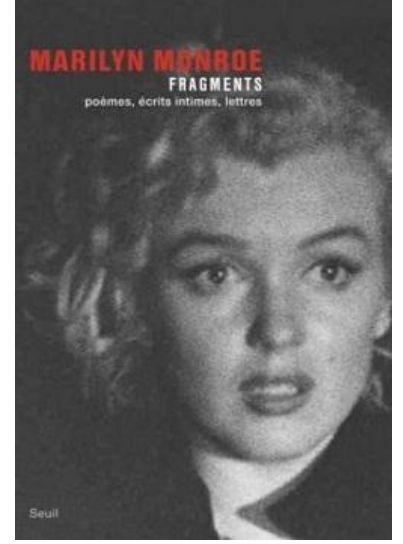
“..Sadece bir kaç kırık parçamız bir gün diğer insanların kırıklarına temas edecek. Gerçek bundan ibaret. Bir tek insanın gerçeği. Sadece “prezentabl” kırıklarımızı paylaşabiliriz. Bu yüzden hemen her zaman yalnızız [...] Neden olaylar gerçekten olmuyor da bir rol oynuyormuşum gibi geliyor? Neden bu işkenceyi hissediyorum? Neden kendimi diğer insanlardan daha az insan hissediyorum? Kendimi hep insan-altı bir varlık gibi hissettim...” (Marilyn Monroe’nun 1961’de psikanalist Ralph Greenson’a yazdığı mektuptan)

Marilyn Monroe’nun hayatı boyunca küçük kâğıtlara, günlük sayfalarına not ettiği şiirlerin, yayınlanmamış mektuplarının derlendiği bir kitaptan bahsetmek istiyorum bugün, **“Kırık Parçalar”**. (Fragments)

Seks sembolü", bütün gerçek kadınlardan daha **"dişi"** bir star, vücut hatlarını abartan korseleri, dar giysileri ile kadın değil, bir kadın karikatürü olarak yaşamış bu insanın hayatı neye benzeyebilir? Dişiliği abartıldıkça insanlığı örtülen, platin saçlarıyla sarışınlardan daha sarışın olan "Marilyn" gerçek adını dahi kullanamayan genç bir kadındı... Kendisi olmak ile toplumun ona biçtiği rol arasında, mandalla ipe asılmış bir çamaşır gibi edilgen, rüzgâra ve güneşe mecbur, şunları not etmiş defterine:

"hiç bir zaman mutlu olmayacağımı biliyorum ama neşeli olabilirim....Ey Hayat! Senin iki yönünü takip ediyorum, havaya asılıyım, daha çok aşağıya düşer gibiyim... Ama kuvvetliyim, rüzgârdaki bir örümcek ağı gibi. Kırığı ile varlığım kuvvetleniyor, soğuk ve ısıltılı. Ama inci dizili çizgilerim bir tablo gibi rengârenk. Ah hayat, seni aldattılar..."

Kendisi için mutlu olamayan, **"ötekilerin"** ondan beklediği gibi neşeli görünmeye çalışan bir kız Norma; ötekiler için "Marilyn" rolü oynayan Norma Jean Baker. Mânâsız bir harf, içi boş bir elbise gibi hissediyormuş kendisini. Biyografisinden öğreniyoruz ki **"Erkekler sarışınları tercih eder"** ya da **"bazıları sıcak sever"** gibi filmlerin kahramanı çekimlerden sonra Los Angeles üniversitesine gidiyormuş, kütüphanesinde 400'den fazla kitap varmış.



Sanırım yazmak Marilyn için bir kaçıştı, en makyajsız haline, kameralardan, alkışlardan uzak, "orijinal" benliğine geri dönüş. Kendi olmak imkânını bulduğu nadir anların tadını çıkarıyordu yazarak. Daha çocuk sayılacak yaşta bile sürekli yazan, hisleri, umutları ve ızdırapları ile şuuru arasına mesafe koyabilen, tepki değil fikir üreten bir genç kız var karşımızda. 1943'te 17 yaşında iken şunları yazmış:

"Kendini iyi tanımak ya da tanıdığını düşünmek o kadar da iyi bir şey değil. Başarısızlıkların üstesinden gelmek için herkesin biraz gurura ihtiyacı var"

"Ben" kimdir?

İskoçyalı filozof David Hume'un(1) bunalımlarını hatırlıyoruz Marilyn Monroe'yu okurken. Hume'u ve [Derin İnsan kitabında](http://www.derindusunce.org) bahsettiğimiz "benlik" hissini:

"İşte BEN'lik tuğlası bu. Filozofun akıl yoluyla keşfettiği, mü'minin vahiy yoluyla inandığı (çamurdan bedene üflenilen...) ve şizofrenin kafasına bir sakı gibi düşen, BEN'in bir yanılgı, bir vehim olduğu gerçeği. Ama bu gerçek ile karşılaşmak için mü'minin gerekli hazırlığı yapmış ve tahkikî iman ile donanmış olması gerekiyor. Filozoflar? Onların da her zaman hazır olduğu söylenemez. "İnsan Doğası" (A Treatise of Human Nature) isimli çalışmasının birinci kitabının sonuç bölümünde David Hume şöyle yazıyor:

"Gemisi batmış, boğulmak üzere olan bir yolcuya benziyorum. Kimim? Bir hiç miyim? Hiç bir Hakikat'im yok. Diğer insanlardan tecrid olmuş durumdayım. Kaybolmuş. Ne mutlu ki doğa beni bu melankoliden çekip çıkarıyor ve tavla oynamaya itiyor... Bir kaç saat eğlenenin ardından bu düşüncelere geri dönecek olursam soğuk buluyorum onları ve yeniden içine girmeye gönlüm yok."

İnsanları "BEN" yapan şeylere biraz daha yakından bakın: Doktor, Erkek, Genç, Bekâr, Eskişehirli, zayıf, Tavla sever, sigara kokusundan nefret eder, dostları var, komşuları, akrabaları... Hep başkalarına göre, topluma, kurumlarına, geleneklere göre inşa edilmiş bir **kim?-lik**. Bir an için

çevresindeki herkesin o yokmuş gibi davrandığını farz edin: insanların ona bakmadığını, ondan yardım istemediğini hatta selâm vermediğini canlandırın gözünüzün önünde. Söylediği sözler dipsiz bir kuyuya atılmış taşlar gibi. Ses bile vermiyor. Günlük hayatın, alışkanlıkların ve bedensel hazların verdiği **güven duygusunun** silindiği bir dünya. **Kim?-lik** yok. **“Kim?”** sorusuna cevap bir sessizlik. Aynaya bakıyor ama kendini göremiyor.”

Yatak odası gazetecilerinin ağzını sulandıracak detaylar yok Marilyn Monroe’nun notlarında. Mahremiyet yok, samimiyet var. yazdıkları gerçekten çok içten. Kendini, hayatı ve insanları anlama gayretinde bir insancık duruyor karşımızda. İzdırıp içinde kıvranan, yardım isteyen, kimseye kin tutmayan biri. Kendine biçilen **“sarışın fıstık”** rolünü mükemmel oynuyor; mükemmeliyetçi bir aktör, her çekimden önce başarısızlık korkusuyla tir tir titreyen bir çocuk adeta. Sevgi dilenmekle geçirmiş ömrünü, yüzüne fırlatılan kürklerin ve pırlantaların altında nefessiz kalmış. Et-kadın’ın içindeki insan-kadını aramış, belki de kalbindeki boşluğu kitaplarla doldurmaya çalışmış? Obur insanın pastalara saldırması gibi kitaplara saldırmış, okumuş, yercesine, yutarcasına okumuş.



Ya yazdıkları? Büyük bir edebî eserden bahsedebilir miyiz? Sanmıyorum. Daha çok **“kederli bir palyaçonun seyir defteri”** diyebiliriz. Dışarıya verdiği **“pozitif görüntü”** ile iç dünyasında yaşadığı fırtınalı hayat arasında kalmış. Sürekli “içine” bakmış ve yazmış; can çekişen bir kadının kalbinden gelen “kadınsal” izleri kâğıda dökmüş...

Hem kadın hem de yazar

Derin Düşünce sitesi kurulduktan sonra kadınların yazma konusunda bir avantajı olduğunu fark ettim. Hanım yazarlar ile tanıştıkça bu olumlu “önyargı” pekişti. Siteye örnek yazı gönderen yazar adaylarının isminden anlaşılmaya bile yazdıklarından bir hanım olduğu derhal seziliyordu. Neden? Nasıl? Bilmiyorum. Ama öyle.

Kadınlarda biz erkeklerin sahip olmadığı bir tür “duygusal zekâ” var. Erkek yazarlar kelimelere, kavramlara muhtaçlar. Ama mânâlar kelimelere hapsoldükçe Mânâ’dan uzaklaşıyor. Erkekler beyin ile yazıyorlar. Kadınlar ise kalp ile. Erkeklerin yazdıkları üst üste konmuş tuğlalara benziyor. Bir plan ve program dahilinde, giriş, gelişme, sonuç, ana fikir, yan fikirler... Kadınlar ise ressam gibi bir fırça darbesiyle anlatıyorlar kalplerindeki. Açıklanmayan, “sadece” yaşanabilen, sezgisel şeyler yazıyorlar. Bir keman konçertosuna benzetilebilir kadınların yazdıkları. Sesler iç içe geçmiş. Hangi fikirden ne zaman çıktınız, hangi duyguya ne zaman daldınız, bilmiyorsunuz. (Bir daha ki sefere duygusal bir film seyrederken karınızın ya da kız kardeşinizin göz pınarlarında bir damla yaş görürseniz bu sözlerimi hatırlayın.)



Evet... “bizim” Marilyn de bir kadın yazardı. Ya da yazan bir kadın? Ne olursa olsun beyniyle değil kalbiyle düşünen bir insandı Marilyn. İlk kocasından ayrıldıktan sonra şunları not etmiş meselâ:

“...idealize edilen gerçek aşkın sureti yok olduğunda hissedilen... fırlatılmış ve reddedilmiş olmanın verdiği ağır bir ızdırıp...”

Marilyn’in yazdıklarından değil ama onu yakından tanıyanların sözlerinden anlıyoruz ki modern dünyada yaşamak için fazla hassas bir kadınmış. Kendisinden istenen her şeyi vermiş, insanlarda biraz samimiyet ve gerçek sevgi aramış ama nafi. Son kocası Arthur Miller onun bu hassasiyetine şu sözlerle işaret ediyor:

“...Hayatta kalmak için daha riyakâr biri olmalıydı, ya da en azından gerçekçi. O ise sokağın köşesinde durmuş, insanlara şiirlerini okumaya çalışan bir şaire benziyordu, gelip geçen kalabalık onun elbiselerini yırtarken...”

YaşamaYanlar nasıl ölür?

Dünyaya geldiğimizde “ben” olduğumuzu bilmeyiz. Açlığımıza, üşümemize, korkumuza derman olan “anne” bize dokunarak vücudumuzun sınırlarını da öğretir. Yüzümüze gülümser, adımızla hitab eder. BEN fikri oluşmaya başlamıştır artık. Vücudumuzun boşlukta bir yer kapladığını fark ederiz. O yer “benim” yerimdir, bana özeldir. Tıpkı adımız gibi, Ben’e ait, SADECE Ben’e ait. “Anne” bizim için ilk “öteki” olur. Ve tabi diğer aile fertleri. Okul, cinsiyet, mahalle, millet derken yavaş yavaş **BEN**’liğimizi inşa ederiz. **Kim?-liğimizi** oluştururuz. Çocukluktan Ölüm’e dek AYNI olarak kalacak bir “BEN” fikri, “**Kim?**” sorusunun cevabı, bir “*identity*”...

Ama adı üstünde bir inşa sürecidir bu. Doğuştan gelen bir şey değildir. Bir şeyler ekleyip çıkarırız. Hem ait olduğumuz grupları taklid ederiz hem de “Özel” olmak isteriz. Aidiyetler güven verse de toplum içinde eriyip yok olacak kadar başkalarına benzemek... hoş değildir.

Fakat bazen işler yolunda gitmez. Marilyn gibi bazı çocuklar ayaklarını yere sağlam basamazlar bir türlü, onlar için hayatın toprağı kum gibi gevşektir. Tutunamaz kökleri. Zaman’ın geçmesi yetmez yaşamaları için. BEN’liklerini inşa edemez o çocuklar. Yaşamaya başlayamazlar bir türlü:

“Kimse onun bir hayalet olduğunu tahmin edemezdi. Yaşayan bir ölü için fazlasıyla güzeldi o, fazlasıyla tatlı, çekici. Hayaletlerin sıcaklığı olmaz. Soğuk çarşafklar gibidirler ya da korkunç bir karaltıya benzerler. Keşke aldanmasaydık. Bizi büyüleyen, böylesine avucuna alan ve bize zevk veren bu güç neydi? Tuzağa düşmüştük. Onun çoktan ölmüş olduğunu anlayamadık.

*Aslında Marilyn Monroe tam olarak ölmüş sayılmazdı. Biraz ölmüştü. Neşeli görüntüsünün içimizde uyandırdığı zevkten körleşiyorduk: **YaşamaYamak için ölmüş olmak gerekMiyordu**. O doğuşundan itibaren yaşamaYamaya başlamıştı. Annesi bir “piç” doğurduğu için insanlıktan kovulmuştu ve son derecede mutsuzdu... Bebekler insanların kanunla çizdiği yerler dışında yaşayamazlar. Norma Jean Baker **daha doğmadan kanun dışı** olmuştu. Bunalım içindeki annesi bebeği ile ilgilenebilecek*



durumda değildi. Küçük Norma soğuk yetimhanelerde ve geçici ailelerde kaldı. Sevgiyi öğrenmek zordu.” ([Hayaletlerin fısıltısı, B. Cyrulnik](#))

Sevgiyi ve mutluluğu öğrenemedi “bizim” Marilyn. Ama faydayı, tatmini ve tatminsizliği öğrendi. Beşerî Marilyn bir şekilde beslenip büyüyor fakat içindeki “insanî” Marilyn açlıktan kıvranıyordu. Etrafındaki insanlar ondan faydalandılar. Karşılığında Marilyn’e istediği faydayı, lüksü, şöhreti vs verdiler. Ama bu beşerî bir ticaretti. “insanî” Marilyn yine açtı. Sevgisizlik neticesinde Kendine güvensizlik, bunun doğurduğu korku ve boşluk hissi büyüdükçe büyüdü. Marilyn’in ifadesiyle güzel sözler bile sorun teşkil ediyordu:

“Tuhaf ama biri bana iltifat ettiğinde içimi bir endişe kaplıyor. İzdırap duyuyorum çünkü bu iltifatı hak etmediğimi düşünüyorum, gerçeğin ortaya çıkmasından korkuyorum”

Delirmek

Gerçek şu ki şizofren, melankolik, depresif diye etiketlediğimiz insanların bir çoğu **gerçekte hasta değiller**. İnsan’a dair bir Hakikat’i hissediyorlar ama anlam veremiyorlar. BEN duvarında öyle büyük bir yarık öyle beklenmedik bir anda açılmış oluyor ki Hakikat’in ışığı gözlerini kör ediyor! Korkarım intihara yeltenenler ve cinayet işleyenlerin büyük bir kısmı da buna dahil. Günlük hayatın tekdüze akışından meydana gelen dekorun yıkılması bu insanlarda sonsuz bir güvensizlik hissi doğuruyor. Korku ile saldırganlaşıyorlar. Ya başkalarına ya da kendilerine karşı. Biz “normaller” canına kıyan birisinin haberini alınca makul ve mantıklı bir açıklama arıyoruz, aşk acısı, işsizlik, çevre baskısı... Oysa Mutlak Korku İnsan’ın kimyasında var, pusuda bekliyor. Uygun koşullar bir araya gelince “bir” şekilde gösteriyor kendisini. (Bkz. Korku Matkabı bahsi, [Derin İnsan Kitabı](#))



Özetleyecek olursak, **deliler hasta değildir** tıbbî mânâda:

“Delilik bir uydurmadır yani deli olduğunun farkında olmayan hasta uydurması. Doktor ile hastanın şuurlarını birbirinden ayıran mesafe ile tıbbî uzmanlık bilgisini hastanın cahilliğinden ayıran mesafe farklı şeylerdir. Ne doktor her şeyi bilen “sağlıklı” taraftadır ne de hasta kendi varlığını unutacak denli “hastalıklı” tarafta. Hasta kendi anormalliğini kabul eder ve hastalığını anlamlandırır. Bu anlam hastanın şuuru ile, ötekilerin dünyası ile arasına koyduğu kapanmaz bir mesafedir. Ama ne kadar net görürse görsün, hastanın yapamadığı şey doktorun perspektifinden bakmaktır. Doktor hastalığı objektif bir süreç olarak ihata eder. Hastanın anormalliğini kabul ya da reddedişi, yorumlayışı hep içeridendir, onsuz değildir.” ([M. Foucault, Maladie Mentale et psychologie](#), sf. 56)



Marilyn Monroe da çocukluğundan itibaren maruz kaldığı baskılar altında kendi iç dünyasına hapsolmuştu. Biz normallerin “delilik” dediği şey kuluçkaya yatmıştı. Foucault’nun tabiriyle söyleyecek olursak “anormalliğini yorumlayışı içeridendi, Marilyn-siz değildi”. Kısaca Marilyn giderek delirmektedir. Yazdığı notlarda bu görülebiliyor. Düşünceden kopma, şiirsellikten, çarpıcı metaforlardan deliliğe doğru bir kayma vardı hayatında. Meselâ:

“Ey sessizlik! Sükunetin başımı ağrıtıyor. Kulaklarımı delip geçiyor ve tahammül edilmez sesler sakince başıma vuruyor. Simsiyah bir ekranda beliren yaratıkların gölgeleri en sadık dostlarım oldu. Kanım devinim içinde yolundan sapıyor, dünya uykuda; ah huzur, seni istiyorum. Bir huzur yarattığı olsan bile.”

*Neden bu gidişe direnemedi? Neden hayata tutunamadı Marilyn? Tanıtım yazımızın giriş kısmında sunduğumuz sözlerini hatırlayın, “..Sadece bir kaç **KIRIK PARÇAMIZ** (ing. Fragments) bir gün diğer insanların **KIRIKLARINA** temas edecek” diye başlayan satırları. Marilyn aslında çok önemli bir gerçeğe işaret ediyordu, “benlik” dediğimiz şeyin gerçekten de “**kırık**” parçalardan ibaret olduğuna. Sağlıklı bir çocukluk, “normal” anne-baba sevgisi içinde bu parçaları birleştirebilecek gücü buluyoruz biz “normal” insanlar. Hatta kendi “parçalarımızı” o kadar iyi birleştiriyoruz ki onu bölünmez bir bütün sanıyoruz. Adına “Benlik” dediğimiz gerekli vehim böyle oluşuyor. Ama çocukluğunda büyük travmalar yaşayanlar bu “birleştirmeyi” beceremiyor, tahammül edemedikleri gerçeğin yerine yalandan bir dünya kuruyorlar:*

“...Ailesiz çocuklar cemiyetin gözünde ailesi olanlara kıyasla daha kıymetsizdir. Bu çocuklara tecavüz etmek ya da sömürmek o kadar da büyük bir suç sayılmaz. Çünkü bunlar tam anlamıyla çocuk sayılmazlar... Kimileri böyle düşünür. Küçük Marilyn bu saldırgan ortama rağmen ayakta kalabilmek için fanteziler oluşturmaya başladı. Bazen gerçek babasının bir sinema yıldızı olduğunu söylüyor, bazen bir kraliyet ailesinden geldiğini iddia ediyordu.



Sürekli yetimhane ve geçici aile değiştirmek ve cinsel istismar neticesinde Marilyn gerçekten seilmeyi hak eden bir insan olduğunu fark edemedi. “Normal” insanların sevgi dilini hiç bir zaman öğrenemedi. Cinsel olgunluğa eriştiğinde onunla birlikte olmak isteyen herkese “evet” diyordu. Cinsel olarak kullanmayanlar için Marilyn altın yumurtlayan bir tavuktu. Satılık, kiralık... bir et idi. Marilyn’i gerçekten sevenler bile onun iç dünyasına giremediler. Öylesine çekici, öylesine parlaktı ki. Erkeklerin gözleri kamaşıyordu. Et-Marilyn “büyük aşklar” yaşarken insan-Marilyn çocukluğunun bataklığında yalnız başına debelenip durdu. Tutunacak bir ip arıyordu, biz ona bir kaç pırlanta atıyorduk zaman zaman. Ölü doğan Marilyn ona biçilen ET rolünü mükemmel oynadı, biz onun hayaletine taptık. Marilyn hiç bir zaman hayata giremedi; kendisi olamadı...” ([Hayaletlerin fısıltısı, B. Cyrulnik](#))

İntihar etmek



Marilyn Monroe “delilikte” ilerledikçe bir tür “**derinlik sarhoşluğu**” yaşamaktaydı. Çok derine dalmış ve yönünü kaybetmiş bir dalgıç gibiydi sanırım. Kendisi için ne istediğini, neyin iyi, neyin kötü olduğunu bilemeyecek duruma geliyordu. 5 ağustos 1962’deki ölümünden 4 yıl önce, 1958’de titreyen elleriyle şunları yazmıştı:

“Help! Help! Help! Hayatın yaklaştığını hissediyorum. Oysa

istediğim tek bir şey var, ölmek”

Paramparça olmuş iç dünyasında, kırık bir aynada makyaj yapmaya çalışan bir kadın gibi... Ötekilere kabul edilebilir parçalarını sunmakla geçen bir ömür; çok uzun ve çok kısa bir ömür. Marilyn kendi tabiriyle ses çıkaran plastik bir oyuncaktı. “içi boşlukla dolu” bir oyuncak. Görünen dünyada “gerçek” aşkı, dostluğu aramak, MUTLAK MÜKEMMEL’i “ötekilerin” insafından sormak... Ölürken bile herşeyini verdiği “ötekileri” düş kırıklığına uğratmak istemedi. Dünyanın Marilyn’de kıymet verdiği yegâne şeyi yani vücudunu bozmayacak bir ölüm seçti.



Chicago şehrinde 8 metre yüksekliğinde bir [heykeli dikildi Marilyn Monroe’nun](#). Etekleri havada, [Seven year itch filmindeki](#) o ünlü pozuyla. Hayatı boyunca “ben bir et değilim” diye ağlayıp duran kız çocuğu artık öldü. Ama ona ısrarla “**sen bir etsin, bizi ilgilendiren tek şey senin etin**” diyen bir anıt var artık. Chicago’ya gelen turistlerin en büyük eğlencesi plastik Marilyn’in bacaklarının arasında geçip resim çektirmek. Dişiliği abartılmış, eşyalaşmış bir kadın karikatürü ve altında poz veren, cinselliğe indirgenmiş bir erkek karikatürü. Öldükten sonra bile insan yerine koymadığımız Marilyn Monroe’nun hayaletini Chicago sokaklarında ağıladığını duyar gibiyiz:

“Neden bu işkenceyi hissediyorum? Neden kendimi diğer insanlardan daha az insan hissediyorum? Kendimi hep insan-altı bir varlık gibi hissettim...”



Dipnotlar

1° David Hume'un kelimeleri ile Marilyn Monroe'nun hissiyatı arasındaki çarpıcı benzerliğe bakın:

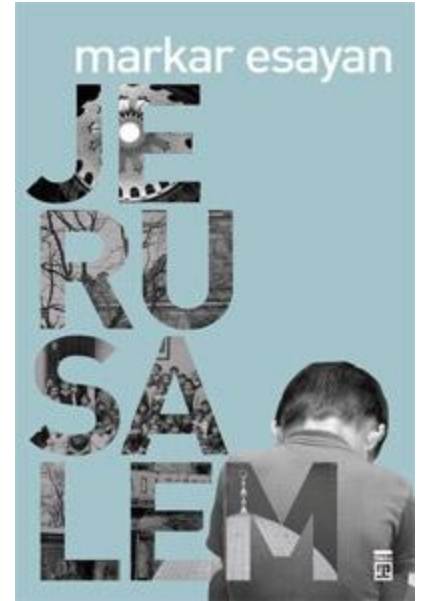
*"Bu parça parça algıları sentezleyerek bir aynılık (**sameness**) oluşturuyoruz zihnimizde. Bütün yaptığımız benzerlik ve illiyetten istifade etmek. Benlik sadece hissedilen (**feeling**) ama 5 duyu ile algılanmayan bir şey. Netice olarak Benlik sözlerle ifade edilen zihni bir oluşum, bir ilişkidir. Bellek, kimliği (**identity**) üretmez, keşfeder. [...] İlliyet (**causality**) yani sebep-sonuç ilişkileri, determinizm ve kimlik insanların hayata tahammül etmek için ihtiyaç duyduğu vehimlerdir (**illusions**). Dil katılığı sebebiyle Varlık'ın değişimine rağmen aynı kalan hakikî Ben'i anlamaya engeldir." ([A Treatise of Human Nature](#))*

Jerusalem*de Eskimeyen Bir Çılgılık: Baba, Beni Neden Terk Ettin? (Alper Gürkan)

İspanyol yazar Michel del Castillo, “Terk edilmiş çocuklar masallar uydurmaya yazgılıdır.” der. Şu bir gerçektir ki çocuğun yalnız ve küçük yüreği, dünyanın ıstırapıyla ancak masallar sayesinde mücadele edebilir. Dünyanın dört bir yönünden akan coşkun ıstırapa set çekemeyeceğini bildiği için çocuk, onun coşkunluğuna bırakır kendini ve büyümeye akar. Bunu beceremeyip de barajlar kurmaya çalıştığındaysa anlar ki büyümüştür artık. Ve artık hayat, içinde akılan bir mecra değil, “mücadele edilen” bir şeydir: Sürükleyen, sürüklerken acı veren ve nihayet bir izbede terk eden, öldüren.

Bu kader yüzünden küçük planda kurgular, kahramanlar, canavarlar ve arkadaşlar arasında yaşarken büyük planda aile, toplum, din gibi güçlü aidiyet bağları kurmak için çabalar insan. Hepsini bu iki plan arasındaki gerilimde yolunu bulmaya çalışan bir cambazdan başka bir şey olmadığını, Nietzsche’in tanrıya maymun arasında gördüğü kadar olduğunu öğrenir zamanla...

* * *



Markar Esayan’ın Jerusalem’i de bunu öğrenmenin hikâyesidir. Bu küçük ve büyük planlara aynı anda odaklanarak geçmişle geleceğin, çocuklukla büyüklüğün, hayalle gerçeğin bir arada sunulduğu postmodern bir hikâye. Terk edilmiş ve meçhul olduğu kadar meşhur bu çocuğun anlattığı, sevdiği ve bildiği tek dünyadan bambaşka bir gerçekliğe geçişinin hikâyesi.

Roman boyunca kumruların bile kendinden daha yerleşik olduğunu hisseden, “esmer, çelimsiz, sessiz, dikkat çekmeyen” bu çocuğun işlediğinden emin olduğu günahların bedeli olarak gönderildiği yolculuğuna çıkarılıyor okur. “Bir paket gibi” teslim edilip teslim alınırken sadece kendisinin bildiği ve duyduğu bir dille içine kapanıp onun yalnızlığını yaşayışında zamansal ve mekânsal yolculuğu... Diğer taraftan da toplumların, cemaatlerin ve ülkelerin görünmeden kaynayan kazanlarının fokurtusu da her daim satır aralarında.

“Piçliğin” ve “gâvurluğun” batını temerküzünden ibaret saydığı varlığından başka bir şeye sahip görmüyor kendini. Üstelik her zerresine sirayet etmiş olan terk edilmişlik hissi yüzünden bir sürgün, bir tecziyeden ibaret hayat ona göre. Kudüs’te, Golgotha tepesinde insanlığın günahlarının kefareti için yine insanların sebep oldukları acılarla yüzleşirken kovulduğu Cennet’e, “Beni neden terk ettin?” diye seslenen tüm çocukların müşterek kahırları var sırtında. Roman boyunca kahramanın özdeşleştirildiği Mesih’in Göklerdeki Baba’nın çocuğu olması inancıyla paralel olarak o da koparıldığı anne ve babasının bir çocuğu neticede.

Annesinden koparılan sıradan bir çocuk mu? Yurdun koparılan bir Ermeni mi? Babası tarafından terk edilen küçük İsa mı? Âdem’in cennetten kovulmasıyla başlayan sergüzeştini hatırlayan bir âdemoğlu mu?

“Bütün çocuklar yalnız doğar... Canı çok yanar. Canın çok yanar. Ah, canın çok yanar. O can yanmasının adı sonra korku olur. O korku hep ayrılığı hatırlatır. Geldiğin güvenli yeri, kovulduğun Cennet’i...”

Esasen bu yolculukla gideceği yerde bir sürgün değil, öğrenci olacaktır. Türk olan annesinin gönülsüzlüğüne rağmen Ermeni olan babasının maksadı, onun Ermeniceyi ve inançlarını düzgünce öğrenmesini sağlamaktır. Dörde bölünmüş Kudüs’teki bir manastırda yatılı okuyacak ve kendini, aslını, özünü tanıma imkânı bulacaktır. Nitekim okuldaki öğrenciler 1915’teki Ermeni soykırımı nedeniyle İran, Irak, Lübnan, Suriye gibi ülkelere dağılmış olan Anadolu Ermenilerinin çocukları, torunlarıdır. Tıpkı romanın kahramanı gibi yurtlarından koparılan bu çocukların da mirası onunkıyla aynıdır. Zaten bu miras sayesinde Esayan, savaşların ve cennet dışı zamanların yürekleri törpüleyip nasırlaştırdığı bir dönemde yaşayan kahramanı üstünden çağa tanıklık da ederek, Kudüs’teki keşmekeşi, İsrail-Filistin davasını, Türkiye’deki siyasi karışıklıkları da sığdırır Jerusalem’e. Hemen hepsi Ortadoğu’nun ıstırapıyla kavrulmuş kahramanların çevrelediği, korkuları nedeniyle saldırganlaşan toplumların döngüsel şiddete saplanıp kaldıkları ve belki bu yüzden “Allah Baba’nın hiçbir duayı işitmez olduğu” bir dünyanın metaforik başkenti olan Kudüs’ün hikayesidir hepsi.

* * *

Roman boyunca sekiz yaşında bir çocuğun “müjde”sini okumaktan ötürü üslubun da naif bir libasa büründüğünü söylemek mümkün. Buna ilaveten bütünsel manadaki sağlam kurgusu, çok katmanlı ve çoklu okuma imkânı veren akıcı anlatımı Jerusalem’i iyi bir roman yapıyor. İnsanlığın umumi hislerinin müşahhas vurguları bazan öyle noktalara ulaşıyor ki, hikâyenin tamamı olmasa bile hissettirilen gerçeklikten ötürü ciddi bir otobiyografik ağırlığın olduğu düşünülüyor. Ama yazarı bunu inkâr ediyor. Beyan esastır...

Günlük yazılarındaki rikkat ve hassasiyetiyle de tanıştığımız Markar Esayan kendi suretine de yansımış olan duyarlılığını, edebi bir lezzet ve evrensel imgeler eşliğinde sunuyor okura bu romanla. Kısa süreli bir ayrılıktan sonra “Lema şabaktani”den “Ve’dduha”ya açıyor insanı. Böylece masallar uydurmaya yazgılı varoluşumuzla yeniden yüzleşme ve özlediğimiz masallarda yeniden dirilme ümidi de vererek...

Jerusalem, Markar Esayan; Timaş Yayınları, Haziran 2011, İstanbul.

Hayek'in Kölelik Yolu'nda otostop... (Mehmet Salih Demir)

*"...Demokrasi ve liberalizm ikiz olmayıp, büyük ölçüde zıt oldukları unutulmamalıdır. **Liberalizm demokrasiye karşı icat edilmiştir.** Liberalizmi doğuran sorun, önce merkezde, daha sonra bütün olarak dünya sisteminde tehlikeli sınıfların nasıl zapturapt altında tutulacağıydı. Liberal çözüm, kesintisiz sermaye birikimi sürecini ve onu destekleyen devlet sistemini tehdit etmeyecek düzeylerde kalmak şartıyla, siyasi iktidara sınırlı bir erişimin ekonomik artı değerın sınırlı paylaşımının bu sınıflara bahşedilmesi...*" (I. Wallerstein)



Friedrich von Hayek'in eserlerinden "**Kölelik Yolu**"nu biraz daha detaylıca anlamaya ve anlatmaya teşebbüs ettiğimde, her biri ciltler dolusu tartışmanın konusu olabilecek kavramların altında kalemimin ezileceğini hissettim. Çünkü kitap, liberalizm hakkında sadece bir meseleye hasredilmiş küçük bir risale değil. Liberal doktrine panoramik bir bakışla hemen hemen her şeye değinmiş, bazı konuları da fazlaca detaylandırmış, Hayek. Liberal düşünce evrenine ait ferdiyetçi anlayışa dayanan kavramlar ile kolektivist düşünceden türeyen kavram çiftlerini kıyaslayarak, hep **özgürlük** ve **bireyi** yücelttiğine inandığı fikirler lehine duruş alıyor yazar. Kitapta, demokrasiden hürriyete, planlı iktisattan serbest teşebbüse, güvenlik özgürlük ikileminden totalitarizme, faşizmden sosyalizme kadar pek çok kavramın liberalce yorumlanmasını bulmak mümkün.

Hayek'in fikriyatının özünde birbirine zıt iki temel yaklaşımın karşılaştırılmasının etkileri görülür daima. Hatta tüm tezlerini iki kavramın karşıtlığı üzerine inşa etmiştir denilebilir. Bu karşıtlığın bir ucunda, **"kurucu akılcılık"** (constructivist rationalizm) diğeri ise **"kendiliğinden oluşan düzen"** (spontaneus order) yaklaşımları bulunmakta. Kurucu akılcılık, toplumdaki herhangi bir arızanın giderilmesi için, toplumun akıl temelinde **sil baştan** yeniden tasarlanması gerektiğini söyler. Bu tasarım, topluma baştan aşağı köktenci bir müdahaleyi ima eder ve Hayek'e göre bütün baskıcı, totaliter rejimlerin kaynağı burada yatar. Kendiliğinden oluşan düzen ise, bir toplumda hali hazırda geçerli olan sistemlerin/kurumların belli bir **evrim sürecinden** geçerek **deneme yanılma** yoluyla oluşmasını ifade eder ve Hayek için en makbul olan da böyle **kendiliğinden** oluşmuş sistemlerdir/kurumlardır. Hayek, "Kölelik Yolu"ndan itibaren tüm eserlerinde 'kendiliğindenliğe' karşı bu 'kurucu aklı' eleştirmiş ve dünya görüşünü bu eleştiri üzerine bina etmiştir.*

Kitabın ana fikri hakkında tek bir cümle kurmamız gerekirse şunu söyleyebiliriz: **"İktisadi hürriyetin olmadığı yerde gerçek hiçbir hürriyetten söz edemeyiz."** Bir cümle ile biraz daha açmak istersek, şunu ekleyebiliriz kitabın esas tezi hakkında: "Avrupa önce iktisadi hürriyetini kaybetti; liberal değerlerden hızla uzaklaşınca çok kısa bir sürede kendisini totaliter, baskıcı rejimlerin kucağında buldu. Bu yola bir kere girildi mi sonunda mutlaka kölelikle karşılaşılacaktır."

Hayek, kitabının önsözünde, onun ayak izlerini takip eden ve benzer fikirleri savunan birçok aydında göremediğimiz bir dürüstlük ve açık sözlülükle, kitabın '*siyasi bir kitap*' olduğunu ve kitapta '*işaret edeceği noktaların belirli nihai değerlerden kaynaklandığını*' yazmış. Bu önemli, zira her fikrin, en evrensel olduğu iddia edilenin bile önceden bir şekilde belirlenmiş epistemolojik ve ontolojik bir temel üzerine inşa edildiği hakikatini kabule pek kimse yanaşmak istemez. Hemen herkes, ileri sürdüğü fikirlerinin ön yargılardan tamamen arınmış, herkesin kabul etmesi gereken **evrensel** değerlere dayanan vazgeçilmez erdemler olduğunda ısrarcıdır. Bunu nasıl detaylandırırım diye düşünürken, birkaç sayfa sonra daha takdim yazısında Atilla Yayla'nın 1995 Türkiye'sinde yerel-evrensel değerler üzerine tartışmalara atıfla yaptığı bir eleştirisi ile karşılaştım. Şöyle yazıyor Yayla:

*"...Sosyalleşme sürecinde insanlar yaşadıkları toplumların bireylerinde tezahür eden toplumsal değerleri ve özellikleri alırlar. Bundan kaçınmaları mümkün değildir. Ama insanların içine doğdukları veya onlara aktarılan değerlerin her zaman için değerli ve mutlaka korunması gereken cinsten olduğu söylenemez. Asıl önemli olan, insanların, **kemale erdikten** ve kendi değer sistemlerini yargılamaya başladıktan sonra yaptıkları bilinçli seçimlerdir. Bu bazen yerelin reddini gerektirebilir..." (s. 14)*

Yerli değerleri özümsemiş kişilerin evrensel kıymeti olan şeyler üretemeyeceği iddiasına karşı yukarıda alıntıladığım pasajdaki gibi bir karşı tez öne sürülebilir. Bunda bir beis yok. Ancak bir çelişki var burada. Söz konusu pasajı dikkatle okuyunca kendi bindiği dalı kesen örtük bir varsayım hemen göze çarpıyor.

Zihninizi çocukluğunuzdan itibaren size belletilen tüm değerlerden arındırmak, fikirlerden ayıklamak istiyorsunuz. Ne için peki? İçine doğduğunuz toplum dâhil olmak üzere her türden değerler hiyerarşisini reddetmek, sorgulamak ve sonrasında **"bilinçli tercihler"** yapabilmek için. Peki nasıl? **"Kemale erdikten"** sonra... İşte kendi içinde çeliştiğini söylediğimiz örtük varsayım tam da burası. Kemale nasıl ereceksiniz? Kemale ulaşma yolunda hiçbir değere başvurmadan, tutunmadan, elinizde alet edevat olmadan nasıl ilerleyeceksiniz? "Akıl yoluyla" cevabını kabul edemeyiz, zira akıl da belli değerler silsilesine tabi olarak işler.

Descartes'çı bir yaklaşımla bir üzüm sepeti gibi olan zihni tamamen boşaltmak ve her türlü değerden tamamen azade olmak mümkün mü? Kendi değerler sisteminizi sınamak için neleri kıstas alacaksınız?

Bu sorulara yukarıda alıntılanan pasajdaki çelişkiyi ortadan kaldıracak şekilde cevaplar vermek mümkün görünmüyor. Bu yüzden karşıt iki fikir çatışmadan önce, bu fikirlerin dayandığı değerler sisteminin ve paradigmanın tahlil edilmesinin, eğer orda uzlaşma sağlanırsa sonuca daha kolay gidileceğini, aksi takdirde tarafların konuşmalarının sonuçsuz bir körler dövüşüne döneceğini düşünmüşümdür, hep. Kısacası Yayla'nın pasajda savunduğu yöntemle önce kemale ermek, ancak ondan sonra bilinçli tercihler yapmak mesnetsiz boş bir hayalden ibarettir kanaatimce.

Hayek'e dönelim.

Hayek Almanya'yı felakete sürükleyen Nazizim düşüncesinin nasıl olup da onca destek bulduğunu ve nihayetinde iktidar olduğunu tespit etmenin gerektiğini sorarak başlıyor. Cevap ararken de, böylesine zalim bir rejime Alman milletinin '**genetik/ırksal**' fenalığının sebep olduğunu iddia etmenin tehlikesine karşı peşinen uyardırmayı ihmal etmiyor; totalitarizmin aslının Alman ırkına mensubiyetle bir ilgisinin bulunmadığını, İtalya ve Rusya ile de ortak noktaları olan sosyalist fikirlerin hâkimiyeti olduğunu ekliyor. Sanayileşmiş ülkeleri ikinci bir dünya savaşına sürükleyen çılgınlığın içinde, "Alman" olan her şeye muazzam bir nefretin ortasında, bu itidali göstermesi takdire şayan bir tavır olduğunu teslim edelim hemen.

Sosyalizm/kolektivizm eşittir köleliktir ona göre. Liberalizm henüz "**kemale erip nihai noktasına varıp olgunlaşmadan**", yanlış adamların dilinde yanlış tanıtılmış ve Batı, liberal değerlerden uzaklaşıp köleliğe yani sosyalizme doğru adım adım yürümüştür. İktisadi hürriyet terk edilince, onsuz düşünilemeyen şahsi ve siyasi hürriyet de kaybedilmiş. Kaybedilen sadece liberalizm değil, Batı medeniyetinin Roma'dan beri üzerine bina edildiği "bireysellik" mirası. Terk edilen yol liberal değerler ve Hayek'e göre Avrupa ülkeleri bu "erdemlerden" uzaklaştıkları ölçüde totaliter rejimlere savrulmuşlar.

Desteklediği siyasi doktrin ne olursa olsun birçok Avrupalı düşünürde olduğu gibi, ilerlemeci ve Eurocentrik tarih anlayışı Hayek'te de hemen göze çarpıyor. Bu yaklaşıma göre, Avrupa düşüncesi bir zihniyet olarak Roma'dan beri 'kesintisiz' bir şekilde birikimli olarak ilerlemiş ve bugünkü Avrupa'yı inşa etmiş. Avrupa Birliği gibi yaklaşık altmış yıllık ömre sahip bir örgüte rağmen, bugün için bile her bakımdan homojen ve ortak hareket eden bir Avrupa'dan söz edemiyoruz. Son krizde bunun pek çok örneğini gördük. **Bu bakış, sahici bir tespitten ziyade bir temenniye ifade ediyor sadece.**

Hayek'in demokrasi hakkındaki görüşleri de bazı insanları, şaşırtabilir ve üzebilir. Şu sözlerine bakalım:

*"...Maksadımız asla demokrasiyi fetiş hale getirmek değildir... Demokrasi esas itibariyle, dâhili sulhu ve ferdi hürriyeti korumak için bir **vasıta**, faydalı bir **usuldür**. Bir vasıta olarak da, **asla hatadan salim değildir**. Unutmayalım ki, mutlakıyetçi bir idare altında bazı demokrasilerdekinden daha fazla fikir ve kültür hürriyeti bulunduğu vakidir. (s. 114)*

İşte böyle. 20. yüzyılın liberal şahırlarından olan Hayek'in görüşü bu. Kullandığımız her üç kelimeden birinin demokrasi olduğu ve neredeyse tüm fiillerin, politikaların meşruiyetini ancak demokrasi ile temin edilebileceğimize inandığımız günümüzde, yazarın bu sözleri pek çok insanı şaşırtabilir. İyiye, güzele, erdeme dair her ne varsa demokrasi çuvalına sığdırmaya çalışıyoruz. Biraz fazla yükleniyoruz galiba bu kelimeye. Hayatın ve insanın tüm karmaşıklığına ve derinliğine cevap vermesini, bütün sorunları çözmesini bekliyoruz demokrasiden.

Diğer rejimlere göre şu anda en az çatışma doğuran, kararlara ve sonuçlarına itiraz edilmeyen rejim demokrasi; bunu tarihi tecrübeler gösteriyor. Ama tek başına her şey olmadığını ve yersiz bir **kutsallık** atfedilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Yolumuz demokrasi yolu olabilir ve bunun için canla başla çalışabiliriz. Üstelik ikinci sınıf değil, A kalite bir demokrasi için... Ancak onun dahi fetişleştirilmemesini, hele hele kesinlikle **amaç** haline getirilmemesine dikkat edilmeli; zira unutulmamalı ki, **araçların amaç haline geldiği noktada, totaliterliğin kapısından içeri girilmiş demektir**. Demokrasilerden diktatörlükler de doğmuştur... Yazar da şu cümlesiyle buna dikkat çekiyor:

“Demokrasinin en fazla tehlide maruz kıymet sayılması ve bütün dikkatlerin münhasıran demokrasi üzerinde toplanması yolundaki moda, tehlikeden ari değildir...(s. 115)

Yazarın demokrasi hakkındaki görüşlerini aktarmaktaki amaçlarımdan biri de, şu zamanda liberalizm ve demokrasinin birbirine özdeş kelimeler olarak kullanılmasına bir itiraz getirebilmek. Bugün liberaller için bu iki kelime ayrılmaz bir ikilidirler ve onları totaliter rejimlerin tam karşısında konumlandırarak tekellerine almışlardır. Hayek onları doğrulamıyor gördüğümüz gibi.

Düşünsel düzeyde [liberalizm-demokrasi tartışmaları](#) ara ara yapılıyor. Tarihsel olarak da liberalizm ve demokrasi özdeşliği konusunda meselâ [Wallerstein](#)’ın da bazı itirazları var. [“Modern Dünya Sistemi”](#)’nin yazarı ve sistem karşıtı hareketlerin önemli isimlerinden Immanuel Wallerstein’ın, [“Liberalizmden Sonra”](#) isimli kitabından [Muhafazakârlık](#), [Liberalizm](#) ve [Sosyalizm](#) akımlarını nasıl tahlil ettiğine bakalım. Bu üç ideoloji, [Wallerstein](#)’a göre Fransız Devrimi ertesinde ortaya çıkan yeni siyasi ve ekonomik düzenle ilgili sorunların üstesinden gelebilmek için geliştirilen cevaplardır:

“...Bunlardan liberalizm evrenselci olduğunu iddia ederek, kendisini daima siyasi arenanın merkezine yerleştirmiştir...”

“Ulusal planda liberal devletin ve dünya çapında liberal devletlerarası sistemin ana teması, öncelikle devlet vasıtasıyla, akılcı reformculuktu... Liberaller devleti, reformlar dalgasının sürekli kılınabilmesi ve doğru yönde ilerletilebilmesinin tek etkili ve akılcı mekanizması olarak görmeye başladılar.”

*“1848-1914 döneminde liberal program, merkez bölgelerdeki çalışan sınıfları genel oy ve refah devleti vasıtasıyla uysallaştırmaktı. 19. yüzyıl liberalizminin kapitalist dünya ekonomisinin merkez ülkelerine yönelik siyasi projesi, üç yönlü bir akılcı reform programı sunarak tehlikeli sınıfları uysallaştırmaktı: **Oy hakkı, refah devleti ve ulusal kimlik**. Beklenen ve tahmin edilen, sıradan insanların bu sınırlı mükâfat artışından memnun olacakları ve dolayısıyla eksik “insan hakları” için gerçek bir baskı yapmayacaklarıydı. Sloganların atılması - insan hakları ya da özgürlük ya da demokrasi - tehlikeli sınıfları **uysallaştırma** sürecinin bizzat parçasıydı.”*

*“Demokrasi ve liberalizm ikiz olmayıp, büyük ölçüde zıt oldukları unutulmamalıdır. **Liberalizm demokrasiye karşı icat edilmiştir**. Liberalizmi doğuran sorun, önce merkezde, daha sonra bütün olarak dünya sisteminde tehlikeli sınıfların nasıl zapturapt altında tutulacağıydı. Liberal çözüm, kesintisiz sermaye birikimi sürecini ve onu destekleyen devlet sistemini tehdit etmeyecek düzeylerde kalmak şartıyla, siyasi iktidara sınırlı bir erişimin ekonomik artı değer sınırlı paylaşımının bu sınıflara bahşedilmesiydi.”*

“...Demokrasi liberallerin değil, radikallerin hedefiydi; ya da en azından gerçekten radikal sistem karşıtı olanların hedefiydi.”

Kitaptan parçalı alıntılar yaptım. Sanırım yazarın bu konudaki görüşlerinin anlaşılması için yeterlidir. Wallerstein gördüğümüz gibi bugünkü genel algının tam aksini iddia ediyor. Bu üç ideolojiye ezber bozan bir bakış açısıyla yeniden bakmak istiyorsanız kitabı baştan sona muhakkak okumalısınız.

Wallerstein'ın bu düşüncelerini okurken aklıma, Nobel ödüllü [Thomas Mann](#)'ın bir burjuva ailesinin yükselişini ve çöküşünü anlattığı "[Buddenbrooklar](#)" romanından, bu fikirleri teyit eden bir sahne geldi. Yıl 1848... Avrupa'nın birçok kentinde ihtilaller var. Buddenbrooklar'ın yaşadığı kentte de bir hareketlilik başlar. Sokaklar işçilerle, sıradan halktan insanlarla dolup taşar. Bu kaynama üzerine, birçoğunu şehrin burjuvalarının oluşturduğu meclis olağanüstü toplanır. Halk da bu arada meclisin kapısına dayanmıştır. İçeri girmeleri an meselesidir. Meclis üyelerini müthiş bir korku sarmıştır. Telaşlanır ve ne yapacaklarını bilemezler. Dışarıdan insanların bağırış çağırışları duyulur, içerde ise üyeler gergindir. Bu duruma daha fazla dayanamayan kahramanımız Konsül Johann Buddenbrook öfkeyle dışarı, kalabalığın karşısına çıkar ve en önde duran bir depo işçisiyle aşağıdaki diyalog yaşanır:

...Konsül Buddenbrook küçük ve çukur gözlerini, elinde şapkası ve ağzı ekmek dolu olarak merdiven basamaklarının hemen önünde kendinden emin bir şekilde duran yirmi iki yaşlarındaki depo işçisine çevirerek, "Corl Smolt, hadi konuş bakalım! İşte tam sırası! Bütün öğle sonu boyunca böğürüp durdunuz..." dedi

Corl Smolt ağzındaki ekmeği çiğneyerek, "Evet, Bay Konsül..." dedi. "Bilmem nasıl söylesem... istediğimiz şey... Daha fazla bekleyemeyiz... şey... ihtilal yapmak istiyoruz."

"Neler saçmalıyorsun sen, Smolt!"

"Evet, Bay Konsül, belki de haklısınız, ama başka çaremiz yok... biz yeni bir düzen istiyoruz, hepsi bu, başka bir şey istediğimiz yok..."

"Beni dinle Smolt, sizler de dinleyin beni! İçinizde biraz akıllı olan varsa, hemen evine gitsin, bırakın ihtilal yapmayı, düzeni bozmaya kalkışmayın..."

Bay Gosch ısıklık çalar gibi bir sesle, "Kutsal düzen!" diye laf attı...

"Düzeni bozuyorsunuz, diyorum size!" dedi Konsül Buddenbrook kararlı bir ses tonuyla. "Sokak lambalarını bile yakmadınız... ne ilgisi var bunun ihtilalle?"

Corl Smolt ağzındaki ekmeği sonunda yutmuştu, sırtı kalabalığa dönük ve kendinden emin bir şekilde duruyordu, Konsülün söylediklerine itirazı vardı...

*"Evet, Bay Konsül, siz de biliyorsunuz! Bütün bunlar **herkese eşit seçim hakkı tanınması için...**"*

Konsül, "Tanrım, neler söylüyorsun öyle sersem herif! Söylediklerin bütünüyle saçma..." diye bağırды ve öfkesinden Kuzey Almanya lehçesiyle konuştuğunu unuttu.

Biraz gözü korkmuş olan Corl Smolt, "Evet, Bay Konsül" dedi. "Hepsi bu kadar, söylediğim gibi başka şansımız kalmadı, ihtilali mutlaka gerçekleştireceğiz. Bu kesin. İhtilal her yerde var, Berlin'de ve Paris'te..."

"Smolt, ne istiyorsunuz siz? Bunu bana bir söylesenize!"

“Evet, Bay Konsül, söyleyeyim öyleyse: **Cumhuriyet istiyoruz, cumhuriyet istiyoruz biz...**”

“Ama sen ne istediğini bilmiyorsun ki... **isteğiniz yerine getirildi ya!**”

“Evet, Bay Konsül, ama **ben bir tane daha istiyorum.**”

Konsülün çevresini saranlardan biraz daha akıllı olanlar, ağır ağır ve tüm içtenlikleriyle gülmeye başladılar...(Buddenbrooklar, s. 172)

Aktardığım bu sahne elbette bir romandan alınmış hayali bir sahne, bir kurgu. Ancak, romancının bilgisi ve sezgisiyle bir devri ve zihniyeti tespit etmesi ve yansıtmaları bakımından şahane bir sahne. O tarihte Avrupa’nın herhangi bir şehrinde bir burjuva ile bir işçi arasında gerçekte buna benzer bir konuşma geçmiş midir, bilmiyoruz. Fakat bir dönemin siyasi atmosferi hakkında, iki kesimin/sınıfın da düşüncelerini çok net bir biçimde yansıttığını rahatlıkla söyleyebiliriz. **Liberal fikirde olanlar, felsefesine inanarak bir ilkeye sıkı bağlılık çerçevesinde değil, mecbur kaldıklarında gıdım gıdım vermişlerdir özgürlüğü, eşitliği, demokrasiyi...** Liberalizm karşısında sosyalizmi demokrasi ve ferdiyetçilik testine soktuğunuzda sınıfta kalması olağandır. Fakat bunun sizi hemen liberalizm eşittir demokrasi düşüncesine itmesi gerekmiyor.

Hayek’in Tocqueville’den yaptığı bir alıntıya bakalım bir de. Bir cümlesi şöyledir: “...Demokrasi her insanın kıymetini mümkün olan azami hadde kadar yükseltir; sosyalizm **her insanı bir vasıta, bir alet, bir rakam haline getirir...**” Cümlelerin kalıbının işaret ettiği anlam size de tanıdık geldi değil mi? Demokrasi lehine sosyalizm aleyhine söylenenleri kabul edelim, fakat liberal felsefeye dayanan kapitalist bir ekonomik örgütlenme içinde bireyin durumu sosyalizm için söylenenden ne kadar farklıdır? Yeni küresel kapitalizmde, insanlar sadece kredi kartlarından, banka hesaplarından, sosyal güvenlik numaralarından, maaş bordrolarından vs. ibaret değiller midir? Tükettiği kadar var olabilen ve hesapsız harcadığı kadar insanlığı muteber olan bir **nesneye** indirgenmiş değil midir insan? Nesne demişken, bu noktada kültür endüstrisinin ayartıcılığı ve sahteliği üzerine çok keskin eleştirileri olan [Adorno](#) ve [Horkheimer](#)’a da kulak verelim:

“...Endüstride insanla yalnızca müşterisi ve çalışanı olarak ilgilenilir... Çalışanlar olarak insanlara rasyonel örgütlenme hatırlatılır ve sağduyu yardımıyla bu sisteme uyum gösterebilmeleri için **teşvik edilirler**. Müşteriler olarak da onlara, hem basında hem de beyazperdede, insanlarla ilgili özel olaylar aracılığıyla **seçme özgürlüğü** ve sisteme dâhil olmanın çekiciliği gösterilir. Her iki durumda da birer **nesne** olarak kalacaklardır...” ([Aydınlanmanın Diyalektiği](#), s. 196)

Pasajdaki **teşvik edilmenin** ne anlama geldiğini özel bir şirket çalışanı iseniz çok daha iyi anlarsınız; teşvik ve tehdit (terfi edememe, işten atılma vs.) daima iç içedir. **Seçme özgürlüğü** ise bir yanılsamadan ibarettir sadece. Seçeceğimiz şeyler önceden tayin edilmiş ve bize çeşitli yollarla belletilmiştir zaten.

Yeni sorular sormalıyız artık. 20. yüzyılın tozlu topraklı kölelik yolunun yerini, cillop gibi asfalt döşenmiş, bariyerleri “**yoldan çıkma**” ihtimalini hemen hemen sıfıra indirmiş bir başka göz boyayan kölelik yolu almış olabilir mi? Sosyalizmin “büyük bir kurnazlıkla” vaat ettiği hürriyeti, iktidarı ele geçirdikten sonra tam tersine çevirdiğini inceden inceye tahlil eden Hayek, benzer şeyleri 21. yüzyılda liberalizm için de söyler miydi acaba? Totaliterlik karşısında 1944 model, hatta 19. yüzyıl mezarlığında medfun liberal değerler manzumesi, vaat ettiklerini günümüz insanına tam olarak sunabilmiş midir?

[“Tarihin sonu”](#) ilan edildikten sonra Avrupa’nın göbeğinde yaşanan katliamlara, ABD’nin dayanaktan yoksun fütursuzca ve hiç hesap verme endişesi taşımadan gerçekleştirdiği işgallere, gelişmekte olan birçok ülkede meydana gelen krizlere ve son küresel finans krizine bakarak ne söylerdi acaba, bunları görmeye ömrü vefa etmeyen Hayek? Yoksa yine, **“durun hele, bizim savunduğumuz liberal erdemler kâmil manada tatbik edilmiyor henüz; bir türlü tam anlaşılamıyor söylediklerimiz, anlayan da yanlış anlıyor”** diyerek bizden biraz daha mı mühlet isterdi? Neden sınırsız bir kredi tanımalıyız liberalizme?

Bir sosyaliste **“bak falan sosyalist ülkedeki baskıyı, zulmü, insanlık trajedilerini görmedin mi, görmüyor musun?”** dediğinizde, **“ama o ülkede ‘gerçek’ sosyalizm uygulanmıyor kii”** diye itiraz ederek, size sosyalizmin dayandığı soyut fikirlerden bahsedecek, çözümlemelerini sayıp dökmeye başlayacaktır uzun uzun. Bir liberale de 90’larda zaferini ilan eden ve hemen hemen alternatifsiz kalan liberalizmin/liberal devletlerin, son 20 yılda dünya çapındaki türlü çeşitli ekonomik, siyasi sorunlarla ilişkisindeki sorumluluğundan dem vurduğunuzda, o da muhakkak bu sorunların zaten liberal değerlere tam tek mil riayet edilmediği için çıktığını birçok örnekle ispatlamaya çalışacaktır. Yani suç hiçbir aman için o “muhteşem, fevkalade” doktrinlerimizde değildir. Kesinlikle uygulanmasında bir sorun vardır. Kimse toz kondurmaz düşüncelerine. Ancak diğerleri arasında liberalizmin neredeyse sınırsız bir kredisi vardır. Neden peki? Çok basit cevabı; “çünkü dünya egemenlerinin rejimidir.”

Hayek tezlerindeki açıkları kapatmak için karşımıza hep totaliter/kolektivist rejimlerin en kötü hallerini gözümüze sokuyor. Sanki ölümü gösterip sıtmaya razı olmamızı bekliyor bizden. Örneğin rekabete dayalı bir sistemde fakirin şansının çok az olduğunu kabul ediyor, ama “ama” diye ekleyip sosyalizmde ise hiçbir şansının olmadığını, kendi şansını yakalama şansına dahi sahip olmadığını söylüyor. Ya da özel mülkiyet konusunda, bir milyonerin kişinin üzerindeki hâkimiyetinin, devletin hâkimiyetinden çok daha az olduğunu belirtiyor. Şüphesiz bunlar doğru. Ama bugün geldiğimiz noktada liberalizm hala hayali öcülerle ne kadar ikna edici olabilir?

Belki liberalizm de bir doktrin olarak anlatıldığı biçimiyle, savunulmanın aksine, sosyalizmden daha az ütöpik ve daha çok uygulanabilir değildir. Liberalizm, hala ikinci dünya savaşı ve soğuk savaşla neticelenen kolektivizm/sosyalizm, ‘ufukta görünen yakın bir tehlikeymiş’ gibi savunulamaz. Artık çok farklı türden eleştiri okları ile karşı karşıya. Ne tür yeni eleştiriler olabileceğine dair giriş mahiyetinde fikir edinebilmek için DD’ de yayımlanan [“Liberalizmin Kara Kitabı”](#) okunabilir.

Nasıl ki sosyalizmin yazılı vaatlerini fiilen uygulamak için kullandığı yöntemler, bir süre sonra onu, umulandan farklı olarak totaliter baskıcı bir rejime dönüştürüyorsa, belki liberalizm de kulağa hoş, akla uygun gelen ilkelerini gerçekleştirmek isterken takip ettiği yolun sonunu bambaşka bir köleliğe çıkarıyordur. Bir farkla ki, ikincisinde dışarıdan bakıldığında herkes özgür, herkes her konuda fırsat eşitliğine sahipmiş gibi görünüyor. Yeni bir totalitarizm biçimi ile karşı karşıya olabilir miyiz? Bu soruyu cevaplama da bize yardımcı olacak DD’ de yayımlanmış [“Liberal Totalitarizm”](#) yazılarını şiddetle tavsiye ederim.

Hayek’in bu kitabı yazdığı dünyada totaliter rejimlerin sebep olduğu insanlık trajedileri vardı. Liberalizmi savunmak 1940’lar Avrupa’sında anlaşılabilir. Tek kurtuluş yolunun liberalizmin özgürlükçü ve bireyselci anlayışında görmesi tabiidir. Yazıldığı tarihte can simidi gibi sarılabilecek önermeleri olan kitabın, 1980’lerden, özellikle 90’lar ve 21. yüzyılda tarihin sayfalarında yerini alan tüm insanlık trajedileri ile yeniden yüzleştirilmesi ve sınanması gerekmektedir. Liberalizm için” o da olmadı, tutmadı, saadet getirmedi, bunu da bir kenara koyalım” diyebilme ihtimalini tartışmalıyız. Belki sosyalizm ve faşizmden sonra liberalizm de sırasını savmıştır.

Kitap hakkında söylenecek daha pek çok şey var. Bu kitabı okuyun. Hem liberalizmi birinci elden öğrenmiş hem de hakiki bir liberalin gözünden esaslı bir sosyalizm/kolektivizm eleştirisi okumuş olursunuz (sosyalizmden ürkmeniz ve hatta nefret etmeniz garanti). İster liberal ister anti-liberal isterseniz tarafsız olun, bu kitabı okumalısınız. Çünkü eleştirmek için de savunmak için de bu kitapta yazılanlar iyi bir başlangıç noktası olabilir sizin için. Ayrıca bugünün liberallerinin saplanıp kaldığı ve bir türlü eleştiremedikleri fikirleri öğrenmiş olursunuz. Son 30 yılda sosyalisti de değişti muhafazakârı da. Bir tek, değişime en açık olduğunu her fırsatta dillendiren liberaller değişmedi. Belki de değişime en kapalı olanlar onlardır. Hayek'in aşağıdaki sözlerinin silkinip kendine gelmelerinde bir yararı dokunabilir;

“Liberalizm prensiplerinde, liberalizmin değişmez bir dogma haline gelmesini icap ettirecek hiçbir cihet yoktur; liberalizmin bir defaya mahsus olmak üzere tespit edilmiş sabit kaideleri mevcut değildir.” (s. 41)

* Bu konular hakkında daha detaylı bilgi için [‘İktisadi Felsefeyle Düşünmek’](#) isimli kitapta yer alan Ragıp Ege'nin 'Friedrich A. Hayek'in Descartes'ı Okuması' başlıklı makaleye bakılabilir.

İnsan Öldürenler Seviilmeye Muhtaçtır (Mehmet Yılmaz)

Murat Karayılan'ın [Tarafta yayınlanan mektubunda](#) en çok ilgimi çeken satırlar şunlardı:

*“Hiçbir bireysel çıkar gütmenden dervişane bir mücadele yaşamıyla halkların kardeşliği ve **barışı** yolunda bir hizmetçiyim.”*

İnsan garip bir yaratıktır. Emrinde binlerce silahlı adam olsa bile konuşmaya, yazmaya, anlaşılmaya muhtaçtır. İster resim yapsın isterse savaş fark etmez, yaptıklarının bir mânâsı olsun ister. Bu da yetmez, bu mânâyı “ötekilerin” kabul etmesini ister. Murat Karayılan bile anlaşılmaya (=seviilmeye) muhtaçmış... Zaten şüphemiz yoktu Karayılan'ın da bir insan olduğundan.

“Ömrümün en güzel yıllarını harcadım insanları mutlu etmek için. Ne karşılık aldım? Hakaret ve sürgün hayatından başka?”

Bu sözler ise yüzlerce insanın katili ünlü Chicago'lu gangster Al Capone'a ait. Silah kullanarak siyaset(?) yapanlar ve rakiplerini öldürerek ticaret(?) yapanlar ne kadar benziyorlar birbirlerine. Peki intihar eden insanlar? Kendi canlarına kıyacak kadar toplumdan kopmuş(?) bu insanlar neden bir mektup bırakırlar? Kimi zaman kendilerini, kimi zaman cemiyeti suçlayan satırlar yazarlar? Ama hiç bir şey yazmasalar bile canlarına kıyma teşebbüsü ile bir MESAJ vermezler mi “ötekilere”? Cana kıyma teşebbüsleri genelde yarım kalır. Dünya Sağlık Örgütü'nün istatistiklerine bakın. İntihar girişimlerinin çoğunun “başarısız” olduğunu görürsünüz. İnsanlar çoğu kez “kaza” ile yanlış yeri keserler, yeterince zehir yutmazlar, yeterince yüksek değildir atladıkları yer, kameralar gelene kadar atla(ya)mazlar. Neden? İntihar dahi bir mesajdır da ondan. Bir imdat çağrısıdır. Türlü acılar içinde kıvranan insanların “ötekilere” hitab eden, yazılmamış mektuplarıdır.

Bugün tanıtmak istediğim kitap insan nefisini yakından tanımanın kolay bir yolunu gösteriyor. Üstelik de iş hayatınızda, ailenizde işinizi kolaylaştıracak pratik bilgilerle dolu. Yazarı Dale Carnegie, kitabın ismi ise [“Dost Kazanmak ve İnsanlar Üzerinde Tesir Yapmak Sanatı”](#). Bu tuhaf isimli kitabın baş tarafından bir alıntıyla devam edelim:



"7 Mayıs 1931'de New York şehrinde korkunç bir insan avına tanık oluyordu. Haftalar süren takipten sonra **Çift Tabanca Crowley** sevgilisinin evinde kıştırılmıştı. 150 polis binayı çevirmiş, çatıyı delmiş içeri göz yaşartıcı bomba atıyorlardı. Crowley kendisine siper ettiği koltuktan istifade ederek polise kurşun yağdırıyordu. New York'un bu şık mahallesinde, binlerce kişinin gözleri önünde çatışma sürüp gitti. Gangsteri yakalayan polis şefi Mulrooney o güne kadar gördüğü en tehlikeli kişilerden bir olduğunu söyledi, Crowley sebepsiz yere öldürüyordu. Peki Crowley kendisini nasıl görüyordu? Gangster çatışma sürerken bir mektup yazmıştı. Yolun sonunda olduğunun farkındaydı. Şöyle diyordu:

'Ceketimin içinde yorgun ve iyi bir yürek var. Kimseyi incitmeyecek bir yürek'

Polisle silahlı çatışmaya girmeden az bir zaman önce Long Island'dan geçiyordu Crowley. Bir trafik polisi arabasını durdu, ehliyetini kontrol etmek istedi. Çift Tabanca Crowley silahındaki bütün mermileri trafik polisinin göğsüne boşalttı. Sonra hızını alamadı. Arabasından indi, polisin silahını aldı, cansız bedenine bir el daha ateş etti. **'kimseyi incitmeyecek bir kalbi'** olan Çift Tabanca böyle bir adamdı işte. Crowley elektrikli sandalyeye mahkûm edildi. [...] İdam edileceği odaya geldiğinde şunları söyledi :

'işte kendimi savunmanın cezası!'

Crowley kendisini bir suçlu gibi görmüyordu..."

Murat Karayılan, Kenan Evren, Ogün Samast, onunla hatıra fotoğrafı çektiren polisler kendilerini "suçlu" sayıyorlar mı? Sanmıyorum. Hamile annelere, basket maçı seyreden kadınlara ateş eden PKK militanları kendilerini suçlu sayıyorlar mı? PKK için adam toplayan "silahsız" KCK elemanları kendilerini "suçlu" sayıyorlar mı? Sanmıyorum. Evet... Dale Carnegie'nin ["Dost Kazanmak ve İnsanlar Üzerinde Tesir Yapmak Sanatı"](#) isimli eserini okumak gerek.



Resim: Al Capone'un ticarî rakiplerini "yendiği" bir gün; Amerikan tarihinde ünlü Sevgililer Günü Katliamı

İnsan nefsi ve suç üzerine tavsiye makaleler:

- [İçimde biri mi var? - Lübbü'l Lübb](#)
- [Kötü insan nasıl üretilir?](#)
- [Psikopatlık ve Karizma](#)
- [O Gün Bebek Nasıl Katil Oldu?](#)

Mevzuyu derinleştirmek için tavsiye iki kitap :

- [Ruh üzerine, \(Peri Psykhes / de Anima\) Aristoteles](#)
- [İbn Rüşd'ün Aristoteles'e yazdığı şerh : Telhîsu Kitâbi'n-Nefs \(çok iyi bir tercüme\)](#)

İçimde biri mi var? - Lübbü'l Lübb (Mehmet Yılmaz)

Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud 13 ağustos 1937'de Marie Bonaparte'a yazdığı bir mektupta şöyle diyordu:

"Hayatın anlamını sorgulamaya başladığınız andan itibaren hastasınız demektir"

Hayatın anlamını sorguluyorum. Ama hasta değilim. Sadece İnsan'ım diye düşünüyorum. Bana faydası ya da zararı olmayan papatyayı, kuşların sesini **"güzel"** buluyorum. Benden asırlar önce yaşamış **"adil"** bir krala karşı sevgi duyuyorum. Neden böyleyim? İçimde bir ses var, benden daha içeride bir **"ben"**; her şeyin mükemmelini seviyor, arıyor, istiyor. Güzel'i ve Adalet'i seven bu iç-Ben kulağıma sürekli **"homo-economicus"** olMAğımı fısıldıyor. Bir yeme içme makinesi değilim, bunu biliyorum.



Ama bugün içinde yaşamakta olduğumuz **"modern"** toplum bizi **ekonomi** denen makinenin bir çarkı gibi görüyor. Ya bir malı/hizmeti tüketiyorsunuz ya da sonradan tüketebilmek için bir şeyler üretmekle meşgulsünüz. Bu insan tasavvuru hissiyatıma tekabül etmiyor. Herkesin **"soğuk"** dediği bir cisme dokununca elim yanıış gibi oluyorum. Çoğunluk ne derse desin içimde bölünemez ve ölemez bir iç-ben var. Bu iç-Ben Mezarda kurtlara, böceklerle yem olMAyacak, çürüyüp kokmayacak çünkü eşya değil, atomlardan müteşekkil değil. Bunu bilmek için ne psikanalist olmaya gerek var ne de ilâhiyatçı:

“... Eğer bir insanın parmağı veya eli veya ayağı kesilse onda hiç bir eksiklik olmaz. Yine nasılsa o halde var olmaya devam eder. Bütün beden yok olsa bile insan yok olmaz. [...] Bir kimsenin kendi cisminde ve cesedinde irade sahibi olan cüz’î ruhuna nefs-i nâtika derler. Ancak vahdet ehli katında nefs, ruh, kalb, akıl ve sırr tek şey kabul edilir. İnsanın nefs-i nâtikası cisim ve cismanî değildir. Bununla beraber bedeninin dahilinde ve haricinde tedbir ve tasarruf eder. [...] Bölünmesi ve parçalanması mümkün değildir. İnsanın elinden tutan, gözünden bakan, dilinden söyleyen, kulağından işiten odur. Bedende her cüzde bizzat ve bütünüyle mevcuttur ve bütün bedeni kuşatmış olmakla beraber ondan münezzehtir...”

Bu metnin kaynağı [Lübbü’l Lübb \(Özün özü\)](#) adlı kitap İsmail Hakkı Bursevî Hazretlerinin iki devasa eserden seçip şerh ettiği satırlardan oluşuyor: **Fütuhât-ı Mekkiye** ve **Fûsus-ül Hikem**. Eserlerin “anahtarı” sayılabilecek Vahdet-i Vücut kavramını, haliyle Muhyiddin İbn Arabî Hazretlerini bir nebze olsun anlamak isteyen okurlar için iyi bir başlangıç noktası.

Ortodoks(?) Müslümanlar bazen Tasavvuf’a karşı alerjik tepkiler verebiliyorlar ama mesele şu veya bu ekolü savunma meselesi değil. Bu ekol savaşlarını “**tasavvuf uzmanlarına**” ve [alimciklere](#) bıraktım çoktan. Sadece “öğretilen din” ile benim “hissettiğim din” arasında bir bağ olmalı diyorum. Tıpkı akıl-din çatışması gibi İslâm - Tasavvuf arasında bir açıklık / çelişki / çatışma olması ihtimali yok bu bağlamda:

“...Temel yaklaşım olarak, akılla ortaya konulan delillerin yalanlanmaması gerekir. Aynı şekilde akıl da dini yalanlamaz. Fakat akıl dinle ilgili bir yalanlama yoluna girmişse, bu ancak dinin ispatı alanında söz konusu olabilir. [...] . Çünkü dini akılla biliriz. Hal böyle olunca akılla dini birbiriyle çelişen olgularmış gibi göstermenin hiç bir anlamı yoktur. Yalancı bir müzekkî (şahitlik yapacak kişi hakkında mahkemeye bilgi veren) ile şahidin doğru sözlü olduğu nasıl bilinebilir ki! Din bir çok konunun şahidi, akılda onun müzekkîsidir. Yani dinin düzenlediği meselelerin hakikatlerini ancak akılla biliyoruz...”([İman Kitabı](#), sayfa 83)

Peki cesedim, “iç-ben”, homo-economicus... Ortalık bayağı kalabalıklaşıyor bu açıdan bakınca. Demokratların, liberallerin “birey” tasavvuru ile Müslümanların bu karmaşık(?) “kulluk” inancı bir uyumsuzluk gösteriyor sanki. Burada samimi bir soru sormak gerek: insan’ın çoklu yapısı İslâm’dan kaynaklanan bir varsayım ya da inanç mıdır? Yoksa Müslüman olMAyan fikir adamlarının da bir şekilde fark ettikleri bir Hakikat midir? “Öteki” medeniyetlere bir bakalım:

Meselâ Descartes’in tabiriyle yeme içme, cinsel arzu ve ihtiyaçlarımız bireyi ayakları üzerine diken, onu yürütmeye yarayan koltuk değneklerine benziyor. Ama iç-ben’i anlamak istediğimiz andan itibaren bu koltuk değnekleri ayağımıza dolanıyor, topallamamıza hatta yere düşmemize sebep oluyor. Bireyi bütün, **tek, bölünmez bir varlık** zannetmemizi ve günlük hayatı bu **YANILGI** üzere kurmuşuz. Rollerimiz var. **ZaHİRî** vasıflarımız var. Kadın/ doktor/ anne/ genç... Bu “görünen ben” yani **teZaHİR** ile “iç-ben” ayrımını çok net şekilde batı edebiyatında da görmek mümkün:

“Harry gibi zeki, kültürlü bir insanın kendini Steplerin Kurdu zannetmesine şaşmamalıyız. Karmaşık ve zengin hayat hikâyesini bu kadar basit, ham, ilkel bir ifadeye sığdırabileceğini sanmasına... İnsan büyük ölçekli düşünemez. Akıllı, iyi eğitim almış olanlar bile dünyayı özellikle de kendilerini aldatıcı, basitleştirici gözlüklerle görürler. **Çünkü görünen odur ki bütün varlıklar kendi BEN’liklerini zihinlerinde TEK olarak temsil etme ihtiyacına doğuştan sahiptir ve buna mecburdur. Bu vehim ne kadar sık ve derinden sarsılırsa sarsılsın yeniden oluşur, şekil alır. Bazı hassas yapılı insanlar önsezileriyle çoklu benliklerini fark ederler, BEN’in tekliği yanılıgı bir çiçek gibi açılır o zaman, çokluğuna hissederek. Bu hislerini açığa vurdukları anda çoğunluk onları tecrid eder, bilimi imdada**

çağırır, şizofreni teşhisi konur ve insanlık bu zavallıların ağzından çıkan Hakikat çağrısından muhafaza edilmiş olur. Her düşünen varlığın kendi başına bilmesi gereken şeyleri söylemek neye yarar? Herkesin bilebileceği ama söylemenin adet olmadığı şeyler... **Neticede bir insan BEN'in teklifi yanılığısından ikili bir yapıya geçtiğinde bile neredeyse bir deha sayılır...** En azından nadir ve ilginç bir insan. [...] Bu çoklu yapıyı tek, basit, sabit, sınırları belli bir varlık olarak görmek bütün insanların yaratılışından kaynaklanan bir hatadır. Ama zarurî bir hata, beslenme ve solunum gibi zarurî." ([Bozkır Kurdu](#))

Batı felsefesinden, edebiyatından hatta teolojisinden binlerce örnek bulmak mümkün. Kültürel mirası, manevî mihenk noktaları, coğrafyası farklı olan insanların hissiyat ve tefekkür ile aynı noktaya varmış olmaları çarpıcı değil mi? Aynı noktaya, yani:

1. **Eşya-ben:** Eskiyen, değişen, saçları ve tırnakları uzayan, ölen ve çürüyen bir beden,
2. **Biyolojik-ben:** Bu bedeni hayatta tutmak için yiyen, içen bir güç,
3. **İnsan-ben:** Bunların farkında olan, Freud'un "hastası", hayatı ve ölümü düşünen, bu dünyadan OLMAYAN bir ben.

Evet, kitaplarda bulduğumuz, teorik, öğretilen din ile yaşanan din bir elmanın iki yarısı gibi. Çünkü başlangıçta hepimiz başkalarını taklid ya da kendi tasavvurumuz neticesinde bir "tanrı" fikri üretiyoruz. Bu fikirden yola çıkarak hakikî mânâda ALLAH'a yöneliyoruz. Şeyh-ül Ekber'in **Füsus-ül Hikem**'de Hz. İsmail fassında ele aldığı "ilâh-ı mutekad" meselesi burada başlıyor. Yani insanlar bir yönüyle idrak ettikleri hatta bazen sadece hayal ettikleri bir ilaha kulluk ediyorlar. Hakikaten kulluk etmek, ALLAH'a yönelmek, vahye uymak demek. Bu ise Peygamber'in (S.A.V) O'nun hakkındaki bilgisini taklid etmekle mümkün.

Yani pozitif bilimlerin sunduğu bilgilerin kapsama alanı dışında kalan hisler yoluyla akledilen, "görülen" bilgiler de var. Bu akıl ile "görme" meselesini netleştirmek için Gazalî Hazretleri'nin [Mişkâtü'l Envar \(Nur Metafizikî\)](#) adlı eserinden (sf. 75-77) istifade edebiliriz:

- **Göz kendini göremez**, akıl ise kendinden başkasını da, kendine ait özellikleri de idrak eder. [...] ayrıca kendisinin bilgi sahibi olduğunu idrak ettiği gibi kendinin bilgi sahibi olduğunu bildiğini, kendisinin bilgi sahibi olduğunu bilişini bildiğini... sonsuza dek idrak eder. Bu özellik cisimler vasıtasıyla idrak eden göz için tasavvur edilemez.
- Göz kendisine uzak ve çok yakın olan nesneleri göremez. Halbuki akıl için uzak ve yakın eşittir. Uzaklıkta semaların en yücesine çıkar, bir anda yeryüzünün en derin taraflarına iniverir. [...] aklın cisimler arası yakınlık-uzaklık anlamlarından münezzehe olduğu ortaya çıkar.
- **Göz perde arkasındaki nesneleri göremez.** [...] Doğrusu hiç bir Hakikat akıldan gizlenemez. Göz nasıl kapaklarını kapatarak kendine bir perde oluşturursa akıl da bazı nitelikleri sebebiyle kendine bir perde oluşturur. [...]
- Göz nesnelerin dış tarafını, en üstte bulunan yönünü görür, Hakikat'inden ziyade kalıplarını ve suretini idrak eder. Akıl ise nesnelerin derinliklerine, sırlarına nüfuz eder. [...] **Akıl bunların sebebini, gayesini, hikmetini ortaya çıkarır.** "...Çünkü akıl ALLAH'ın nurunun bir misalidir. Misaller de ayniyet zirvesine tırmanamaları bile benzememekten tamamen uzak değildirler. Bu belki senin **"ALLAH Âdem'i kendi sureti üzere yarattı"** hadisini anlamayı kolaylaştırır..."
- Göz varlıkların bir kısmını görür, akılla idrak edilenlerin tamamını, hislerle idrak edilenlerin de bir kısmını idrakten acizdir. Sesleri, kokuları, tatları [...] idrak edici kuvvetleri yani işitme, görme, koklama [...] kuvvetlerini idrak edemediği gibi ferahlık, sevinç, gam, hüzn, [...] gibi

nefsanî sıfatları da idrak edemez. [...] Renkler ve şekiller alemini aşamaz. [...] **göz aklın casuslarından biridir.**

- **Göz sonsuz olanı göremez.** Cisimlerin sıfatlarını görebilir. O cisimler ise sonlu olmaktan başka türlü tasavvur edilemez. Akıl bilinenleri idrak eder. [...] Akıl sayıları idrak eder. Bunun bir sonu yoktur.
- Göz büyüğü, küçüğü görür.[...] Akıl ise yıldızların ve güneşin yeryüzünden defalarca büyük olduğunu anlar. Göz yıldızları, önünde duran çocuğu hareketsiz görür. **Akıl ise çocuğun büyüdüğünü, yıldızların her an büyük mesafeler katettiğini idrak eder.**

Bu satırlar “Nefsini bilen rabbini bilir” hadisi ışığında değerlendirilecek olursa daha “derin” bir anlam kazanır sanıyorum. İnsan kendini ve Kâinat’ı gözleyerek bu meseleyi daha derinlemesine anlayabilir. Hadiseyi derinleştirmek isteyen okurların **Toshiku İzutsu** tarafından yazılan ve Rahmetli **Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre** tarafından çevirilen [“İbn Arabî - Füsustaki Anahtar Kavramlar”](#) adlı esere başvurabileceklerini söylemekte fayda var. Bu eserin 3cü bölümü söz konusu hadise ayrılmış. Bu kitaptan bir alıntıyla bitirelim yazımızı:

“İbn Arabî, bu bakımdan, insanın kendi nefsi hakkındaki bilgisi aracılığıyla Hakk’ı bilip tanımmasının yollarını kabaca ikiye ayırmaktadır. Birincisi “Hakk’ı senin sen olduğun gibi bilerek elde edilebilen bilgi”; ikincisi ise de Hakk’ı senin sen olduğun gibi değil fakat senin O olduğun gibi bilerek senin aracılığıyla elde edilebilen bilgi”. Birinci tür bilgi akıl ve muhakeme yolu olup, Allah’ı, senden yâni yaratılmışlardan itibâren istidlâl eder, fehmedersin. Daha somut bir biçimde ifâde edilecek olursa bu, “sen”in mahlûk olma tabîatına has özelliklerinin bilincine sâhip olmak ve sonra da akıl ve muhakeme yoluyla Hakk’ın sûretini bütün eksikliklerden tenzîh edip O’na, bunlara zıt bütün özellikleri yakıştırmak yoluyla Hakk hakkında bir bilgiye erişmekten ibârettir. Meselâ, kendinde “hudûs” (yâni sonradan olma) görüp Hakk’a bunun zıddı olan “kıdem”i izâfe etmek; kendinde “iftikâr” (yâni fakirlik) görüp Hakk’a bunun zıddı olan “gınâ”yı (yâni zenginliği, kendi kendine yeterliği) yakıştırmak; kendinde sürekli “tagayyür” (yâni değişiklik) görüp Hakk’a ezelî ve ebedî sâbitli i izâfe etmek...ilh... gibi. İbn Arabî, bu türden bilginin felsefecilere ve ilm-i kelâm’cılara (teolog’lara) mahsûs olduğunu ve, her ne kadar bu da bir tür “nefsini bilerek Rabb’i bilmek” ise de bunun, Allah hakkında son derece düşük düzeyde bir bilgiyi temsil ettiğini söylemektedir.

İkinci tür bilgi ise, O’nun “sen”in aracılığıyla bilinmesidir. Fakat bu hâlde üzerinde önemle durulan “sen” değil O’dur. Bu, her ne kadar özel bir şekilde dahi olsa, Hakk’ın, insanın doğrudan doğruya Hakk’ın tecellîsinin bir sûreti olan kendi nefsini bilmek ve tanımak sûretiyle bilinip tanınmasından ibârettir. Bu, Allah’ın kendini insanın kendi nefsinde izhâr ettiğinin bilincine sâhip olmakla Allah’ın bilinip tanınmasını sağlayan bilgi usûlüdür.”

Yalnız Bir Yazar Olarak Peyami Safa'nın Fikriyatı /1 (Alper Gürkan)

Türkiye edebiyatında vaziyet-i umumiye hakkında “Bizde bir edebiyat tarihine veya antolojiye girmek için edebiyata mensub olmak ne şarttır ne de kâfidir.” der Peyami Safa. Edebiyatçı olmak şart değildir çünkü ne idüğü belirsiz birkaç karalama sayesinde “şair” diye vasfolunabilirsiniz; kâfi de değildir, çünkü tuğla gibi kitabınızla hiçbir yere “tutunamadan” da ölüp gidebilirsiniz. Bunu tesbit edecek kıstaslara olan yaklaşımımızı, dünya edebiyatı içindeki yerimize bakarak bulmak mümkündür.

Peyami Safa'nın işaret ettiği husus kamplaşmalardır muhakkak. Şu bir hakikat ki; bir san'at olarak edebiyatın en zayıf noktası, ruhundaki toplumsal bağlamların yozlaştırılarak siyasi mihverlere malzeme yapılmasıdır. Ki bu sebepten ötürü birçok edebi nimet kuşa dönerken çok büyük olabilecek eserler ıskalanmıştır. Özellikle bizimki gibi siyasetin köy kahvehanelerini bile bölebildiği toplumlarda gerçek bir “anlayış” içermeyen sanat anlayışları, kamplaşmalar vesilesiyle kuruldu hep: Her grup, vasfına aldırmaksızın kendi siyasi çevresinden olana dikkat çekti, diğerini yok edebilecekmiş gibi görmezden geldi.

Bu durumun temelinde muhtemelen matbaa ile ilişkimiz yatmaktadır. Şöyle ki eserlerin çoğaltılma tekniklerinin yaygınlaştığı dönemle imparatorluğun dağılma süreci içine girdiği dönemin birbirine yakın olması sanatla ilgili bir yanılsa soktu münevverlerimizi. Çünkü kitaplardan ziyade gazete ve mecmualarla okuruna ulaşan şair ve yazarların, kelimenin siyasal anlamıyla- popülistleşmesinin



normalliğiyle “vatan” davasının birleşmesi; “sanat, toplum içindir” temayülünü kuvvetlendirdi. Nitekim cumhuriyetten evvel ve sonra Türkiye’de yaşanan bu sürecin Sovyet Rusya’da, Arap diyarında, NAZİ Almanyasında, Demirperde ülkelerinde hep beraber yaşanması bir tesadüf olmasa gerektir. Sanatın, toplumu terbiye ve tevcih etme aracı olarak görülmesi önce iktidarların sonra da muhalefetin bir silahına dönüşmesine yol açtı.

Fikirleri sebebiyle genelde sol bağnazlığın estetik kurbanları olan Nihal Atsız, Cahit Zarifoğlu, Sezai Karakoç gibi müstesna mütefekkir şair yazarların kaderini kısmen paylaşan bir isim de bu kampaşmalara işaret eden Peyami Safa’dır. Ancak onun bu mevzuda bir kat daha derdi vardır: Peyami Safa’ya sahiplenilen bazı kesimlerin onu anlamayarak fikirlerinin çarpıtılmasına ve bir toptancılığa kurban edilmesine yol açmalarıdır bu dert. Çünkü yaşarken de öldükten sonra da esasta yalnız kalmış bir entelektüeldir o. “Sanat Edebiyat Tenkit*” adlı eserinde san’at mes’eleleri hakkında yazdıkları arasında dolaşıldıkça onun münferit fikir dünyasında ne ölçüde yalnız kaldığını görmek de mümkün olmaktadır. Bu yazının maksadıysa Peyami Safa’ya geç kalmış bir şahitlik sunmaktır.

“Türk şiirinde Arabin aruzunu benimsemekle Fransızın Aleksandrenini ödünç almak arasında abeslik farkı yoktur...”

Peyami Safa’nın aruz vezni hakkındaki düşüncelerine baktığımızda, öldüğü birilerince kabul edilemese de divan edebiyat geleneği ve onun biçimsel temeli olan aruz veznine hiç tereddüt etmeden rahmet okuduğu görülür: *“Dil inkılâbı gibi vezin inkılâbı da edebiyatımızın sathına (yüzeyine)** değil, dibine ait zaruretlerden doğmuştur. Aruzı yalnız gayri milli bir vezin oluşu öldürmedi. Hoş, yalnız bu kadarı bile kültürümüzün köklerini Arap ve Acem tesirinden, ortaçağ tefekküründen ve medrese retoriğinden kurtararak milli bünyesine iade ettiğimiz bir devirde geldiği yere uğurlamamız için kâfi bir sebepti. Türk şiirinde Arabin aruzunu benimsemekle Fransızın Aleksandrenini ödünç almak arasında abeslik farkı yoktur ve bu bakımdan aruz, şiirimizin en az kendi kendisi olduğu Osmanlı devrinin bir yadigârından başka bir şey değildir.”*

Aruzun terk edilerek yerine hece ölçüsünün kullanılması ya da serbest nazım kullanımını, “inkılâp” kelimesiyle anan Safa; bu değişimin sebebiniyse milliyetçilikten ziyade estetiğe bağlar. Cumhuriyet döneminin popüler bir tartışması olan “aruz dönüş” konusunda hiçbir cepheye yüz vermez. Kendi kuşağından önceki şairlerin; aruz-hece münakaşasından, milli-gayri milli tezaadından, Fuzulî’nin Türk olup olmadığından başka hiçbir mesele getirmediklerini düşünmektedir. Öyle ki nihayetinde *“içine kâmil ve halis manasıyla modern bir şiirin grift bünyesini sığdıramayacak kadar iptidai (ilkel) ve dar kalıplardan da mürekkep (bileşik) olduğu için aruzla dönmemiz imkânsız”* olduğunu söyler.

Ortaçağ tefekküründen ve medrese retoriğinden geldiğini söylediği aruzla Batı’dan gelebilecek nazım ölçülerinin arasında bir kıyas farkı bulunmadığına değinen Peyami Safa, aynı eserde bu ifadesini daha da açar ve en iptidai yazım biçimlerinden bile geri olduğunu belirttiği aruzun ortaçağa mahsus bir ahenk telakkisinden başka bir şey olmadığını vurgular.

“Türk romanının ortaya koyacak hiçbir meselesi yok!”

Bununla birlikte edebiyatımızın Tanzimat’tan sonra geçirdiği değişime bakarken, yukarıda aktarılan ifadelerinden uzaklaşmaya başladığı da görülür. Tanzimat dönemine kadar en azından mistik bir kültüre bağlı olan Türkiye edebiyatının basit bir romantizme inmesinden rahatsızdır: *“Tasavvuf kültüründen kopup Batı kültürünü benimsemeye çalışan Türk edebiyatının henüz o mistisizm yerine hiçbir tefekkür ikame etmediği”*nden, *“edebiyatımızın mistik nefesini kaybettikten sonra yalnız kadın ve vatan aşkı içinde kaldığı”*ndan ve *“Türk romanının ortaya hiçbir mesele koyamadığından”* yakınır.

Birkaç isimle birlikte kendisinin de bazı eserlerinin bu son yorumda istisna sayılması gereken, özellikle Fatih-Harbiye'deki düşünsel ve Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'ndaki psikolojik tahlilleriyle edebiyatımız için büyük bir sıçrama sayılabilecek Safa kısırlıktan müteessirdir. Türkiye romanında hassasiyet ve hayal zenginliğiyle kıyaslandığında halis fikir kıtlığının görüldüğünü, bunun sebebininse felsefe ve ilme açık olunmaması olduğunu yazar. Gerçekte onun "meselesi yok" dediği romanımızda kendine bir mesele edinmiş gibi duranlar ama tek yaptıkları dışarıdan mesele ithal etmek olan bir yazınsal gruptur özelde: Yani köy romanı safsatacılarındır bahsettiği...

Burjuva devleti temsilen kaymakam ve feodalizmi temsilen de köy ağalarını hedef seçen ve böylece yaklaştıkları izlenimi verseler de sosyal gerçeklikle alakaları olmadığını ibraz etmiş olan köy romanları, roman san'atıyla da alakasızdır Safa'ya göre. Edebiyat-ı Cedide'nin burjuva sınıf romanlarına bir tepki içeren bu romanları ve temsilcilerini bugünler de dahi büyük edebiyatçı diye pazarlamaya devam edenlerin gayesi, onun için siyasi propagandadan ibarettir. Nitekim sadece sol cenahı değil tüm ideolojik edebiyatı eleştirirken *"Politika yüksek sesle konuştuğu zaman edebiyat susar."* der bu yüzden Safa.

Başka bir bölümde milli edebiyat üstüne yazarken, *"Türk inkılâbının sınıf değil millet realitesini kabul eden ideolojisini, bir milleti diline, tarihine, toprağına bağlayan münasebetlerin en geniş idrakine doğru hedefini şaşmayan bir yürüyüş."* olarak tanımlayan Safa; harf inkılâbını *"Milli kültürle yeni nesiller arasında köprüsüz bir uçurum açmakla"* itham etmektedir. Yine *"Niçin muharrir yetişmiyor?"* sorusuna cevap ararken Türk nesrinin kısırlaşmasının sebeplerini mütalaa eder ve bu arada saydığı dört kategorinin üçünü inkılâplara bağlar -dördüncüsüyse edebiyat eğitimidir. Hatta bir yerde der ki; *"yeni alfabenin bozukluğu ve kifayetsizliği yüzünden, Türkçe, bünyesine has birçok zenginliklerden mahrum kaldı ve eskisinden beter bir imla anarşisine uğradı."*

"Hiçbir memleketin modern şiiri, bizdekiler gibi bayağı ve iğrenç değildir!"

"Yüz defa, bin defa okumak istemediğimiz manzume, şiir değildir." Diyen Peyami Safa nev'i şahsına münhasır birisi olarak modern san'atı tartıştığı yazılarında kolay zoka yutmayan bir münekkide dönüşür. Modern sanat ve günümüzde - genelde bazı kadın yazarların ve bazı sol-bohem esanslı erkeklerin tercih ettiği "şiirimsi" anlatım, ucu açık ifade kalıpları, kelime oyunları ile beliren yüzeysellik hakkında okuyucuyu uyarır: *"Modern sanatların dandy'leri, snobları ve salon münevverlerini hayran eden formel tarafından bakarsanız, bunun geçici bir tarzdan, hayret arayan edadan, bir modadan başka bir şey olmadığını görürsünüz."*

Şiir bile değilken modern şiir yaftasıyla tezgâhlara serilen ürünleri bayağı ve iğrenç bulan Safa'nın, modernliğe olan mesafesiyle ilgili şunu da belirtmek gerekir ki yer yer ahlakı sanatın önüne de alabilmektedir yazılarında: *"Çok müstehcen olduğu için başta İngiltere, birçok memleketler bu romanın neşrine müsaade etmemişler. Fakat İstanbul'da bir günlük gazete bu kepezeliği yayınlamış, kimse farkında olmamış."* der Nabokov'un olay yaratan romanı Lolita için. Ama yeniliğe de açık olmayı salık verir: *"Bazılarımızın eski şiirlerden anlayıp da yenilerinden zevk almamaları, orta malı olmuş sembollerin, seslerin, edaların ve bütün şiir mekanizmasının değişmiş olmasından, henüz onların idrakine varamamasındandır."*

Peyami Safa'nın, İsa'ya da Musa'ya da yaranmak gayretinde olmayıp samimi bir edayla dile getirdiği fikirleri belki onu yalnız kıldı. Ama nefis bir anlatımla süslediği derinlikli eserleriyle bu kıymetli mütefekkir, kimsenin zorlamasına muhtaç olmadan edebiyatımızda ve düşünce dünyamızda kalıcı olmayı da başardı. Ona göre bunun tek yolu vardır, bu yolu da gençlere şöyle tavsiye eder:

*"Sabit noktalara saplanmayarak bütün tezleri ve antitezleri kucaklayan geniş bir tecessüs ve kültür...
Ey genç! Başka yolun yok."*

* Peyami Safa, Sanat Edebiyat Tenkit; Ötüken Neşriyat, 3. Baskı, İstanbul, 1978

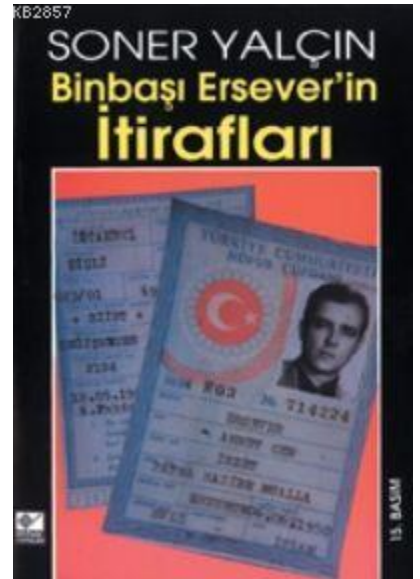
** Parantez içine alınan kelimeler bana aittir.

Binbaşı Ersever'in itirafları / Soner Yalçın (İbrahim Becer)

"...Bu aramaların vatandaşa eziyetten başka hiçbir işe yaramadığını göstermek istedim. Üç tane kimlik ve üç tane ayrı plaka hazırladık. Kimlikleri o sırada PKK'nın MKYK üyeleri olan Abbas Duran Kalkan, Cemil Bayık ve Selahaddin Çelik adına düzenledik. İki asker dikmişler yola, "dur, nereye gidiyorsun" dediler. Kimliğimi gösterdim, "Şenoba'ya gidiyorum" dedim. Deftere "Selahattin Çelik" diye yazıp, arabanın plaka numarasını aldılar. Birkaç saat sonra geri döndüm, aynı askerler. Bu sefer "Cemil Bayık" kimliğini gösterdim, araba aynı ama plaka aynı. Onu da yazdılar. Ertesi gün gittim, "dün bir ihbar geldi Cemil Bayık ve Selahaddin Çelik buradan geçiş yapmış" dedim "olmaz öyle şey" dediler. "Defterlerinize bakın" deyince adamların adlarını gördüler, ne yapacaklarını şaşırdılar..."

Yazanlar bilir; yazının başlığı genelde sonunda atılır. Çünkü "kervan yolda düzülür" sözünü doğrular niteliktedir yazmakla iştigal etmek birazda. Satırlar ilerledikçe belleğinizin arkalarında bir yerlerde hapsolmuş anekdotlar, özlü sözler teker teker çıkmaya ve atacağınız başlık için size mihmandarlık etmeye başlarlar.

Bu yazının başlığını "korkak demokratlar taifesi" diye düşünmüştüm. Amacım da askeri vesayet, darbe literatürüne giren cümle fiiliyat söz konusu olduğunda kaleminden kan damlayanların, sıra PKK ve onun şiddet sarmalına gelende lâl kesilmesine bir eleştiriydi. Dayanak noktam da "PKK'yi eleştiremiyorsunuz çünkü başınıza bir hal gelmesinden korkuyorsunuz. Oysa ki askeri eleştirirken böyle bir korkunuz yoktu" şeklinde özetlenebilecek basit bir önermeydi.



Yine de tedbiri elden bırakmamak adına merkez medyadan bizim mahallenin ağzı laf yapan delikanlıların, geçen günlerde neler yazıp çizdiğine şöyle bir baktım da onları da bana “*saza niye gelmedin, söze niye gelmedin, var gündüz kârın eyle, gece niye gelmedin*” derken buldum. **“Her duyduğunu söylemesi kişiye günah olarak yeter”** hadisi doğrultusunda, her zannı yazmak da bize ayıp olarak yetermiş de biz bilmiyormuşuz yani. Ya işimizden vakit bulamamışız ya da gözden kaçırmışız demek ki. Netice de Devlet ciddiyetine sahip olması beklenen bir kuruma verilen tepkinin dozuyla, bir katiller sürüsüne verilecek tepki elbette ki aynı olamazdı.

Zulüm nereden ve kimden gelirse gelsin her daim safları sık ve düzgün tutan insanlarla bir arada olmak güzel neticede. İşin gelip de **“benim katilim iyidir”** önermesine dayandığı günleri ve o günlerin getirdiklerini yaşı yetenler bilir bu Ülkede. Kimine göre bir ayağı çukurda kimine göreyse çoktan son nefesini vermiş olan kontra gerillayı ne zaman merak etsem Soner Yalçın’ın **“Binbaşı Ersever’in itirafları”** adlı kitabına bir göz atarım.

Güney Doğu’da olup bitenleri merak edenlere kendi uyguladığım metodu tavsiye ederim; olayları anlamaya çalışmadan önce karakterleri iyi tahlil edin. Belki bir çırpıda hatırlayamayacağınız ve başrolde olması beklenen kelli felli adamlar olmayabilir ama net çıkmasa da sisler arasında o adamlardan rol çalan çok daha ketum adamların mücadelesidir bir anlamda 27 yıllık maceramız.

Efendi-2 adlı kitabına kadar iyi bir Soner Yalçın okuru olmam hasebiyle çabuk tanıştım “Binbaşı Ersever’in itirafları” adlı kitapla. Tüm kitaplarını hatmetmiş bir okur olarak kabul etmek gerekir ki Soner Yalçın gözünü hırs bürümediği, adil olabildiği müddetçe çok iyi bir Yazar. Kitabın belkemiğini değişik tarihlerde Cem Ersever’le yaptığı röportajlar oluşturmakta. Kendisinin Aydınlık Dergisinde çalıştığı ve ömrünü bir türlü ispatlanamayan Kontra gerçeğine vakfettiği düşünülürse o yıllar için gerçekten de büyük bir iş yaptığını teslim etmek gerekir.

Yazar, **“Teşkilatın İki Silahşoru”** isimli kitabında Yakup Cemil’den bir “kahraman” yaratma hevesinin aksine burada sadece dinleyici rolünde. Bu da son derece doğal çünkü sizlerin de bildiği gibi sorgulamada altın bir kural vardır: **“Sorgucu, sorgulananın yarısı kadar bilgiye sahip değilse sonucun başarısız olması kaçınılmazdır”**. Doksanlı Yılların başında Şırnak ve yöresinde olup bitenleri faillerinden iyi kimsenin bilemeyeceği esas alındığında, anlatanın karşısında sessiz sedasız oturmak ve not alabilmek en akılcısı olsa gerek.

Yazarı buna zorlayan sebeplerden biri muhatabının konu hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasıysa bir diğeri de karşısındakinin kendinden emin bir diyalektiğe sahip olmasıdır. Mesela şu paragraf sıkı bir Türk Milliyetçisi olduğu bilinen Cem Ersever’e ait:

“...Ben Türk Milletinden peygamber çıkmadığına seviniyorum. Çünkü Tanrı, Peygamberlerini nizamından çıkmış, kokuşmuş insan topluluklarına göndermiştir ve tüm peygamberler Arap’tır. Tüm peygamberler Ortadoğu’da Sami ırkından çıkmıştır. İslam Kültürü ve Arap Kültürü apayrı şeylerdir...”

Bu satırları okuduğum zaman “dakika bir, gol bir” dediğimi hatırlıyorum. Çünkü doğru veya yanlış fikir çatısını kurmuş bir insan her zaman tehlikelidir; çünkü kimse onu o saatten sonra yolundan döndüremez. Gönül ister ki fikri alt yapıyı uzun uğraşlardan sonra kurduktan sonra bu çatıyı kuralım ama her zaman öyle olmuyor. Muhtemelen dindar bir insan olmayan Cem Ersever’in kendine olan aşırı güveninden kaynaklanan ortaya tez atma ve doğruluğunu veya yanlışlığını tartışmak bile istememesi sadece bu konuyla sınırlı değil. Cem Ersever bugün kurulma aşamasında olan Profesyonel Ordunun gerekliliğinin ilk işaretlerini de o günlerde aşağıdaki paragrafla veriyor.

“Size bir anımı anlatayım. Tarih vermiyorum, o zamanlar Şırnak’ta alay vardı. Dediğim yerde aramalar olurdu. Şırnak’a giren çıkan vatandaşın yolu kesilir, arabadan indirilir, kimlik kontrolü yapılırdı. Bu aramaların vatandaşa eziyetten başka hiçbir işe yaramadığını göstermek istedim. Üç tane kimlik ve üç tane ayrı plaka hazırladık. Kimlikleri o sırada PKK’nın MKYK üyeleri olan Abbas Duran Kalkan, Cemil Bayık ve Selahaddin Çelik adına düzenledik. İki asker dikmişler yola, “dur, nereye gidiyorsun” dediler. Kimliğimi gösterdim, “Şenoba’ya gidiyorum” dedim. Deftere “Selahattin Çelik” diye yazıp, arabanın plaka numarasını aldılar. Birkaç saat sonra geri döndüm, aynı askerler. Bu sefer “Cemil Bayık” kimliğini gösterdim, araba aynı ama plaka aynı. Onu da yazdılar. Ertesi gün gittim, “dün bir ihbar geldi Cemil Bayık ve Selahaddin Çelik buradan geçiş yapmış” dedim “olmaz öyle şey” dediler. “Defterlerinize bakın” deyince adamların adlarını gördüler, ne yapacaklarını şaşırdılar. Dönemin Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Aşir Özözer’e kadar intikal etmiş olay. Beni çağırdı “ne yapacağız” dedi. Durumu anlattım “siz ne aradığınızı, ne yaptığınızı bilmiyorsunuz” dedim...”

Kitapta bu şekilde samimi açıklamalar çokça yapılıyor Cem Ersever tarafından. Mesela “Anadolu Halk Cephesi” diye bir oluşumdan bahsediyor Ersever:

“Artık şuna kesin inanıyorum; eskiden askeri ihtilallerle bir şeylere çözüm aranırdı. Ama artık halk ihtilali olur. Bugüne kadar kime el uzattıysa karşılığını alamayan halk kendisi gelir bu sefer”

Her öngörünün tutma garantisinin olmadığı en büyük göstergesi de yukarıdaki paragraf olsa gerek. Şehit çocuklarından, kardeşlerinden, akrabalarından bir organizasyon kurma peşinde olan Ersever kitabın ilerleyen bölümlerinde PKK ile savaşın nasıl olacağını daha detaylı anlatıyor:

“PKK ile sadece onların metotlarıyla mücadele edilir. Gerilla gibi dağda yaşayacaksın, gerektiğinde sınır ötesine geçeceksin ve PKK yok olana kadar böyle savaşacaksın. Devlet bana izin versin, böyle bir teşkilat kurayım ama nerede bizde böyle Devlet...”

Amacından sapmadığı müddetçe bir gerilla mücadelesinde “olmazsa olmaz” öneme haiz olan Kontra-Gerillanın iş tanımını bu şekilde yapan Ersever yaşadığı müddetçe bunun örneklerini de çokça veriyor. O yıllarda basit bir işleyiş söz konusu anladığım kadarıyla; hapisteki militanlardan itirafçı yapılıyor, daha sonra bu itirafçıların yer göstermeleri neticesinde operasyonlara giriliyor ve hedef ortadan kaldırılıyor. Ben, Cem Ersever’in ekibinden olduğunu bildiğim Abdülkadir Aygan ve İbrahim Babat gibi isimlerin de yazdıklarını ve hakkında yazılanları ayrıntılı okuduğum için sistemin üç aşağı beş yukarı bu şekilde işlediğini sanıyorum. Gerekli olan istihbaratın itirafçılardan, teknik ve lojistik desteğin de Devlet tarafından sağlandığı bir örgütlenme ve bu örgütün başındaki adamın hikayesidir bu kitap.

Kitapta Devlettten bağımsız bir örgütlenme modelinden de bahsediyor Ersever: *“...Güneydoğu üç gruba ayrılmıştır: Birinci Grup; Diyarbakır, Bitlis, Bingöl, Elazığ, Tunceli hattı. İkinci Grup; Şırnak, Cizre, Uludere, Şenoba hattı. Üçüncü Grup; Nusaybin, Mardin, Kızıltepe hattıdır...”* Mesela burada Hakkari ve yöresinin neden paylaşılmadığı izaha muhtaçtır. Yine de bizim bir blok olarak bildiğimiz OHAL Bölgesinin, aslında çoklu bir yapıya sahip olduğu bilgisi yine de önemli. Daha da önemli olan bir başka bilgiyse, Ersever’in itiraf ettiği birinci grup olan Tunceli- Elazığ hattının sorumlusu olan isim: ‘Sakallı’ veya bilinen ismiyle ‘Yeşil’...

Her konuda konuşmaktan çekinmeyen Ersever’i iki isim hakkında biraz çekingen gördüğümü söyleyebilirim. Birincisi, kendisinden korktuğu söylenen Yeşil kod adlı Mahmut Yıldırım, ikincisiyse aynı zamanda Hilal Belediye Başkanının da katili olan Şırnak’ın köklü ailesi Babat’lar.

Hakkını vermek gerekir ki Soner Yalçın iki cinayeti ve müsebbiplerini de soruyor Ersever'e: Musa Anter ve Vedat Aydın cinayetlerini. Parmakların üzerine çevrildiğini bilmesine rağmen ikisine de cevap vermeyen Ersever topu taca atıyor ama kadere bakın ki ömrü o topu taçtan almaya yetmiyor ve bir müddet sonra bir köprü'nün altında ölü olarak bulunuyor. Kimin öldürdüğü halâ tartışılmakla beraber iki detay çok önemli: Ersever ve yardımcısı Mustafa Deniz'in öldürülme şekilleri Elazığ'da öldürülen Avukat Metin Can ve Doktor Hasan Kaya'nın öldürülüş şekillerinin aynısı. O bölgenin sorumlusunun da Yeşil olduğunu Ersever zaten söylemişti. İkinci detaysa, kişisel güvenliğine paronayak düzeyinde düşkün olan böyle bir insana, kendisinin güvenmediği kimsenin öldürebilecek kadar yaklaşamayacağı gerçeği. Anlaşılan o ki, Ersever için taş uzaktan gelmemiştir.

Kitap ilginç ve okunmaya değer bir kitap kısaca. Cezaevinde part- time ikamet eden ve sık sık operasyonlara giden, sorgulamalara katılan eski militanlardan tutun da, Lojmanlara yerleştirilip bordroyla memur yapılan Jitem Elemanlarının maceralarına kadar bir sürü küçük hikâyeler anlatılmakta. Kitabın sonunda da o yılların Devlet Büyüklerinin konuyla ilgili söylediklerini bulacaksınız.

“Devlet cinayet işlemez, cinayet örgütleri kurmaz” diyen Turgut Özal'a mı inanırsınız, yoksa *“Türkiye bir NATO üyesi olduğu için böyle bir kuruma sahip olması doğaldır. ABD'nin de böyle bir kurumu desteklemiş olmasını yadırgamamak gerekir”* diyen dönemin CIA Başkanı William Colby'e mi inanırsınız, ya da *“ben yaptım, oldu”* diyen Ersever'e mi inanırsınız onu bilemem.

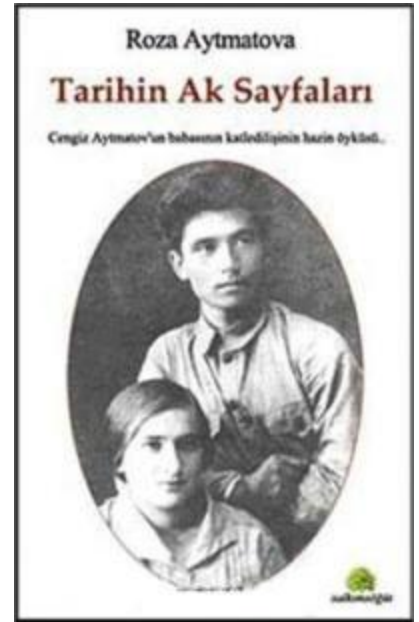
Tek bildiğim, okumadan anlayamayacağımız...

Tarihin Ak Sayfaları: Cengiz Aytmatov'un Babası Ve Kırgız Halkının Dramı (Erden Özkant)

"Kızım, orayı bir tek sen biliyorsun. Elbet ileride bir gün bu sistem değişecektir. İşte o zaman masum olarak öldürülen o şehitlerin ailelerine ve topluma bu gerçekleri anlat. Bu benim boynumda bir borç olarak kalmasını istemem. Sana vasiyet ediyorum"

Büyük bir çaresizliği anlatan bu cümleler, Sovyetler Birliği döneminde İçişleri Bakanlığı'nın istihbarat birimi olan GPU'de bekçi olarak çalışan bir babaya, Abıkan'a ait. 1973 yılında ölüm döşeğinde yatarken yanında bekleyen kızı Bübüra'ya Stalin baskısında öldürülenlerden bahsediyor çünkü kimseye söylemeden, yerlerini kimselere göstermeden ölüp gideceğinden korkuyor.

Çağrıldığı zaman 2 veya 3 günde bir yazlığa giderek oradaki işleri halleden eve döndüğü zaman ise kimseyle konuşmayarak yaşadıklarını içine atan Abıkan, 15- 20 gün geçtikten sonra ailesini geri Çontaş'a götürmeye karar verir. Gitmeden önce ise eşi ve çocuklarına tembihte bulunur: **Gittiğimizde orada bazı değişiklikler olmuş olabilir. Fakat siz hiçbir şey olmamış gibi davranın. Kimseye bir şey sormayın...**



Çontaş'a yaklaşırlarken, Abıkan'ın kızı Bübüra, kerpiç fabrikasının yerinde yüksek bir tepeliğin meydana geldiğini fark eder. Çocukluğuna aldanarak, onca hatırlatmalara rağmen **"Baba, hani fabrika nerede?"** diye sorar babasına. Babası ise kızına **"Kızım artık fabrika filan yok. Ben sana hiç bir şey bilmiyormuş gibi davran ve hiç kimseden hiç bir şey sorma demedim mi? Biliyorum sen her şeyi bilmek isteyen, meraklı kızsın. Ama oradakilere en ufak bir şey çaktırırsanız, başta ben olmak üzere hepimiz öldürülürüz. Bunu mu istiyorsunuz?"** diye çıkışır.

Bir gün gece, Abıkan'ın, o tepeye giderek kerpiç fabrikasının ocağının yanında gizli gizli Kuran okuduğunu, ağladığını ve huyunun değişerek sinirli bir hal aldığını fark eder ailesi. Bu arada baharın gelmesi ve havaların ısınmasıyla birlikte tepecikten tahammül edilemeyecek kadar ağır kokular gelmeye başlar. Burada bir şeylerin yaşandığını, bir muammanın olduğunu hisseden Bübüra, babasına hep sorular sormaya devam edip durur. Babası ise kızını azarlayarak açıklamada bulunmaz. Bu vasiyetin ardından vefat eden Abıkan'ın kızını azarlayarak açıklama yapmadığı konu, 1991 yılında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek yakınlarındaki Çontaş civarında bulunan toplu mezardır.

Stalin'in zulmü...

Bulunan bu mezarlığa, Rus lideri Stalin baskısı zamanında tutuklanarak topluca kurşuna dizilenlerin defnedildiği anlaşılar. Mezarlığın olduğu yerde, "Selvi Boylum Al Yazmalım", "Beyaz Gemi" ve "Gün Uzar Yüzyıl Olur" gibi eserlerin sahibi dünyaca ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un babası Törökül Aytmatov dâhil öldürülen dört kişiye atfedilen suçlar içeren iddianame bulunur. Yıllar sonra bulunan bu iddianameyi içeren belge, yarım asır toprak altında kalmasına rağmen çürümeden 1930'lu yıllarda yapılan zulmün yüzünü günümüzde göstermeye yardım eder. Aynı zamanda 1938 yılının Kasım ayında gerçekleştirilen olayı da tasdikler. 1938 yılı Kasım ayının başında Moskova'dan, Sovyet yüksek mahkemesinin askeri hâkimleri Alekseev, Zaytsev ve başkan olarak Batner, rejim muhaliflerini yargılamak üzere Bişkek'e gelirler. 5- 8 Kasım 1938 tarihlerinde mahkemenin üyeleri, 40 mahkûma ölüm cezası kararı verirler ve bu kararın geciktirilmeden uygulanması gerektiğini ifade ederler. Zaten tam o günlerde tutuklama ve idamlarla ilgili olarak Dvoyka ve Troyka hapishanelerinde de çok yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaları yapan hâkimler, 1930'lu yılların ikinci yarısında Üst Düzey Sovyet Partisi'nin onayıyla İçişleri Halk Komitesine bağlı çalışıyorlardı. Hapishanelerde ne ile suçlandıkları bile belli olmayan 97 mahkûm bulunuyordu. Bu 97 mahkûmla beraber tutuklanan 40 kişinin, yani toplam 137 mahkûmun, ortadan kaldırılmasına karar verilir. İçişleri Halk Komitesinin verdiği karar listesinde 5 Kasım'dan 8 Kasım'a kadar kurşuna dizilen 137 kişinin kaydı bulunmaktadır. Kazı sırasında ise 138 kafatası bulunur. Ancak bu 138. kafatasının kime ait olduğu ile ilgili bugüne kadar net bir bilgiye ulaşılamamıştır. SSCB Merkez Yürütme Komitesinin 01.12. 34 tarihli N- 58 maddesine göre alınan infaz kararının en kısa zamanda yerine getirilmesi gerekiyordu.

Ölüm cezası verilen tüm tutuklular, hapishanenin bahçesine çıkartılarak ardı ardına infaz edilir. Ölüler yük arabalarına yüklenip, üzerlerine kalın tente kapatılarak, sabaha kadar şu anki Toktogul ve Logvinenko sokaklarından geçirilerek Çontaş'a doğru taşınırlar. Yük arabalarının geçtiği köylere barikatlar kurularak (şu anki Taş- Döbö) orada yaşayanların dışarı çıkmaları da önlenir. Buna rağmen insanlar, bir yolunu bularak üst üste dizilmiş olan tezeklerin arasındaki deliklerden dahi olsa geçen arabaları görürler. Halk arasında **"Kırgızlar'ın kaymaklarını yani dâhileri toplayarak öldürdüler ve gömmeye gidiyorlar"** gibi söylentiler çıkmaya başlar.

Bübüra, babasının vasiyetini yerine getirir

Beklenen gün 18 yıl sonra 31 Ağustos 1991'de gerçekleşir. Bugünlerde 20. yılını halkıyla beraber coşkuyla, 7'den 77'ye herkesin katılımıyla kutlayan Kırgızistan'ın bağımsızlığının kazanıldığı ve

Bübüra'nın babasının hayal ettiği gün nihayet gelmiştir. İşte tam sırası diye Bübüra, Rus İstihbarat Servisi KGB'ye giderek, Stalin döneminde öldürülen insanların yattığı yeri göstermeye hazır olduğunu söyler. Fakat oradaki idareciler, bu habere pek itibar etmezler. Çünkü bunu ispatlamak için ellerinde yeterli bir delil yoktur. KGB'nin Olağanüstü Hal Bakanlığı Komisyonunu desteklediği her halinden bellidir. Bübüra, diğer devlet idarecilerine ve şehitlerin ailelerine mektup yazarak yıllardır sakladığı bu sırrı paylaşır. Stalin döneminde öldürülenlerin şehre yakın bir yere gömüldüğü hakkında söylentiler vardır. Tam olarak yerini kimse bilmeseydi de Bübüra'ya da inanmazlar.

Bütün bu ilgisizliğe rağmen Bübüra mücadelesine devam eder. Bir yandan babasının vasiyetini yerine getirmek, diğer yandan da kendi insanlık borcunu ödemek için bu işi sonuna kadar götürür. Bübüra, KGB'de çalışan Bolot Abdurahmanov adındaki bir delikanlıyla görüşür. Mezarlığı araştırmak Bolot'un görevi değildir hatta ilgi alanına da girmez. Ama o, Bübüra'nın söylediklerine inanmış ve Çontaş'ın sırrını açmaya karar vermiştir. Bübüra ve Bolot, KGB'nin görevlileriyle buluşarak, Çontaş'a giderler ve kazı işlemini başlatırlar. Yıllar sonra Bolot, kazı işleminin başladığı o günle ilgili hatıralarında ayrıntılı açıklamalarda bulunur:

" Çontaş'daki kazı yapılan yerde Çeklilerin kurduğu kerpiç fabrikası vardı. Bu fabrikada kerpiçi pişirmek için 3,5×3,5×3,5 metre büyüklüğünde kurduğu ocakların diplerine 10- 15'er kişilik vali sekreterleri, halk komiserleri, işçiler ve sıradan çiftçiler şeklinde cesetler atılmış ve üzerleri toprakla örtülmüş sonra tekrar cesetler atılmış. Bu kazıda arkeolojik açıdan farklı bir şey çıkmıştı ortaya. 53 sene toprağın altında kalmasına rağmen, ceza raporunun özeti çürümeden bu günlere ulaşmış. Abdıray Abdurahmanov, Cusup Abdurahmanov, Törökul Aytmatov ve Yusup Bulatov'ların ceza raporu bulunmuştu. Bunun dışında Sultanbekov kendi ismini ipek ipe gömleğinin yakasına ve pantolonun kemerine dikmiş ve bu dikili yazı da olduğu gibi duruyordu. Bu çok şaşırtıcı bir durumdu! Açıkçası böyle bir durumla karşılaşacağımızı beklemiyorduk... (B.Abdurahmanov, «Temmuzdaki iki hafta» kitabından, «Törökul Aytmat oğlu», Bışkek - 1993)

Ölüm cezasına çarptırılanların listesi

Törökul Aytmatov'un birkaç sayfalık ceza raporunun özeti olduğu gibi durur. Belgeler, iki metre toprak altında bulunduğu için iyice yıpranmış durumdadır. Bu ceza raporunun sağlam kalmış olması, KGB arşivinden diğer şehitlerin de isimlerinin bulunmasına kolaylık sağlar. Çontaş'ta bulunan listede 5- 8 Kasım 1938 yılında ölüm cezasına çarptırılan mahkûmların ad ve soyadları ortaya çıkar. O listede isimleri geçenler şunlardır:

Abdikadir Abdurahmanov, Cusup Abdır Rahmanov, İmanalı Aydarbekov, Törökul Aytmatov, Osmonkul Aliyev, Abdıray Abdır Rahmanov, Abdır Aman Bulatov, Yusup Bulatov, Asanbay Camansariyev, Hasan Ciyenbayev, Omor Cumayev, Dali Zulfibayev, Bayalı İsakeev, İyosif Kuzmin, Pavel Lvov, Murat Salihov, Eşbay Sultanbekov, Kasım Tınistanov, Sıdık Çonbaşev, Kocokan Şorukov, Erkinbek Esenamanov.

Listede adı geçen isimler, 1938'li yıllardaki Kırgızistan'ın aydınları ve Sovyetlere de gönülden inanmış Çarlık döneminden sonra Kırgızistan'ın bir devlet olarak kalkınması için fedakârlık yapan insanlardır.

Tarihin Ak Sayfaları

Yukarıdaki bilgilerin ayrıntıları ve 1930'lu yıllardaki Stalin sürgününde kurşuna dizilerek öldürülen Kırgız halkının siyaset ve iş dünyasındaki önemli ismi, devlet adamı Törökul Aytmatov'un hayatı, Törökul'un kızı Roza Aytmatova'nın kaleme aldığı, ülkemizde de Salkımsöğüt Yayınları tarafından bu yıl yayınlanan 176 sayfalık **"Tarihin Ak Sayfaları"** adlı kitapta yer alıyor. Bu acılı hayata ortak olan ve

aynı acıları paylaşan ailesi ve akrabalarının başından geçen zor günler, kurşuna dizilen Törökul Aytmatov'un hayat serüveni, hanımının yaşadığı acılar ve onun cesareti ile çocuklarının, akrabalarının çektiği sıkıntılar bu eserde bulunuyor.

Yazar, **“Yirminci asrın 30’lu ve 50’li yılları arasında kurşuna dizilen suçsuzlara armağan ediyorum”** dediği kitabın önsözündeki şu cümlelerle tarihin karanlık sayfalarından tozlu bir yaprak önümüze sermekte:

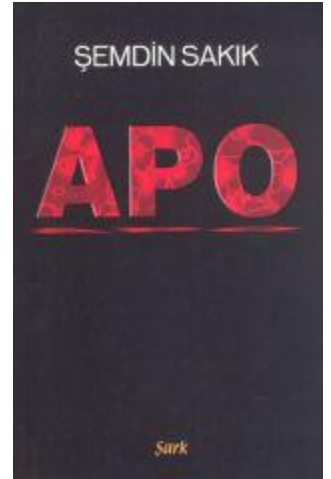
Ben o mezarlığın bulunduğu günü hatırlıyorum, heyecandan yerimde duramıyordum. Aynı zamanda babamı acımasızca suçsuz yere öldürdüklerini haykıra haykıra söyleyerek içimdeki saklı kını çıkarmak istedim. Ama kime ne diyeceksin, kiminle neyi paylaşacaksın...? Haykırmak değil öylesine oturup anlatmaya bile kalp dayanamaz... İşte bütün ruh gücümü toplayarak kalemime sarıldım. Bari dille anlatmaya kalp dayanamazsa kalem anlatsın da gelecek nesiller bu gerçeği bilsin ve bu olaydan ibret alsın. Okuyucu bu kitabı eline aldığı zaman haklı olarak: ‘Bir ailenin yaşamış olduğu olaydan kime ne? Hatta o ünlü, tanınmış biri olsa bile?’ diye sorabilir. Ben de buna cevap olarak: “Bu acılar sadece tek bir ailenin yaşamış olduğu acı, keder değildir aksine binlerce ailenin yaşamış olduğu hüsrandır.” derim. Repressi yani baskı döneminin eğri aynası binlerce ama binlerce ailenin kaderini ve geleceğini kararttı.

1930’lu yıllarda Sovyetler Birliği, parti üyelerini ve işçilerini tutuklayarak sürgün etmiştir. Bu baskı 1920’li yıllardan başlayarak 1937- 1938’li yıllarda tam zirveye ulaşmıştır. Bu yıllarda sürgünler toplu halde yapılmıştır. Suçsuz insanlar bulunduğu görevine, ünvanına rağmen, kadın erkek demeksizin, ırkına, dini inancına ve sosyal statüsüne v.s. bakılmaksızın çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Böylece kendi ülkesine samimice, fedakârca, hiç bir art niyet beslemeden çalışan insanlar yine kendi devleti tarafından en olunmayacak derecede haksızlıklara maruz bırakılmışlardır... Sadece Kırgızistan’da tutuklananların sayısı genel olarak 100.000’e yakındır (Ruh Kençi gazetesinin 2008 Kasım ayındaki sayısında ise Stalin baskısı devrinde tutuklananların 100.000’den fazla olduğu belirtilmiştir). Bu rakamlar ispatlanmış resmi araştırmalardır: Yüz bin kişinin kaderi, bu bir istatistikî gerçektir. Acıdır ama gerçektir. Tek kişinin kaderine gelince fert olarak bu, büyük bir trajedik durumdur. Gerçekten de yüz bin kişi sözünü ağza almak kolay ama düşününce insanın beyni zonkluyor. Oradaki her bir kişiyi ele alacak olursak onlar Kırgızistan’ın önemli bireyleri olarak gecesini gündüzünü ülkesi için veren kahramanlardı. Onların ailesi, akrabaları, arkadaşları, yakınları, telafisi mümkün olmayan acılar yaşadı ve bu acılar hala da devam etmekte. Kolay mı babasız yaşamak? Başkalı baba derken hüznlenmemek... Ya onların hayat hakkı... Olay sadece onları tutuklamakla sona ermedi ve bu sefer de onların aileleri takip altına alındılar. Çocuklarına halk düşmanlarının çocukları denilerek uzun yıllar boyunca her konuda yükselmelerine engel olmaya çalıştılar. Bu engeller çocukların geleceklerini etkiliyordu. Onların önemli karar mercilerine gelmeleri hep engellendi. Önerilerine hep zorluklar çıkarıldı. Bu yapılan zulmü devlet yıllar boyu sakladı. Gerçeği insanlara söylemekten hep korktular. Ortaya çıkmaması için ya sustular ya da tarihe gidecek doğru yolu saptırmaya çalıştılar. Hala 1930’lu yıllara ait bilgiler ortaya çıkarılamamış ve eksiktir. Elinizdeki bu kitap hakikati ama sadece ve sadece hakikati kapsamaktadır. Ben bu eserin, tarihin tamamlanamamış eksik kalan bölümünün bir kısmının tamamlanmasına katkı sağlayacağına inanıyorum.

Adına yola çıktığımız halkın başına bela olduk! (İbrahim Becer)

Her yıl on binlerce yerli, yabancı turistin ziyaret ettiği, antik Yunan eserlerinin sergilendiği Efes Müzesinin tam karşısındaki Ahmet Ferahlı Parkı'nın bahçesinde çayımı içerken, bir yandan da Brezilya'nın yetiştirdiği efsanevi sağ açık Garinça'nın ilginç yaşam öyküsünü okuyorum.

La Liga 'ya gönderdiğimiz temsilcilerimizden Arda Turan'ın ve Mehmet Topal'ın karşılaşmasında Arda Turan'ın takımının yenildiğini yazıyordu internet siteleri. Demek ki millet olarak genetik hanemize altın harflerle yazıp, hiç durmadan kıraat ettiğimiz övgüde ve yergide aşırıya kaçma, hastalığımızın gün gelip durdurulacağı La Liga gibi duvarlar olmasa, bu "çok iyiyiz be abi!" hastalığı yakamızı bırakmayacak. Neyse ki her alanda dünya standartlarıyla karşılaşıyoruz da boyumuzun ölçüsünü alma şansına erişebiliyoruz. Yine de tüm standartlarla karşılaşsa da, hepsinden yeteneği sayesinde sıyrılmayı bilenler de yok değil futbol dünyasında; Garinça'dan bahsediyorum.



Tüm zamanların en iyi top süren futbolcusu olarak gösterilen Garinça'nın aslında bir sürü defosu var. Garinça bildiğiniz topal. Sol bacağı içeri, sağ bacağı da dışarı doğru çarpık olmasının yanı sıra sağ bacağı da sol bacağına göre altı santim kısa. Tek defosu bu olsa neyse de Garinça üstüne üstlük şaşı da aynı zamanda. 'Rekabet', 'hırs' gibi kelimelerin çokça terennüm edildiği Futbol Dünyasına da çok uzak Garinça; bu kelimeleri lügatine hiç almadığı gibi yaşadıkları ve yaşattıklarıyla da birebir örnekletmekte. 1962 Dünya Kupasında Brezilya'nın İngiltere'yi yendiği maçta iki gol birden atar ama sevinmez. Çünkü maçın ikinci ayağı olduğunu zannetmektedir. Yani Brezilya'nın turu geçtiğinden bile haberi yoktur. Döneme şahitlik eden futbolcu arkadaşlarının anlattığına bakılırsa, Garinça gerek kulüp düzeyinde gerekse Milli Takım düzeyinde oynayacağı rakibini çoğu kez bilmezmiş. Topu ayağına

aldığında tek bildiği, karşı kaleye kadar topu götürmek olduğu için hiçbir sisteme dahil edilemediği de bir başka defosudur Garinça'nın. Döneminin bir başka yıldızı Pele'yle bu yüzden aralarının hep açık olduğu söylenir. Maç öncesi taktik toplantılarına bu yüzden alınmayan Garinça, idmanlara da gelmeye gerek görmez ama üstün yetenekleri sayesinde gerçek bir seyir zevki sunarmış seyircilere.

Okuma yazması olmadığı için futbol hayatı boyunca hiçbir kontratını okuyamadığı gibi zar zor imzasını atabilmiş bu kontratlara Garinça. Ne para pul, ne fiziksel engeller, ne yaşadığı serkeş hayat Garinça'nın bugün hala hatırlanmasına engel değilse bunun tek açıklaması olsa gerek: Yetenek!

Kürt Meselesinin halli yolunda BDP'nin 'olmazsa olmaz' babında burnumuza dayadığı Abdullah Öcalan'dan bir Garinça çıkarabilir miyiz diye düşünüyorum ama olmuyor. Zamanında kendisiyle mesai arkadaşlığı yapmış olan Şemdin Sakık'ın "APO" adlı kitabını okuduğunuzda da bir Lider için defo sayılabilecek her türlü özelliğin kendinde toplandığını görüyorsunuz. 2 Ocak 2004'de önsözünü yazdığı bu kitapta Sakık aslında giriş bölümünde sonucu şu cümleyle anlatıyor: *"...adına yola çıktığımız halkın başına bela olduk!"*

Garinça pratiğinin aksine Sakık kitabında, Liderlik vasıflarının şekillenmesinde yetenekten ziyade çevreye önem verir. Demostenes, büyük bir tüccarın oğludur, Descartes bir kent soylusunun, Gogol bir aristokratın şeklinde liste uzayıp gidiyor. *"Urfa merkezli büyük bir uygarlığa tarihin tanıklık etmediği"* iddiasında bulunan Sakık, "yetenek" konusunda kapıyı açmadan kapasa dahi biz kitaptaki yolumuza devam edelim.

İspata muhtaç bir iddiada bulunuyor Sakık kitabının ilerleyen sayfalarında. Bir iktidar hırsıyla yanıp tutuşan Öcalan'ın ilk çaldığı kapının Ülkü Ocakları, Sonrasında Siyasal İslam'ın kalesi MTTB ve en son olarak da Türk Solu olduğunu söylüyor. Üçünde de tutunamamasının en önemli sebebinin entelektüel seviyesinin yetersizliğine bağlandığı bu iddiaya bir de not düşüyor Sakık: *"eğer bir tanesinden yüz bulsaydı Kürtçülük gibi bir meselesi olmayacaktı"*. Kenya'da 1999 yılında ele geçirildiğinde *"Benim de annem Türk'tür. Devletimize olursa bir hizmetimiz yapmaya hazırım..."* şeklinde kurduğu cümle Sakık'ın iddia ettiği **"omurgasızlık"** tabirini destekler mahiyette olsa da biz yolumuza devam edelim.

Kitabın ilerleyen sayfalarında kurulan bir cümle var müellifi tarafından: *"Şeytani olmayan tanrı ne işe yarar ki"?* Sakık bu cümleyi Öcalan'ın örgüt içinde başlattığı amansız tasfiye sürecini anlatmak için kuruyor. Kendisine rakip olarak gördüğü kim varsa bir şekilde tasfiye ettiğini etraflıca anlattıktan sonra PKK Hareketi içindeki sembol bir ismin nasıl ortadan kaldırıldığını da isim vererek anlatıyor. Adına akademi bile kurulan kod adıyla Agit, bilinen adıyla Mahsum Korkmaz'dır bu isim. 28 Mart 1986 tarihinde Şemdin Sakık'ın da içinde bulunduğu grup atılan bir pusuya düşüyor. Pusu başarısızdır, bir kişi hafif yaralanır ama ortalık aydınlanınca anlaşılır ki turpun büyüğü heybede saklıdır. Örgütçülüğüyle, savaş tecrübesiyle, dağ pratiğiyle militanların gözünde genç yaşında bir kahraman olan Mahsum Korkmaz, ekip içinden bir kişinin (Feyzi Aslan) silahından çıkan kurşunla alınından vurulmuştur. Mahsum Korkmaz o sırada PKK'nın iki numaralı adamıdır. Sakık işin peşini bırakmaz ve bir araştırma komisyonu kurulmasını ister ama Öcalan buna karşı çıkar. Sakık'ın şehadetine göre birkaç yıl zarfında bu ekipten kendisi ve zanlı haricinde kimse sağ kalmazken Feyzi Aslan'da apar topar Rusya'ya gönderilir ve bir daha da haber alınamaz.

"Bir komploda ilk kesilenler en gevşek uçlardır" sözünün sınanması bir anlamda...

Dedik ya, ispata muhtaç iddialarla devam etse de kitap ilginç. Hoş, kitabın basım tarihiyle Soner Yalçın'ın "Efendi" isimli kitabının basım tarihi birbirine çok yakın olması hasebiyle bir parça

komple teorisinin kimseye zararı olmaz. En azından Sakık çok daha cesur; Soner Yalçın gibi tümleci, yüklemi soy kütüğüne kadar anlatıp özneyi göstermeden taşı tarağı toplayıp kaçmıyor. “Sujet+verbe+complement” şeklinde özetlenebilecek Fransız ekolüne daha yakın Sakık.

Sefih hayat düşkünlüğü, bir gerilla savaşına önderlik ettiği halde ‘sıfır’ dağ tecrübesi, aykırı seslere olan tahammülsüzlüğü, zora düştüğü anda çark etmesi, sorumluluk almaktan kaçınması, komploya karşı olan aşırı düşkünlüğü, obez derecesinde oburluğu, tek adam olma hayali, Şahin Baliç’ten tutun da Dr. Baran’a kadar uzanan bir silsilede bir kalemde tasfiye ettiği arkadaşlarının hüznü sonları şeklinde uzayıp giden bir defolu listeye sahip Abdullah Öcalan.

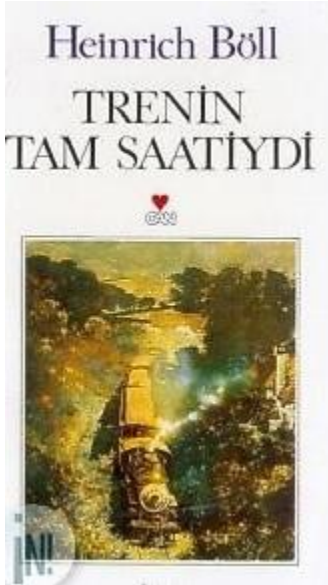
Şaşılığ ve topallığına rağmen bugün hala konuşulan Garinça’dan en büyük farkıysa alanındaki yeteneksizliği olsa gerek. Buna rağmen en büyük şansı da kendinden kat be kat daha yeteneksizlere komuta etmesinden geçiyor. Kendisi acımasız ama komuta ettiği insanlar bir düğün salonunu basmak marifetiyle, korumayı taahhüt ettikleri halkını canlı kalkan yapıp asker öldürmeyi düşünebiliyorlar. Hem de bunu bir halı sahada kocasını öldürdükleri masum bir kadına da kurşun sıkmalarının hemen akabinde yapabiliyorlar. Evveliyatlarında Öğrenci yurtlarına Molotov atmak, atılan molotofla gencecik bir kızı diri diri yakmak olan bu caniler sürüsünün ciddi bir Devlet tarafından muhatap alınma şansı sıfırdır.

Bu saatten sonra o coğrafyada bir adam aranıyor; bu katiller sürüsünün yaptıklarını yüzlerine vuracak kadar gözleri gören bir adam. Şaşı olsa dahi, masum bir kadına kurşun sıkan bir insana ‘katil’ diyebilmek için Garinça kadar gözleri görececek bir adam!

Bir adam aranıyor; topal da olsa, ağır aksak yürüse de kendisine korka korka uzatılan, mahcup, acılı eli tutmak için tüm engellemelere rağmen, düşe kalka koşacak yetenekli bir adam!

“Örgütün siyasi kanadı var, neden oraya müracaat edilmiyor?” diyen dostlara da selam olsun. Biz kimseye vekil olamazsın demedik ki...

Bir Teslimiyet Yolculuğu ve Trenin Tam Saatiydi / Heinrich Böll (Alper Gürkan)



Gözyaşı denilen sayısız dereden meydana gelmiş hayatın tüm birikimlerini kurutup yok eden bir savaş... İnsanların kimliksiz suretler halinde var olma mücadeleleri dışında bir anlam veremedikleri dirimsellik...

“Büyük Almanya uğruna” yığılmış cesetlerin arasına katılacağından emin olarak yola çıkan genç bir adam, bir asker...

* * *

Hayatını biraz okuyunca piyade er olarak katıldığı cephede nişanlısından ayrı kalan ve bir dönem esir düşen Heinrich Böll, belki de savaşın kederiyle yazmıştır Trenin Tam Saatiydi kitabını diye düşünmeden edemiyor insan. Çünkü savaş sonrasında yayımlanan Trenin Tam Saatiydi, hiç bitmeyeceği sanılan İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde bir haftalık bir tren yolculuğu sonunda katılacağı cephede yok olacağını bile bile giden Andreas'ın hikâyesidir. Olabildiğine kötümser bir ruh haliyle dolu Andreas'ın teslimiyeti ve bu teslimiyetinin geçmişten gelen sürekliliği üstünedir. Ya da diyebiliriz ki tepelerinde güneşi son kez gördüğüne inandığı bir randevuevinin bahçesindeki ağaçlara dökülen

yağmuru seyrederken, daha önce hiç ağlamamış olduğunu fark eden bir askerin ölüme yollanırken aslında hiç yaşamamış olduğunu fark edişinin hikâyesi...

Yarım bırakılmış ya da eksik yaşanmış bir hayat değil, hiç yaşanmamış bir hayattır onunki: Ömrünün en büyük düşü olan piyanist olma arzusu, önce bitirmek zorunda olduğu lisenin sonra da araya giren görevlerin yüzünden gerçekleşmemiştir asla. Sonrasında da başlayan savaşla beraber dört buçuk yılı yok olup gitmiştir düşlerinden uzakta. Başkalarının kurduğu gibi bir hayal kurmaya girişmiş ve piyanist olmak istemişken gereklilikler, zorunluluklar, mecburî istikametlere sapılarak tükenen yıllar boyunca ellerini bir piyanonun yumuşak tuşlarına dokundurmaktan mahrum kalmıştır. İnsanlığın kara yazgısı, istemediği şeyleri yapmak, isteklerini yapamamak, başkalarının rüyalarında yaşamak, başkalarının sularında yüzmek ve boğulmak, onun da kaderi olmuştur...

Böll, Andreas'ın yolculuğu boyunca anlattıklarıyla onun bu kaderin mükerrer bir sureti olduğunu da gösterir: Yıllar sonra teyzesi olduğunu öğrendiği annesinin ona yetmeyen merhametine rağmen başka bir savaştan kalan yarası yüzünden ölen babasının kaderidir ona kalan miras. Akranı ve çağdaşı niceleri gibi gidecek, varacak ve ölecektir.

Nasıl bir sona tevcih edildiğinden emin olan genç adamın, hatırladıkça ölüme teslim oluşunu daha da kuvvetlendiren mahvolmuş hayatı; ne babasının bu mirasıyla mahduttur ne de savaşın çiğnediği diğer insanların varlığını sürdürme çabasıyla. O kendini babası kadar uzun yaşayıp, bir aile kuracak kadar şanslı görmemektedir. Diğer taraftan içlerindeki tutsakların fabrikalara gitmek için hazırlandıkları yoksul evler, ümitsizlikle yoğrulmuş bakışlara batmış askerler, kendinin de yakında yüzleşeceği ölüme hazırlanan yaşlı kadınlar ve bilmeyen, bilmediklerini de bilmeyen çocuklarla dolu şehirleri geçerken insanların varlığını sürdürme iradesine şaşar. Yarım kalmış ailesi, yarım kalmış sevgileri, yarım kalmış hayalleriyle dopdolu geçmişi sadece geride kalan bir istasyonun buğulu hatırası değil, aynı zamanda gelecekte görecek istasyonun da tek geçerli sebebidir. Ona göre geçmişi, geleceğinin tüm kodlarını içeren bir bütündür. Bu da onda ölümün, yokluğun, yok olmanın ve bunun yakın bir zamanda olmasının tüm kabullenışı halinde bir kötümserlik olarak ortaya çıkmaktadır...

Her ölümün erken olduğu gerçeğini kendi ölümü ve kendi gerçekliği üzerinden fark eden Andreas'ın yarım bıraktığı her şeyiye "asık yüzlü karyola"ları ve "kötü niyetli, soğuk gri bir koridoru" olan bir randevuevi bütünler. Alman olduğu halde ondan nefret etmeyen Polonyalı fahişe Olina'yla geçirdiği tek gece, onun peşi sıra özlemesini istediği aşkı olacaktır. Ardında bir kadının gözyaşlarını bırakanlara karşı duyduğu kaba kıskançlıkla sarıldığı bu genç kadında bulduğu her şey, gerçeğin hayali bir sureti ve hayalin gerçek bir hatırasına dönüşecektir...

"Geçen geceler, piyanoda ilk acı tatlı denemeler... Okul, savaş, savaş... Savaş, arzulamış olduğu o tanımadığı yüz... Bu göz kamaştıran ıslak ırmak içinde titreşen bir tablo gibi soluk, acılı, yüzüp duran biricik gerçek: Olina'nın yüzü..."

Şehvetten uzak bir sevgiyle bir gece geçirdiği Olina'da bulduğu eski -ya da hiç olmamış- sevgili, onun kendisinden üç gün erken doğmuş olmasının şakasıyla anlam kazanan anne ve kardeş özlemi, incecik parmaklarından yayılan nağmede duyduğu kendi piyanist olma hayalleri...

Sonra, tıpkı dilediği gibi ardından gözyaşı döken bir kadın bırakmanın ıstırapıyla savaşa ve yani yok olmaya doğru yollanış...

Trenin Tam Saatiydi, savaşın ağır yüklerini yüklenmiş bir Almanya'nın çocuğu olan yazarın, tarihin çıkmazındaki aynı kader ve kederden olma milyonlarca Andreas'a merhametli bir bakışının novellasıdır.

* Trenin Tam Saatiydi, Heinrich Böll; Can Yayınları, 1996, İstanbul

Dünya Nimetleri'nden Yeni Nimetler'e, Andre Gide (Suzan Nur Başarslan)

"Hiçbir şeyi putlara kurban etme." (Andre Gide)

Andre Gide(1869-1951) Dar Kapı ve Kalpazanlar romanlarının tanınmış Fransız yazarıdır. Bu incelemede yazarın hayatının iki ayrı döneminde -gençlik-yaşlılık- yazdığı Dünya Nimetleri ve Yeni Nimetler adlı eserleri incelenecektir.

Dünya Nimetleri^[1] (*Les nourritures terrestres*) Gide'in 1897 yılında 28 yaşında yazdığı ve hayat görüşünü ortaya koyduğu bir bildiri niteliği taşır. Ancak bu yazın, coşkun bir lirizmle kaleme alınmış düzyazısal bir şiir olduğu kadar; içinde mektup, şarkı, şiir, diyalog, gezi yazısı, söyleşi özelliklerini de taşıyan karma bir tür olarak karşımıza çıkar. Aynı özellik tematik anlamda da vardır. İçinde Tanrı, inanç, coşku, sevinç, bilgelik, varlık, 'ben', bekleyiş, ölüm, yaşam, okumak, yaşamak, arzu, geçmiş-an-gelecek, başkalarına benzemek, şehvet, seçmek, özgürlük, kitaplar, yalnızlık, öğretme isteği, sevgi, aşk, yol, Tanrı'nın buyrukları, ozan, pişmanlık, yaşlılık... gibi birçok kavramı işleyerek yoğun bir eserdir.

Bir yol kitabıdır aynı zamanda bu eser, zaman ve mekânla ilerleyen, içsel coşkunluğun tabiatla birleştiği... Gezi yazısı özelliğini gezdiği yerlerin spesifik aktarımından alan bu eser, şehirler, bahçeler, hanlar, ovalar, vahalar, çöller, sular, güzler, çiftlikler, kahveler, havuzlar, kervanlar, besinler alt başlıklarıyla birçok ülkeye, şehre yolculuğu anlatır. Her kent, bir özelliğiyle bellekte yer tutmaktadır. Mekân adları, onunla özdeşleşen imge-anı-görüntü, her bir kent için tek tek dile getirilmektedir. (s:131)

Bu yerler: Adullam mağarası, Adriyatik, Amalf, Alkazar, Ambroise, Acadimus bahçeleri, Avranches bahçeleri, Alpler, Bethleem Duvarları, Borghese bahçeleri, Biskra, Blidah, Cita Cecchia, Cezayir/Essai, Come Gölü, Comes, Chetma, Fiesole tepesi, Farnese bahçeleri, Floransa, Gırnata, Generaliffe setleri, Gafsa, Helvetya, Honfleur, İzmir, La Haye parkı, Lido, Lecco, Musul, Malta, Münih, Montpellier bahçeleri, Malta, Ninji, Napoli, Nimes/Fontaine kanalları, Naspur, Normandiya, Oumach, Piza/Campo

Santo, Peyrou, Roma/Monte Pincio, Siraküz, San Marco Manastırı, Strasbourg, Sevilla, Touggurt, Tunus, Villa Borghese, Venedik, Vendee bahçeleri, Vaucluse, Zaghovan...’dır.

Eserdeki ana kahramanlar üç kişiden oluşur: anlatıcı, Menalque ve Nathanael. Ancak eserin girişinde eserin başında anlattığı ülkelerin, olayların, kokuların kimisinin de hayali olduğunu söyler. Olmayan kişiler ve gidilmeyen yaşanmayan şeylerin ardındaki tek gerçek kendisidir hatta kendisini de bir görüş olarak ifade ederek gerçekliğini soru işareti olarak bırakır(s:108). İsimlerin önemi yoktur ve aslında seslendiği sadece eserin okur’udur. Ve daha eserin başından, bu eser okunduğu anda kitabı atıp çıkmasını ister okurundan/Nathanael’den ve ondan ne beklediğini:

“Neyse, beni okuduğun zaman, bu kitabı at ve çık. Kitabım çıkmak arzusu versin isterdim sana, nereden olursa olsun çıkmak -kentinden, ailenden, odandan, düşüncenden. Yanına alma kitabımı... Beni unut, derdim. Kitabım kendisinden çok kendi kendinle ilgilenmeyi öğretsin sana- sonra kendi kendinden çok, kendi dışında kalanlarla ilgilenme”sidir(s:17).

Menalque, kahramanın dostluğun ötesinde, aşka çok yakın bir şeyle aynı zamanda kardeş gibi sevdiği kişidir. Öğretisi kişiyi sahip olduğu her şeyi bırakmak üzerinedir. Aileyi, kenti, her şeyi. Onunla hayatının altüst olduğu depresif bir döneminde karşılaşır ve Menalque, onun iyileşmesi, dirilmesi, yeniden doğuşudur. Nathanael ise birikimini aktardığı, seslendiği, öğüt verdiği, gelecekte kendisini okuyacak kişi/okurdur.

Eserde geçen diğer kahramanlar: Abel, Angaire, Alcide, Athman, Bachir, Cleodalise, Eric, Eliphas, Guzman, Idoine, Helene, Hylas, Lothaire, Moelibee, Mopsus, Myrtil, Phedre, Permenide, Simiane, Tityre, Tibulle, Terence, Theodose, Ulrich, Ydier...’dır.

Zaman olarak eser, kahramanın gençliğinde başlayan deneyimlerinin yaşlılığına değin uzanan bir süreçte anlatıldığı (kesin zaman verilemese de kahramanın 25 yaşından önce başlayan anlatı, 50 yaşından sonraya dek uzanır ve en az 25 yıllık bir süreci kapsayan) bir anlatıdır.

İzlenimler şiirsel bir düz yazıyla, teşbih ve istiarelerle aktarılır. Eserde, coşkun bir lirizm sanatlı bir üslupla verilir.

Eser kahramanın gençliğinden başlayarak yaşlılığına uzanan dönemde Tanrı’ya, hayata, maddi ve manevi değerlere bakışını coşkun, lirik bir bakış açısıyla dile getirmektedir. Tanrı’ya inanış, O’na herhangi bir kurallar/buyruklar/din çerçevesinde inanış değil, hayatın her türlü zevkini yaşayarak, günah kabul edilenleri dahi yaparak, aşkla hayata bakarak Tanrı’ya ulaşma şeklinde tezahür eder. Tanrı her yerdedir, her yaratıkta vardır ama açık bir şekilde kendisini göstermez(s:19). Önemli olan, bakış’tadır, bakılan şeyde değil(s:21). Tanrı aynı zamanda içimizdedir. Beklenmez olandır, O’nu beklemek, içimizde oluşunu bilmemek demektir(s:29).

Ölüm, yaşam karşılaştırmasında yaşamın tek anı ölümden üstün tutulur ve ölüm, yenilenme için diğer yaşamların sağlanmasından başka bir şey değildir(s:29). Hayata aşkla bakar kahraman. Arzu dolu bir sahip olma isteği vardır ve bunu aşk olarak nitelendirir(s:32). Ancak ölümün yaşamın en ufak ânı kadar değeri olmasa bile, şu özelliği vardır: Ân’ı değerli kılma ve onu hayranlık verici parıltıya bürüme(s:40).

Geçmiş ve gelecekte bahsettiği kısımlarda, önemli olanın ân olduğunu ifade eder ve geçmişte gelecekte yeniden bulmaya çalışmamayı tavsiye eder. Her anın belirsiz yeniliği yakalanmalı ve geleceğin sevinçleri önceden hazırlanmamalıdır(s:35). Her türlü ân’ı veren Tanrı’dır(s:36).

Birey anlayışı, kimseye benzememe ve sana benzeyenin yanında kalmama üzerine kuruludur. Bir çevrenin bireye benzemesinin ya da bireyin çevreye benzemesinin kimseye faydası yoktur. Birey için kendi ailesi, odası, hatta geçmişi tehlikelidir(s:40) Bu yüzden kendini diğerlerine benzetecek her şeyden uzaklaşmalıdır insan. Bu bireysellik kendine öğretilen ve kendisinin de diğerlerine öğretmek istediğidir. Bu bakış açısı yüzünden kendi öğrettiklerinin bile terk edilmesi gerekmektedir.

Kahraman mürşidinden yolu öğrenen bir derviş gibidir ve kendisi de belli bir olgunluktan sonra öğretisini öğrencisine ileten mürşid pozisyonuna gelmiştir. Tam da bu noktada, kahraman öğrencisine/Nathanael'e eserin sonunda öğrettiklerini, anlattıklarını benimsemesini değil, farklı bir yol çizmesini tavsiye eder:

" Nathanael, şimdi kitabımı at. Sıyrıl ondan. Beni bırak... Seni tıpkı bana benzer görmek istediğimi ne zaman söyledim sana?... Nathanael, at kitabımı; onunla yetinme. Senin gerçeğini bir başkasının bulabileceğini sanma..." (s:135)

Eserde birçok sanatçıya, kişiye, esere ve olaya gönderme vardır: Goethe'den Faust, Hafız'dan şiir, Fichte'nin Bilim Öğretisi, Virgile, Sâdi'den beyit, Boccacius zamanında Pamphile ve Fiametta'nın şarkıları, Elisee ve Sunamite'in öyküsü, Bin Bir Gece Masalları'ndan, Kutsal kitaplardan, mitolojiden: Züleyha, Belkis, Süleyman, Tamar, Amnon, Bethsabe, Sulamite, Fornarine, Zübeyde, Ariane, Thesee, Eurydice, Orpheus, Lynceus...

Dünya Nimetleri dil, üslup(şiirsel anlatım, metaforik söylem, bol teşbihler...) ve tematik anlamda da öğüt/nasihat kitabı olma özellikleri ile Nietzsche'nin Böyle Buyurdu Zerdüş'ü[2] ile paralellikler taşıyan bir eserdir. Tematik anlamda Tanrı'ya inanış ile ondan ayrılma da, buyruklara/kilisenin dayatmalarına karşı çıkış, hayatı doya doya yaşama, göçebe yaşam... gibi unsurlarla bu eserle arasında paralellik kurulabilir. İkisi de şiirsel nutuk işlevi görür ve arkadan gelen nesle seslenir. Her iki eser de kendi öğretilerini belli bir kesime hitap ederek sesleniş kitabı olma özelliği taşırlar. Ama bilinmeli ki, gelecekteki üstün-insanı, Gide, kişinin kendisinde aramış, mekânlarını somut/gerçek yerlerden seçmiş, kendisine öğretileni bir sonraki nesle aktararak dünyevi peygamberlikten öte mürşidliğe soyunmuş, en sonunda ise kendi görüşlerinin benimsenmesini değil farklı bir yol çizilmesini tavsiye ederek -bireysellik-her insanın kendi farklılığıyla kendi doğrularına ulaşabileceğini ifade etmiştir.

Yeni Nimetler[3] (*Les nouvelles nourritures*), Gide'in 1935 yılında Dünya Nimetleri'nden 38 yıl sonra 66 yaşında yazdığı eseridir. Açılış gene okura seslenerek yapılır ve yazar önce kime/neden yazdığını açıklar:

" Ben yeryüzü seslerini işitmez olunca, dudaklarım yeryüzünün çiğerlerini içmez olunca gelecek kişi - belki de ilerde beni okuyacak kişi- bu sayfaları senin için yazıyorum; çünkü yaşadığına yeterince şaşmıyorsun belki; yaşamına, bu şaşırtıcı mucizeye gereğince hayranlık duymuyorsun belki. Bazı bazı bana öyle geliyor ki, benim susuzluğumla içeceksin, seni şu okşadığın öbür yaratığın üzerine eğen de sanki benim kendi arzum."(s:139). Yazma sebebini açıklarken kendisini çağdaşlarından ayıran yazar, ilerisi için yazdığını belirtir ve kendi gençliğinde sorduğu soruları soran okura yanıt bulabilmesi için yazdığını söylediği kısımda, önemli olanın, soru'nun kendisi olduğunu belirtir.

Bu kısımda da yazar, Tanrı'dan, yaşamdan, arzudan, aşktan, varoluş nedeninden, mutluluktan, sonrasızlıktan, acı ve sevinçten, benlik bilincinden, vermekten, doğa ve buluşlardan, İncil ve İsa'dan, zenginlikten, bilgiden, Descartes ve Spinoza felsefelerinden, Meryem'den, akıl ve kesinlikten, ak-

töreden, şehvetten, romantik yazından, dil ve mantıktan, zamandan, ütopyadan, bilgelikten, ilerlemeden, ölümden... bahseder.

Yeni Nimetleri incelerken, Descartes eleştirisi ve Gide'in yaslandığı Spinoza felsefesini açmak gerekliliği ortaya çıkar. Çünkü Dünya Nimetleri'nin kimi yerlerinde Nietzsche etkilenimi varken, Yeni Nimetler'de doğaya bakışıyla ve onu Tanrı olarak nitelemesiyle (natura naturans) panteizmden yani Spinoza felsefesi ve ondan etkilenen Goethe'den etkilenim vardır ve bunu da dile getirir. Descartes'in Düşünüyorum Öyleyse varım'ıyla Tanrı'nın varlığının ispatlanamayacağını ispat etmeye çalışmakta ve Tanrı'ya inanın kanıtlarda değil, kanıt dışında her şeyde O'nu bularak olacağını ifade etmektedir. Bu kısımda Spinoza felsefesinden yararlanarak bu anlayışa Goethe'den ulaştığını ve Tanrı'yı yasalarla ispatlamanın gereksizliğine inandığını belirtmektedir(s:166). Spinoza'nın yaptığı gibi, kendi varlığını bulduktan sonra Tanrı kavramını aramaz, Tanrı idesini mutlak çıkış noktası olarak ele alır. (Euklides geometrisinde kullanılan yöntemi -uzay yerine Tanrı görüşünü koyarak- kendi görüşünü kanıtlamak için kullanır Spinoza)[4] Tanrı ile evren/doğa arasında farklılığın kalktığı, evrenin Tanrı'nın kendisi olduğu bu anlayış, Tanrı'yı varoluşun koşulu anlamına getirir ve Tanrı'nın eseri, Tanrı'nın kendisi olarak kabul edilir. Ancak biraz daha ilerde inançtan bahsederken, "Arkadaş; hiçbir şeye inanma, kanıtsız benimseme hiçbir şeyi." (s:198) derken, kendi ile çalışmaktadır. Burada Bacon ile Spinoza arasında bir gelgit yaşadığı görülmektedir ki aslında Spinoza da Bacon'dan etkilenecek kendi felsefesini (erdemın asıl güç olması) bilgiye dayandırmaktadır.

Bilgeliğin, mantıkta değil aşkta olduğunu düşünen(s:144) Gide, bilgeliğin yaşlı bir adamdan çok, çocukta bulunduğuna inanır(s:190). Bilgelik ve özgürlük'ü aşkla yasaların boyunduruğundan kurtulmak olarak açıklayan Gide'in bu görüşü bizi yeniden Spinoza'ya ulaştırır. Tanrı'ya inanış da tıpkı bu felsefede olduğu gibi O'nu her şeyde aramak üzerine kuruludur ve Tanrı'yı yasalarla/kanıtlarla ispatlamanın gereksizliğine inanır(s:166/167). Bu aşk, aynı zamanda onu Spinoza'dan ayırır çünkü her şeyin geçici olduğu ve sürekli olan Tanrı'nın nesnede barınmadığını söyleyerek Tanrı'yı modus(nesne ve görünüş)tan ayırır(s:147). Oysa ilk eserde "her şey Tanrı'nın biçimidir" demektedir(s:62).

Yeni Nimetler'de, Dünya Nimetleri'nden farklı olarak ilk defa Gide'in siyasi görüşünü alenen dile getirmekte, paylaşım'ı anlatırken Komünizme yaklaşmayan bir paylaşımı savunmaktadır(s:162).

Yeni Nimetler'de Tanrı ile olan diyalog (Karşılaşmalar/s:168/170), Tanrı'nın ne olduğu, ne yaptığı ile ilgili insanların bakışına Tanrı'nın verdiği cevaplar üzerine kuruludur. Burada Hristiyanlık inanışındaki Tanrı algısı ve bu algılamadaki sorgulamalara verilen cevaplar vardır. Bu kısımdaki algıda insan olmasaydı Tanrı olmayacaktı şeklindeki "yaratım olmasaydı yaratıcı olmayacaktı" tezi (bağıntı-bağımlılık); Spinoza'nın Occasionalistlerden ayrılan felsefesinin yansımasıdır. Occasionalistlere göre "Tanrı 'yaradan'dır ama Spinoza'ya göre Tanrı evreni yaratmamıştır, evrenin kendisidir yani nesnelerin özünde bulunur." [5] Nesneler olmasa Tanrı'nın varlığının da anlamını kaybettiği bir inanış biçimidir bu. İnsanın düşüncesiyle var olan bir Tanrı(s.172) düşüncesi ile bu görüş açıklanır. Bu kısım aynı zamanda İslam tasavvufundaki algının da zıddına yerleştirir eseri. Çünkü ayna metaforuyla, Tanrı'nın varlığıyla görünür hâle gelir yaratılanlar, yaratım/nesne/modus olmasa da Tanrı vardır. Spinoza, Goethe ve Gide'se tam tersini savunur.

Tanrı, İsa, Meryem, din, aşk, haz, dil, mantık, kendini tanımak, zaman, korku, ilerleme, bilgelik... gibi kavramların yanında romantik yazın'a da eleştiri getirir Gide. Özellikle melankoli ve acı merkezli bu yazına karşı çıkış nedeni acının yüceltilip sevinç'in değersizleştirilmesidir. Buralarda daha çok Hristiyanlık ilâhiyatının acı merkezli dünya hayatı görüşüne, karşı-görüş ortaya koyar. İlerleme fikrine Dünya Nimetleri'nde karşı çıkan Gide, Yeni Nimetler'de ilerlemeyi kişinin kendisinin ilerlemesini esas alarak ilerlemeyi başka bir bakış açısıyla destekler(s:192).

Ulaşılabacak yeni adam, başka vakitlerde beklenen değil, kişinin kendisindedir. Burada Nietzsche'nin gelecekteki üstün-insan'ına karşılık sunduğu kişi; kişinin kendi özünden çıkaracağı kişidir, yani kişinin kendisidir(s:194). Yine de, böyle dese de, sonlarda Nathanael'e seslenerek yaşama sırasını ona bırakır, kendi yerine geçen ardılına umudunu bağlar.

Ölüm kavramını incelerken kilisenin/dinin kavram algılamasını sorgular ve öbür tarafta ödüllendirilmeyi değil, burada yaşamaya başlamayı tavsiye eder.

Dünya Nimetleri'nde, dilediği her şeyi yapan ve arzularının peşinden giden bir kahraman olarak kendisini gösterirken, Yeni Nimetler'de yapmak isteyip de yapamadıklarının pişmanlığını yaşayan bir kahramanla karşılaşırız. Gene ilk kitapta dünyevi zevkleri tatmak önemliyken, bu kitapta Tanrı'ya, İsa'ya dönüş belirgindir ve tatmin edilemeyen arzuların onlarda huzura ermesi söz konusudur. Mutluluk, ilk kitaptaki gibi coşkun ve umarsız değildir. İnsanın sıkıntılarının fark edildiği, daha bilinçli bir bakış söz konusudur(s:161-162). Bu kısımlarda -romantik yazın'a karşı olma sebebinde karşımıza çıkan- Hristiyanlığın acı merkezli oluşuna bir kez daha karşı çıkarak, onun yerine mutluluğa dayalı bir Hristiyanlık anlayışını savunur. Kurumsallaşmış kiliseye yönelik eleştirel bakış ikinci eserde daha açık ifadelerle göze çarpmaktadır.

Yeni Nimetler de şiirler, düzyazısal şiir, anılar, diyalog(Tanrı'yla ve kişiler arasında), söyleşi, öykü gibi farklı türleri içinde barındırır ve teşbihler, istiarelerle dil sanatlı şekilde karşımıza çıkar.

Mekân olarak Seine Sokağı, Fischbacher Kitabevi, Floransa, Valais Köyü ve Bourbonnais olarak çok daha sınırlı bir mekân tercihi gitmiştir.

Kişiler: Nathanael, Marc ve anlatıcıdır.

Yeni Nimetler'deki göndermeler: Antik Yunan'daki tanrılar (Phoibos, Promethee, Herkül, Achille), Pan, Adem, İsa, Meryem, Lut, Mallarme, Plutarque, İncil, Descartes, Spinoza, Goethe, Francis Jammes, Bach, Mozart, Beethoven, Musset, Dante, Montaigne, Rousseau, Pasteur, Lavoisier, Puşkin, Virgile... olarak karşımıza çıkar.

Dünya Nimetleri ve Yeni Nimetler, Gide'in hayatının iki farklı döneminin manifestosudur. İlk eserindeki arayış, ikinci eserde yerini, soruların cevap bulduğu ve düşünüşün olgunlaştığı bir zemine ve özellikle teslimiyete bırakmıştır. Bu teslimiyet akıl ve mantıktan soyunarak Tanrı sevgisi ile kendisine çizdiği din anlayışının çevresinde şekillenen kavramlardan oluşmaktadır. Üslup olarak Nietzsche'den, fikir olarak Goethe ve Spinoza'dan etkilenen yazar onlardan farklı olan yönleriyle de kendine ait bir hayat felsefesi oluşturmuştur. Tüm bu dünyanın sunumunda Antik Yunan'dan, İncil'e, Doğu'dan Batı'ya, Hafız'dan Dante'ye... çok geniş bir backgroundun sentezi vardır. Bu iki eseri farklı kılan en önemli unsur, tüm bu perspektifin sunumundan sonra onu takip edecek olan Nathanael'e/okura/insana bunları atmasını ve kendi yolunu çizmesini söyleyerek birey'e yüklediği anlamdır. İnsan, oluşur(s:193) derken, bu oluşta kendisinin de aşılması gereken olduğunun farkındadır. Harold Bloom'um kendisinden çok sonra sanat için ortaya koyduğu Etkilenme Endişesi(Anxiety of Influence)'ni, 1935 yılında doğadaki işleyişe bakarak insana uyarlamıştır(s:200/201) Gide.

İki eser arasında düşünce farklılıklarının olmasını ise, tıpkı yazarın dediği gibi, insanın kendisini tanıyarak, ilerleme sürecinde aldığı yol, oluş'um olarak görmek gerekir. Coşkun bir lirizmle yazılmış bu öğüt kitabı, tek bir türün alt başlığında işlenemese de, tematik anlamda da birbirinden bağımsız birçok konuya el atarak konudan konuya savrulsa da, Gide'in hayattan süzdüklerini öğrenmek, onun

iç dünyasına vâkıf olmak, kültürel alt-yapısındaki temelleri fark etmek için okunması gereken eserlerden biri. Yine bu eserin bir başka özelliği ise, sizi Nietzsche'den Cibrân'a, Spinoza'dan Descartes'e, Goethe'den Antik Yunan'a uzanan zengin bir okuma yapmak zorunda bırakıyor olması.

Bir yazarın dünyasından başka yazarlara ulaşmak, bir okur için, en önemli okuma referansıdır. Eseri bitirdiğinizde, Gide'in referansında bu dünyalara girmeli ve mutlaka ona geri dönmelisiniz; bu, Gide'in *"şimdi kitabımı at. Sıyrıl ondan. Beni bırak..."* diyerek, size yapmanızı önerdiği şeyin tersini yapmak anlamına gelse dahi. İyi okumalar.

[1] Dünya Nimetleri, Andre Gide, Can Yayınları, çev: Tahsin Yücel, İstanbul, 2007.

[2] İşte Böyle Dedi Zerdüş, Friedrich Nietzsche, Kabalcı Yayınları, çev: Ahmet Cemal, İstanbul, 2007.

[3] Yeni Nimetler, Andre Gide, Can Yayınları, çev: Tahsin Yücel, İstanbul, 2007.

[4] Felsefe Tarihi, Macit Gökberk, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s: 292-306.

[5] Felsefe Tarihi, Macit Gökberk, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s: 298.